CSALOG ZSOLT

# EGY TÉGLÁT ÉN IS LETETTEM

ÖT KIS TÖRTÉNELMI PORTRÉ

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ BUDAPEST

# EGY TÉGLÁT ÉN IS LETETTEM

*Öreg, beteg ember vagyok, hetven éves. 44 óta Párttag vagyok, a munkásmozgalmi tevékenységem 1940-től van elismerve, mindez igazolásokkal megtalálható a személyi anyagomban. Tiszta lelkiismerettel állíthatom, hogy osztályom ellen soha nem vétettem. A legnehezebb időkbe, a harc legnehezebb szakaszán áldoztam fel magamat. Egész rögös életutamon mindenbe a Párt irányító szava állt előttem mint fénysugár, és az vezetett. Határozottan vallom és állítom, hogy ha most kellene kezdeni, ugyanazt tenném, amit ezelőtt 35 éve is tettem, a Párt hívó szavára ma is ott lennék a többi elvtársakkal. Öreg napjaimba most már az elvtársi jó szó esik a legjobban. Tisztelem és becsülöm azokat az elvtársakat, akik Pártbeosztásba vagy egyéb vonalon dolgoznak a szocializmus felépítéséért. Szeretem és tisztelem azokat a fiatalokat is, akik miutánunk átveszik a harc és a munka stafétabotját. Nekik azt üzenem, és arra az örök érvényű igazságra figyelmeztetem őket nyomatékosan, ezt soha el ne felejtsék: minden az ember, és minden az emberér történik. Elfáradtam. Tisztelettel jelentem a Pártnak: Elvtársak! A legjobb tudásom szerint, Párttaghoz illő becsülettel teljesítettem és befejeztem minden Pártmegbízatásomat. Munkás életemnek most már a végéhez közeledek. Sajnos, mint idős, beteg ember jelen pillanatban már Pártfeladatokat ellátni nem tudok. Kelt: K., 1979 január hó 29. Idős K. F., Szabadság téri lakótelep 7. ép. földszint 2.*

Az életemnek az eleje − hát az semmi se. Itt születtem, mint az apám, meg az öregapám, meg nem tudom hány dédöregapám − de a semmibe születtem. Tizeneggy éves vótam, mikor árva lettem: kilencszáz húszba maga maradt az anyám a hét apró gyerekkel. Úgy haltak el azután sorba a testvéreim, eggyenkint, míg én maradtam egyedül az anyámnak. Öt ellemit jártam csak − nem az én szégyenem, meg nem az özvegy anyámé! Szegyei je magát érte a régi rendszer, a volt uralkodóosztály! Anyám napszámba járt, házaknál mosott, én meg tizeneggy éves koromtul cselédkedtem már − így éltünk, mint sokan. Emlékezek: huszonkettőbe anyám beperelte Farkas tekintetes urat, amér nem adta meg a cselédbéremet − anyámat büntette meg a bíróság két pengőre, amér meghurcolta a gazdámat; hát ugye annak nagyobb

igazsága vót a bíróságon mint a szegényembernek. Suszterinas lettem, de minden nyárba ott vótam a mezőgazdaságba is, hogy legyen mit ennünk. Hamar megtanultam az életet, iskola nélkül is.

Ahogy felszabadultam, önnálló kisiparos lettem, cipész.

Az illegális munkába ezerkilencszáz huszonnyóc elejin kapcsolódtam be. Namost ez olyan dolog, hogy errül énnekem a személyi anyagomba csak részbe van igazolásom. Mer egyrészt azér, hogy már elhaltak azok az elvtársak, akik igazolni tudnák a pártmunkámat. A másik meg, hogy ugye a szigorú konspiráció miatt én nem is tudok semmi ollyat, hogy itten valami komolyabb pártmegbízatások lettek vóna. Mer egymásnak se szabad vót elmondani semmit! Úgyhogy például engemet senki se világosított fel, énnekem SOHA SENKI se mondta áztat hogy lépjek be a Pártba, vagy hogy fizessek párttagsági díjjat! Ezt énnekem eggyáltalán nem mondta senki se! De közbe meg azér az vót a helyzet, hogy MÉGIS úgy vettek engemet az elvtársak, mint aki oda tartozik! És eztet már igazolni is tudom!

Mer ott van például az ipari munkásságnak a sztrájkja, huszonnyóc május elsejin. Amikor megünnepeltük a nemzetközi munkásmozgalom ünnepit. Akkornap nem dógoztunk, és kimentünk a piactérre piros szekfűvel -úgyhogy meg is büntettek bennünket, bekerítettek minket a piacon a csendőrök, bekísérték az egész csoportot és két-két napot kaptunk, csak ezér a piros szekfűér!

És huszonnyóc januártul én ott vótam már az elvtársakkal a tiltott összejöveteleken! Na ezt igazolja is nekem a Vasi Sándor elvtárs, akinek a házába vót a tiltott összejövetel − ott le is lettünk tartóztatva többen, mer hát sajnos áruló is vót ott, és kijött a rendőrség, bekísértek minket.

És ha a Pártnak így papír szerint nem is vótam a tagja, de viszont tagja vótam a Vörös Segélynek. Amit igazolna is nekem a Móroc Sándor elvtárs, a pénztáros − csak hát meghalt már sajnos az is. De mégis tud engem igazolni a Kocsis István elvtárs! Mer mikor ű le lett tartóztatva és internálva lett, akkor a felesége, a Kocsisné elvtársnő, meg az öt apró gyereke itten maradt, elég nehéz anyagi helyzetbe, és vót egy tehenük, amelyik a proletárcsalád fél kenyérit jelentette, és el akarták árverezni a tehenet az adóba − és akkor a Móroc elvtárs, a Vörös Segély pénztárosa két-két pengőt kért, hogy ki tudják fizetni a

Kocsisné elvtársnő adóját, és én is befizettem a két pengőt, úgyhogy meg is maradt a Kocsis elvtársék tehene − és erre az epizódra a Kocsis elvtárs emlékszik is!

De már például az illegális pártsajtó terjesztésire nem bírok hivatkozni, mer a Fodorné elvtársnő, akinek a Nagy Endre utcai lakására több alkalommal is én vittem az illegális pártsajtó-termékeket, az ugyancsak elhalt sajnos. Pedig ez az illegális munka épp a legnehezebb évekbe, a háború alatt, a fasizmus idejin ment, és nagyon nagy áldozatot vállaltunk vele!

De azér a munkásmozgalomba való részvételemet igazolja nekem a Kocsis Endre elvtárs, akinek a csoportjába tartoztam egészen a felszabadulásig. Ez a Kocsis Endre elvtárs különben szintén cipész volt, és ű fogta össze a mozgalmat az ipari munkásság vonalán. Egy komunista sejt volt ez tulajdonképpen, és nagyon konspiratív módon dolgoztunk. És Kocsis Endre elvtárs most is él még, Debrecenbe van, mer ott ment nyugdíjba mint rendőr ezredes, megvan még, csak nagyon idős már, beteg is, agyérelmeszesedése is van − de azér ű most is bármikor igazolni tudja az én részvételemet az illegális mozgalmi munkába.

A miénken kívül működött akkoriba még két csoport, a Boros Kálmán elvtárs csoportja, meg a Kocsis István elvtárs csoportja − de azokrul mink akkor még a konspiráció miatt nem is nagyon tudtunk. Amazok más vonalon is futottak, mer ük a mezőgazdasági munkások, kubikusok, nincstelen parasztok szervezkedésit irányították. Egy nagyon rendes elvtárs volt a Boros Kálmán bácsi, kubikus vót meg cselédember − a felszabadulás után meg az Ideglenes Nemzetgyűlésbe ű képviselte a várost doktor Patai Lászlóval, csak utóbb aztán elkerült innét Zsámbékra. Nagyon fontos ember vót pedig az első időkbe, a rendkívüli szókincse sokat ért nekünk, örökké érvelt, agitált, nagyon sok embert meggyőzött, átállított a mi oldalunkra − de meghalt már ű is, régen meghalt Boros elvtárs. Kocsis István elvtárs még mindig megvan, Zsámbékon ű is − kubikus-ember szintén, az illegalitásba ű vót a párttitkár, meg a felszabadulás után is a pártvonalon maradt, meg főispán is lett, a tanácsok megalakulásáig ű vót Szolnok megyébe a főispán. Nekem nagyon jó barátom, kapcsolatba vagyok vele most is, mint régi mozgalmi emberek szoktunk egymással levelezni, megvan a címje is, Zsámbék, Petőfi Sándor utca, nem jut most eszembe a szám −

egy nagyon komoly elvtárs a Kocsis István elvtárs is!

Na meg hát vótak még sokan ebbe az illegális mozgalomba. Ott vót például Strasszer elvtárs meg Darvas elvtárs − csak űket még a gettózás előtt elhurcolták a nyilasok, soha többet nem is láttuk ükét. Előtte még a Strasszer Gyula elvtárs megmutatta nekem, hogy hun tartja elrejtve a fegyverit meg a lőszert − amikor aztán a mostani pártszékházunkat kezdtük építeni, én szóltam is a Bokor Endre gazdaságvezető elvtársnak, hogy vigyázzanak, mert a romos Strasszer-ház nyugati pincéjibe ott kell lenni befalazva annak a lőfegyvernek − na meg is találták a munkások a bontáskor a rozsdás pisztolyt.

Emlékszek még jól a régi választásokra − na itt ugye mindig a kormánypárt győzött. Mer gazduram kiadta a napszámosoknak, hogy

− Hé, ha nem a kormányra szavazol, az én udvaromra többet be ne tedd a lábod!

Ászt ennek persze meg is lett sajnos az eredménye: a sok öntudatlan szegényember ment ászt szavazott mind a kormánypártra, a Pápai főj edzőre − hát mit tehettek vóna?

No mink szervezkedtünk azér, szervezkedtünk akkor is. Kocsis Endre elvtárs kiadta a megbízást, hogy menjünk agitálni − nekem a Vásár utca, Győri utca, Bocskai utca jutott, úgy jártam házrul házra, próbáltam meggyőzni az embereket hogy szavazzanak az ellenzékre, doktor Pattantyús Ábrahám Dezső kisgazdapárti jelöltre − pesti ügyvéd vót ez, de baloldali magatartású ember, a mi emberünk.

De nem használt ott semmit a meggyőzés, hiába vót a szervezőmunkánk. Mer olyan választások vótak azok, hogy − hát semmilyen választások. Mer mink nem is választhattunk, nem is engedtek minket leszavazni! Eljött a választás napja − emlékszek: csúnya, hideg vasárnap vót, álltunk kint a Gazdakör udvarán, a csendőrök meg rendelkeztek, hogy

− Aki az ügyvédre szavaz, az álljík oda! Aki meg a doktor Pápai István képviselő úrra, az ide az ajtóba!

Ott álltunk a havasesőbe estig, be se mehettünk, amazokat beengedték, mink meg csak vártunk, dideregtünk, aszondta a csendőr, hogy sok írásbeli munka van odabenn, maj ha avval végeznek az urak, akkor következünk mink − ászt végeredménybe nem is kerültünk sorra eggyáltalán. Majd valamikor este hatkor a sok elázott, átfagyott proletárt kettesivel kiengedték a kapun a csendőrök, mehettünk haza

dolgunkvégezetlen. Akinek meg nem tetszett, szólt valamit, azt másnap megkereste a csendőr a lakásán, ászt szép szelíden megsimogatta − na ilyen választások vótak itten ezelőtt.

Ahogy már benne vótunk a háborúba, negyvenegybe, negyvenkettőbe, mind nehezebb-nehezebb lett a helyzet. Én is negyedmagammal, Kocsis Endre elvtárs is hetedmagával vót, munka meg alig, jegyrendszer, ínség mindenütt, közbe a politikai munka is egyre keményebb lett, a rengeteg vita a sok megtévesztett emberrel, akik ha nyilasok nem is vótak, de azér hittek a nyilas ígéretekbe − kisiparosok közt sajnos sok ilyen vót, a Baros Szövetség ilyenekkel vót tele. Kocsis Endre elvtárs nagyon szoros megfigyelés alatt állt, mozdulni is alig bírt, úgyhogy akkor az ment, hogy inkább énnekem továbbította a pártfeladatokat, űhelyette is én csináltam amit hát lehetett. De én ugye mindenbe a Kocsis Endre elvtárs instrukcióját meg utasítását követtem.

Negyvenkettő végin egyszer avval jött a Kocsis elvtárs, hogy most kapok egy nagyon fontos pártmegbízatást: meg kell alakítani a cipészipari szövetkezetet, én leszek az elnöke, Kozma István meg a helyettes.

Nem vót könnyű elindulni, mer én nem vótam még csak Baros-tag se − nade viszont én vótam az elnöke a mestervizsgáztató bizottságnak. Úgyhogy mikor a Nagy Kálmán cipőkereskedő műhelye csatlakozott hozzánk, nekem a debreceni Iparkamarán keresztül sikerült elintézni, hogy a Nagy Kálmán tizennégy segédje letegye a mestervizsgát. Így azután negyvenhárom júniusába sikerült is megalakítani a szövetkezetünket − persze nem szövetkezet vót a nevünk, hanem „Nagy Ferenc és társai” néven lettünk bejegyezve, tizenhatod-magammal. Megszerveztük a cipészek és csizmadiák honvédelmi közszállítási akcióját is, úgyhogy munkánk is lett attul kezdve, és megtaláltuk a számításunkat mink is, meg a munkások, a tagok is, biztosítva lett a megélhetésünk a nehéz időkbe is. Habár akkor az anyag is jegyre ment, kiutalásra, de mink azér bőven hozzájutottunk így is -megmondom magyarul: vesztegetéssel, hát ez az őszinteség! Az vót a nagyon szép, hogy még Pápai István képviselő urat is a zsebünkbe tartottuk, egy-két pár szép lábbeli segítségivel − rajta keresztül aztán lett anyag, lett rendelés, lett minden.

Na hát ugye politikai feladat vót ez a szövetkezet, meg vót is benne

politika, nem is kicsi − csak az vót a baj, hogy erre a rendőrség is hamar rájött. Úgyhogy bizony egykettőre már komunista szervezkedésnek lett véve a szövetkezetünk, meg én magam is állandó megfigyelés alá kerültem. Rendszeressen meg kellett jelennem doktor Szőke rendőr főtanácsos úrnál, naponta kellett jelentenem hogy mi újság, milyen a lakosság hangulata, mit beszélnek a háborúról, meg sattöbbi − na én próbáltam elfelejteni ezt a jelentkezést, de nem használt, mer ük nem vótak feledékenyek, jött a rendőri küldönc, menni kellett. Ott vót mindig Pápai képviselő úr is, ű kezdte a kihallgatást:

− Na itt egy jó szivar kedves öcsém, gyújtsál rá ászt mondjad. Mit suttognak a parasztok?

De hát énvelem ugye nem mentek sokra. Nagyon kíváncsiak vótak például, hogy hová utazgat Kocsis Endre elvtárs. Én tudtam jól, hogy Békés megyébe jár el agitációs-propaganda tanfolyamra, de űk végig nem tudtak meg semmit!

Na persze aztán csak hiába vót a honvédségi közellátási munka, meg hiába vót a megvesztegetés. Akik a szövetkezetünkbe cipészek vótak, azokat felmentették -de a két vezetőt, engem meg Kozma István elnökhelyettest negyvennégy január tizedikén csak bevonultattak egy munkaszolgálatos törzshöz. Kaptam egy lapátot meg egy derékszíjjat, ez vót a menetfelszerelésem − gyerünk a háborúba! Oda vótam egész szeptember harmincadikáig − akkor aztán én a hadifelszerelésemet hűtlenül elhagytam és szerencséssen megszöktem.

Zsdenyován vótunk szeptemberbe, egy kis faluba, elég jó helyünk vót, éjfélkor a pincébe még a rádiót is tudtam hallgatni − persze a Kosut Rádiót hallgattam, Moszkvát. Csak aztán egyszer a szolgálatvezető elkapott, Rác Béla őrmester, és vitt a parancsnokunkho kihallgatásra. Egy idős őrnagy vót ez a parancsnok, Stekker nevű, német származás − bemegyek hozzá, aszondja:

− Na, hallom: hallgatja Moszkvát. Így van?

− Őrnagy úrnak alássan jelentem, én nem hallgattam.

Rámnéz, aszondja: − Most adjam át a statáriális bíróságnak, ahol azonnal főbelövik, vagy megmondja nekem az igazat?

− Őrnagy úrnak alássan jelentem, nős ember vagyok, két családom van −

− Tehát?

Ketten vótunk csak a szobába. Megkockáztattam. − Hallgattam − mondom.

− Ezentúl − aszondja a Stekker őrnagy − minden reggel kilenc óráig jelenti nekem, hogy mit mondott Moszkva, hun vannak az oroszok. Végeztem! Lelépni!

Úgyhogy attul kezdve ászt minden reggel jelentést tettem neki, négyszemközt.

Egyszer ászt hallom: a szeghalmi járásba vannak a szovjetek − óó, te jó isten, Békés megyébe, Szeghalomnál! Reggel szaladok:

− Őrnagy úrnak alássan jelentem, az oroszok Békés megyébe vannak, a szeghalmi járásba!

− Maga hun lakik? − kérdezi az őrnagy.

− Alássan jelentem, itt és itt. Megnézi a térképet, gondolkozik.

− Meg akar szökni?

− Alássan jelentem, nem.

− Jó − aszondja, és legyint −, nekem mindeggy, azt mond amit akar. − Kiállított egy nyílt parancsot, menjek azonnal Pestre, keressem fel a feleségit, és adjak át neki egy levelet.

Na így sikerült lelépni. Nem könnyen, mer még akkor hat nap, hat éjjel csavarogtam az országba, még megjártam Budapestet is, Pesten a bombatámadásba még elfogtak a nyilasok is, betereltek a Dob utcába, onnan szöktetett ki egy drótkerítés alatt egy kikapart lyukon át két illető, úgy tudtam azután hazavergődni nagy nehezen, gyalog.

− Na vitéz úr, gyerünk má hazafele! − azt mondja az eggyik idegen ott a Dob utcába.

− Igen, igen, mennék én, de nem tudok kijutni innen!

− Na bújjon hamar! − ászt odaálltak ketten mellém, hogy ne lássanak amint bújok.

− Na tűnjön el nagyon gyorsan! A katonaruhát meg ne nagyon mutogassa!

Megmentettek − áldja meg űket a jó ég. Nem tudom még a nevüket se!

Szeptember harmincadikán jöttem el Zsdenyovárul, október hatodikán itthon vótam. Még aznap este Kocsis Endre elvtárssal kiszöktünk a városbul, kinn bujkáltunk két nap két éjjel a tanyák közt, mer idebenn nem vót biztonságos. Október nyócadikán felszabadult a város -elősször. Mer még utánna kétszer gazdát cserélt! Kilencedikén

újbul németek vótak, még végigjárták az utcákat is, keresték a katonaszökevényeket − de engemet senki nem árult el, pedig tudta mindenki hogy az vagyok. Meg még akkor a németek után is előkerült egy magyar őrmester, hogy azonnal menjek vele, mer ű tudja hogy munkaszolgálatbul szöktem, és ű most engem letartóztat − de mán akkor én nem mentem sehová se.

− Nézze, barátom − mondom neki −, mennék én magával! Ha bolond vónék. Mer figyeljen csak amarra: ott vannak mán az oroszok, a kert alatt! Úgyhogy most már okossabb ha saját magával törődik.

El is ódalgott a derék magyar, nem vitatkozott tovább. Idevaló gyerek vót különben, megvan még most is, szoktam látni, Kócó Lászlónak híjják, a Bocskai utcába lakik, tizenhetes szám alatt − nagyot köszön mindig ha találkozunk az utcán!

Meg megmaradt a Stekker őrnagy is, meg is keresett engem negyvenöt nyarán − mikor már én nyomozó főhadnagy vótam! −, egy nap beállított a lakásomra, hogy adjak neki egy igazolást: ű baloldali gondolkozású ember vót, és engemet is hozzásegített a szökéshez.

− Hát − mondom neki − én nem vagyok ilyen igazolásra felhatalmazva, ebbe nekem intézkedési jogköröm nincsen. De azér várjon itt meg, majd beszélek én olyannal aki dönteni tud ebbe az ügybe!

Otthagytam az őrnagyot, felkerestem Kocsis István elvtársat, az akkori párttitkárunkat, ászt vele megbeszéltem a dogot. De Kocsis elvtárs azt mondta, hogy ugye mit tudhatom én azt, hogy mimindent csinált ez az ember, meg hogy milyen gondolkozású vót, igazolja neki az aki tudja, meg különbenis nekem nem feladatom ez − úgyhogy aztán nem is kapott semmiféle igazolást a Stekker őrnagy úr.

Negvennégy októberibe aztán az én életem is megváltozott, meg minden megváltozott egyszerre.

Negyvennégy októberibe megalakítottuk a Komunista Pártot, papír szerint akkor lettem én is párttag. A Nemzeti Kaszinóba vót az alakuló gyűlés, de nem fértünk be a kaszinóhelységbe, mer nagyon sokan vótunk: vótunk vagy százötvenen. Olyan félcsípejű parasztembereké vót ez a Nemzeti Kaszinó, akik se nagygazdák nem vótak, se szegényparasztok, olyan középparasztoké, öthódas, nyóchódas embereké − mer ugye a kulákságnak vótak külön kaszinój ai, kimondott gazdakörök, például ahun most a bútorüzlet van, meg még

másfele is, hát hat kaszinó vót itt abba az időbe! − na ezek közül a középparasztok közül sokan szimpatizáltak is mivelünk, hát Nyakas Laci vót ezeknél a vezető, parasztember, de a mi emberünk. Na ezek adtak hellyet az alakulásunkhoz − de már a tagságba leginkább az ipari munkások vótak, meg kubikusok, ilyesmi emberek. Nagy taglétszámunk vót, sokan beléptek! És jól emlékszek rá, hogy abba az időbe a taggyűlések mindig az éjszakába nyúltak. Meg nem jöhetett ám be akárki, mer nagy botokkal ott álltak az elvtársak az ajtóba, és csak azt engedték aki igazolni tudta hogy párttag!

A városi vezetők persze mind azok lettek, akik már elébb, az illegalitásba is vezetők vótak, a régi bolsevikok, mindjár az első perctül kezdve mink vettük kézbe a dogokat. Engemet meg Kocsis Endre elvtársat a felszabadulás első nap játul rendőrségi vonalra állított a Párt, Kocsis István elvtárs meg városi párttitkár lett. A polgármester Szűcs Elek lett − régen meghalt már −, főjegyző meg elsőbb Győri Ferenc, egy nagyon kiváló markszista elvtárs, utána meg doktor Patai László, aki dúsgazdag embernek a gyereke vót, a Nemzeti Parasztpárt vezetője, de egy nagyon megbízható ember, mindig mivelünk vót az. Hát az első rendőrkapitány is paraszt-pártbeli vezető elvtárs vót, Nyakas László, akit mondtam is már! De az is hozzánk tartozott már elejitül, azóta meg már biztosan Emeszempé-tag is. Csak azután ahogy Erdei elvtárs belügyminiszter lett, felvitte magához Pestre Nyakast − így lett űutána Kocsis Endre elvtárs a rendőrkapitány. Meg még akkor Boros Kálmán elvtárs, meg Dancs István elvtárs, meg sattöbbi − hát ezek vótak a vezetők abba az időbe, egy nagyon erős, jó gárda! Ez a város mezőgazdasági város vót, ipari üzem itt nemigen akadt akkoriba még, csak a három malom meg a közraktár, de nincstelen szegényparaszt meg kubikus földmunkás vót épp elég, és a Párt hívó szavára nagyon sokan álltak csatasorba, sok vót itt a mozgalmi múltú elvtárs, minállunk nem vót káderhiány!

Már október nyócadikán, mikor a szovjet csapatok elősször beérkeztek, mink vezetők ott álltunk a Városháza bejárata előtt, vagy harmincan − mulatságos epizód vót, ahogy odajött akkor doktor Pápai István volt képviselő is, odajött mihozzánk, hogy aszondja:

− Adjon isten kedves öcséim, itt vagyok, jöttem segíteni! Adjatok nekem megbízást!

Na persze kapott is rögtön megbízást: meg lett neki mondva, hogy

hova menjen.

Vót munkánk elég, mind jár az első napoktul. Romeltakarítás, újjáépítés, akkor ugye megszervezni mindent előlrül, közigazgatást, rendőrséget, az egész mindenséget mindenestül, akkor segíteni a szovjeteknek − mink pakoltunk nekik, lőszert szállítottunk, élelmet, takarmányt, az irányításuknak megfelelően −, akkor a Párt utasítása szerint felvenni a harcot az ellenséggel, háborús bűnösökkel, népellenes elemekkel, aknamunkát folytató kizsákmányolókkal, volt urakkal, ügynökökkel, spekulánsokkal − sok vót, első pillanattul elég vót, csak úgy kapdostuk a fejünket, hogy na mihez is fogjunk! Én ugye a szakmámnál fogva azonnal a szovjet Városparancsnokságra kerültem − a Bocskai utcába, a Caga kulák házába −, ottan gyakoroltam a cipész mesterséget, készítettem a lábbeliket a szovjet elvtársaknak, éjjel meg karszallagos policár vótam, ellenőriztük az elvtársakkal a kijárási tilalmat, meg temettük a harcokba elesett embereket, takarítottuk elfelé az utcárul az elhullott jószágokat −

Aztán negyvenöt január elsejin fontos pártmegbízatást kaptam: az akkor megalakult demokratikus rendőrség kötelékibe léptem. Februárba megalakult a Politikai Osztály is, meg a Gazdasági Rendőrség − mind a kettőt én kaptam meg. Még akkor megalakult a Nemzeti Bizottság is, a rendőrségi vonalrul annak is tagja lettem, meg még az Operatív Bizottság munkáját is nekem kellett ellátni, a Tük-öt is én kezeltem, a titkos ügydarabokat − na vót akkor énnekem egybül annyi dogom, hogy ki se látszottam belűle! Politikai Osztály, hát magyarul Ávó, szigorú dolog vót nagyon, kemény munka! Maga a város is épp elég lett vóna, de énhozzám tartozott még Kenderes, Kunhegyes, Abádszalók, Kunmadaras, Dé-vaványa, vót úgy hogy még Karcag is − és vótam hozzá az elejibe EGYMAGAM tiszt, egyes egyedül! Ajaj!

A sok álmatlan éjszaka − akkoriba ha két éjszakát aludtam egy héten, az már nagyon nagy szó vót! A rengeteg jelentés amit állandóan követeltek rajtam, meg örökké jöttek a sifrés távmondatok, arra mindre huszonnégy órán béliül válasz kellett a megyei Ávéhának, meg a teméntelen átirat a Népbíróságnak − és nem vót segítségem, mer a jelentéseket nem gépelhette ám senki más, csak én magam! Nekiültem, oszt − No, ez itt az i betű, ez az á − reggelig! Ez így ment abba az időbe! Mer nemcsak hogy írógép alig vót meg gépírónő, hanem hogy

KÖTELEZŐ vót nekem magamnak csinálni ezt is! Nem a bizalmatlanság vezetett engemet, hanem a fegyelem! Mer ha kitudódott vóna, hogy nem magam gépelem a jelentést, komoly fegyelmi járt vóna érte! Akkoriba ám nem oszthattuk meg a dogokat senkivel se! Ilyen vót még akkor a belügyi vonal!

És MENNYI ügyünk vót! HÁNY eljárást kelletett foganatosítani! A sok-sok háborús meg népellenes bűncselekmény-elkövető, akkor a spekulánsok hada, árurejtegetések, közellátási bűncselekmények, a rengeteg eljárás a népnyúzó nagygazdák ellen − és MINDEN énhozzám tartozott! Nem nagyzolás ez, mer így van: MINDEN az én gondom vót azokba az időkbe! Nevetséges kimondani, de még a kurvák − bocsánat a szóér! − a pincérnők baja is az én nyakamba vót, énhozzám kelletett jönni azoknak is az orvosi papírral, én vezettem a nyilvántartásukat azoknak is!

− Főhadnagy elvtárs, hoztam az orvosi igazolást, tessék szíves rávezetni az engedélyemre!

− Na gyere, az édesanyád bánatos jóistenit! − Hát mit csináljak, nem zavarhattam el űket, mer rám vótak kiosztva, muszáj vót foglalkozni valakinek evvel is!

Nyilasaink mondjuk nem nagyon vótak − hát vót, vót itt is Nyilas Párt, de semmit nem csinált. Egy néhány begyepesedett fejű ember vót benne, akiknek ugye fődet ígértek, meg miegymást, azér belépett, sajnos legtöbbje épp a szegénységből − de nem sok vizet zavart az egy se. Csak épp annyi vót, hogy akkoriba ugye az kellett, azok futottak, az vót a divat, oszt − no gyerünk akkor mink is! − Hát egy olyan jó húszholdas gazdálkodóember vót az elnökük, Bartus Miklós − nade azt se tudta az hogy mi az a politika! Úgyhogy mondom ezekkel énnekem nem sok bajom vót, legtöbbet még internálni se kelletett.

Hanem viszont már negyvenötbe kezdtek hazaszállingózni a menekültek, gazduramék, meg a volt kizsákmányolók hada − énnálam kellett jelentkezni azoknak is, vót akit haza se engedtem, vártuk már, kész vót ellene a letartóztatási parancs, internáltattam egybül. Mind szocialistának vallotta magát persze, mer ilyen szemtelenek vótak ezek, agyafúrt gazemberek − nade nemigen segített rajtuk ez se, hát tudtuk mink mindről, hogy ki mi vót!

Meg aztán a harc a spekuláció ellen − az is rengeteg munkát emésztett fel. Nem is vót tán nap, hogy ne kelletett vóna kimenni

valahova rekvirálni. Szerencsére a nehéz munkánk sok becsületes proletár embernél megértésre talált, úgyhogy mégse vótunk azér egészen magunkra hagyva.

Meg szerencsére a szovjet Városparancsnoksággal is nagyon jó vót a kapcsolatunk, azok is nagyon sok elvtársi segittőkészséget tanúsítottak. Pici, alacsony ember vót a városparancsnok, egy őrnagy, a felesége meg egy HATALMAS nagy derík asszony, őrnagy az is − aj de kedves emberek vótak ezek is, mind a kettő!

− Tütü vagy! − aszondja az őrnagy elvtársnő, ászt így fenyegetett az ujjával − szóval hogy huncut vagyok! -Ejnye-ejnye! − Mer hogy ezt meg azt elhallgattam.

− Várjál! − mondom neki. − Várjál még elvtársnő, majd elősször én még jobban megkaparom a dogot, majd azután ha biztos leszek, akkor jelentem!

− Harasó − aszondja. − Nézzed meg akkor. De jelentsed aztán!

Hát tudtam hogy tudja, mer mindent hamarébb tudtak azok mint én! Úgyhogy uelőttük nem is lehetett vóna elhallgatni semmit, meg a saját szakállamra dógozni! − Szóval mondom nagyon jó vót velük így a kapcsolatom, a munkába is, meg eggyáltalán.

Én a Földosztó Bizottságba nem vettem részt − de vót azért elég bajom a fődosztás körül így is. Sok vót, akit a Bizottság kizárt az osztásbul, politikai okokbul − hát továbbszolgáló őrmesternek, meg kulák-besúgónak nem vót fődosztás! −, de meg különben se jutott mindenkinek tanya. Úgyhogy bizony megkezdődött a harc. Legtöbbnek ugye vót elrejtve egy kis ez-az, akkor ha vót egy haragosa, irigye, több se kellett − én meg csak kapkodtam a fejemet a rengeteg feljelentés közt! De sok elvtárssal kellett szót érteni, de soknak kellett megmagyarázni, hogy

− Nézd komám, nézd elvtárs, nem arrul van itt most szó hogy ki hun hasít meg mekkorát, hanem hogy evvel a földosztással teremtsük most meg a nép hatalmát, evvel csavarjuk ki az osztályellenség kezibül a fegyvert!

Sok nehéz munkába került, hogy minden szépen elrendeződjön, mindenki belenyugodjon a rendbe!

De még utánna is! Mer vót még azután ollyan is, hogy gazduramék elkezdték visszaperelni a kisajátított földeket, jószágot, tanyát! Na vót itten osztályharc, de kemény fütykössel!

Szolnokrul jöttek ki a bírák − még nekem kelletett kirendelni a védelmükre karhatalmat! A fene akarta védeni üket − nade felsőbb utasítás vót erre, akartam, nem akartam, meg kellett tenni! Na ki is küdtem két rendőrt, belevaló elvtársakat − de azt szigorúan meghagytam nekik, hogy ha a Dancs elvtárs megjelenik a tizenöt emberivel, akkor ük ketten azonnal tűnjenek el, vonuljanak be a szolgálati helyükre. így is lett. LEcsa-pott a Dancs elvtárs csoportja, BE egyenest a tárgyalóterembe,

− Na a szűzmáriátokat, most mondjátok!: kinek mi kell?! de már közbe kapkodták elő a kabát alól az osztogató szerszámot!

− Kedves barátaim, áldjon meg benneteket a jóisten, nem kell minekünk semmi se!

Pucoltak ki, ablakon, keríttésen át − de a rögtönzött paragrafus csak utolérte üket. A bírákat nem, hozzáteszem, azokat nem bántotta senki egy szóval se − azok ottmaradtak az üres terembe!

Lement ez nem is egyszer, néhányszor lement. Mer doktor Jó Sándor, a bíróság elnöke nagy kutya vót, a Kisgazda Párt országos ügyésze, nem könnyen hagyta magát, meg nem okúit, pedig tudhatta már, hogy mink ebbe a városba földet vissza nem adunk, mégis még ű figyelmeztetett minket a törvény szigorára! Na meglett aztán a törvény szigora − de a proletárok törvényinek a szigora!: százan, SZÁZAN jelentek meg az elvtársak a tárgyaláson idézés nélkül − vót ott ollyan futás, hogy gyönyörű! Doktor Pesti Ferencet, a felperesek ügyvédjit a vécébe találták meg utóbb, ott reszketett, de alig lehetett kicsalogatni!

Na erre jött aztán a cikk az újságba, hogy „a rettegések városa”. Hogy a mi városunk a rémület meg a rettegések városa, mer a suszterek, kovácsok rémuralmátul nem bírnak aludni a becsületes emberek − emlékszek még a nevire is: egy Futó nevű újságíró írta ezt az ellenzéki lapba. Nahát persze firkálhatott amit akart, nekem sokat nem ártott. Mer az elvtársaim mindig megvédtek. Sokat segített akkoriba doktor Hódos Sándor népbírósági ügyész − ma is megvan még Budapesten, osztályvezető bíró valamelyik kerületbe −, ű megbízott bennem, szabad kezet adott minden gyors eljáráshoz, azonnali letartóztatás, internálás, ebbe csak én döntöttem, nem akadékoskodott senki − ez nagy segítség vót. Meg a szovjet elvtársak a Városparancsnokságon is enmellettem álltak, minden támogatást megadtak nekem − nem kellett hogy a fejem fájjon egy újságíró miatt!

De mindig teli vót a pincém! Negyvenötbe, negyvenhatba nagy gondba vótam: nem vót elég helyem. Igyekeztem mindig továbbkűdeni az anyagot, amint csak lehetett passzoltam tovább, mégis sokszor vót úgy hogy behoztunk valakit, ászt nem tudtuk hová rakni! Ugye a fontossabbakat külön cellába tartottuk mindig, mer úgy kellett, Pápai István képviselő, doktor Szőke rendőr főkapitány, Galambos János polgármester, ezek egymagukba vótak mindig, ez is sok helyet elvett. Ümelléjük csak a magunk embereit raktuk be − mer ez szokás vót, hogy bezártunk az ilyenekhez pár napra egy megbízható szolnoki elvtársat, akit senki se ismert, ilyen levitézlett valakiknek lettek ezek álcázva, ászt odabenn elkezdték a kötetlen beszélgetést, hogy „eej, ezek a rossz suszterek, mit tudnak ezek? ezek is vezetők?! mikor még kenyerük se vót ezeknek ezelőtt! majd, ha jönnek az amerikaiak!” − ugye, hogy megszólaljon az a másik is. így ment ez akkoriba!

Amúgy én nem bántottam soha senkit se. Az hogy én valakit megütöttem vóna − ollyat énrúlam senki nem tud mondani. Mer én azt sose helyeseltem! Mint ott vót például az én főnököm, Koltai, kis alacsony ember, ű vót sokáig az osztályvezető a Politikai Osztályon − ütötte-vágta az embereket. Meg sokan! Mer szinte divat vót ez akkor! Hogy már direkt szadista vót eggyik-másik! Kimondom nyíltan, habár elvtársakrul van szó, de ez az őszinteség: szadisták vótak! Én nem. Mer énrám nem a gumibot vót a jellemző. Ott vót mindig az asztalomon, nem azt mondom, ott vót az íróasztalomon a gumibot − de én nem használtam. Egyszer akartam − de akkor se kellett. Karcagon vót ez, mer vót ottan egy piszkos csibész társaság, ref-esek, „erefesek”, úgy mondtuk még akkor, nem adtam nekik megjelenési engedélyt nyilvános helyre, se moziba, se kocsmába, mégis mindig ott lábatlankodtak − bemegyek egyszer az eggyik italboltba Karcagon, hát nem ott szemtelenkedik mind az öt?! És ahogy próbálok rendet csinálni, az eggyik ilyen csavargó nekemjön, meglök. De én olyan hirtelen kikapcsoltam a gumibotot, csak hozzáértem, már a kezembe vót! Na, gondoltam, most! − de nem kellett akkor se. Mer elég vót csak felemelni azt a gumibotot, ollyan csend lett abba a helységbe, hogy − Na, szóval felesleges, felesleges! Én mindig azt mondtam: nincs arra szükség! És ezt igazolhassa nekem máig is bárki, az egész város, meg az egész környék elismeri ezt!

Én nem szerettem a gumibotot, nem ütöttem meg senkit − mégis hamarébb megtudtam mindent, mint akik aprították a jónépet. A zsidó aranyat is én találtam meg, nem a Koltai! Na, ez külön történet!

Vót itten egy doktor Szőke Gyula nevezetű rendőr főtanácsos − piszkos gazember vót! Mocskos egy munkát végzett az a deportáláskor is, kiszedte még a zsidónak a szájábul is az aranyfogat! A szegény zsidóknak, ászt vitette űket Ausvicba − mer a gazdag zsidókkal meg úgy bánt, hogy megígérte nekik: ha adnak aranyat, nem viteti űket Ausvicba, hanem csak Ausztriába, az aranyat meg maj visszaadja nekik ha hazajöttek − sok vót nálunk ilyen gazdag zsidó, nagykereskedők, bőrösök, órás zsidó nem is egy, adták a sok aranyat Szőkének, mentek Bécsbe. Persze mikor a front jött, a doktor Szőke elmenekült, a huszonhat rendőrt is vitte magával Nyugatra -aztán szépen eltűnt, nyoma veszett. Majd ászt negyvenhat elejin egyszer értesítést kaptam, hogy Budapesten van doktor Szőke, méghozzá ű a nyócadik kerületi rendőrkapitányságnak a vezetője. Az anyja úristenit! Hát rendőrkapitány lett, újbul! Na azonnal intézkedtem Szolnokon, hogy tartóztassák le, hozzák haza, mer nála van a rengeteg zsidó arany. Elfogatási parancs, házkutatási parancs, ki is mentek a pesti lakására a nyomozók, elfogták Szőkét, találtak is két kiló aranyat elásva a virágágyba − hát ez tán a fele vót annak amit összeszedett, hun a többi? Hozták akkor haza doktor Szőkét, átaladták minekünk. Az osztályvezetőnk, Koltai egybül piszkosul összeverte − de nem használt az semmit, nem vallott Szőke. Na akkor én is elővettem!

− Nézze Szőke − mondom neki. Mer én így szólítottam! Nem mondtam neki hogy „főtanácsos úr”! − Nézze Szőke! Maga egy mocskos hortista gazember. Maga hazudik!

− ÉÉN, főhadnagy úr?! Magának?! Aki engem egy ujjal se bántott?!

− Hát akkor HUN VAN a temérdek zsidó arany?!

− Nííncsen − aszondja −, nííncsen, higgye el drága főhadnagy úr!

− Na − mondom −, a fene egye meg magát, AKKOR IS meglelem, AZÉRT IS idehozom! De akkor nem tudom mit csinálok magával!

Biztos vót benne hogy nem lelem meg. És megleltem! Hát hogyne leltem volna meg: a cselédlány megmondta, hogy Turkevibe keressem. Mentem Kevibe, a doktor Szőke szeretőjihe − de szíp asszon vót! de szíp asszon!

− Nézze − mondom neki −, ha nem adja elő most RÖGTÖN a zsidó aranyat, én magát viszem is el azonnal, letartóztatom!

Előadta. A több kiló GYÖNYÖRŰ aranyneműt! Vótak abba csudaszép gyűrűk, duplafedelű órák, fogak, nyakláncok − egy jó nagy kalappal! Meglett, minden meglett.

Szóval énnekem nem vót szükségem gumibotra! Mer kitűnő vót a Bé Hálózatom − ezt dicsekvés nélkül állíthatom: a Bizalmi Hálózatom príma vót. Úgyhogy például a püspöki körlevelet én mindig előbb vettem kézhez mint a plébános. Elóvastam, lemásoltam − Na vihe-titek a plébános úrnak! − Mer vót egy-két kiváló emberem a postán is, meg vót egy gyenge kötésű katolikus egyházfi − na ezek aztán nagyon jó szógálatot tettek a mi ügyünknek. Meg a cselédjányok − a cselédjányoktul én MINdenrül tudtam!

Egyszer is, jön egy cselédjány:

− Főhadnagy elvtárs! Mondanék valamit!

− Mondja csak elvtársnő!

− Tudja hogy miminden van elfalazva a doktor Forgács Lajos királyi közjedző pincéjibe?

− Nem tudom! Mondja el elvtársnő!

Elmondta. Kimentünk, kibontottuk − én még annyi gyönyörű drága holmit nem láttam egyrakáson! Ruhaféle! Élelem! Festmények! Minden!

Úgyhogy mondom a Bé Hálózatom, az kitűnő vót -ez nem beképzeltség, de erre örömmel és büszkén emlékszek vissza még most is.

Egyszer, még negyvenöt elejin, felhívtak a szovjet Városparancsnokságtul, hogy kellene vagy húsz liter pálinka. Hát nagy szó vót az akkoriba: HÚSZ liter PÁLINKA! De mink felderítettük, hogy hun van eldugva, úgy hogy a Bé Hálózaton keresztül én még a hellyet meg a mennyiséget is tudtam. Személyessen mentem ki az öreg kulákhoz egy őrmesterrel.

− Pálin-KAA?? − aszondja gazduram. − Jó vóna ha vóna! Mer kincs vóna most az, háborús időbe!

− Nézze − mondom −, tudom hogy van úgyhogy jobb ha szépszóra előadja.

− Na hiszen kinek adnám másnak mint maguknak − aszondja −, ha vóna! De nincs.

Úgyhogy muszáj vót elrendelni a trágyakazal-ásást. Az öreg kulák ásogatott szépen a fiával, mink csak néztük. Igaz, megfáztam kicsit, mer kegyetlen hideg vót − de megérte, mer hetvenhét liter príma kisüstit vittünk be.

Egyszer azér engem is átvert egy spekuláns. Kiszálltunk a lakására egy ilyen gazdasági akció keretibe, tartottunk egy házkutatást, találtunk egy csomó élelmiszert, meg vagy ötven liter pálinkát − igen ám, de nem vót kocsink, hogy azonnal el is vigyünk mindent magunkkal. Lefoglaltam én mindent, de az üvegeket ott kelletett hagyni, lepecsételtem mindet pecsétviaszkkal, úgy maradt minden másnapig. A koma meg éjjel valahogy leügyeskedte a pecséteket, ellopta a pálinkát, tiszta vizet töltött a helyire, úgy tette vissza a pecsétet. Mikor majd egy hét múlva átszóltak a szovjet elvtársak, hogy hát mink bizony tiszta vizet kűdtünk föl, akkorra már elkapni se tudtam az emberünket, mer meglépett. Állítólag ma is él, valahol Nyugaton − a fene a tolvaj édesanyját, még én magyarázkodhattam miatta, hogy hát nem én csináltam a rossz viccet! Na elhitték, persze, hát ismertek jól különben, jó barátságba is vótunk a tovarisokkal, úgyhogy nem lett azér semmi probléma.

Hogyha így a spekulánsok meg az osztályellenség ellen akartunk fellépni, házkutatással meg rekvirálással, akkor én előtte természetessen mindig eggyeztettem a dogot a Párt-vébével, és mindig az ott kapott szempontok szerint jártam el. Mert hát az elkobzott árukbul ük is részesültek, átadtuk nekik amire szükségük vót. Úgyhogy mondom minden lépesemrül tudott mindig a Párt − mégis vót úgy hogy bajba akartak keverni engem. Amikor a Nemzeti Bizottságba a pártközi értekezleten az Emkápé javasolta, hogy a ligeti fákat ritkítsuk meg, hogy biztosítani tudjuk a város tüzelőellátását, meg hogy hozzuk rendbe a szülőotthont és nyissuk meg, a jobboldali szocdemek addig akadékoskodtak, hogy le lett szavazva a javaslat. Na persze a mieink csak hozzáfogtak azér a tüzelő-ügyhöz is, meg pár nap múlva ι megnyitottuk a szülőotthont is − de engemet meg feljelentettek, és meg is indult ellenem az eljárás. Úgyhogy be lettem idézve Szolnokra a bíróságra, avval hogy én „jogtalanul" eltulajdonítottam a tőkés kereskedők meg a kulákok ágyneműit. Na való tény, hogy amikor a Bé Hálózatomtul megkaptam a jelentést, hogy itt meg itt ágyneműt rejtettek el, akkor én kiszálltam és

elkoboztam azt az ágyneműt − utánna meg a Gazdasági Csoport szépen átadta az egészet a szülőotthonnak. Hát természetes dolog, hát így lett ágynemű a szülőotthonnak! Na persze tiszta nevetség vót az egész: mint Ávéhá-rendőrhadnagy álljak bíróság elé, lepedők végett − tiszta nevetség. Úgyhogy én a megyei rendőrkapitányságnak az intézkedésire meg se jelentem a bírósági tárgyaláson.

Vót a sok érdekes eset közt például egy ollyan, hogy népbírósági pert kelletett rendeznünk egy kúnhegyesi ügybe. Kúnhegyesrül feljelentették az ottani állatorvost − a nevire nem emlékszek már −, hogy nyilas vót, meg csúnyán uszított, Szálasit éltette, fenyegette a munkásokat, egyszerű embereket, rettenetes nagy pofája vót, de még negyvenötbe is, komiszul viselkedett − úgyhogy letartóztattuk és kitűztük a népbírósági tárgyalást.

Az Ipartestületbe vót a tárgyalás, ahun most a kultúrotthon van. De oda eljött ennek az állatorvosnak RENgeteg pártfogója! Vagy tíz lovaskocsival jöttek, mindegyik kocsin négy, meg öt, meg HAT ember is! Akik mind igazolni akarták, hogy jó ember vót az állatorvos! De nagyon ellenségessen léptek fel ezek a kúnhegyesi parasztok, HANgosan FENYEgetőzve − hogy majd űk megmutassák! hogy még ha elítélik, űk akkor is kiszabadítsák! Úgyhogy nagyon nagy ribilió vót! Megkezdődött a tárgyalás, ezek mind beözönlöttek − a vád tanúi meg erre mindent visszavontak! Aszondták, hogy űket megfélemlítették − közbe meg azér vonták vissza, mer féltek emezektül!

Hát, a kutya úristenit, ez nem jó lessz, itt most azonnal intézkedni kell! Megbíztam tíz jó markos elvtársat − a Dancs elvtárs csoportjábul vótak ezek is, pitnerfalusi proletárok −, hogy nézzenek körül a kocsikon. Ugye a tárgyalás alatt alig őrizték a kocsikat, a mieink szépen végigtapogatták a szalmát − hát, a kocsiderékba!: botok! ásók! kiegyenesített kaszák! Mint a Dózsa idejibe! Híí az anyátok jó szűzmáriáját!

Megbíztam az embereket, hogy MINDENT szedjenek ki a szalma alól, dugják el jól a fegyvereket.

Ugye én már előtte kirendeltem tíz rendőrt a tárgyalásra, az incidensek elkerülése végett − de közbe úgy intézkedtem, hogy amint a tárgyalásnak vége, a tíz rendőr azonnal tűnjön el, rögtön jöjjenek be. Helyettük már ott vótak készenlétbe a mi embereink, civilek, a Dancs

elvtárs csoportja − az űk botjaikkal! Úgyhogy ahogy ezek a mocskosok jöttek kifele a terembül az udvarra, az elvtársak NEKIK! Csitt-csatt, de AGYBA-FŰBE! Csúnyán megkenték űket!

Én nem láttam, nem vótam ott, csak utóbb értesültem az esetrül. Na jó, persze: hát tudtam rulla. Persze hogy tudtam rulla, na! De mondhattam hogy nem vótam ott, semmit se láttam. Hogy annyi vót csak, hogy a lakosság felháborodott, ászt ugye önhatalmúlag, a paragrafusokat mellőzve −

Az utcán nem engedtem hogy bántsák űket − de viszont a másik csapat emberünk bicikliken kiment előre. Ahogy megyén Kunhegyesnek az út, a négyes műút mellett balrul van egy kis erdő, ott meghúzódtak az elvtársak vagy húszan, a nagy bunkósbotokkal, ászt ahogy ezek a parasztok odaértek a kocsikkal: MEGINT! De PISZKOSUL!

− A jó édesanyátokat! A fassiszta állatorvos kell tinektek?! Na itt van akkor, nesztek! − De komiszul megagyalták űket!

Majd másnap lett lezárva a népbírósági per. Megállapította a népbíróság, hogy ami a jedzőkönyvbe van, az mind szín tiszta igaz, csak azér vonták vissza a tanúk mer féltek − úgyhogy kapott az állatorvos öt év kényszermunkát.

Na lett persze ebbül is nagy izé, újságcikk, hogy rendőrségi rémuralom, meg mittudommi, hogy mink hogy bánunk a parasztokkal − jó van, irkáljanak csak −

Nem emlékszek má pontossan hogy melyik évbe is vót ez, negyvenötbe? negyvenhatba? − sokat felejtek már. Csak azt tudom hogy nyárba vót, aratás-időbe. Negyvenhatba lehetett mégis, mer emlékszek hogy Strausz Sándor is itthon vót már, az itteni zsidó hitközségnek a vezetője. Na elég az hozzá, hogy Kunmadarason történt ez, itt a szomszéd községbe, és úgy hittak hogy „zsidó pogron”, ez a név lett neki adva. Haj de borzasztó egy piszkos munka vót az is, de egy BORZALMAS dolog vót! Még ollyat tán nem is láttam addig, meg azúta se láttam ollyat.

Avval kezdődött, hogy kiszólt a megyei parancsnokság, hogy aszondja „azonnal mész Madarasra, a szovjet elvtársak visznek dzsippel, kegyetlen dogok vannak, erősítést kapsz, vége”. Telefonálok rögtön a Városparancsnokságra − már azok tudták!

− Indul a dzsipp, felvesz, állj ki az utcára!

Hárman mentünk, két magosrangú szovjet tiszt meg én, még nekem kellett a gépkocsivezető mellé ülni hogy mutassam az utat, de alig tudtam szólni hogy na arra, már akkor fordult is, úgy mentünk mint a veszedelem! De úgy féltem, hogy te jó isten, mit csinálnak ezek, hát ha most árokba fordulunk, mind itt döglünk meg!

De ászt ami ott várt minket! CSOMÓ halott! Mind zsidó! Mindnek széjjelverve a feje, széjjelnyomva a melle, csupa vér minden! A falu meg mint a mékas! Az összes nép kinn a piactéren! Hát mi van itt?! En még ilyet nem láttam!

Na az vót, hogy ezek a szerencsétlenek, akik így hazajöttek a deportálásbul, zsidók − eggyik baromfikereskedő lett, másik szatócsbótos, harmadik tojáskereskedő − ugye hozzáfogtak hogy felszentelik újbul a zsidótemplomot. No, és épp akkor történt, hogy eltűnt a falubul két csavargó gyerek. És vót ottan egy volt hortista tiszt, egy leventeoktató, az kitalálta, hogy ezek a zsidók tüntették el a gyerekeket. Mer hogy a templomszenteléshe vér kell, hogy a templomot fiatal magyarnak a vérivel szokták a zsidók fertőtleníteni vagy micsinálni. Úgyhogy akkor a lakosság ráfogta a zsidókra, hogy meggyilkolták ezt a két gyereket − ászt NEKIK! Hazajöttek a határbul az aratók, kaszákkal! Ászt elkezdték vadászni ezeket a nyomorultakat, akit csak elértek, annak széjjelnyomták a fejit! Aj, ami ott vót −

Pedig hát szó se vót ottan ilyesmirül, fenéket nyúltak azok a két gyerekhe! Hát tudom, hát itt minálunk is vót templomszentelés, mer ahun most a Sztár áruház van, ott vót a zsidótemplomunk, ászt amikor újraszentelték, én is ott vótam, ugye mint ávós tiszt, meg ott vót a szovjet városparancsnok, meg a párttitkár is, meg vótunk híva − még emlékszek: levettük a kalapunkat, ahogyan ugye templomba szokás, oszt odajöttek a zsidók, hogy

− Bocsánat, elvtársak, tegyék má meg, hogy a kalapot tegyék fel! Nagyon kérjük, mer minekünk az a megtiszteltetés! − szóval hogy így fordítva ugye. Persze akkor feltettük a kalapot mind.

Na az a lényeg, hogy láttam én is, hogy hogyan megyén az a templomszentelés − hát fenét kellett ahho embervér! Csak ez a mocskos, ez a hortista leventeoktató találta ki ezt, felbojgatta ott a népet − ászt lett OLY-LYAN vérfürdő, OLLYAN szörnyű vágóhíd, hogy −

Emlékszek, eggyet a vasútállomáson vertek agyon − ki vót lökve

egy tehervagon egy sínre, egy tetejetlen vagon, ez a szegény zsidó valahogyan oda fel tudott menekülni, bemászott a vagonba, behúzódott a sarokba − de az eggyik gazember észrevette, utánamentek, ászt

− Az vót épp a legöregebbik zsidó. Tisztára szét vót nyomva a feje annak is.

Nem én csináltam, nem mink csináltuk a nyomozást, hanem magosrangú belügyi rendőrtisztek jöttek azonnal, de olyan hirtelen ott vótak Pestrül, alig miutánunk érkeztek. Szovjet tisztek is besegítettek. De úgy tudtak azok magyarul, mint mink. Nekem ugye hatáskörömbe tartozó község vót Madaras, ismertem is jól, hát amíg a nyomozás tartott, énnekem éjjel-nappal ott kelletett lenni, nem mehettem el sehová − de nem én csináltam, és azok a szovjet elvtársak mindent hamarább tudtak mint én! Azok azonnal mindent tudtak! Aszondták hogy mindenre én adjam ki az utasítást, meg én írjak alá mindent − de énnekem meg ük adták ki hogy mi legyen. Úgy hogy szóltak, hogy na most hozzuk be ezt meg ezt, innen és innen, és akkor én kűdtem a két szakaszvezetőt, hogy − Elvtársak, kimentek a leventeoktatóho és megbilincselitek, behozzátok −

Na, hát illyen dogok mentek akkoriba itt!

De nagyon sok érdekes esetem vót. Vót itten azokba az évekbe egy doktor Soltész nevű református pap. Egyszerű, nagycsaládos kubikus-ember vót az apja, csak ez a gyereke pap lett − ászt mégis ez a Soltész minekünk esküdt ellenségünk vót. A szószékrül mindig, de örökössen a Szovjetuniót mocskolta, és dicsérte Amerikát, Angliát, egyszóval hát a Nyugatot, az imperializmust, minden istentiszteleten a hadifoglyokér imádkozott, akik oda vótak a Szovjetunióba, hogy csak az isten mentse ki űket a vörös pokolbul, meg sattöbbi − de ténleg: nem vót ollyan istentisztelet vagy temetés, hogy a Soltész pap a Szovjetuniót ne gyalázta vóna! Örökké ment a népellenes uszítás, az izgatás, meg a lázítás az új demokratikus társadalmi rend ellen! TENGER bajjom vót Soltésszal, tán senkivel se vót annyi munkám mint űvele! Úgyhogy azt én szinte MINDEN HÉTEN internáltam! De nem bírtam vele, az anyja jóistenit, nem bírtam vele! Mer annak ollyan összeköttetése vót, hogy hamarébb hazaért az internálótáborbul, mint a szolgálatos rendőr aki kísérte! Tiszta tehetetlen vótam már Soltésszal!

Egyszer is: behozattam Soltészt, lenn vót a fogdába, hogy maj ha lessz emberem, kűdöm át Szolnokra, internálni − mit csinálhattam

vóna? csak elkudtem mindig újra, hátha majd egyszer mégis ottragad! − Épp ügyeletes vótam a kapitányságon akkor vasárnap, ülök a szobába egy rendőrrel, Lehockival − hát, egyszer halljuk ám: „Ne szállj szembe énvelem!” Énekszó! „Tebenned bíztunk, elejitül fogva” − a rendőrségi folyosórul! De TÖMEG! Hát, vagy százhúszan, SZÁZÖTVENEN, öregasszonyok, parasztok: jöttek, egyenest a templombul, hogy kiszabadítsák a papot! Jézus Mária, mit csináljak most? Kimenni se tudok már, mer tele a folyosó emberrel! És ráadásul még telefon sincs a szobába! Hogy utasítást kérhettem vóna Kocsis István párttitkár elvtársiul, vagy a szovjet Városparancsnokságtul, vagy erősítést, vagy valami − ott álltunk ketten, szembe a tömeggel!

Hát, kiálltam, elébek:

− Elvtársak, emberek! Vissza! így ezt nem lehet! Nevezzenek meg maguk közül két embert, azok bejöhetnek tárgyalni, de a többi vissza!

De űk nem!! Mer űk nem beszélgetni jöttek, hanem a papér jöttek! Azonnal adjam ki a papot!!

Mit tehettem vóna? Kivettem a pisztolyomat, és kétszer belelűttem a plafonba.

De az se használt semmit se! „Tebenned bíztunk elejitül fogva!” És jönnek! A sok meggondolatlan ember! Hű de melegem vót!

Na addig-addig, hogy a Lehocki őrmester elvtárs, aki velem vót, csak ki bírt furakodni valahogyan, kijutott és percek alatt elérte Kocsis elvtársat, és már jött is vissza a Kocsis elvtárs utasításával, hogy azonnal engedjem ki a papot, a Kocsis elvtárs felelősségire engedjem szabadon Soltészt.

Na így menekültem meg nagy nehezen. Ezek meg énekelve vitték magukkal a papot, vitték a templomba.

Jött akkor mindjár Kocsis elvtárs, és mondta hogy már intézkedett is, a párttagság az esti órákba viszonozni kívánja az üdvözlést, a Párt minden retorziót mellőzve felvonulást fog tartani a városba, a Kocsis elvtárs fogja vezetni az akciót.

Na így is lett. Ászt amíg ez a felvonulás tartott, én négy elvtárssal előkerestem a papot − nem vót könnyű, mer nem otthon vót, elbujtatták: egy vallásos asszony házába leltük meg a Sztálin úton. Előállíttattam persze − nem tartott semeddig, mer ref-es vót Soltész, nem kelletett hozzá külön papír −, bevittük újbul a fogdába. Simán azér nem ment a dolog, mer akkor meg már a mieink vadultak meg:

persze botot vittek magukkal a felvonulók, ászt ahogy mink megjelentünk a Városháza előtt a pappal, nekiestek fütykössel − még nekem is jutott! Mer még én védtem Soltészt!

Összeszedtünk akkor éjjel tizenkét kulákot is, akiket már régtül fogva nemkívánatosnak tartottunk − mer kitalálta valaki, hogy

− Elvtársak, hát adjuk átal a szovjeteknek ezeket az embereket, akiket nem bírunk elítéltetni, de akik nemkívánatosuk! Majd a szovjet elvtársak hátha megoldják a problémánkat!

Na, jó, itt az alkalom, behoztuk szépen a tizenkét embert, holnap reggel majd átaladjuk űket, lerendezzük ezt is. Igen ám, de a szovjet elvtársak nem vitték el a transzportot − hogy jármű nem vót éppen, vagy milyen akadály merült fel, vagy hogy nem akarták, arra már nem emlékszek, lényeg az hogy ottmaradt a társaság a nyakunkon. Te jó isten, mit csináljak most vélek? Teli a börtön, helyem sincs, etetni se bírom űket, vád nem vót ellenek, feljelentés semmi, csak annyi vót hogy kulákok, reakciós gondolkozású emberek − mi legyen? Jártam már minden nap a szovjetek nyakára, hogy

− Elvtársak, vigyétek már űket, mer nem tudok mit tenni, meg még baj is lehet ebbül, vigyétek űket!

Na addig-addig, hogy meg is lett a baj.

Persze ugye meg is lett agyalva kicsit ez a tizenkét kulák − nem azt mondom hogy orvost kellett vóna híni vagy valami, csak hát ugye meg lettek tapogatva egy kicsikét. Ászt ez valahogyan kipattant. Megtudta egy ellenzéki újságíró, a fene a fajját, ászt megírta, hogy mi megy itt mifelénk. Hogy mink itt ártatlan embereket − meg így meg úgy. Ászt így a fülibe jutott a dolog a miniszterelnöknek is.

Negyvenhatba vót ez, akkoriba költözött a kormány Debrcenbül Budapestre, szanaszéjjel vót minden, úton mindenki − alighanem utazott a miniszterelnök is épp, mer egyszercsak se szó, se beszéd: beállított hozzám a Városházára. Én nem tudtam hogy kicsoda ű! Mer be se mutatkozott! Csak nyílik egyszer az ajtó, beront rajta egy nagyon dühös ember, a nyomába meg Kocsis elvtárs, Boros elvtárs, ászt ez a nagypofájú elkezd ott kiabálni nekem, hogy

− MICSODA munka folyik itt, MICSODA disznóság! Hogy ÁRTATLAN embereket LETARtóztatnak, MEGVERnek − MINDENKIT LECSUKATOK!

Az anyád szerelmes istenit! Hát hogy beszélsz te énvelem?! Már a

szájamon vót, hogy „fogja be a pofáját, ászt le van tartóztatva!”, kicsi híjjá vót hogy le nem tartóztattam! De időm se igen vót rá, mer alig hogy feléálltam az íróasztalomtul, már fordult is sarkon ászt ment.

− Hónap visszajövök, ha hónap még EGGYETLEN embert is letartóztatásba találok, MINDENKIT lecsukatok!!

Ászt fordult ki. Kocsis elvtársék meg utánna. Boros elvtárs szaladt ászt vissza hozzám:

− Tudod-e ki vót ez?

− Mit tudom én! Valami piszkos fassiszta csavargó!

− A miniszterelnök vót, Dalnoki Miklós Béla!

− Ejnye a fene a fajtáját! Én meg majnem letartóztattam!

Elengedtük ászt a tizenkét kulákot. Gondoltam persze, hogy sose néz többé felénk Dalnoki − de mindeggy már, ott egye a fene űket, kiengedtük mindet.

Mer vót azér kudarc is, nem tagadom, vót néha az is. Hogy csak egy példát mondjak: negyvenhat nyarán − nagyon eszembe van még most is − Zé Tót Ferenc kisgazda képviselő szónokolt nyilvánossan a piactéren, ott hallgatta a rengeteg kisgazdapárti kulák, meg még Dévaványárul is akik átaljöttek, többezer ember − ez a mocskos meg: hogy agyalágyult aki hisz a jó forintba, mer Magyarország soha nem állhat talpra nyugati segítség nélkül! Meg ott istenítette a parasztságot, de kimondottan ezt a kizsákmányoló kulák-réteget, hogy ez a magyar jövő bázisa, és szidta, rágalmazta a Komunista Pártot − én meg ott álltam tehetetlenül, csak toporogtam, ráztam az öklömet: nem tehettem ellene semmit se. A világon semmit! Hát képviselő vót! Védte a mentelmi jog, nem nyúlhattam hozzá! De borzasztó érzéseken mentem én ott keresztül!

Eleinte azér még minden szépen ment. Negyvenötbe még teljhatalmú vót a Magyar Komunista Párt. De aztán lassan-lassan kezdett magához térni a reakció. Megalakultak a többi pártok is, negyven hatba már rohamossan erősödtek is.

A Parasztpárttal nem vót itten semmi baj, a Parasztpárt előtt le a kalappal: azok szépen együttműködtek mivelünk mindenkor. De már a szocdemek, azok nagyon szemtelenek vótak, úgyhogy legtöbb gondunk minekünk az Eszdépével vót. Egy Laufer nevű nagyon rendes elvtárs alapította itt a Szociáldemokrata Pártot, de bizony abba proletár meg paraszt kevés vót, viszont beléptek a kereskedők, a jobbmódú

önálló iparosok, spekulánsok, mindenféle volt kizsákmányolók. De nagyon ellenségessen léptek fel ellenünk! Ugyanis itt az vót a helyzet, hogy a vezetés mindjárt a legelejin a Komunista Párt kézibe került. Rendőrség, polgármester, Városháza, Földosztó Bizottság, minden a miénk vót itt! A szocdemek követelték vóna a magukét, nem kaptak semmit, hát rettenetes dühössek vótak − meg is lehet érteni, bizonyos fokig! De közbe meg mind olyanok vótak ezek, hogy nem is lehetett pozíciót adni a kezükbe, mer − ahogy most lehet óvasni az újságba, hogy a világpolitikába mi megyén: Spanyolország, Olaszország, Portugália, hogy ugye a szocdemek semmi áron nem hajlandók összefogni a komunistákkal − na ezek az itteniek PONT ilyenek vótak! Itt szakasztott ugyan ez ment! Tartottunk például ilyen vitafórumokat akkoriba, űket is meghívtuk − de örökké csak az ellentmondás ment ott is, örökké! Szóval azt lehet mondani, hogy ezek inkább súrolták a fassisztáknak a nézetit, mint a szocialista eszmét! Ezt így ki merem mondani! Úgyhogy aztán a vége az lett, hogy amikor később a két munkáspárt eggyesült, akkor a háromszáz szocdem párttagbul mink csak nyócat bírtunk átvenni − NYÓCAT! A HÁROMSZÁZÁUL!

Na persze aztán ezek a jobboldali szocdemek hamar társat találtak a Független Kisgazda Pártba is − ott aztán eggyütt vótak gazduramék, meg az összes feketézők, levitézlett hortisták. Szép kis társaság jött ott össze! Ki is mutatták a foguk fehérjit!

Negyvenöt márciusába a Párt életre hívta az Igazoló Bizottságokat. Felkértük az elvtársakat, hogy akinek tudomása van háborús bűnösökrül vagy népellenes magatartású egyénekrül, az tegyen jelentést a Bizottságnak, vagy vesse fel a dogot a párttaggyűlésen − persze próbáltuk kiemelgetni a főkolomposokat a politikai porondrul. Na, az Eszdépé erre nyílt támadásba ment át. Odáig elmentek, hogy küldöttséget szerveztek és a pártalapszerveink taggyűlésein jelen akartak lenni, hogy bemutassák az űk álláspontjukat, hogy akiket mink igazolásra beterjesztettünk, azok tisztamúltú emberek, és az Emká-pénak nincs joga a szocdem tagokrul anyagot gyűjteni, mer azokrul csak űk dönthetnek! Mondanom se kell hogy csalódtak, mer az ű bizottságaik be se lettek engedve a mi taggyűlésünkre, az Igazoló Bizottságok meg szépen folytatták a munkájukat. Rendessen meg is tisztogattuk akkor a Szocdem Pártot − feszített munka vót, de megérte.

Akkoriba kaptam én a megyei Pártbizottságtul meg a Megyei

Parancsnokságtul egy nagyon fontos feladatot: mindenféle módon meg kell próbálni az Eszdépé meg az Efkápé vezetőit magunk mellé állítani, megnyerni, ha meg nem lehet, akkor a mi embereinket kell benyomni űkhozzájok.

Nem vót könnyű feladat, nem ment éppen simán. Vót olyan szocdem vezető, nem is egy vagy kettő, aki négyszemközt nyíltan kimondta: el lehet ezt vagy azt intézni, de akkor ű kapjon valami pozíciót.

− Kérlek szépen − aszondja nekem eggyik −, lehet, hogy te vagy a legjobb barátom. De akkor is!: ára kell legyen annak, hogy én teneked jelentéseket hordjak!

Én ezeknek soha, de semmit meg nem ígértem. És ez az érdekes: legtöbbször mégis megkaptam amit akartam! INGYÉR kaptam meg! Ü árat kért; én csak hümmögtem; ü ígéretet nem kapott, csak reménykedett − és meglett mégis amire szükségünk vót!

Úgyhogy aztán javult is a helyzet eggy időre, mer meglett a bázisunk a Szocdem Párton béliül is: Létai Mihály elnökhelyettes, Oláh Imre vasutas; Sima Kálmán, Fekete Gábor, aki a Nemzeti Bizottságba is jó emberünk vót − meg még sokan!

Nade ott vót még akkor a Független Kisgazda Párt is. Ugye: az ellenség fellegvára, a volt tőkések, ügyvédek, kulákok majd mind ott gyülekeztek, hát nagyon komoly probléma vót! Ráadásul az elnökük, doktor Jó Sándor a pártnak az országos ügyésze vót − kemény dió nagyon! Szerencsére ott vót azér Jobbágy Sándor, aki soha nem vót kizsákmányoló, mer becsületes parasztember vót mindig is, űvele nagyon jól megértettük egymást, meg szerencsére vót még egy ref-es emberem is náluk, Ökrös János, akinek vaj vót a fejin, úgyhogy ászt szépen dógo-zott nekünk − csak azér mégis, ugye: az vót az utasítás, hogy átállítani a vezetőket, minden eszközzel erősíteni a mi vonalunkat a soraikba − hát hogyan lehetne itt előbbre jutni? Törtem a fejemet állandóan!

Úgyhogy nagyon kapóra jött nekem a Magyar Elek, a kisgazda elnökhelyettes!

Úgy történt a dolog, hogy − hát akkoriba elég sokat ittunk, ez az igazság. Hun ilyen díszvacsora, hun olyan bankett, általába a koalíciós pártok részvételivel − ászt bizony eggyik se múlt el koccintás nélkül. Ászt ez a Magyar Elek az eggyik ilyen alkalomkor ís szépen beszívott.

De olyannyira, hogy amikor ászt ment elfelé, elemelte a fogasrul a Városparancsnokság eggyik szovjet tisztjinek a bundáját − gyönyörű, meleg harctéri bundát. Na ászt persze: jöttek másnap a tovarisok énhozzám. Hogy ez és ez történt, eltűnt az este a majornak a bundája. Na, most mit csináljunk? Ki lehetett? Ej, mondom, nézzük meg Eleknél! Csak úgy véletlenül lett ez a gondolatom, ahogy ugye visszaemlékeztem: előbb ment el Magyar Elek, alkoholos befolyásolás állapotába, nem kísérte ki senki se − hátha! Nézzük meg!

Kiszaladtunk dzsippel a tanyájára − mer vót egy kis tanyája, ott lakott −, négyen a tovarisok, meg én. Megrettent Elek, ahogy megálltunk az udvarán. Kiszálltunk, a szovjet elvtársak olyan félódalt maradtak, mer mondtam nekik, hogy − Maradjatok, ne gyertek, majd én! − ászt odamentem egyedül Elekhe.

− Te − mondom neki −, gyere csak kicsit! − mer pertu komák vótunk, habár ű öregebb tülem. − Te − mondom −, véletlenül nem hoztad el a bundát?

Híí de hirtelen kiszaladt belűle a szín! Aszondja: − Ki mondta?

− Ne törődj avval komám! Nézd − mondom −, ne féljél, mer nem lesz belűle semmi. Én ha neked aszondom, akkor nem lesz belűle semmi!

Aszondja: − Kezedet adod rá komám?

− Kezemet! Ehen a kezem! Na hun van a bunda?

− Komám − aszondja Elek −, csakugyan elhoztam. De KI MONDTA, áruld mán el!

− Ne törődj te avval! Hozzad a bundát!

Közbe meg isten bizony nem mondta senki! Csak ahogy nekem eszembe jutott, hogy ez az Elek valahogy olyan ÉRDEkessen izélt −

Na persze lekaptam még ott, hogy − A jó istenedet erre meg arra, hát hogy tehettél illyet?! Nem szégyelled te magadat?!

− Mi lesz most velem, kedves jó komám −

− Semmi se! Ha én egyszer kezet adtam rá, akkor nem lesz semmi bajjod!

Nem is lett semmi bajjá. Hát vót eszembe bajt csinálni neki! Csak nevettük Eleket magunk közt. Csak ennyi lett, hogy attul a naptul kezdve a Magyar Elek egy NAGYON használható emberünk lett nekünk. Amikor a tisztogatási munkák jöttek, akkor is sokat segített az nekem, meg sattöbbi − úgyhogy ennyi hasznunk lett ebbül a bundábul!

Mindjárt előbbre vótunk a Kisgazda Párttal!

Negyvenötbe a választáson a városban mink győztünk, a Magyar Komunista Párt. Negyvenöt százalékkal elsők lettünk, a megyébe meg Túrkeve után a másodikak! A magunk erejibül tudtunk győzni, minden erőlködés nélkül − negyven hétbe már nem. Negyven hétbe már lecsúsztunk, alulmaradtunk a Kisgazda reakcióval szembe.

Pedig nem a mi munkánkba vót a hiba, mer a gondos előkészítés minden szempontbul hiánytalanul megtörtént − csak addigra a jobboldal nagyon erőre kapott. Mink mindent megmozgattunk, meg még Szolnokrul is kaptunk segítséget − a Restár elvtársék szervezése nagyon kitűnő vót, de minállunk sajnos egy kicsikét balul ütött ki.

Tudnéllik Szolnokrul kaptam én két teherautót, jól megrakva szolnoki elvtársakkal, akik körbejárták a megyét, mindenütt leszavaztak. Én biztosítottam is a dogot, a szavazóhelységbe minden el vót rendezve a fogadásukra − csak közbe a szocdemek tisztára behálózták a várost, pártőrséget állítottak a szavazóhelységek elé, és ahogy észrevették az idegen arcokat, lecsaptak. Rajtaütöttek a mi csapatunkon a szavazókörbe, és le akarták tartóztatni az embereinket.

Persze rögtön ott termettem. A szovjet Városparancsnokság ilyenkor is mindig segített, csak a telefonho kellett nyúlni,

− Halló, drasztutye!

− Drasztutye, mi a probléma tovaris? Elmondtam hamar hogy mi a bajjom, félig oroszul, félig magyarul, már ott is vót értem a dzsipp − űk nem avatkoztak bele, csak vezettek engemet, meg a fellépésükkel segítettek.

Nem vót fegyverük a szocdem őröknek, csak az üres farzsebüket csapdosták, meg handabandáztak ott, hogy azonnal le kell tartóztatni ezeket választási csalásér, át kell adni űket az ügyészségnek! De szemtelenül, szitkozódva, mocskos szavakkal!

− Ne beszéljetek itt összevissza − mondom nekik −, menjetek dogotokra!

NEM, ük nem mennek sehova, ük letartóztatják most ezeket!

− Tudtommal még egyellőre nekem van itt jogom letartóztatni valakit, nem tinektek! − mondom nekik.

De nagyon meleg vitám vót velük, nagyon kemény vitám! Utoljára nem is tudtam mást csinálni, jelképessen le kellett tartóztatni a szolnoki elvtársakat, be kelletett hozni űket a két teherautóval eggyütt

a Városházára − ide a mostani Városi Tanácsra, csak akkor még Városházának hittük.

− Na gyertek akkor tik is velem, nézzétek meg a saját szemetekkel, hogy le vannak tartóztatva ezek az emberek!

De aztán sikerült ügyessen meg is szöktetni űket. Elől bevittem a letartóztatott elvtársakat a Városháza főbejáratán, a szocdem őrök kinn maradtak a kapu előtt, a teherautókat hátra állíttattam a hátsó bejárathoz − aztán fél óra után, ahogy a szocdemek már nem figyeltek annyira, mondtam a két gépkocsivezetőnek:

− Elvtársak! Gyorsan! Gyújtsatok befele!

A többinek meg: − Tik meg hamar ugráljatok fel elvtársak, húzódjatok jól le, ászt nyomás Karcagra!

Mikor később ászt jöttek nekem ezek a jobboldali szocdemek, hogy

− Hová tetted az embereket?!

− Halljátok − mondom nekik −, én nem tudom hova lettek! Hát itt álltatok a kapuba, nem láttátok hova mentek?

De addigra már a mieink Karcagon szavaztak, meg a jóisten tudja hun még, ugyanevvel a manőverrel leszavaztak körbe a környéken!

Na mondom negyven hétbe már nem bírta megismételni az Emkápé a negyvenötös számarányt − de azér evvel, hogy nem engedtünk a reakció erőinek, az erkölcsi győzelem mégiscsak a miénk lett.

A negyvenhetes választások után a mi munkánk nagyon megnehezült. Az ellenség vérszemet kapott, és nagyon sok meggondolatlan ember helyezkedett szembe velünk. A Kisgazda fölényt, a koalíciót, a paritásos gondolatot teljes győzelemnek vették, „győzött a többség, le a komunista polgármesterrel, le a komunista rendőrséggel!” − ilyen hangok mentek akkoriba. Egymást érték a panaszok, feljelentések, legtöbbször név nélkül, mindenütt az intrika, áskálódás, már megállás nélkül csak igazoló jelentéseket írtam − aszittem beleroppanok. Kellett, már nagyon kellett akkorra a fordulat, hogy az ellenséges túlerő el ne seperje a szocialista vívmányokat!

Dogoztam szakadásig. Egész nap a megfeszített rendőrségi munka, hatalmas körzettel, rekvirálás, nyomozások, kihallgatások, házkutatások, minden, akkor mellette a Nemzeti Bizottság, a Népbíróság munkája, meg a tetejibe még a Közalkalmazottak Szakszervezete − én alapítottam még negyvenötbe, ászt az is az én nyakamon maradt −, este a pártközi értekezletek, éjszakába nyúló

viták a jobboldali szocdemekkel, kisgazdákkal, utána reggelig bizalmas jelentéseket írni − épp elég vót. De soha nem tévesztettem szem elől akkor se a költő örök érvényyű szavát, hogy „dolgozni csak pontossan szépen, ahogy a csillag megy az égen, úgy érdemes!” Igen.

Negyvennyóc − közeledett már a két munkáspárt eggyesítésinek az ideje, az úgynevezett fúzió. Nagy munka megin, körültekintő előkészítés − ez is az én dogom vót! Evvel is én lettem megbízva! Mer MINDEN az Államvédelmi Hatóság kézibe vót! Nem vót ez jó, én tudom − de hát akkor ez vót.

Elősszöris ugye le kelletett selejtezni a Szocdem Párt tagságát. Nem vót hálás feladat, sok akkori Eszdépé-taggal kerültem szembe ezen keresztül is, főleg kisiparosokkal. Nem a származásuk miatt! Hisz én magam is kisiparos vótam, és nem is tagadtam meg magamat soha! Hanem a lehetetlen állásfoglalásuk, az örökös ellenvéleményük miatt kelletett űket kiszűrni. Van aki máig se érti. Van köztük aki még máma is számonkéri rajtam, hogy mér érdemelte ű ezt éntűlem negyvennyócba. Ha magátul nem érti, hogyan magyarázzam meg neki?

Még ollyan is vót akkor, hogy engemet akartak megvásárolni ezek a piszkosok! A fúzió előtt lejött ide Slakta Margit, meg vele Krisztián László Eszdépé-vezető. És lelkendezve mondja nekem a Slakta Margit, hogy milyen fényes jövő áll énelőttem, hogy ük üzenetet hoztak nekem Budapestrül, majd a Krisztián elvtárs négyszemközt elmondja nekem. Na én persze kútba ejtettem a ragyogó jövőmet, mer el se mentem a megbeszélt négyszemközti találkozóra.

Emlékszek: résztvettem a Szocdem Párt eggyik értekezletin − hiába hogy már a mi emberünk elnökölt, de olyan vót az az értekezlet mint a zsinagóga. Létai Mihály ismertette a programot, hogy irányt kell venni az Eszdépének, mer eggyesülni fog a két munkáspárt, meg sattöbbi − de alig hagyták hogy befejezze! „Nem akarunk csajka-rendszert!” „Független demokráciát akarunk!” De ORDÍtottak! Követelték hogy én azonnal hagyjam el az Eszdépé helységit, ne engedjék hogy eláruljam az állásfoglalásukat − na a végin persze csak győzött a józan gondolkodás, megvédtek egy páran, még kérték is hogy csak maradjak. De bizony a rágalmakbul kijutott bőven nekem is, a Pártnak is, alig győztem hallgatni, csak kapkodtam a fejemet. Tisztára meg vótak azok ott bolydulva! Szinte ÉREZTÉK ezek a jobboldali

reakciósok, hogy most következni fog valami!

Aztán megkaptuk az Emkápé Központi Bizottságának a pecsétes levelit Rákosi elvtárs aláírásával, hogy most már nem kell senkit kizárni sehunnan, hanem most már szőröstül-bőröstül vegyük átal az Eszdépét, úgy ahogy van, és megkezdhessük az eggyesülést. Marosán elvtárs hozta le minekünk ezt a levelet − Marosán elvtárs akkor még szocdem vót! De egy jó, egy nagyon jó elvtárs! Már akkor is!

Na persze a mi szocdemeink közt a vezetőségbe megindult a személyeskedés, egymás után jöttek hozzám a karieristák, hogy „ennyi meg annyi munka után csakis én lehetek a küldött”, meg hogy „de ugye a polgármester én leszek”, meg „én ez leszek”, „én az leszek” − hát én nem mondtam senkinek semmit, én nem ígérgettem akkor se. De azér ezt a tülekedést elég jól ki lehetett használni. Pedig nem ígértem én semmit! Aszondtam: ez nem az én feladatom!

− Az én feladatom csak az hogy tiveletek megérttessem, hogy ne agitáljatok ellenkező vonalon! Hanem mindent úgy csináljatok, ahogyan a Marosán elvtárstul kapott levélbe benne vót! De hogy ki legyen a küldött, az nem az én feladatom!

Közbe persze tudtam már, hogy minden le van rendezve: az Eszdépé részirül a nagyon szolid, igen rendes Létai Mihály elnökhelyettes lessz a küldött, az Emkápé részirül meg én. Na mikor ászt a végin ez kitudódott! Amikor a sok beképzelt, nagyhangú szocdem vezető megtudta hogy mi van! Ami ott vót −

Ez még egy szép emlék az életembül: amikor az egygyesülési kongresszuson én képviselhettem a városunkat. Előbb még Szolnokon a csoportvezetőmtül megkaptam az eligazítást a fontos pártfeladatra vonatkozólag, aztán irány Budapest −

Abba az időbe úgy vót: felső káder, középkáder, alsó káder. Én ugye a középkáderekhe tartoztam. És bizony a középkáderek akkoriba nagyon ki vótak téve az állandó hellyezgetésnek. Mink nem nagyon lettünk megkérdezve hogy milyen munkakört szeretnénk, hanem ahun szükség vót ránk, oda állított minket a Párt.

Én már negyvenhat végin át lettem hellyezve Szolnokra. Csakhogy ugye ott meg nem vót lakás! A családnak maradni kellett, kétfelé vótunk, két hét is elmúlt hogy nem láttam a gyerekeimet − na addig-addig hogy két hónap után visszakértem magamat, nagynehezen vissza is engedtek.

De akkor már nem én vótam a Politikai Osztály vezetője. Hanem Koltai József − én csak a beosztott tisztje lettem. Ű meg ollyan ember vót, hogy − szóval másfajta ember vót ű mint én. Iparosember ü is, lakatos, csak − hát űneki azér már mégis vót egy fél cséplőgépje, társas viszonyba vót egy illetővel, nyáron szépen csépeltettek, gazdálkodtak, üzleteltek, mittudomén. Mer nem mindenkinek a véribe vót ez a proletár-tempó, ami énnekem! Úgyhogy − hát nehezen jöttünk ki a parancsnokommal, ez az őszinteség. Pedig akkoriba már nem úgy ment, hogy „na majd ÉN!" − mer már akkor tisztelni kelletett a feljebbvalókat, az utasításokat igenis el KELLETT fogadni, és aszerint kelletett dógozni!

Meg még valami. Hogy énnekem ugye öt ellemim van. És ezt nagyon éreztem. Hogy bizony ez kevés. Mer addigra már kezdtek az Ávéhánál is előbbre jönni a magossabb képzettségű tisztek, egyre kevesebben maradtunk régiek.

Én szerettem a megbízatásomat, hát fontos pártfeladatnak tartottam mindig − a vége mégis az lett, hogy negyvennyóc elejin kértem a leszerelésemet. Nem csak én, mer vótunk akkor egyszerre jó páran ilyenek a megyébe.

Elbeszélgettek akkor velünk, őszinte elvtársi szavakkal. Közölve lett velünk, hogy elfogadják a kérésünket, és evvel mink most tartalékos állományba leszünk hely-lyezve. Leszerelünk, de azér nem leszünk elfelejtve, mer miránk mindig jó emlékekkel fog visszagondolni a Bé-em, és az eggyüttmuködésünkre továbbra is számítva lessz. Ha bármikor bárhol sérelem ér minket, forduljunk mindig bizalommal a Pártbizottsághoz, és ha ott nem tudnak segíteni, akkor keressük meg mindenkor bátran a Béem Pártbizottságát.

Így történt: leszereltem. Jó érzéssel − hozzáteszem: jó érzéssel! Mer tudtam hogy nem meghátráltam én, hisz a legnehezebb időkbe helytálltam becsülettel − csak átadom a helyemet a jövőnek. És meg is maradt továbbra is az elvtársi jóviszonyom a rendőrséggel, a mai napig megmaradt. Már mondjuk a mostaniakkal, a fiatal rendőrtisztekkel személyes kapcsolatot nem nagyon kerestem, mer valahogy féltem ettül a szótul, hogy „óó, öreg, amit maguk csináltak, hun van az már!" − ettül tartottam; tán feleslegessen − mer azér a tiszteletet mindig megkaptam én ott mindenkitül, meg máig is megkapom.

Negyvennyócba engem a Párt közigazgatási vonalra állított. Előbb

árvaszéki elnök lettem − na vót mellettem két jogász is persze, azok jól ismerték a mindenféle bonyolult családjogi törvényeket, úgyhogy én csak aláírtam a határozatokat − hát így vót, ez az igazság! Negyvenkilencbe propagandista lettem, a Városi Pártbizottság kooptált tagja, azután osztályvezető, Eszbé-titkár, ötvenegybe megbízott tanácstitkár. Ötvenkettő őszin személyzeti vonalra lettem állítva. Elősször a Nagykunsági Állami Gazdaságba kerültem, onnan hamarossan a Csorbai Állami Gazdaságba, azután meg a Surjáni Állami Gazdaságba hellyeztek. Vótam Pesten is, a Közlekedés és Póstaügyi Minisztérium Személyzeti Főosztályán a Dob utcába, mint személyzeti főelőadó − hát menni kellett, mindig, ahová a Párt kűdött! Utoljára aztán megin hazajöttem, az itteni Városi Tanácsnál lettem személyzetis.

Nem vót könnyű, nyugodt életem nem vót. Mer mindig a hajszolt munka! Megcsináltuk az államosítást, felszámoltuk az osztályidegenek gazdasági bázisát − vót olyan, hogy mikor átaladtam a pecsétes papírt, az illető elájult. Jött akkor a tagrevízió, abba is benne vótam, a hármas számú Felülvizsgáló Csoport elnöke lettem -sok haragost szereztem ott is, mer elég sok volt Eszdé-pé-tagot kizártunk. Akkor jött a tanácsok megalakítása, dógoztunk a tanácsválasztás előkészítésin. Jött a terv-kölcsön-jegyzés, a békekölcsön − ez se vót egyszerű, mer vót egy jobboldali klikk, akik nem akartak jegyezni, elsőbb le kellett törni ükét. De nagyon értetlenek vótak az emberek − még ma is van ollyan, aki felrója nekem az akkori munkámat, erőszaknak veszi az akkori agitációnkat. Életem legnehezebb évei vótak ezek! Bejött a beszolgáltatás, a téesz-agitáció, a téesz-várossá való felfejlesztés, a táblásítás − a sok jó ismerős még a köszönésemet se fogadta az utcán. Dogoztam éjjel-nappal -közbe meg mindenünnen a személyeskedő bosszú leselkedett rám. Termés alig vót, a téesz-tagoknak enni is alig jutott, dógozni nem akartak, egy folytába veszekedtek, ott is mindig nekem kellett békét csinálni − hogy néha még most is úgy elgondolkozok: hogy is bírtam én ki mindent? Azt a temérdek munkát, meg azt a gyűlöletet, amit ártatlanul kaptam érte?! De azér csináltam tovább, mindig tovább. Meg a többi elvtárs is csinálta. Mer pártmegbizatás vót, hát félreállni nem lehetett!

Egyszer − tanácstitkár vótam akkor − nagy gondba vótunk épp a téeszekkel: benne vótunk a betakarításba, és a négy téesz közzül

egynek se vót se egy raktára, se egy magtára, semmi! Fordultam én már mindenhova, hogy adjanak nekünk vagy épületet, vagy pénzt − hát muszáj valahova pakolnunk a terményt! írtam akkor Budapestre egy ismerős elvtársamnak, megírtam hogy milyen bajba vagyok, kértem hogy ha tud segítsen valamit. Visszajött a levele, hogy menjünk el Vas Zoltán elvtárshoz, ekkor és ekkor fogad minket, elmondhassuk neki a kérésünket.

Fel is mentünk Pestre a vébé-elnökkel − sose felejtem el: így ültünk a Vas Zoltán elvtársnál, személyessen, szemtül szembe fogadott minket a Vas Zoltán elvtárs! De nagyon közvetlen vót a Vas elvtárs, nagyon közvetlen!

− Elvtársak − azt mondja a Vas Zoltán elvtárs −, hallom hogy nincsen hellyetek, hogy magtár kéne. Milyen a termésetek?

− Tűrhető − mondom −, tűrhetőnek ígérkezik.

− Elvtársak − azt mondja akkor −, van-e nektek ott zsidótemplomotok?

− Van − mondom −, persze!

− Elvtárs − azt mondja a Vas Zoltán elvtárs −, hát akkor megvan a magtár! Pakoljatok bele! Hát vegyétek igénybe a zsidótemplomot!

Na így lett megoldva a négy téesz problémája. Három nap múlva megjött Pestrül a nagypecsétes levél, hogy vihetjük a zsidótemplomot − de akkorára mink már bele is pakoltuk a négy téesz termésit.

Ötven, ötvenegy − azok se vótak könnyű idők. Ott vót a hatalmas nagy beszolgáltatás − hát nem bírtunk vele, a legjobb szándék mellett se győztük. Hiába iparkodtunk, bizony nagyon rosszul álltunk, se a húst, se a tojást, se a tejet, se a zsírt, semmit nem tudtunk teljesíteni. Ugye, akkoriba csereberéltük az ingatlanokat; sok baj vót, mer a téeszek területibe sok maszek főd meg maszek tanya esett bele − hát hogyan adhatott vóna a Tanács mindegyikér azonos minőségű csereingatlant, csak mer Péter vagy Pál nem lett téesz-tag? Nagyon sok vót aki nem fogadta el a kijelölt csereingatlant − a beszolgáltatás ezekre is ki vót vetve! csak viszont behajtani nem bírtuk sehogy. Tehetetlenek vótunk! A kulák ravasz vót, szemtelen: otthagyta a cserefődjit, hogy az neki nem kell, nem fogadja el, beszolgáltatás meg nista! Rendbe van: a kulákkal szembe alkalmazhattuk a szabotálás elleni törvényt, ha nem teljesítette a beadást, mehetett a börtönbe − csak viszont ebbül se lett beszolgáltatás! Hanem még minekünk

kelletett élelmezni a kulákot a börtönbe! Ü röhögött a markába, aszondta: „otthon nincs mit enni? nem baj, jóllakok a börtönbe!” A szabotáló kuláknak teli vót a hasa a rabkoszttal − mink meg ott álltunk a lehetetlen feladattal! De szörnyű egy helyzet vót!

A folyosón szólított meg egyszer egy fiatal elvtárs, egy idegen valaki:

− A Kis Ferenc elvtárs nem tudja merre van?

− De tudom − mondom neki.

− Na hun van, mondja már akkor! − ugye már türelmetlen vót.

− Ehun vagyok! − mondom neki. − Én vónék, mit kíván az elvtárs?

Lekezel, mondja a nevit − nem emlékszek már hogy hittak − A Pártközponttul vagyok − aszondja.

− Isten hozta az elvtársat! Na kerüljünk akkor beljebb.

Leültetem, minden, aszondja: − Kis elvtárs! Mennyi fődеd van?

− Nekem?! − mondom. − Már öregapámnak se vót semennyi, nemhogy nekem, elvtárs!

− Dehogynem! Van neked elvtárs!

Hát én direkt megijedtem! Mi az isten ez? Tévedés? Vagy tán feljelentett valaki, hamis váddal? Vagy csak tréfál ez az ember? De olyan rendes elvtársnak látszik!

− Ki mondta? − mondom.

− ÉN mondom! − aszondja.

− Ne bassza má meg a jóisten − mondom, ilyen szabadszájúan, mer én iparos létemre is mindig ilyen félparaszt vótam, mindig így odavágtam a szót − hát hun van az a főd?!

− Hát itthagyta neked a kulák a fődet, elvtárs! Nem így van?

− Ja vagy úgy! − megkönnyebbültem kicsit. − Igazad van elvtárs. Nade mit csináljak avval a főddel?

− Hát használjad elvtárs! Adjad annak aki megműveli, mer a munkásosztálynak kell a kenyér! Adjátok a téeszcsének azt a fődet!

− Értem elvtárs. Nade hogyan, hát −

− Mér − aszondja −, hát tudod teljesíteni a beszolgáltatást?

− Nem tudom elvtárs!

− Na látod. Márpedig arra a terményre ami ott teremne, szüksége van az országnak! Hát intézkedjetek elvtárs!

Na így akkor hozzáfogtunk megin a kisajátításhoz. Ugye a sok kulák elfutott szanaszéjjel, vagy ült a börtönbe, a főd meg ottmaradt a

nyakunkon, műveletlenül − elvettük akkor, adtuk átal a téeszcséknek, így akkor csökkent a beszolgáltatásunk, meg a téeszcsék is erősödtek.

A téeszcsék − na hát az se vót könnyű játék. Meg az az igazság, hogy nem is vótunk mindig őszinték. Se mink, se Mezőtúr, se Túrkeve, se Karcag. Mer nagydobra lett verve, hogy termelőszövetkezeti városok vagyunk − közbe meg a dolgozó parasztság több mint harminc százaléka nem lépett be. Győzködtük űket, agitáltunk, a lelkünket kibeszéltük − hiába. Emlékszek rá: Nyakas Lacit kerestük fel egyszer, ott tanyáztunk nála álló nap − jó középparaszt vót, fontos, népszerű ember, még meg jó barátom is, most a Szövosz elnökségibe van Budapesten − de bizony este úgy jöttünk el tűle ahogyan odamentünk, nem kaptuk meg tűle se az aláírást.

Hát ilyen keserű kudarcokon át vezetett a mi rögös utunk!

Az az egy biztos, hogy az olyan dolgozó embereket, akikrül tudtuk, hogy származásra nem osztályidegen, meg miellenünk nem vétett, azokat mink nem bántottuk. Még ha akármilyen beképzelt, szemtelen vót is: az ilyen emberhez egy ujjal se nyúltunk! Legfeljebb megfigyelmeztettük egy kicsit, hogy − Na nézzed elvtárs, azér nem addig a! − de amúgy az ilyent mink nem bántottuk. Na nem azt mondom: túlkapások vótak azér. Sajnos, de előfordult az is, hiába is tagadnám. Nem a kulákokkal! Mer azokkal nem vót túlkapás! Aki kulák vót, osztályidegen: azt kapta amit érdemelt! De viszont sokszor ugye olyanok is kuláknak lettek véve, akik nem vótak azok. Mer huszonöt hold vót a határ, azon feliül ugye: kulák! De már bizony az aranykoronáját nemigen néztük. Pedig vót abba olyan is, hogy harminckét holdja vót, de olyan főd, hogy hat aranykorona alatti, hát azon nem termett neki annyi se, hogy a családját jóllakassa! Hát az ilyen ember sose vót kizsákmányoló!

Úgyhogy aztán ezek a túlkapások meg is lettek szüntetve. Lett egy fellülvizsgálás − abba is benne vótam −, és jó párat töröltünk a kuláklistárul, lement a listánk kétszáz alá.

− Rendbe van, nem vagy kulák többé, eridj ászt dó-gozzál! − de jó néhányat! Még ollyan is vót, akinek az államosított háza is vissza lett adva − na ilyenre nem sokra emlékszek, de akadt azér ilyen is.

Szóval nem azt mondom: vót itten hiba. Mer tudatlan emberek vótunk − hát ez az igazság: tudatlan emberek vótunk, na! Van énnekem egy felismerésem: tudatlan emberek vótunk, ászt nagy lóra lettünk ültetve. Hát ez az őszinteség!

Itt vót például a tanácselnökünk, egy asszony, akkor került ide énalattam − hát egy becsületes, jószándékú parasztasszony vót, de TELJESSEN tudatlan! Hát HUNNEN tudott vóna valamit? Az, hogy

azelőtt jól dógozott a répafődön, még nem jelentette, hogy azt a milió paragrafust értette vóna, a begyűjtéstül a kisajátíttásig a rengeteg tudnivalót!

Vagy például itt van Kocsis István elvtárs, vagy Kocsis Endre elvtárs − hát ezek meg bizony nőztek örökössen. Ami itt ment! Akkor el lettek hellyezve mind a ketten a Jászságba − hajaj, ott meg MÉG piszkossabb munkát végeztek! Már így nő-vonalon. Mer amúgy becsületes emberek vótak ük, meg nagyonis nagyszerű elvtársak, de ebbe az egybe − na nem akarok ugye részletekbe menni, de elég az hozzá, hogy − hát szerették a szoknyát, na. Azt mondták mindig:

− Hát gazduram mir baszta meg az én jányomat, meg az én feleségemet?! A keserves jóistenit, visszaadjuk neki!

Na: hát ilyenek vótunk mind, tudatlanok. Úgyhogy szóval − hát vót itten baj elég. De idővel azután szépen fokozatossan helyrerázódtak ezek a dogok is, apródon-kint megerősödött a törvényesség.

Úgyhogy mondom: nehéz vót az utunk − de a győzelemig vezetett. Mer a Párt helyes politikája csak a győzelem felé vitt mindenkor, még ha rögös vót is az út!

Ötven hatba én személyzetis vótam a Városi Tanácsnál, ott ért az ellenforradalom is. Onnan bocsátott el a Forradalmi Tanács ötvenhat november másodikán. Máma is megvan még az az ember, aki akkor bejött az irodámba és közölte, hogy vegyem a kabátomat, elmehetek, el vagyok bocsátva − máma is megvan, és én nem indítottam ellene eljárást ötvenhétbe! Pedig hát mint volt ávós, én ezekkel az ügyekkel is foglalkoztam − de nem, annak az embernek én semmit nem csináltam, nem is szóltam hozzá.

Az ellenforradalom különben itt úgy zajlott le, hogy − hát puffogtattak, puffogtattak: szóbelileg. De úgy komolyabb dogok hála isten nem vótak nálunk.

Elbocsátottak a munkahellyemrül, de amúgy engem senki nem bántott. Hát mint volt ávósnak ugye üzengettek, hogy majd ez lesz, majd az lesz − de én nagyon fel vótam készülve. Mer akkor vót a fiam éppen katona. Karcagon vót a laktanyába, ászt a századparancsnoka nekem egy nagyon jó barátom vót − sportemberek vótunk mind a ketten, sportoltunk, szóval hát a meccseken kinn vótunk mindig, ászt ott ismerkedtünk meg, de nagyon jóba lettünk − a fiam meg pont a keze alá került. No oszt mondta neki akkor a fiam, hogy hát ű bizony

fél, mer az öreg bajba lessz.

− Nem lesz bajba! Vigyél neki, amire szüksége van! Azt viszel amit akarsz, ha kell még aknavetőt is vihetsz!

− aszondja a fiamnak ez a Pál András főhadnagy. Úgyhogy aztán én fel vótam szerelve KÉZIGRÁNÁTTAL, GÉPPISZTOLLYAL, GOLYÓSZÓRÓVAL, MINDENNEL el vótam én látva! A rendőrségtül meg megkaptam a régi kutyámat, egy hatalmas nyomozókutyát. Géppisztollyal álltam az ajtóba, a kutya mellettem − úgyhogy ha bejöttek vóna, már a Cézár is elkapott vóna egybül két-három magyart. Szóval ki vótam stafírozva hiánytalanul, vót itten annyi mindenféle, hogy utána a fiam alig győzte visszahordani! De mondom nem kellett használni belűle semmit se. Vigyázni vigyáztam, az igaz, de olyan nagyon nem féltem azér − hát kimentem én az utcára is, végigmentem a városon! Igaz hogy mondogatták utánam, hogy „em meg a vín gazember ávós!”, ilyen siheder kölkök, mögöttem − de én hátra se néztem, mintha nem is hallottam vóna.

Olyan különlegessebb dogok mondom itt nem történtek. Nem vót itt még egy puskalövés se. Csak a szobrot döntötték le, itt a főtéren − hát azt ledöntötték. Meg pofázás vót − a pofázás, az ugye ment. De itt minálunk nem is bomlott fel minden téesz − csak megkezdődött a bomlás, de aztán az is abbamaradt. Mer szerencséssek vótunk: ide hamar elértek a tovarisok. Itt vótak idejibe, ászt páncélkocsival járták az utcákat, eggyiket a másik után, megálltak a sarkokon, forgatták a gépágyút − a nagyhangúak meg ettül ugye behúzódtak. Csak lestek a kerítés megül: − Má megin itt vannak a ruszkik, GYErünk innen az anyánkba! − ászt nem lett semmi se. Csak forgott körbe a gépágyú, de közbe EGGYETLEN lövés nem vót, de EGGYETLEN egy se − ez viszont kellett. Hát szükségszerű vót? − kérdem én. Az vót, szükségszerű. Akkor ez kelletett!

Énnekem inkább utánna lett keserves − mer nem kaptam munkát sehun se. Egyszerűen nem vettek fel! A Tanácsnál szóba se álltak velem. De úgy hogy szabályossan kenyér nélkül vótam, ötödmagammal! Mer nem vettek fel sehova, még a cipésszövetkezetbe se, amit én alapítottam még negyvenháromba − onnat is elkűdtek! Hát suszter vagyok, nem tagadtam én meg a szakmámat − de hiába:

− Ávós vótál? − aszondta az akkori elnök. − Akkor menjé haza. Ne zavarja minket!

Mentem akkor a téeszbe. Az elnökkel eggyütt dógoztunk valamikor, tizenöt évig jártunk ugyanabba a kulák-udvarba − most meg:

− Kedves komám − aszondja −, én felvennélek, mer jó vónál a raktárba, vagy könyvelni, te mégis jobban tudod az írást; de nem tehetem, mer a tagság azt mondja hogy ávós vótál.

Nem vettek fel sehova se! A feleségemnek szabász szakmája vót, hát a kátéesznek az elnöke vót addig − űt megin nem alkalmazták sehun, mer ávósnak a felesége! Hát borzasztó helyzetbe vótunk! Vót egy sógorom Ti-szanánán, az hordta az élelmet nekünk, minden héten átjött csónakkal a Tiszán, hordta a kenyeret, húsneműt, szalonnát, lisztet, mikor mit, hogy éhen ne haljunk. Másképp nem tudom mi lett vóna! Hát másképp éhenvesztünk vóna!

Akkor jött Korcsmáros elvtárs, aki most Karcagon párttitkár, itt vót párttitkár akkoriba − aszondja a Korcsmáros elvtárs nekem:

− Feri − aszondja −, add be a kérvént iparra. Mer más nincs!

Beadtam a kérvént − visszadobták! Elutasították! Úgy kaptam meg ászt nagy nehezen, hogy a Korcsmáros elvtárs járt közbe érte, a Párt nevibe, úgy kaptam meg az ipart egy hónap után.

Akkor aztán kisiparos lettem, ötvenhét januártul. Hát ugye: maszek − elég sajnos hogy így történt, de én nem tehetek róla. Lett egy kis javíttó műhelyem, kiraktam a cégtáblát − de nem jött be senki se, munkám nem vót semmi, hacsak egy-két régi elvtárs nem nyitotta rám az ajtót egy rossz cipővel.

Borzalmas idők vótak azok, borzalmas idők! Nem is csak az hogy nem vót mit enni! Hanem az a megalázás, az a lenézés amit kaptam! Hogy ollyat én soha még nem éreztem egész életembe, még cseléd koromba se! Pedig hát mi bűnöm vót énnekem?! Pártmunkás vótam és ávós, három gyereket neveltem, a Pártnak szenteltem az életemet, a szocializmus építésinek − hát ez a becsületessen végzett munka vót az én bűnöm?! Mer énnekem SOHA, SEHUN, se a Pártnál, se az Ávéhánál, se személyzeti vonalon, se tanácsi vonalon még egy fegyelmim se vót soha!

Keserves érzés vót, nagyon keserves érzés! Úgyhogy én erre az időszakra még visszagondolni se bírok, mer csak összeszorul a szívem. Én ezt az időszakot legszívesebben kitagadnám az életembül − na hát nem csak én, hanem sok ezer becsületes dolgozó magyar ember

kitagadná az életibül ezt az időszakot!

Eljöttek hozzám az elvtársak, a régi barátok akikkel eggyütt szógáltam, hívtak vissza, erőszakkal vissza akartak vinni az Államvedelmihe − vagyis már akkor nem úgy hittük, karhatalom vót a neve, pufajkásoknak csúfolták űket. Erővel vittek vóna − de én aszondtam hogy nem megyek többet belügyi vonalra. Édesanyám szegény is nagybeteg vót már akkor, meg aztán − szóval nem, nem akartam visszamenni már.

Még ötvenhat novemberinek az utolsó napjaiba itt a Párt életre hívta a régi tagságot, megalakult újra a régi Párt, az Emdépé. Nem sokan vótak benne, tán tizenketten, meg nem is vót az egész hosszuéletű, mer január elejin aztán megalakult már az új Párt, a mostani, az Emeszempé. Mink alakítottuk az első alapszervezetet: Fogas Kálmán a Megyei Pártbizottságtul − akkor itthon lakott ű is −, meg a felesége, akkor Korcsmáros János elvtárs, a mostani karcagi párttitkár, meg annak is a felesége, meg én, Kún Lajos, Szálai Lajos − elősször nem sokan vótunk mink se, tán ha tízen, de azután ászt persze egyre jobban szaporodtunk, erősödtünk.

Január végin bejött egyszer a műhelyembe Korcsmáros elvtárs, aszondta:

− Feri bátyám, fegyvert fogsz! Megalakult a Munkásőrség, ott a hellyed!

− Mikor kell menni? − mondom.

− Estére, elvtárs!

Így lettem munkásőr, minden rábeszélés nélkül. Mer igaz hogy előbb nem akartam sehová menni, de aztán csak belevitt a meggyőződés.

És nagyon szerettem csinálni. Harmincnyócan vótunk, két raj az egész, vót egy karabélyos raj, abba vótam én is, meg egy golyószórós raj, csupa régi elvtárs vót ott is. A szovjet hadsereg átadta a felszerelésünket, mindenünk megvót − úgyhogy márciusba mink már lőgyakorlatra jártunk, javába puffogtattunk, vagy itt a Levente Eggyesület lőterin, vagy ha éleslövészet vót, átalmentünk Karcagra a honvédségi lőtérre − de nagyon szerettem velük lenni!

Pedig még akkoriba nem vót minden egészen rendbe, zavaros idők vótak még azok. Akkoriba divat vót az hogy „MUK”, hogy majd ugye márciusba újra kezdik még a piszkoskodást ezek. Úgyhogy bizony

még márciusba is, amikor én már rég munkásőr vótam, akkor is elő-elő fordult, hogy utánnam szóltak az utcán, hogy

− Na megállj, vín gazember, maj megkapjátok tik még!

De akkor már én is visszafordultam, válaszoltam már én is, nem mint novemberbe!

− Állj csak meg, a jó édesanyádat! − de jó parasztossan odamondtam neki! Ment is mint a nyúl, nem állt meg!

Szóval, csak nagyot fordult már a helyzet akkorára. Tavasszal már kezdődtek a vizsgálatok, eljárások is − na az az igazság, hogy nem sok eljárásra vót itten szükség. Egy pár huligánt a pufajkások raktak helyre, egynéhány meg hát bíróság előtt felelt − de kicsi ügyek vótak ezek, picike ügyek. Például ugye a békások − így hittük űket, mer béka-halászok vótak ezek, abbul éltek, borzalmasan kerestek vele, mindig ittak, ászt ugye az ilyen emberekkel lehet legtöbbre menni a bűnözésbe, úgyhogy ezeknek vót a legnagyobb szájuk − na ezek, tán hatan vagy heten kaptak így kissebb büntetéseket, két hónapot, meg felfüggesztettet, ilyen jelképes valamiket kaptak csak. Meg hát persze a szobordöntögetőknek fizetni kellett, két-kétezer forintot, hogy helyreállítsuk a szovjet emlékművet − ennyi vót minden.

Három hónapig vótam kisiparos. Március végin újra megkeresett Korcsmáros elvtárs, és mondta hogy adjam vissza az ipart, mer a Pártbizottság visszahellyez a Tanácshoz. Na így is lett, bezártam a suszterájt, ászt az április engem már újbul a Tanácson ért. Igen ám, csak hát engem ugye az ellenforradalom mint személyzeti előadót bocsátott el. Hová tegyenek akkor most? Mer ugye akkoriba személyzeti vonal nem vót, a személyzeti vonalat az ellenforradalom elseperte. Úgyhogy én akkor az igazgatási vonalra kerültem.

Vót még akkor egy ollyan is − na ez is egy nagy pofon vót nekem −, hogy a Megyei Pártbizottságon kitanálták: menjek ki a Nagykunsági Állami Gazdaságba személyzetisnek. Kimentem a gazdaságba − de az igazgató nem is fogadott! Aszondta, feleslegessen jöttem, mer neki van személyzetise!

− De − mondom − igazgató elvtárs, én nem jöttem vóna, ha nem kűdenek! Hát nem magamtul jöttem én! Vót énnekem munkahellyem, a Tanácstul vett ki engemet a Megyei Pártbizottság!

Üt az nem érdekli, hagyjam űt békin!

Úgyhogy három vagy négy napig úgy járkáltam ott mint a kutya, be

se engedett az igazgató! Egy párttag, a párttagot! Na illyenek is vótak!

Majd ászt a Megyei Pártbizottságtul leszóltak neki, hogy legyen bent, mer kijönnek az ügyembe − aszondta rá: nem lesz bent!

− Próbáljad megtenni elvtárs, hogy nem leszel bent! − aszondták neki. − Próbáljad csak!

Lejöttek, nekem is szóltak hogy el ne menjek sehová, maradjak, majd űk bemennek az igazgatóho ászt beszélnek a fejivel − így bírták ászt nagy nehezen lerendezni a dogomat.

De fájt, nagyon fájt ez nekem! Hát egy EMBERREL hogy lehet ezt tenni?! Hát én is csak egy ember vagyok! Nem is párttagot mondok, csak EMBERT!

A vége ászt mégiscsak az lett, hogy visszakerültem a Tanácsho, mer én magam kértem hogy visszamehessek − hát láttam hogy ezt a helyzetet nem érdemes forszírozni.

− Ej − mondom −, elvtársak, megyek én vissza inkább a régi hellyemre!

Na így is lett. Úgyhogy így lettem akkor igazgatási osztályvezető-helyettes.

Minállunk különben kétszer vót földosztás! Na ez még egy nevetnivaló történet, elmondom. Negyvenötbe tavasszal vót az első. A második meg ötvenhétbe nyár elejin, májusba vagy júniusba. De akkor az osztályellenségnek osztottunk!

Úgy vót ez, hogy amikor az ellenforradalom megtörtént, az ellenforradalmárok hatalomra jutottak itt-ott -na mer vót illyen is ugye, vót helység ahun átvették a hatalmat! na csak ideglenessen! hozzáteszem: ideglenessen! −, szóval ezekbe a zavaros időkbe ugye gazduramék nekibuzdultak, ászt elkezdtek irkálni, hogy kérik visszafele a tanyát, húsz hold fődde1. Már akkorára régen elpakolt innen hazulrul a kulákság, elmentek rég a francba, Miskolcra, Pestre, Sztalinvárosba, tudja fene hova − de akkor írták haza egymás után a leveleket a Tanácsnak, hogy űnekik kell a főd, meg két lú, meg tehén, meg az öregisten tudja mi, MINDEN kellett vóna nekik!

No oszt, egy darabig csak nevettük a dogot, rakosgattuk fére a leveleket. Hanem egyszer Bé Német Lajos, a Munkásőrségnek a parancsnoka − pártbizottsági tag is vót akkor, jóvágású, beleváló, jó kövér ember, most is megvan még − Bé Német Lajos kitanálta, hogy válaszolni kék ezekre a levelekre.

− Haza kék híni ezeket! − aszondja Lajos.

Hát ászt így is lett. Megírtuk sorba a válaszokat, hogy a részletek megbeszélése végett ekkor meg ekkor jelenjenek meg a Városi Tanács Mezőgazdasági Osztályán -elmentek a levelek. Lajos megbeszélte szépen a dogot az államvédelmistákkal, azok is összejöttek a kitűzött dátumra − hát már polgári ruhába persze, már akkor nem hordtuk az eggyenruhát, habár nekem is megvan még a szekrénybe −, meg a munkásőrök is bejöttek, leültünk mind egy belső szobába, ászt vártunk.

Na, gyöttek is gazduramék. Eggyenkint. Előbb az előszobába. Ott fogadta űket egy elvtárs:

− Na, hát szóval hogy gondolja kérem?

− Hát úgy, ahogy írtam, hogy kellene húsz hold, a régi tanyám, egy pár lú, − meg sattöbbi.

− Semmi akadálya! Fáradjon át ide a másik szobába! − oda mihozzánk.

Bejött a jóember, valaki betette utánna az ajtót − a többi meg: adj neki! De KEGYETLENÜL! De mondta ám mind, hogy nem kell a főd!

− Nem kell, kedves uram, nem kell a főd! Csak engedjík el, nem kell má semmi!

Emlékszek jól Bakos Lacira. Aj de egy nagy tagbaszakadt parasztember vót! Munkásőr az is. Eggyütt is nyőttünk fel, szomszédok is vótunk, a munkásőr-szógálatba is mindig eggyütt vótunk. Nagyon erős ember vót, de BORZASZTÓ erősset lehet elképzelni! Ászt emlékszek: belépett a szobába Király András − nagy kulák vót, jó gazda, annak is a tanya kellett vóna −, Bakos Laci RÁnézett, nem szólt semmit, csak eszibe jutott biztos hogy gyerekkorába, mikor kiskocsis vót, miket követett el vele Király András − nem szólt az egy szót se, csak felállt, RÁUGrott − haj de megverte Királyt! De RET-tentő gorombán elbánt vele! Pedig az is szíp derík gazdálkodóember vót, erős az is az anyja szentségit − de ahogy azt Laci megkente −

− Fődér gyöttél?! Adok én neked fődet, az anyádba! Mennyi kell?! Na kell még?!

De ahogy az az ember összetört! Annak tán csontja se maradt ép!

Azt se tudta a sok kulák hogy hogyan szaladjon, hogyan üljík

hamar vissza a vonatra!

Na ez vót a második fődosztás minállunk.

De még azt hozzáteszem, hogy persze nem mindenki lett így kielégítve, nem mindenkit kentünk azér el! Mer aki a múltba nem vót népelnyomó, kizsákmányoló, munkásnyúzó, hanem csak rendes dolgozó paraszt vót, azt mink nem bántottuk, ahhoz egy ujjal se nyúltunk. Annak megmondtuk magyarul, hogy − hát igen, kérhet, húsz holdig joga van kérni, csak felesleges. Mer mink őszintén megmondhassuk, hogy egy kodrátot se fog visszakapni a fődjibül. Mer nem is kapHAT vissza, hiszen má be van tagosítva, azon már a téesz gazdálkodik − ászt evvel kész vót. De azokat mink eggyáltalán nem bántottuk!

A Tanácsnál aztán már megmaradtam végig. Nem vót nyugdíjjas állás az igazgatási munka se − más vót már mint elébb, nem vót már a beszolgáltatás, meg nem kelletett a békekölcsön behajtásával se kínlódni, de könnyű azér ez se vót: megincsak a harc a sok megtévedt emberrel, akik ugye nem mindig akarták jól értelmezni azokat a kötelességeket, amiket a történelmi helyzet akkor, ötvenhét táján diktált, meg a rengeteg rosszindulat − nade hát edzett vótam. Elég sok eljárást foganatosítottunk abba az időbe, és a sok népszerűtlen feladat hamar oda vezetett, hogy persze megin célpont lettem, jöttek ellenem sorba a panaszok, kezdődött újbul az áskálódás. De csak én maradtam fellül megin, mer amikor jött az átszervezés, én lettem a szabálysértési előadó, úgyhogy a mulasztások megincsak az én kezembe vótak! Munka vót elég. A Munkásőrségtül átkért a Vébe, mer légó törzsparancsnok is lettem, úgyhogy a hivatali munkám mellett még társadalmi feladatként újjá kellett szerveznem a légót, több mint hétszáz embert beosztani szakszolgálatokba, mozgatni űket, minden − elég vót. Meg még akkor megkaptam újbul a Tük-öt, a titkos ügyiratok kezelésit is − hát nem panaszkodok, mer a munkáho én hozzá vótam szokva −

Innen mentem ászt nyugdíjba is, ezerkilencszáz hatvankilenc december elsejin. Szabálysértési főelőadó, meg honvédségi előadó, meg Tük-kezelő − ez vót az utolsó beosztásom.

Evvel ászt be is fejeződött az én munkás életem.

A nagyobbik fiam, az műszaki osztályvezető lett, a Tefunál dogozik Karcagon, most má huszonnyóc éve van ott. Eggy unokám mérnök,

egy teknikus − azokkal nincs baj. A legkissebb fiam meghalt, betegségbe, gyógyíthatatlan betegségbe, annak is épp huszonnyóc éve már.

A középső fiam, hát az − szégyellem kimondani, de ez az igazság − az országos hírű betörő. Országos hírű betörő, igen. Azt se tudom hogy hun van mostan. Öt éve elmúlt hogy semmit nem tudunk rúla. Meg nem is akarunk tudni semmit. Szegény feleségem nagy százalékba ennek az áldozata. Mer hát eggy ANYA! Eggy ÉDESANYA! Hát hogy eshet ez eggy édesanyának?

Hogy az hogy tudott így elütni a családtul − én nem tudom. Nem tudom mi lett vele! Amillyen jó gyerek vót az tizenkét-tizenhárom éves koráig − anná jobb gyereket én senkinek nem kívánok, csak ollyat! De akkor egyszerre megbolondult. Attul kezdve ászt −

Ugye agyonra vótunk rakva mindig munkával, én is, a feleségem is − lehet hogy itt is hiba vót. Most már másképpen gondolnám − na de akkor nem lehetett! Most meg má nem tudok semmit tenni.

A feleségem testvérinek a fia Moszkvába végzett mint ösztöndíjas vegyészmérnök, ott is nősült Moszkvába, egy szovjet nőt vett el − űhozzá vittük el a gyereket Leninvárosba, a keze alá, mer aszondta hogy had legyen ott − hát unokatestvér, had legyen nála! Nagy gyár, jó hellyé lessz, megszerzi a villanyszerelő szakmát is -elment a gyerek. Majd egyszer kapok egy levelet az ottani igazgatótul, hogy baj van a fiammal − mán ott is rosszul viselkedett. Szaladtam rögtön oda, helyre tettük a dogot. Rá nem sokkal megin jön a levél, hogy kizárják a gyereket. Na erre azonnal telefonáltam, meg a tanácselnököt is kértem hogy beszéljen velük,

− Segíts má − mondom −, mondd meg nekik te is hogy megyek, útba vagyok már, csak addig ne zárják ki amíg odaérek!

Nem is zárták ki. Hazahoztam, szabadságra. De mán akkor nem bírtam vele!

Emlékszek: úgy megvertem egyszer, hogy aszittem nem fog felkelni. Munkásőr-szolgálatbul jöttem épp haza, levettem a derékszíjjamat − ugye jó vastag derék-szíjjam vót, munkásőr-derékszíj − azt kétrét fogtam, avval. De annak ÓRÁN-SZÁJÁN jött a vér! Úgy összevertem!

De nem használt az se semmit. Megint elszökött.

Pesten csavargott akkor meg. Evvel ászt ugye elmerült teljessen,

teljessen. Ászt vége is lett mindennek.

De mink mindig megbocsátottunk neki, mindig! Mer én aszondtam: meg kell próbálni! még mindig meg kell próbálni! De amikor egyszer − tizenhét éves vót akkor − minden pénzünket elvitte, a miénket is, meg a bátyjáét is, akkor aszondtam: most má nincs pardon. Akkor átaladtam a fiatalkorúak ügyészinek, csináljanak vele amit akarnak.

De még az ügyész is − nagyon jó barátom vót az is −, még a fiatalkorúak ügyésze is aszondta: − Meg kell próbálni! Próbáljuk meg!

Úgyhogy akkor én megin reménykedtem. Ászt erre − elítélték. A fiatalkorúak bírósága elítélte. Börtönbe került. Ez fájt. Ez nagyon fájt.

Akkor aszondta a bírónak, a hátam megett, hogy ha kiszabadul, megöl.

De aztán még hazajött! Még akkor utána itthon vót! És meg vót neki adva a lehetőség, mer mindenütt szerették, befogadták − hiába. Mer mikor leitta magát, akkor ászt vége vót. Addig nem vót avval semmi baj! Csak mikor itt. Hát akkor is olyat csinált, hogy berúgott, és csak hogy visszakerüljön, beverte a cukrászda ablakát, minthogyha betörne − pedig el se vitt semmit, nem nyúlt semmihe, be se ment! Utána átment Kunhegyesre, ászt ott jelenkezett a Járási Kapitányságon, hogy tartóztassák le. íllyeneket csinált! Meg ollyat is tett, hogy bement valahová, kivette a pénzt, utána meg otthagyta az asztalon, pénz nélkül ment el − hogy részegségibe? vagy hogy így akarta? én nem tudom. Nem tudom! De mindig kocsmába tört be, vagy presszóba, ilyen hellyekre. Mer az ital! Mindig az ital! Vót úgy hogy egy üveg italér betört valahová, összetört mindent, úgy hagyta, meg otthagyta a személyi igazolványát is, de csak az eggy üveg italt vitte el − hát borzasztó −

Én el akartam menni, el akartam költözni szégyenletembe. De az elvtársak nem hagyták. Aszondták az elvtársak − még akkor Korcsmáros elvtárs vót a párttitkárunk, aszondta Korcsmáros elvtárs:

− Te csináltad Feri? Te törtél be?

− Nem én.

− Na hát akkor maradja csak itt. Maj mink szólunk neked, hogyha teveled lesz baj! De ez tudom hogy nem a te hibád. A te bánatod, de nem a te hibád! Maradja szépen, maj mink amibe tudunk segítünk.

Segítettek is! Mindig! Sokan segítettek! Mer én nagyon jó ismeretségi viszonyba vagyok nagyon sokfelé! Korcsmáros elvtárs is,

meg a vébé-elnökünk, meg az ügyész elvtárs, meg a Megyei Pártbizottságon az elvtársak, meg van Karcagon egy nagyon jó barátom, egy ottani elvtárs, még én vittem be valamikor Karcagrul az Államvédelmi Hatóságho, mer szabósegéd vót, ipari munkás az is, most meg rendőr-ezredesként szerelt le, az is rengeteget segített, mindent megtett, meg sorolhatnám még így a neveket − de hiába vót minden. Meg én is mindent megtettem, MINDENT megmozgattam − de má most nem tehetek semmit. Semmit se. Semmit se.

Ugye, hogy ávós vótam, én bármikor bemehettem hozzá a börtönbe, számtalanszor felkerestem ott is, nem amikor beszélő vót, nem akartam olyankor zaklatni, hanem egyébkor, feltűnés nélkül − bementem hozzá, beszéltem vele, ott szépen elbeszélgettünk. Hogy hát

− Fiam, hát hogy gondolod, mit akarsz, meg sattöbbi, mondjad, hát mégis, hát −

Mer mink mindig megbocsátottunk neki! Mindig avval, hogy még most egyszer, legutoljára! Minden lehetőséget megadtunk neki! Még utoljára is, mondtam neki:

− Fiam, jöhetek Tudod hogy jöhetel! De csak azután, hogy bizonyítasz. Es − mondom neki − nem elég egy hét, meg nem elég két hét, mer az nekem nem bizonyíték! De ha rendessen bizonyítasz, akkor jöhetel!

Mindig megbocsátottunk neki! Csak most öt éve, akkor má aszondtam: na most má nincs tovább. Most vége van!

Még azér annyit megtettem, hogy a megyei főügyész elvtársat megkerestem levélen keresztül. És egy pár sorba leírtam neki a helyzetet, meg hozzátettem, hogy „főügyész elvtárs, ez és ez vagyok, nem nagyképűsködés, mer a személyzeti anyagomba is benne van minden, ott bármikor megkereshető, ávós vótam, meg személyzeti vonalon dogoztam, tanácsi vezető is vótam, meg végig pártmunkás, soha sehol a legkissebb kifogás nem merült fel ellenem, ez a színtiszta igazság, mer ezt igazolni tudom”, ezt így leírtam neki − hát hogy aztán űk jártak-e utánna, vagy nem, én nem is tudom. Mer én nem érdeklődök, megmondom őszintén. Úgyhogy mondom öt éve már, hogy semmit nem tudunk rúla. Csak gondolom azér, hogy tán Nagyfán van, Szeged mellett, ha ténleg intézkedtek az elvtársak, akkor tán ott lehet. Harminchét éves most már −

A feleségem − hát negyvenöttül párttag ü is, női szabó vót neki a

mestersége, ötvenkettőbe ü alakította meg a kátéeszt, ű vót az első elnöke is − Most így van szegény: bénán, nyomorékon, némán, tizeneggyedik éve már. Hogy az ajtóig el bír menni valahogy, de tovább sehova. Érteni érti amit mondok neki, de felelni nem tud rá semmit se. Úgyhogy ha mondjuk valaki van nálam, felkeres véletlenül egy elvtársam, akkor is csak annyi hogy

− Édesanya, bejöhetel hozzánk, hát beszélni úgyse tudol, nem zavarsz minket, de jobb lesz hogyha odaát maradói a másik szobába kedves.

Akkor ászt odaát marad, vagy átvergődik ide, ül csendbe a karszékbe −

De az az igazság, hogy − hát nemigen jön ide senki se. Énhozzám se nagyon jön senki − de még jobban az fáj, hogy ühozzá se. Szerették pedig a munkahellyen, meg ismerte az egész város − most mégse nyissa rá soha senki az ajtót.

Meg én se járok sehová se most már. Taggyűlésre se járok már − megmondom őszintén: taggyűlésre se járok! Mer nem bírok: én is beteges vagyok, meg ümiatta se tudok menni. Bevásárolni megyek csak − meg van neki mondva, hogy ha bevásárolni vagyok, ne nyisson senkinek ajtót, ne is menjen az ajtóho ha csengetnek − de hát nem is nagyon csenget senki. Hamar vissza is érek, közel a bót. Mondjuk még ide szembe szoktam átnézni néha, Kovácsiékho − idős ember az öreg Kovácsi is mint én, tanárember, de igen rendes, nyugdíjjas már, de nagyon hasznos tagja vót mindig a társadalomnak, meg még máig is az − na űhozzájok szoktam néha átcsengetni, hogy nem-e kell nekik valami a bótbul, vagy ha én nem megyek vásárolni, megkérem a tanár urat hogy hozzon nekünk egy tejet, vagy egy valamit − na ennyi csak. így élünk. Csendbe.

Nem vót könnyű az én életem, nem vót könnyű. Mer nekem vót ANNYI bajjom az életbe, hogy még az a csuda hogy most itt ülök. Nem túlzás ez, és nem dicsekvés − hanem ez a valóság. Hogy aki az én életemet végiggondolja, az megdöbben. Hogy hogyan bírta ki ezt eggy ember! Hogy HOGY BÍRTA KI ezt ez az ember!

Hát tönkre is vagyok menve bele, ez az igazság. Tönkre is vagyok menve! Hetveneggy éves elmúltam − jó: van aki tűlem is öregebb, de bírja jól magát; én sajnos nem, mer egy tönkrement ember vagyok én már. És még akkor a tetejibe mindennek ez is, hogy szegény feleségem

így van ugye. Tizeneggyedik éve már, TIZENEGGYEDIK éve. Hogy élő halott csak. Ha én nem ápolnám, tisztába nem raknám, az ételt a szájába nem adnám, rögtön vége vóna, de rögtön.

Pedig énnekem ollyan életem vót, hogy vállalom érte a felelősséget! A Párt fele KELL is vállalni a felelősséget, hát a párttagnak mindenér amit tesz meg mond, vállalni kell a felelősséget a Párt fele − de én MEREM is, meg TUDOM is vállalni, tiszta lelkiismerettel!

Mer tisztakezű ember vótam világ életembe, merem mondani! Mer én nem nyúltam soha senkinek semmijé-he. Ott vót a kezemen a RENgeteg sok zsidó arany − lehetett is, mert énnekem nem kellett. Szeretném én azt hallani, hogy mondja valaki: „ígen, mikor EKKORA köves gyűrűk vótak a kezin!” − énrám ezt senki nem mondhassa. Mer ez az egy karikagyűrűm van, most már majnem ötven éve, soha nekem másik ezen kívül nem vót!

Meg azt is elmondhatom jó lelkiismerettel, hogy énrám nem haragudhatott senki se, mer nem vót mér haragudjon, még az ellenségemnek se vót oka haragra. Mer például ott vót Pápai jedző, volt képviselő, gazdag ember − azt is becsukattam, internáltam, öt év kényszermunka, a háza is le lett államosítva, minden; ászt egyszer, tán ötvenhétbe − már nem vót idehaza, eltűnt itthonrul − kaptam tűle egy levelet. Amibe megköszönte nekem minden jóindulatomat, jó egészséget kívánt, és a végin úgy írta alá a levelit: „maradok tisztelettel Pápai István volt országgyűlési képviselő, jelenleg ellető kanász”.

Soltész tiszteletessel meg Pesten találkoztam egyszer, az utcán. Még ű szólt rám!

− Hova, hova? − azt mondja. − Megismer?

− Meg, hogyne! − mondom. − Megyek egy helyre, mer személyzeti vonalon dogozók, ászt egy kádernak az ügyibe járkálok. Na − mondom −, hát hogy van a tiszteletes úr?

− Jól! − aszondja. − De látom, maga is jó színbe. Na, ennek örülök! És − aszondja − mindent megköszönök magának amit tett, áldja meg a jóisten!

Így! Na. Még úgy csudálkoztam is rajta, ahogy így hirtelen, az utcán − Nade hát tényleg: én azt se bántottam soha! Ref alá tettem, meg internáltam vagy nyócszor, meg szidni szidtam, nem azt mondom − de

én SOHA nem ütöttem meg! Megmondanám ha megütöttem vóna, hiszen ugye harminc esztendeje már ennek, vagy még több is, kit érdekel már ez! Nem kéne szégyelnem, vagy mittudomen − de hát ez az őszinteség: SOHA nem ütöttem meg üt se, ahogy a másikat se, eggyiket se!

− Na − mondom neki −, ászt hun dogozik?

− Teológiát tanítok a főiskolán! − aszondja.

− Az szép, szép −

Meg így elbeszélgettünk ott az utcán − Ugye: itt negyven négybe alakult meg a Párt − akkor én abba azonnal be is léptem. Ez benne is van a személyi anyagomba, meg hát a párttagsági könyvemen keresztül is igazolni tudom: „párttagságának kelte ezerkilencszáz negyvennégy”. Namostan: a munkásmozgalomba én bekapcsolódtam ezerkilencszáz huszonnyócba. És közbe úgy van elismerve, hogy ezerkilencszáz negyventül érvényes a munkásmozgalmi tevékenységem. Szóval itten van egy nagyon érdekes ellentét! Hát hogy lehet, hogy elismerték a munkásmozgalmi múltamat épp a leg nehezebb időbe, negyvenbe − a párttagságomat meg csak negyven négytül?! Ugye mekkora ellentmondás?! Én persze nem vitatkoztam vélek. Beteg is vótam akkoriba, és sajnos a betegségem következtibe nem bírtam úgy utánajárni a dogoknak mint ahogy kelletett vóna, meg hát úgy vótam vele, hogy úgyis már idős vagyok, öreg, minek má nekem − meg hát mit is tehetek? Mer úgy van ám ez: mikor valakit avval a rostával megrostálnak, ászt kiesik allul, azután már nem érdemes semmit se tenni! Nem érdemes − én ezt gyakorlatbul tudom, gyakorlatbul tudom. A Kocsis elvtárs nem akarta ezt hagyni, Kocsis Endre, meg Kocsis István elvtárs se, közbe akartak lépni − de mondtam nekik is hogy hagyják.

− Hagyjátok elvtársak, mindegy már − mondom nekik. − Mer ha ez van, akkor nem érdemes már küszködni!

Énnekem az utamat nem fény jelzi más, csak a Párt Emlékérem. Meg van még egy bronzérmem, Rajk László belügyminiszter elvtárs sajátkezű aláírásával. Meg még egy arany fokozatú kitüntetésem a Megyei Tanács Vébétül a társadalmi munkáér − mer már mikor nyugdíjjas vótam, akkor is rengeteg munkát vállaltam még, szeminárium vezetéseket, meg sattöbbi. Nade ugyanakkor meg a városba a régiek közzül négyen nem kaptuk meg a Szocialista Hazaér

emlékérmet, se a városi díszpolgárságot! Meghalt már a pitnerfalusi Dancs István elvtárs, annak is úgy kelletett meghalni hogy nem kapta meg, meg még hárman nem kaptunk semmit: én, Járai elvtárs, a volt tanácselnök, meg Bajusz József– aj de egy becsületes elvtárs pedig ez a kettő is!

Ezer se szóltam, én nem vitatkoztam eggyáltalán! Fájt, meg fáj még ma is, meg amíg élek fájni fog! De én nem követelődzők. Pedig az önérzetemet sérti ez az igazságtalanság! Ugye ezekbe az alföldi magyar emberekbe van egy olyan, hogy „ee!”, szóval egy nyakasság, hogy így mondjam, eggy önérzet! És bennem is van, nem is tagadom! Mer ha egyszer ÉRZEM, hogy nekem van igazam!!

Azér szóltam én, nem igaz hogy nem szóltam. Hát persze hogy szóltam, mer annyira fájt! Szóltam − és akkor aszondta rá eggyik elvtársam a Pártbizottságon, eggyik fiatal elvtárs:

− Hááat − aszondja −, Ferenc bátyám, azér nem úgy van az éppen!

És akkor ez a szó énnekem nagyon belemarkolt az önérzetembe. Mer ÉN vótam ott, ÉN szenvedtem, ÉN csináltam, ÉN tudom!

És sajnos még ma is vannak ollyanok − párttagok! nem is kevesen! leginkább volt Eszdépé-tagok, akik még most is funkcióba vannak! −, akik elmondogatják, hogy háát, üszerintük az eggy öncélú dolog vót, amit akkoriba én is, meg az a sokszáz tisztességes proletár csinált. Amivel a Párt bízott meg minket! Meg hogy sok vót a túlkapás a munkánkba. Meg hogy nem úgy kelletett vóna csinálni, mér úgy csináltuk, mér nem inkább úgy ahogy máma megyén!

És ez engemet nagyon sért!

Mer én állítom, hogy akkor nem lehetett másképpen! Mer ma *ma* van, de akkor meg *akkor* vót! És akkor az vót a Pártnak az utasíttása!

Nem tagadom: képzetlen ember vótam. Én is, meg a többi sok, akik az első perctül bekapcsolódtunk az újjáépítés munkájába, beálltunk a Párt zászlaja alá. Mer a múlt rendszerbe sokónknak nem adatott meg hogy képezzük magunkat, és hát az biztos, hogy nekem semmi szín alatt nem vót előnyös az öt ellemi iskolai végzettségem. És nagy lóra lettünk ültetve − ez az igazság. De azt határozottan állítom, hogy ha akkor ott lettek vóna ezek az elvtársak, akik most ezt magyarázzák nekem, űk se cselekedtek vóna másképpen. Vagy elfutottak vóna. Vagy elfutottak vóna! − mer azt is lehet. És akárhogy is vót, akármennyi hibát is követtünk el, csak az Emkápé-hoz csatlakoztak azér a

proletárok, meg sok értelmiségi ember is! És én úgy érzem, hogy a Pártnak az eredményei, amik soha nem maradtak el, bizonyítsák a mi helyes utunkat és jó munkánkat!

Hogy mér nem úgy csináltuk akkor, ahogy mostan csinálják − na igen. Mer szép ez a mostani jólét, nagyon szép. Hát én is gyönyörködök benne! De azér én is aszondom, hogy sokszor jó vóna máma is az a szigor, ami a mi időnkbe vót. Ahogy a szólás is mondja: jó vóna azér máma is egy pici Rákosi, a fene egye meg, legalább egy ILYEN PICI Rákosi azér most is jó vóna! − Na ugye nem bírálni akarom én evvel a Pártot, mer nem kell azt bírálni, mindig tudta a Párt hogy mit csinál, meg most is tudja − csak néha úgy elgondolkozik ezen az ember.

Meg azér nem szabad vóna ebbe a mostani jólétbe elfelejteni azt se, hogy sok olyan elvtárs itt van még köztünk, aki tiszta kézzel, tiszta szívvel, becsülettel építette ennek a jólétnek az alapjait! Hogy azér mink is hordtunk sokmindent ebbe a magtárba − aminek a kamatjábul most már talán mink is érdemelnénk valamit! Mer én úgy gondolom magamrul, hogy azér egy téglát én is letettem!

Most − hát most ráérek. Úgyhogy le is írtam az életemet, az egész életemnek a dokumentációját leírtam a Megyei Pártbizottság részire. Teleírtam vele egy egész füzetet, utána meg a Városi Pártbizottságon egy illető legépelte, úgy kűdtem el Szolnokra. Ebbe sokminden megvan − hát egy embernek, egy komunistának az élete! Nem véletlenül írja a Megyi Pártbizottság a levelibe, hogy nagyon köszönik az értékes anyagot! Mer ebbe MINDEN megvan. A sok-sok régi epizód, ami énvelem történt annakidejin − hát most már nem államtitok ez, hanem csak történelem. Mer egy komunista embernek a küzdelmes élete, az van benne megírva. Mikor elolvasta a Megyei Pártbizottságon egy-két elvtárs, csak csudálkoztak. Hogy ez EGGY ember? Ennyi minden belefér EGGY ember életibe? Ezt a rengeteg mindent mind EGGY ember csinálta?!

− Igen elvtársak − mondom −, EGGY ember. Mer másik nem is vót, hiába keresnek itt minállunk még másikat, nincsen. VÓT! Negyven ötbe vót. Meg mondjuk még negyven hatba is vót. De utána már nem vót másik. Csak ez az eggy ember. Igen!

Hát ennyi vót az életem. Nem vót könnyű! Nehéz vót, nagyonis nehéz. De énnekem minden nehézségbe is mindenkor megvót a

védőm: az igazságom. Az igazságom, amit a Párt mindenkor igazolt!

− *Elfáradtam −*

− *A legnehezebb időkbe, a harc legnehezebb szakaszán áldoztam fel magam −*

− *Egész rögös életutamon mindenbe a Párt irányító szava állt előttem mint fénysugár, és az vezetett − −Határozottan vallom és állítom, hogy ha most kezdhetném, ugyanazt tenném, amit ezelőtt 35 éve is tettem −*

− *Azt üzenem, arra az örök érvényű igazságra figyelmeztetem az elvtársakat nyomatékkal, ezt soha el ne felejtsék: minden az ember, és minden az emberér történik −*

− *Tisztelettel jelentem a Pártnak: Elvtársak! A legjobb tudásom szerint, Párttaghoz illő becsülettel teljesítettem és befejeztem minden Pártmegbízatásomat −*

− *Sajnos, mint idős, beteg ember jelen pillanatba már nem tudok −*

(1979)

# KI MEREK ÁLLNI A KÖZÖSSÉG ELÉ

Na, az én életem úgy kezdődött, hogy férhez mentem. Még Pesten. Ugye én tasi vagyok, de Pesten voltam akkor, ott születtek a gyerekeim is, azután meg férhez mentem. A Visegrádi utcába laktunk. Aztán hát, három és fél hónapig voltunk eggyütt a férjemmel, akkor ő otthagyott a két gyerekkel − egy hároméves kisfiam volt, meg egy kéthónapos, az eggyik máma ezredes a vezérkarnál, a kissebbik meg őrnagy Kecskeméten a reptéren. Na és hát szóval otthagyott a férjem, nem tudtam mit csinálni − bizony dolgozni köllött, de nagyon keményen. Bizony sokat köllött dolgoznom értük, hogy etessem, ruházzam, iskoláztassam őket − mer én nem pöröltem a férjemet tartásdíjér, meg semmiér se, úgyhogy nyugodtan mondhatom hogy a magam két keze munkájával neveltem föl a két gyereket. Előbb polgáriba járattam őket, utána szakmát kapott mind a kettő, azután mikor az is megvolt, a Pali is, a Zoli is átment katonapályára. Úgyhogy most már huszonhetedik éves katona a nagyobbik fiam, a kissebbik meg huszonharmadik éves katona!

Na és akkor úgy kerültem ide, hogy amikor a férjem elhagyott, lejöttem vidékre. Mer itt volt a nagyanyám, itt volt lehetőség − lehoztam a két kisgyereket a nagyanyámhoz, én meg jártam vissza Pestre dolgozni. Hát muszáj voltam vele! Negyvenhárom december huszonnyolcadikán költöztem le végleg, attul kezdve itt vagyok. Aztán meg már jött ugye a fölszabadulás, és akkor bekapcsolódtam a dolgokba, részt vettem a földosztásba, megalakítottam a szakszervezetet, meg hát ami jött, mindenbe benne voltam. Nem is tudom már hogy hogyan kerültem bele, nem tudom hogy hogyan kezdődött − csak valahogy úgy ÉREZTEM én ezt az egészet, mindjár az elejitül. Elősször a Pártba voltam szervezőtitkár, azután párttitkár lettem, aztán a Défoszba mentem át, onnét meg „áttették a Tanácshoz vébétitkárnak − hát ennyi volt az én életem.

Előbb szervezőtitkár voltam. Utána párttitkár lettem, negyvenhétbe. Negyvenhat szeptember tizenhetedike óta itt vagyok egészen, otthagytam a pesti munkahelyemet is, mer itt lakást kaptam. Én nagyon ragaszkodtam volna a Párthoz, maradni akartam, de aztán negyvenhét végin mégis átmentem a Défoszhoz. Mer akkor még ugye

olyan volt a helyzet, hogy a Pártnál nem fizettek, fizetésünk nem volt eggyáltalán. És azt mondta a Tolnai elvtárs, barátilag, hogy térjek észre, gondoljak a kiskorú gyermekeimre − na átmentem akkor a Défoszhoz irodavezetőnek, ott mégiscsak kaptam kétszáznyolcvan forintot. Hát még tanulók voltak a fiaim, ugye meg köllött fogni minden lehetőséget − na így hagytam magamat elcsábítani.

Ötvenig voltam a Défosznál, akkor átirányítottak a Tanácshoz vébétitkárnak. Ötvenkettő szeptemberig voltam a Tanácsnál − szóval keresztülmentem pont a javán. Egy nagyon nehéz időszakon mentem keresztül − hát most már egy ÁLOM a Tanácsnál dolgozni, a mostaniaknak aranyéletük van, mer ugye a nehezít már mink elvégeztük. A mostanihoz képest ami énnekem jutott − És azt tekintve, hogy hat ellemim volt − bizony mindent föl köllött kötni, hogy megálljain a helyemet. Akkor vetődött föl ugye az osztályharc kérdése, meg a begyűjtés, meg a kulákkérdés, a kollektivizálás, meg meg meg − nem is tudom már mindet elősorolni, ami akkoriba minekünk kijutott. Hát nem volt könnyű dolgunk, nem volt könnyű!

Legelősször ugye a pártépítés. Na építsük föl akkor a Pártot! − na igen. De miből? De kikből? Mer van itten ugye minekünk nevezetes veteránunk is: a Baka Sándor bácsi. Nagyon híres, nagyon parádés, őt mutogassák mindig mindenütt, mint a Szent István jobbkezit, úgy hurcolják körbe, meg kapja a plecsniket, kiemelt veterán-nyugdijjat, mittudommit − közben meg, hogy őszinte legyek −

Én nem szeretek senkire rosszat mondani, meg nem sajnálom én a Baka bácsitul a nyugdijját, hát legyen neki, engemet nem károsít − csak közbe ugye véletlenül olyan dogokat tudtam meg róla, amik hát −

Mer tizenkilencbe komunista vót az öreg − ez mondjuk igaz. Utána meg börtönbe vót, évekig ült − ez is igaz. Csak viszont nem azér volt börtönbe, amiér ő mondja!

Mer volt itten egy régi komunista, Fábián András bácsi, az is be volt csukva tizenkilenc után Kalocsán. És annak a felesége most is él. És egyszer ez a Fábián néni énnekem kölcsönadta a bírósági jegyzőkönyvet meg a vádiratot, amivel az urát akkor elítélték. Kölcsönadta, és én elolvastam, és − hát én tisztára fejbe voltam verve tőle. Mer akkorát csalódtam akkor én a tagságunkba, hogy utána hetekig aszittem hogy fölkötöm magam, vagy lugkövet iszok, vagy kútba ugrok! Hát abba az iratba szépen végig vót sorakoztatva az

egész tagság! És olyanok, mint a Galambos néni, párttagom az is − ki gondolta volna róla, hogy tizenkilenc után az is a komunisták ellen vallott?! Hogy ő vót a tárgyaláson a főtanú a komunisták ellen! Meg a Bencsik, meg a Gőce, meg a Leszák is! Hát a jegyzőkönyvbül szépen kiderült minden!

Meg a Baka Sándor! Hogy nem a komunista elveiér ült a Baka Sándor, hanem marhalopasér! Mer volt Szentkirályon egy Négyesi nevű nagygazda, ászt amikor tizenkilencbe jöttek ezek a zavaros idők, akkor a Baka Sándor ennek a Négyesinek a nyóc marháját elhajtotta, Kalocsán eladta, a pénzt meg szépen eltette − ezer ült a Baka Sándor, így lett komunista mártír! Meg a többi is, sorba − hát én csak hüledeztem, hogy miminden volt ott leírva! Úgyhogy amit én sokaktul hallottam még előbb, de senkinek nem akartam elhinni, hogy a Baka Sándor negyvenötbe is, mikor a szovjetek bejöttek, ment ászt hajtotta el az érseki uradalom marháit, lovait, sertéseit, vitt mindent amit csak mozdítani lehetett az uradalomba, adta el, hogy egy HÁZ árát tette zsebre érte − na hát így lehetett, BIZTOS hogy ez is igaz volt! Ugye akkoriba megin párttag vót Baka, úgyhogy nem mert senki rászólni − negyvenhatba már nem vót érdekes a dolog, akkor már megin nem vót párttag! Ötvenegybe, amikor kezdték toborozni a veteránokat, akkor megin fölcsapott − hát így ment ez őnála!

− Jaj − mondom a Fábián néninek −, aranyos jó Boriska néni, csak ezt ne mutatta vóna nekem, ezeket a papírokat! Mer most ennek a betege leszek én! Égette vóna el inkább mindet, hogy senki soha meg ne találja!

− Hát bolond vagy − ászt mondja a Fábián néni −, hát mit akarsz? Jobb neked ha buta maradsz? Azt szeretnéd?

− Nem, hát azt se szeretném, csak viszont így, hogy most én eztet tudom, hogy fogok itt élni, közöttük? Nem jó, sehogyan se jó!

− Majd élsz, okossan! − aszondja az öregasszony.

− Jó? jó, könnyű azt mondani −

Szóval ilyen vót a mi tagságunk, sajnos ilyen. Ennyire érdekbül ment ez az egész. Mer ugye ÉRDEK vót abba az időbe is benn lenni − hát akkor ugye jött mindenki.

És nem lett rendessen megnézve, hogy kicsoda vagy micsoda az illető, hanem egyszerűen úgy ment ez, hogy egyvalaki javasolta, és akkor arra rá köllött tapsikolni, el köllött fogadni − kész. Na így lett

nekünk ilyen tagságunk! Mer nem azt mondom, vannak azér másmilyenek is, hát van ebbe igazi régi komunista is, valódi szegényember, mint a Barát bácsi, Tolnai, Fábián néni, Deák néni, vagy ott van egypár negyvenötös párttag, mint a Vajda, Kórósi Gábor, Nyúl Etuska− csak sajnos az ilyen kevés. Nagyon kevés. És akkor ezáltal lett az, hogy amikor vót nekünk háromszázhatvannyócas taglétszámunk, a választáskor kaptunk kétszázharmincnégy szavazatot.

Szóval hát nagyon sokan csak megbújtak a Pártba, de nem szívvel-lélekkel voltak velünk. Hanem csak érdekbül − ez az őszinteség. Mer ugye akkoriba, a front után a botokba nem lehetett semmit se kapni, sót, petlóreumot, élesztőt, ilyesmit csak a szovjet hadseregen keresztül bírtunk beszerezni. És ezer volt nekünk elejibe ennyi párttagunk − úgyhogy aztán amint a botokba is lett már áru, rögtön széjjelszéledt a tagság! Emlékszek: vót itt egy kőművesmester, Cserháti, párttagom vót, amíg még só meg cukor járt a tagoknak; de negyvenhatba bizony már hiába mentem hozzá a tagsági díj ér, akkor már nem köllött neki a Párt! Eleresztette a kutyát, hogy be se tudjak menni a házába! Meg hány, de hány vót még ilyen! A szegény-falu volt különben a miénk, az a prolirész, a Varga utca nádtetős környéke − nem is az összetételbe vót itt a hiba, mer így osztály-szempontbul minden stimmelt. Hanem − jaj istenem, szegy elek még rágondolni is. Hogy háromszázhatvannyóc tag − és bejött összessen kétszázharmincnégy szavazat. Kevesebb mint ahány tagunk volt, jóval kevesebb!

Nahát ilyen nehéz körülmények között építettük itt a Pártot.

Minálunk a nagygazdák, a kulákok mind a Kisgazda Pártba voltak, a kisgazdák meg a Parasztpártba mentek. A Szocdem, az olyan vegyes vót, abba került minden fajta − még olyan is, aki ezelőtt ződ inget, fekete nyakkendőt hordott, meg karszallagot, azután meg még képviselő is lett − na ilyenek vótak ottan. De azér a szocdemek eléggé simultak mihozzánk, nemigen vót velük probléma. Se a Parasztpárttal − azok elég rendessek vótak, eléggé tűrhetők, Kassai bácsi vót a vezetőjük, egy nagyon becsületes, igazságos ember, máig is nagyon szeretem. Minekünk inkább kisgazdáékkal volt bajunk − na azokkal ászt vót elég.

Az a rengeteg gáncs amit kaptam tőlük! Hát a negyvenötös választáskor már elég éles harcba voltunk velük. Elkövettünk mindent. A két fiam egész éjszakákon át ragasztotta a plagátot, én alig aludtam,

jártam a falut, agitáltam mindenütt − nem vót könnyű! És akkor olyat megcsináltak velem, hogy amikor Dunavecsére köllött vinni a teli urnákat, képessek vótak előbb elindítani a kocsit, nélkülem, csak hogy a Varga utcai körzet a komunista szavazatokkal kimaradjon! Úgyhogy fogtam az urnát, le a cipőt, úgy rohantam végig a Templom utcán, ki az állomásra, hogy elérjem a félhármas vonatot − de én SZÓLNI se tudtam, mer levegőt se kaptam, csak úgy mutogattam a kalauznak, hogy ez itt a választási urna, jegyem az nincsen, de nekem ezekkel a szavazatokkal be KELL jutnom Vecsére − már mozgott a vonat ahogy fölugrottam, leroskadtam a lépcsőn, ászt csak hápogtam egész Vecséig. A kisgazdák itteni elnöke tette ezt velem, Bodnár Gáspár − és éppen most a múltkor hallottam a legnagyobb meglepetéssel, hogy az illető Pesten párttitkár. Igen.

Úgyhogy akkor a Parasztpárt győzött itt, negyvenötbe nagyon lemaradtunk.

Negyvenhétbe meg a Pfeiferék győztek! Azok vittek mindent. De orvul, azt kell mondjam hogy szinte orvul! Mer ugye új párt vót ez, hallani se nagyon hallottunk róluk előbb, azt meg pláne nem gondoltuk hogy itt is szervezkednek!

Még maga a Pfeifer is itt vót! Dunavecsén voltam bent eggyik nap, az éjféli vonattal jöttem haza, kocogok a sötét utcán, megy előttem egy társaság, és hallom: egy női hang; hogy ő rétest akar sütni, meg töltött kacsát, „mer a Zoli azt szereti”. Na így kezdtem el jobban odafigyelni, a töltött kacsára. Megyek utánuk, hegyezem a fülem − hát így tudtam meg, hogy itt a szomszéd utcába van a Pfeifer Zoltán főhadiszállása!

Leginkább az iparosság volt az ő társaságuk, meg pár kulák csatlakozott még, de aztán egyszerre megbolydult az egész falu, szaladt utánuk mindenki. Tartottak egy nagygyűlést az Egészségháznál, ott szónokolt a Pfeifer, meg még egy katolikus pap − csak nézem, nézem, én ezt valahonnét ismerem! De hol láthattam már én ezt az embert?! Addig-addig gondolkoztam, hogy rájöttem: lakik egy húgom Nógrádverőcén, ott láttam én egy alkalommal ezt a valakit, mer ez egy váci pap! Persze akik hallgatták, nem tudták, hogy az, úgyhogy még a református kulákok is ott éljeneztek neki − én meg hiába mondtam, hogy „emberek, vigyázzunk, ez egy katolikus pap!”, senki se hederített rám. Meg is nyerték szépen a választást a Pfeif érék, újbul csak lemaradtunk −

De aztán persze a dolog vége mégiscsak az lett, hogy mi győztünk. Negyvennyócba megszűnt a Pfeifer-párt, a szocdemek eggyesültek mivelünk, megszűntek a kisgazdák is, meg úgy látszik a sok agitációnk is eredményre vezetett − úgyhogy aztán már a miénk lett a győzelem.

Ezelőtt itt nagyon vallásos volt a nép − na hát ezer is volt annakidejin annyi bajunk a klerikális reakcióval. Egymást is örökké harapta a két párt, mer a reformátusok voltak a gazdagabbak, a szegénység meg a katolikus − „bunkós", meg „atyafi", így mondták egymásnak. De mar az óvodás gyerekek evvel ölték egymást! Emlékszek, négy éves volt az ezredes fiam, a nagyobbik − jön egyszer haza betört orral. Összeverték a templomtéren a református gyerekek!

− Mér verekszöl, kisfiam, mér verekszöl?! − mondom neki.

− Azer mer aszondták neköm hogy „atyafi"!

− És te meg mit mondtál nekik?

− Én meg mondtam nekik hogy „bunkósok"! − Na. Azér mostanra ez már elmúlt, most már házasodik is egymás közt a két párt, meg még a katolikus pap is bejárhat a református temetőbe, a református is a katolikusba − mer aa, régen ilyen se vót! Igaz most már nem is olyan vallásos a nép. Pláne a reformátusok − még a katolikusok inkább, de minálunk is ha tízen, tizenöten vagyunk vasárnap a reggeli misén, az már sok. Talán amér tiltsák − vagy hát tudomisén.

Na ettül függetlenül a papokkal elég sok bajom volt mindig. Különössen az itteni református pappal, a Sípos nagytiszteletes úrral − avval aztán vót bajom elég. Ajaj! Úgyhogy be is lett csukva Sípos, be köllött zárni, mer olyan dógai vótak! Pedig azt mondják hogy egy baloldali gondolkozású ember volt ő valamikor, tizenkilencbe vereskatona is volt, utána internálva is lett érte, börtönt járt akkor is − és mégis a legnagyobb ellenségünk lett nekünk ez a Sípos! Hogy nem is bírom megérteni ezt az embert!

Negyven ötbe, vagy negyven hatba vót ez még, hogy kaptunk egyszer egy átiratot Gerjen községbül, Túladunárul, kérték hogy segítsünk nekik pénzt gyűjteni a templomuk újjáépítésire Elkűdték a fényképet, hogy milyen volt régen a templom, meg egy másikat, hogy a front után hogy néz ki − hát tiszta romba hevert az egész. Ezt a fölhívást megkapta itt mindegyik párt, meg hát nem csak nálunk, mer biztossan az egész országba szétküldték, mindenhonnan kérték a segítséget. Na hát én ugye rögtön mentem, mer borzasztó szerettem az

ilyesmiket, a szervezést mindig nagyon szerettem − szaladtam azonnal és gyűjtöttem nekik. És elég eredményessen. Mer a gyógyszerész is adott száz forintot, meg volt itten egy Bévárdi nevű jegyző, az is százat adott, meg hát így többen adtak, fizetgettek szépen. És akkor ahogy mentem el a templom előtt, gondoltam eggyet: én bemegyek, megkérem a nagytiszteletes urat is! − Be is mentem.

− Nagytiszteletes úr kérem − mondom neki −, kaptuk ezt az átiratot Gerjen községbül, romokba hever nekik a templomjuk, szeretnék fölépíteni, de nincs nekik hozzá anyagijuk, és kérnek minket, hogy erre a célra egy gyűjtést −

− Maga honnét jött? − azt kérdezi a Sípos tiszteletes úr.

Mondom neki, hogy a Komunista Párttul.

RÁMnéz, FÖLkel, odamegy az AJTÓhoz, KINYIS-sa − de én aszittem hogy most mindjár belémrúg avval a hatalmas negyvenhatos lábával, hogy kinntalálom magamat az udvar közepin!

− Vegye tudomásul − aszondja −, hogy a komunistak csak rombolni tudnak, építeni nem!

De olyan hangon, hogy csak úgy ZENGETT a parókia! − A komunistak csak rombolni tudnak, építeni nem!! Na kifelé innen!!

Ezt kaptam tőle! Hogy még örülhettem, hogy a magam lábán jöttem el!

Csúnyán, nagyon csúnyán viselkedett Sípos! Egyszer fölszánttatta a templom előtt a teret, pont április negyedike előtt, hogy ott ne tudjunk fölvonulni − na akkor meg is lett büntetve. Mer be lett bizonyítva, hogy az a rész nem is az egyház területe, úgyhogy szóval jogtalanul nyúlt hozzá Sípos − akkor lett először elvíve. De utána hogy visszaengedték, következő április negyedikén megin meggyűlt a bajunk vele!

Pont április negyedike volt, és tűz ütött ki a faluba. A Varga utcába, ahol csupa szegénység lakott, nádfödeles házak sorba, sűrűn − az eggyik kigyulladt valahogy, belekapott a szél, és szaladt tovább a tűz. Épp végeztünk az ünnepséggel − hát ég a falu!

Vidéken ugye az a divat, hogy ha tűz van, harangoznak. Félreverik a harangokat, hogy olyan szaggatottan, furcsán szól, végigfut az ember hátán a hideg − na ebbül lehet tudni hogy tűz van, szaladni kell oltani. Nálunk az volt a rend, hogy a templomtoronynak az eggyik kulcsa ott lógott a Tanácsházán egy szegen − nade ugye ünnepnap, a Tanácsház

is zárva, nem bírtunk előkapni senkit aki kinyithatta volna − na fussunk akkor a paphoz! A katolikusoknál rögtön harangoztak, de az kis harang, alig hallatszik, semmit nem ér, a református nagytemplom harangja kell − hát futottam egy másik asszonnyal a parókiára, hogy hamar adják a kulcsot!

Mondom Síposnak hogy mi van, hogy ég a Varga utca, viszi a szél a tüzet, leég az egész környék, az egész falu, kérem szépen a kulcsot hogy harangozni tudjak − aszondja hogy nem adja. Mer hogyha ű énnekem átadja a templomkulcsot, akkor avval kiszolgáltassa az egyházat. Ezt pedig SOHA nem fogja megtenni − ezt mondta.

− De hát nagytiszteletes úr − mondom, de már majdnem sírtam −, megígérem hogy utána kitakarítunk magunk után! Vagy akár ki is tömjéneztetheti utánunk a templomot, hogy meg ne fertőzzük! Vagy mondjuk én be se megyek, itt van Szabóné, majd ő megy be maga, ő nem is párttag! Hát leég minden!!

− SOHA − azt mondja Sípos tiszteletes. − Amíg én élek, a kulcsot ki nem adom!!

És megtagadta, akár mit csináltam, nem adta a kulcsot!

Úgyhogy akkor kénytelenek voltunk a kapitányságnak szólni, muszáj volt a rendőrséget igénybe venni, úgy lett erőszakkal elvéve a templomkulcs − na persze akkorára már rég el lett oltva a tűz. De akkor ezer a csúnya incidensér börtönbe került a Sípos nagytiszteletes − hát közbiztonság veszélyeztetése, nagyon súlyos dolog, hát persze hogy be lett érte zárva!

Sok harcon mentem keresztül, sok harcon. Előbb ugye a földosztás − tömérdek munka! Egyházi birtokok voltak itten, a kalocsai érseknek a bődi uradalma, hatalmas terület, úgyhogy minálunk elég szépen jutott ezeknek a nincstelen proletároknak. A rengeteg cseléd, béres, napszámos mind újgazda lett, nagyon megváltozott egyszerre a falu!

Na ez le is ment szépen, kiosztottuk a papok fődjit, evvel nem volt sok probléma − igen, de a kulákok attul még ittmaradtak a nyakunkon. Mer ami nem egyházi terület volt, ott teli volt a határunk a nagygazdák tanyáival, Örjeg, Szentkirály, az a rész ott mind kulákoké volt. Sokan voltak itt nagyon, úgyhogy később amikor éleződött az osztályharc és meg köllött csinálni a kuláklistát, minálunk százhatvan körül lett a számuk, százhatvan család! Hogy hánynak köllött leállamosítani a házát, amér három szobánál több volt neki, arra már nem is emlékszek.

Jártunk akkoriba így házakhoz is, foglalni − na, vótak érdekes dogok. Mer eggyik-másik úri kulák volt, de borzasztó gazdag! Kimentünk egyszer a hatvan holdas Forgács kulákhoz, mer háromezer forint adóvisszamaradása volt neki, de azt mondta hogy űneki nincs pénze, meg különbenis nem ű használja a fődet − kimentünk akkor. Hát az a gyönyörű lakás! Bútorok! Perzsák! Képek! Függönyök! Persze rögtön láttam, hogy micsoda érték ez − mer tudnéllik velem az vót a helyzet, hogy Pesten, még lánykoromba dogoztam én mint szógáló olyan családoknál, orvosoknál, ügyvédeknél, hogy nyócszobás lakás vót! és benne a rengeteg drága minden! Úgyhogy nem vótam azér én olyan buta, mer ott megtanultam hogy mi a szép! − Na, és hát nézem, nézem: hát ez a kép Munkácsi Mihálynak a festménye! Az meg Szinyei Merse Pálnak a festménye! Hát híres, gyönyörű remekművek! Hogy a szemem-szám elállt!

− Azt ne nézze − aszondja a kuláknak a felesége −, az nem érdekes, nem érték!

De közbe meg hallottam, ahogy az urának súgta, hogy

− Ee − aszondja −, mit ért ez hozzá! Analfabéta ez! − így!

Na, dühös lettem, mondom a Bogdánnak − ilyen fodmeg vót ez velünk −, mondom neki:

− Vigyék Bogdán elvtárs az egészet, nem érték ez eggyik se, ki se lessz a háromezer forint! Vihetik az ebédlőt, a hálót, az úriszobát is, képeket, szőnyegeket, mindent! − Számolom ott össze: − Rongyszőnyeg: negyven forint! Egy régi festmény: száztíz! − elvittünk mindent az adóba!

De így meg úgy, sivalkodtak ott, hogy de hát ez érték!

− Asszonyom, hát nézze meg, nem rongyszőnyeg ez, tiszta perzsa ez, nem negyven forint!

− Én nem értek hozzá − mondom −, én analfabéta vagyok. De viszont az előbb azt tetszett mondani, hogy ne is ügyeljünk rá, mer semmiség!

De nagyon szép kép volt az, mind a kettő! Hát Munkácsi, meg Szinyei Merse Pál, híres nagy festőművész az is, hallani sokszor a nevit, és álom-szép kép, egy libapásztor lány, még most is előttem van, ahogy ott áll a fűbe −

Kerestem én azután azokat a képeket, sokáig kutattam még utánuk, Kecskeméten is, meg még Pesten is a múzeumba, hát nyilván oda

lettek irányítva, mer az ilyesminek csak ott a helye − de nyoma veszett mind a két képnek. Többé nem láttam eggyiket se. Mink továbbítottuk − hogy azután hova lettek, én elgondolni nem tudom. „Az elvtársnő biztos rosszul emlékszik”, ezt mondták mindenütt −

Na persze a kulákok se voltak mind egyformák. Mer nem mondom, voltak köztük is tényleg nagyon rendessek, szelídek, lelkiismeretessek, akik a beadást is mindig szépen teljesítették − de aztán bizony sok volt olyan is, akivel szembe muszáj volt erőszakot alkalmazni, meg akit muszáj volt elzárni, mer örökké csak kijátszotta a törvényt. Volt aztán közte olyan is aki nem érdemelte hogy kulák legyen, mer hat-hét gyerekivel dógozta a fődjit, bérest soha nem tartott, szegény munkásember vót a huszonnyóc holdján, nem kizsákmányoló − és mégis a listára lett véve. Meg olyan is volt, hogy még a harmincas évekbe széjjelosztotta a fődjit a négy családos fia közt, öt család élt már azon a harminckét holdon, csak épp az öreg nevin volt még az egész − hát az ilyenek persze hogy nem bírták a fölemelt beadást!

De ezmellett meg sok ravasz is volt köztük, sok szemtelen csaló. Mint az öreg Daku Mihály, aki gazdag lett az újkrumplival, még negyvennégybe is a németeket élelmezte, öt béressel munkáltatta a negyven holdját − mégis minden módon megkerülte a törvényt! Mer inkább eladta feketén a búzáját, nem hogy a beadását teljesítse! És nem is lett kuláknak véve, mer még azt is kicselezte! Volt itt egy öreg néni, aki bejárt hozzájuk mosni, annak a nevire is íratott két holdat, egy volt cselédje nevire is átpasszolt két és felet, ide is valamennyit, oda is, úgyhogy végeredménybe nem maradt a saját nevin csak huszonhárom hold, ászt így mindent megúszott! Na persze volt a Községházán is aki segített az ilyennek − nem ingyér, gondolom nem ingyér!

Még nekem magamnak is volt egy szép esetem. Elmentem már akkor a Tanácstul, a téeszbe dolgoztam rég − egyszer kijön ide a lakásomra a Vébétül Kovács Sanyi, aki akkoriba a begyűjtési ügyeket intézte, és mondja nekem, hogy hát hogyan képzelem én ezt, mér nem teszek én eleget a törvénynek! Hogy ennyi meg ennyi adóm van fönnmaradva, meg beadási kötelezettségem! Hogy mit gondolok én, hogy talán majd amér vébétitkár voltam, azér énnekem nem köll fizetni?!

Mondom neki, hogy itt tévedés van. Hát énnekem nincsen csak egy

házhelyem a Papakolba, háromszáznégy négyszögöl, hát az után nem köll beadást fizetni!

− Ugyan-ugyan − azt mondja a kis Kovács −, hát a négy és fél holdja?!

De én olyan ideges lettem! Fölugrottam, kaptam magam, otthagytam Sanyit egyedül, rohantam be egyenest a Tanácsra. Rárontok a két lányra a Begyűjtési Csoportnál:

− Ide figyeljetek − mondom nekik −, most azonnal mutassátok meg, hogy honnan van nekem négy és fél holdam! Kaptam, vettem, örököltem? Kitül, mikor? De most rögtön mutassátok!

Hát olyan lett mind a kettő mint a pipacs. Előkotortak két kartont, ott van rajta: szőlő, rét, legelő, szántó, ez-az, minden, az én nevemen!

Kikapom a kezükből, szaladok át a Földnyilvántartóba, mondom az öreg jegyzőnek, Hadházi Jenőnek − de már beszélni alig tudtam a nagy izgatottságba!

− Ezt mutassa meg énnekem, hogy ez honnan van! Hogy hogyan lettem én ilyen gazdag!

Hát kiderült ott szépen az egész. Hogy a jó szomszédom, a Szalma Kálmán csinálta. Hogy a cimborái lecsípkodtak neki innen hatszáz ölet, onnan ezerötszázat, amonnan négyszázat a területibül, így apródonkint, és áttették az én nevemre! Hogy a Szalma Kálmán ne kerüljön kuláklistára! Hogy hogyan lett ez eltervezve, hogyan gondolták hogy ez titokba maradhat, én nem tudom. Talán sutyiba akarta fizetgetni helyettem a beadást a Szalma, aztán egyszer valahogy elfelejtette, vagy tudomisén −

No de voltak azér másmilyen kulákok is, mer voltak rendessek is köztük. Meg hát a beadás, az megvolt nemcsak a kuláknak, a többinek is megvolt. Csúnya dogok is mentek akkor itt, ez az igazság. Amit akkor eggyik-másik idős parasztemberrel csináltak, azt rossz vót nézni is. Az öreg Rázsó Béni bácsi hetvenhat éves volt már, sánta, dógozni nem bírt, gyereke nem volt mer a két fia a fronton maradt − hát mit tudott volna az beadni? Negyven fokos lázzal feküdt a felesége, kenyerük se vót már, fűteni se tudtak − úgy vitték el erőszakkal a rossz kis bútoraikat, párnájukat, ládát, asztalt, székeket, mindent, az öregasszonyt le az ágyrul, bedobták egy sublótfiókba, ráhajintottak egy rongyos függönyt, úgy csapták rá az üres ház ajtaját − hát ez nekem valahogy borzasztó volt. Hogy kifordultam onnan, mer végignézni se

bírtam. Vagy az öreg Gilice bácsi, a Gilice Misinek a világtalan nagyapja − kinn a kamrába feküdt egy vackon, arrul is lerángatták, a szerencsétlen öregember fogta a botját, ászt avval tapogatott, úgy ment a kútnak, hogy beleugrik, a Gyuri unokája kapkodta vissza a ruhájánál fogva, ott ordítoztak, birkóztak az udvaron a hóba − jaj, ezeket a nyomorult öregeket annyira sajnáltam, hogy azt kimondani nem bírom! Vót olyan is aki úgy várta a foglalókat, hogy fölakasztotta magát, mer nem vót már mit beadjon, úgy találták kihűlve − jaj istenem −

És akkor még én vótam bajba emmiatt is, én vótam a rossz ha védtem valamelyiket! Elvitték az öreg Borocskái bácsit is − igen, mer valaki a házára pályázott, tudom is ki vót, de nem fontos a neve −, jó, hát kulák vót, én nem azt vitatom, de történetessen tudtam, hogy a Borocskái János azér nem bírt eleget tenni a cukorrépa-beadásnak, mer a termésit nyócvan százalékba megsemmisítették a kártevők! Hát én ezt tudtam, pozitív tudtam, mer magam győződtem meg róla! És akkor tanúsítottam is a tárgyaláson, hogy ez és ez a helyzet,

− Tisztelt bíróság − mondom −, elvtársak, én pozitív tanúsíthatom, hogy Borocskai János azér nem tudta teljesíteni a beadását, mer nyócvan százalékos kára volt a cukorrépába − mondom −, és én magam ellenőriztem a Tanács részirül a kár-jegyzőkönyvet!

− Furcsa − aszondja rá a bíró, egy kalocsai illető, fegyőr vót előtte −, furcsa! Hogy milyen jól megjegyezte a kartársnő, hogy ennyi meg annyi kára vót a kuláknak! De már azt nem jegyezte meg, hogy hány bérest tartott, meg hány napszámost zsákmányolt ki! Azt már nem is tudja a kartársnő, hogy mért került a kuláklistára ez a Borocskai János!

Az öregember meg ott kucorgott a vádlottak padján, a keze a lábához láncolva, úgy remegett hogy rázkódott vele a pad − hát rettenetes érzés vót azt látni is!

Nekemjött akkor a Mártái is, a járási tanácselnökünk, hogy

− Véded őket! − aszondja a Mártái elvtárs. − Sírsz a kulákér!!

− Nem sírok! − mondom neki. − Nem az hogy sírok, mer ÜTÖM őket, ahol tudom ÜTÖM a kulákot! De értsd meg Mártai elvtárs, ez nem olyan vót!

És vótak ilyen túlkapások, ilyen visszaélések is vótak, ez az őszinteség. És csinálni köllött, mer el vót rendelve, ki lett adva föntrül! Nem jó idők vótak, borzasztó vót akkor itt a helyzet. Mink meg,

vezetők, csak kapkodtunk bután, tapasztalatlanul, megrémülve − nem szeretném mégegyszer átélni! Nem is bírta soká senki. Eggyiket leváltották, másikat áthelyezték, harmadikat becsukták, negyedik megszökött, volt olyan vébéelnök hogy fél hónapot se töltött a helyin, jött az új, Herceg bácsi, Töttös, Vajda Gyuri, Téglás elvtárs, akkor Bodó Pista, Bauer, Lovas, meg tudomisén már, a nevire se emlékszek mindnek − húú, borzasztó idők vótak −

Drámai vót, drámai vót a helyzetünk! A végin énvelem magammal is majnem megtörtént a tragédia!

Egy Csizmadia nevű középparaszt-emberrel kapcsolatossan.

Mer egyszer már ráadták a pecsétet a Szobránciék is a Járásnál, hogy nincsen több adója ennek a Csizmadiának, nem köll elhozni tőle többet semmit − aztán következő héten mégis kijött, hogy három mázsa búzával tartozik. Akkor kimentem, rá is tudtam beszélni a három mázsa búzára − szépen, csöndes szóval, hangsúlyozom, mer én nem szoktam soha kiabálni, csak rendessen beszélgetni. Elhoztuk akkor a három mázsa búzát − tán három hétre rá kapom megint a kartonját. Hogy megin menni köll hozzá.

Mit lehetett csinálni? Mentünk.

De akkor azt mondta ez az ember, hogy aki akármihöz hozzányúl, az élet-halál. Élet-halál!

Bementünk a kamrába, ott állt egy zsák, így féligformán. Nyújtom a kezemet a zsák felé, mondom:

− Csak ez van?

Abba a pillanatba vágta a baltát.

Épp hogy hozzáértem a zsákhoz − vágta a baltát! Elugrottam, de már −

Még most is meglátszik a lábamon a seb. Amíg élek, az ott lesz.

Kijöttek akkor még Kiskőrösrül is a rendőrök −

Mondta a főhadnagy elvtárs, hogy írjam alá a jegyzőkönyvet. De én nem írtam alá semmit.

− Nem írom alá főhadnagy elvtárs − mondom neki −, mer ennek a szerencsétlen embernek igaza vót! Én ezt az embert nem vádolom!

Mer igaza vót neki! Hát még csak kulák se vót!

És meg is lett adva neki az igaza, mer a zsák ottmaradt, de még a három mázsa búzáját is visszaadta Kecskemét −

Csak viszont én vótam már tiszta bolond. Már tisztára

idegösszeroppanásom vót!

Ötvenkettőbe eljöttem én is a Tanácstul. Mer már nem bírtam tovább.

Mer ugye eggyik részbe beláttam áztat, hogy hát végre köll hajtani a különböző dogokat − hát utasíttás volt, nem lehetett vitatkozni, végre KÖLLÖTT hajtani! De viszont másik részbe meg voltak olyasmik, amiket hát nem helyeseltem − és akkor ezt az egészet már nem bírtam ideggel. Úgyhogy akkor megmondtam: nem bírom, elmegyek.

Nem akarták elfogadni. Mer hogy szükség van rám. Át akartak helyezni Vaskutra államigazdaságba, vagy Helvéciára szőlőgazdaságba, ahol ezerkétszáz ember lett volna a kezem alatt − hát ezt se vállaltam el. Akkor aszitték hogy keveslem, hogy nagyobbat akarok: át akartak tenni Soltra vébéelnöknek − az én tudásommal, a hat ellemimmel! Nem mentem, megmondtam: én nem érzem magamat megfelelőnek arra hogy ezt el tudjam látni. Nem akartak belenyugodni! Jött a volt főnököm is, aki még a Défosznak volt járási titkára, Kápol-nás elvtárs, most Dunavecsén van -

− Vállald el, Marikám, vállald el! − aszondja. − Rátermett vagy, ügyes vagy − meg ez vagyok, az vagyok, minden vagyok!

− Értsd meg, Kápolnás elvtárs, NEM VÁL-LA-LOM! Inkább megyek kapálni! Mer nem bírom már!! Az IDEGEIM végett nem bírom!!

Ugye: Hat ellemim van. Ezmellett még elvégeztem a pártiskolát, meg a Défosz-iskolát, ilyen tanfolyamot, olyan továbbképzőt, ami csak volt mindent, mentem hol háromhónapos, hol öthónapos, hol egyhónapos képzésre − nade hát ez nem minden! A hat ellemi akkor is csak hat ellemi! Amikor minden egyre csak fejlődik, és a követelmény mindig nagyobb lessz! Amikor már jön az az idő, hogy iskola nélkül nem lehet sehova se menni! És közbe egy olyan helyzetbe vagyok, hogy tanulni se lehet, mer se éjjelem se nappalom a tenger munkába! Épp akkor a Rákosi elvtársnak volt egy beszédje, hogy hát „mindenkit a helyére, a megfelelő helyre, ahol meg tudja állni a helyét” − hát hiába, na: énnekem ez nem megfelelő hely, mer nem érzem hogy meg bírom állni a helyemet!

Hát szóval nem, nem éreztem magamba azt az erőt, hogy én ezt el bírjam látni, és nem mertem már tovább feszíteni a dogot: beadtam a lemondást, és ötvenkettő végin szépen eljöttem.

Tiszta lelkiismerettel, hozzáteszem: tiszta lelkiismerettel. Mer amíg bírtam, végrehajtottam mindent, ahogy tudtam − úgyhogy a lelkiismeretem énnekem tiszta, én a mai napig is oda merek állni emelt fővel a közösség elé!

És mégis megkaptam a szemrehányást. A nagyon kemény szemrehányást. Hogy meghátráltam a munkától − ez lett a fejemhez vágva.

Nagyon nehéz volt utána, mer még munkát se kaphattam sehol. Hát a Dömötörné??! Aki meghátrált a munkátul?! Nem lehet fölvenni!! Úgyhogy kijött a Megyétül, hogy engemet fizetéses állásba nem szabad fölvenni sehová. Volt itten például abba az időbe egy üzemi konyha, oda szerettem volna bekerülni − de meg lett mondva a Ragályinénak, hogy ne is PRÓBÁLJON fölvenni, mer a Megye úgyis keresztülhúzza, én fizetéses állásba semmi szín alatt nem kerülhetek. Mer „meghátráltam a politikai munkátul”.

Úgyhogy szóval nagyon nehéz helyzetbe kerültem akkor. Alkalmi munkákat vállaltam, kapálást, mosást, ilyesmiket, feles földet műveltem − hát én sose szégyeltem a munkát, amit lehetett megfogtam. A kissebbik fiam járt haza, ő szokott néha a betakarításba segíteni, mindig olyankor vette ki a szabadságát − de amúgy mindent magam csináltam, amit csak a két kezem bírt. Nem vót ez új nekem, hát tizenhárom éves koromtul mindig magam kerestem én a kenyeremet! Meg a gyerekeimre is nagyon-nagyon sokat köllött dolgozni amíg magam fölneveltem őket − hát szoktatva voltam!

Csináltam én mindent, amihez csak hozzájutottam. De ám hozzájutni se volt könnyű az ilyen munkákhoz! Például hallottam egyszer, hogy lehet vállalni kátéesznek bedolgozást, famunkat − gondoltam: megpróbálom. Bementem, kértem famunkat. Aszondták: lehet − csak fát nem adnak hozzá, szerezzek ahol tudok. − És nem bírtam szerezni sehol! Mer akárhova kilincseltem, mindenünnen avval kűdtek el, hogy én államosítottam Alsózátonyt, a községi erdőket, hát akkor most ültessek magamnak fát, ha fára van szükségem! Gondoltam vóna meg akkor, amikor elkótyavetyéltem az erdőt − ezt vágták hozzám! Hogy kérjek most az államtul fát!

Na valóba így volt ez: államosítva lett Alsózátony, át lett adva az Állami Erdőgazdaságnak, énalattam történt, én írtam alá − fölső utasításra, hozzáteszem: fölső utasításra! De hát így is csak a miénk

maradt az az erdő, a közösségé − hát kinek kótyavetyéltem el én azt az erdőt?! Az államnak − hát az nem ugyanúgy mink vagyunk?!

Úgyhogy szóval nem is bírtam fát szerezni, nem is jutottam hozzá akkor ehhez a bedolgozáshoz. Eggyik unokámat is én neveltem akkoriba, mer az őrnagy fiam elvált, és nem vihette magával a röptérre a kisgyereket, nálam volt pár évig a Lacika, munka meg sehol − keserves vót nagyon! Úgyhogy akkor egy ideig a honvédségtül kaptam a kissebbik fiam után kétszáznyócvan forint segélyt, ez volt a megélhetésünk. De keserves vót!

Na ászt akkor − jött ugye az ötvenhatos ellenforradalom.

Akkor aztán megmutatták a méregfogukat a mi kulákjaink is!

Mer azok csinálták, csak azok! Mer úgy volt ez, hogy a szegényebb osztály szerepelt, a Varga utca, megin az a nádtetős környék, ezek vótak előtérbe, ezek ugráltak az utcán − mer ezek lettek fölitatva-etetve. Vorák Anti-ék, Mócó Kálmanék, Csetei Karcsiék, Rác Józsi − vótak jó egy páran, de mind ilyen proligyerekek csak, ezek rohangáltak itt összevissza mint a nemtommicsodák, hogy „na ki vagyok, mi vagyok!”, fülig fölfegyverkezve − persze, mer föl lettek heccelve. A kulákok a háttérbe! Meg lett állapítva azután, hogy emezeket már reggeltül fogva itatták, bujtogatták − hát én nem tudom hogy mi lett nekik ígérve, de az biztos, hogy nem ingyér ugrált az a sok bolond. Így volt!

Na engemet nem bántottak, nem mondhatom, énhozzám nem nyúltak egy ujjal se. Mer ugyanis az vót a helyzet, hogy engemet szerettek, az egész falu szeretett engem. Mer még annakidejin, mikor a cséplést én irányítottam − hát hajtani köllött ugye, mer versenybe is vótunk, de ugyanakkor meg nem vót az embereknek ennivaló! Éhessen dógoztak, kenyéren-vízen a cséplő-munkásaink! Én meg ugye, hogy magam is szegény voltam, hát kiálltam a dolgozók mellett mindig. Nem rösteltem, elszaladtam Kecskemétre, addig kilincseltem a Megyénél amíg megtaláltam a Kereskedelmi Csoportnál azt az elvtársat aki elintézte, hogy a cséplőgépesek kaptak minden napra fél liter tejet. De még olajat, meg még húst is szereztem nekik! Ki lett osztva mindenkinek a gépnél − nem ingyér persze, be köllött fizetni az árát, de akkor is, nagy szó vót az akkoriba! − Na és erre sokan emlékeztek azér. Úgyhogy én a legnagyobb fölfordulás idejin is körbejártam a falut, mentem mindenhova, benn vótam a Pártnál,

Tanácson, Défosznál, mindenütt − de énhozzám nem nyúlt senki se.

Imre elvtárssal találkoztam épp a Nagy utcán, a csúcstitkárunkkal, mikor a Tanácsházrul szedték le a csillagot ezek, vele vótam meg a kisunokámmal, Balaskó Feriék a Tanácsház tetejirül láttak meg minket, úgy szólt le Balaskó odaföntrül Imre elvtársnak, hogy

− Hát te még mindig itt vagy?! Pucolás innen! − aszondja. De így: „pucolás!" A csúcstitkárnak!

De én akkor se féltem, föl is szóltam Balaskónak, hogy

− Mér vered azt a csillagot?! Vétett az teneked? Menj a fenébe haza, mit akarsz te itten?!

Nem féltem tőlük, pedig velem vót a kisgyerek is − de hát én akkor se féltem! Mer mitül féljek?!

Akkor ez a Vorák Anti − de jó nagy puska vót annak is a hátán! − így átölelte a vállamat, úgy mondta nekem:

− Tégedet nem bántunk Marika néni, mer te adtál nekünk tejet, olajat, húst, mindent, hát nem köll félned, tehozzád nem nyúlunk! De ne avatkozzál bele, menjél el mostan, ne mutatkozzál − azt mondja a kis Vorák.

Szóval nem mondhatok semmit, mer engemet nem molesztáltak. Igaz, mást se, mer minálunk nem esett bántódása senkinek − a csillagokat leverték, az Egészségháznál az emlékművet lehúzatták, de amúgy itt nem vót semmi komolyabb dolog. Mondjuk a rendőrök, azok borzasztó perceket éltek át, mer körül lett fogva a rendőrség is − én akkor is oda mertem menni közibük, mondtam nekik, ott is, hogy

− Menjetek haza, ne esztelenkedjetek itt! nadehát nem használt azoknak a szép szó. Na akkor azután bejött egy szovjet tank − de itt OLYAN csönd lett egybül! Csak eggyetlen tank jött végig a falun − de mint a temetőbe, olyan csönd lett egyszerre.

Na lehet hogy ha tovább tart a mulatság, akkor más vége lett volna, akkor bizony cifra vége lehetett volna. Mer már föl voltunk jegyezve, hogy kiket fognak fölaggatni, megvolt már nekik a listájok − persze én is rajta vótam, meg még vagy tízen a közsegbül, mind akik vezető beosztásba voltunk. Pedighát olyan munkát mi itt igazán nem csináltunk − nem azt mondom, túlkapások itt is voltak, persze hogy voltak; nade olyasmi, amiér félni köllött vóna akárkinek, olyan minálunk tényleg semmi nem vót!

Hát én nem is féltem. Egyedül a kissebbik fiam miatt voltam csak

nyugtalan. Mer ő Szolnokon tanult akkoriba, a Kilián György Tisztiiskolán, de itthon volt épp szabadságon. Ismerték is sokan a faluba, mer iskolába is itt járt előtte, tudta is mindenki hogy tisztiiskolás, úgyhogy mikor kezdték mondogatni, hogy be fognak jönni a bajai diákok, hát bizony a fiam miatt féltem kicsit, nem tagadom − nade nem vót érdekes az egész, mer a bajai diákok nem jöttek. Meg volt azér mindig aki vigyázott miránk. Volt úgy hogy még écaka is bekopogtak, hogy − Mariska néni, jól vannak? Nem bántsa senki magukat?

Meg amilyen hirtelen jött ez az egész, olyan hirtelen abba is maradt, hamar csönd lett itten.

Voltam bent azután a tárgyaláson, mer Imre elvtárs beidéztetett tanúnak Balaskóék ellen − hát én is láttam ugye, ahogy a csillagot verték le ezek a zsiványok. Vótak ott vagy ötvenen-hatvanan lefogva − de ez vót énnekem a fájó, hogy mind ezek a szerencsétlen proligyerekek voltak ott! De még isten bizony olyanok is, akik most bent ülnek fontos pozíciókba − ez a nagyon fájó! És nem is tévedésbül kerültek oda, mer a két szememmel láttam én is, hogy géppuskával sétálgattak föl-alá a Főtéren! Hát névrül is meg tudnám nevezni mindet!

Legtöbben meg is lettek büntetve − de nem nagyon azér. Valami kis időre el lettek vive, aszt utána mehettek a dógukra. Ha engemet kérdeznek, én ennyi büntetést se adtam vóna − EZEKNEK semennyit! Hanem én kikerestem volna, hogy kik indították ezt az egészet, és akik föltüzelték ezeket a tapasztalatlan fiatalokat, azokat vitettem vóna el! De nem tudódott ki, hogy kik álltak a háttérbe, nem árulta el eggyik se, hogy melyik kulák itatta őket. Nem tudom mit kaptak érte, de hát biztos hogy nem ingyér hallgattak! Meg a halállista se került elő − persze ugye a jóbarátok ilyenkor szépen eltüntetik a nyomokat.

Mindegy na, fő hogy szerencséssen vége lett az egésznek!

Minálunk az első téesz ötvenháromba alakult. A Haladás, a szelidi ódalon, a Bence-kastélynál, még az öreg Kapitány bácsi volt az elnöke, meg László Pista − ezt szegény emberek alakították, csupa proletár. Erőltetni se nagyon köllött őket, mentek szépen maguktul. Utána lett meg a másik ódaion a Kosút, abba már középparasztok is voltak. Az már nehezebben ment, bizony hát gyóntatni köllött az embereket hogy aláírjanak − tudom eléggé, mer jómagam is jártam

szervezni. Amikor aztán jött a nagyszervezés, az általános kollektivizálás hatvanegybe, én megin ott voltam az első csatasorba. Nehezen ment, elég nehezen, mer értetlenek voltak az emberek, eleinte nem akarták semmi áron − de addig agitáltunk, amíg csak megértették, hogy hát ez a jövő útja, ez a boldogulás. Úgyhogy sikerült is majdnem az egész községet kollektivizálni.

Akkor léptem be én is − attul kezdve van rendes állandó helyem. Földem persze nem volt, csak háromszáz négyszögöl házhelyem, azt vittem be, de azér szívessen fogadtak. Tudták hogy résztvettem az agitálásba is − szóval nem vót semmi probléma, minden további nélkül fölvettek. Na így lettem paraszt.

Azóta − hát éldegélek. Csöndessen.

Megvagyok − −

Ugye, mint egyszerű téeszdolgozó, szerepet nem játszok már. Csak figyelek − mer azér úgy figyelem a dogokat.

Mondjuk panaszkodni nem panaszkodhatok, mer dogozók, kenyerem van, élek −

Csak azér nem minden tetszik. Ez az őszinteség: nem tetszik minden!

Mer amivel sehogy se bírok megbékülni: hogy most is mindenhol az a régi kulákság van föllül! Ez nagyon fáj nekem, meg nagyon fáj a népnek! Hát volna itt proli elég − az egy se jó vezetőnek?! Mér csak a kulák, megin csak a kulák?! Hogy minálunk még most is tisztára az a régi helyzet egzisztál, hogy aki valamikor béreseket, cselédeket tartott, mind-mind az van föllül, a jó helyeken − aki meg cseléd vót, napszámba járt, ugyanúgy allul van most is mint azelőtt! Én ugye most már nyugdijjas vagyok, szavazati jogom nincsen, de azér úgy elgondolkozok ezen. Hogy ez hogy létezik?! Pedig létezik − mer ez ÍGY VAN, akárki megmondhassa ebbe a községbe!

Ugye, ahogy megalakultak a téeszek − előbb persze senki nem akarta, nem vették szívessen, menekültek volna előle − aztán ahogy látták, hogy ez van, ebbül menekülni úgyse lehet, akkor fordult a dolog, és elkezdett mind azon iparkodni, hogy a jó helyekre kerüljön be. És borzasztó dolgok mentek akkor itt − van egy szovjet könyv, az a címe, hogy Új barázdát szánt az eke, arrul szól hogy hogyan alakult meg egy szovjet faluba a kolhoz − na hát TISZTÁRA UGYAN AZ ment itt is, de TISZTÁRA! Hogy gyerek az apa ellen, apa a gyerek

ellen, mindenki mindenki ellen − a pozícióér. Csak épp annyi, hogy ugye ott a Danilovot, az ottani párttitkárt fej beverték − ez mondjuk minálunk nem történt meg; de különben MINDEN, szorul szóra! − Na és az a lényeg, hogy a végin ebbe a harcba megincsak a gazdagok győztek. Mer ugye az összeköttetés. A haverság. De úgy ám, hogy még a Járás, meg a Megye is ezeket pártolta! Hogy a nóta vége az lett, hogy minálunk szegényembert elvétve ha lehet találni odabenn!

Ugye, vezetőségi tag vótam a téeszbe − hát persze csak a háttérbe, nagyon a háttérbe vótam én, de csak beleláttam azér a kártyába. És egyszer is, köllött volna egy raktáros, kerestünk rá embert. Én ismerem jól a mieinket, tudtam volna sokat aki alkalmas − de akárkit mondtam: ee, nem jó. Ez ezer nem jó, az amazér nem jó − egy se felelt meg. Egyszer aztán bedob valaki egy nevet: Gulyás Menyhért. Na ez az! Ez jó lessz! Meg van választva!

Én meg erre nagyon elkomolyodtam.

− Mér lett olyan komoly hirtelen, Mariskám? − azt kérdezi az elnök elvtárs, Pataki.

− Nem komoly lettem, elnök elvtárs − mondom neki −, hanem FÁJ ez nekem. NAGYON FÁJ! Hogy ennyi tag közt nem találunk egy megbízható, becsületes prolit. Hanem minden képpen gazdára van szükségünk, nekünk csak az a jó!

És ez így megy! Hogy CSAK azok mehetnek be! Mind a két téeszt meg lehet nézni, úgy a Kosútot mint az Aranykalászt: végig mindenütt CSAK ők! Egyszer, még négy éve megpróbálkoztunk egy nagyon helyes, talpraesett szegénygyerekkel, Kalic Sándorral, zetoros nálunk − javasoltuk: vigyük már be a vezetőségbe! És meg is lett választva Kalic Sándor − és MÉGSE került be! MÉGSE! Kifelejtették, vagy hogyan is csinálták, nem tudom már, csak elég az hozzá hogy hiába megkapta a szavazatokat, nem lett mégse vezetőségi tag! Na végre aztán a mostani vezetőségválasztáson bekerült mégis Kalic, meg még két ilyen ügyessebb prolifiú bekerült − de hát ugye: csepp a tengerbe.

És nagyon sajnos, de én úgy látom, hogy minálunk ez nem is fog mozdulni. Én merem állítani, hogy ez most már marad is így. Mer sokáig volt nekem egy vígaszom. Hogy − ahogyan az a szovjet könyv is írta − a végin szép lassan azér mégis kipotyognak ezek a régiek. Mikor már ugye kikerül az iskolábul az új fiatalság, akkor ugye amazok majd leváltódnak. Ebbe reménykedtem sokáig: nem fognak

akármeddig ük uralkodni mégse! Na igen − csak ám a kulákságnak ebbe is több esze vót, meg több előrelátása! Mer az iskolákra mind ük küdték a gyerekeiket, nem a nyomorult proli! Most már szállingóznak haza az iskolakbul a fiatalok − de kicsodák? Megin csak a gazdagok gyerekei, most már bizonyítvánnyal a zsebükbe!

Úgyhogy marad minden ahogy vót. Marad szépen a téesz-miatyánk! Katymáriaktul tanultuk ezt − vetettük egyszer a téeszbe a krumplit, katymáriak hozták hozzá a vetöburgonyát, azok kérdezték tőlünk, hogy ismerjük-e a téesz-miatyánkot. Mondtuk hogy nem. Hogy van? Elmondták akkor. Hogy „Mi atyánk, ki vagy a mennyekbe, én vagyok a téeszbe; sógor, koma, jóbarát a raktárba, magtárba, a disznók az italboltba, tyúkok a presszóba − a vén marhák meg dógoznak a határba!" Ez vót a katymáriak téesz-miatyánkja − de nevettük borzasztó! Mondtuk nekik, hogy nahát ez minálunk is PONT így igaz! Meg is tanultuk tőlük rögtön, fújja az egész banda a téesz-miatyánkot!

Nem könnyű, nem könnyű itt a helyzet. Mer az elnökünk is olyan, hogy − na jó, mondjuk énnekem nincs vele semmi bajom, hallgassak. Habár azér engem is orrbavert már egy párszor! Például ott volt a tüzelőszállítás − mer ezelőtt éveken keresztül a téesz fuvarozta haza a Tüzéptül a szenet a népnek, az egész községnek, és akkor ezt most egyszercsak megszüntették. Én meg gondoltam, bemegyek az elnökhöz, és hát nemcsak a magam nevibe, hanem az egész lakosság érdekibe megkérem, hogy ne vonja meg tőlünk a fuvart, legalább egy kocsit hagyjon, mer így nem bírunk boldogulni.

− Látom − aszondja a Pataki elvtárs −, ott van a háló a karján, vesz hozzá még egy szatyrot, ászt szépen hazahordja azt a húsz mázsát! − ezt a választ kaptam én az elnökünktül.

Hát nem furcsa szó ez? Énnekem NAGYON furcsa vót. És akkor még ott szemrehányást tett nekem, hogy mink nyugdijjas asszonyok nem segítettünk ősszel a cukorrépabetakarításnál. Hát énnekem ez is nagyon furcsán esett! Mer mikor itt vannak kitömve az irodák a rengeteg gazdag asszonnyal-lánnyal, fiatalokkal, azok csak ülnek benn a melegen, akkor ÉN menjek ki, öreg, beteg létemre, cukorrépát betakarítani?! Hát igazságos lenne az úgy?!

Na közbe azér az az igazság, hogy van egy agronómusunk − azt nagyon szeressük. Azér tűzbe mennénk mind! Pedig hát az is egy jobb családbul való fiatalember − de akkor is, az rendes nagyon. Ővele

viszont az a baj, hogy nagy a rokonsága, de ő igazságos ember, nem azoknak kedvez − úgyhogy pont azok mocskolják, gáncsolják mindig, a saját rokonjai! De mink meg tényleg nagyon szeressük Csaplárost, mer − tudomisén hogy mért is. Mer attul legalább megkapja az ember, hogy mégis, hát „jónapot kívánok!” Hogy ű legalább visszaköszön, sőt előre is köszön, meg szóba áll az emberrel! Sokat számít! Mer ez bizony jólesik az embernek! Mer különben a mi vezetőink közt az ám a szokás, hogy elmegy mellettem, én köszönök, az öregasszony − és az illető nem is fogadja. Ez van, ez van!

Aa, hát itt minálunk nagyon sokminden van. Csúnya dogok, de NAGYON CSÚNYA dogok mennek itt!

Olyan van például, hogy − nem is eggyet tudok ilyet − fiatal ember, tiszta ép, az Aranykalásznak volt a tagja, és kérem szépen le van százalékolva. Hogy SZÍN egészséges, és az Esztéká egyszerűen rokkantnyugdíjba vette! Úgyhogy szépen átmegy egy idegen községbe, ott dogozik, kapja a jó fizetést, itt meg kapja a nyugdijjat, meg a téesztül a földet! És nincs senki, aki ezt megpiszkálja! Pedig tudja mindenki! Én is tudok nem is eggy ilyen illetőt − de nem merek szólni én se! Isten bizony nem merek szólni, mer nem tudom hogy kinek mennyit fizetett, kinek milyen messzire ér el a keze! Én tudnék beszélni, tudnék mesélni! De az a helyzet hogy jobb nem látni, nem hallani, okossabb csukott szemmel, csukott füllel élni, hogy ne is tudjon semmirül az ember! Még az a legjobb! Meg csukott szájjal élni. Igen.

Én azér mondjuk megvagyok. Nem panaszkodok, mer élek, békességbe. Hát a háttérbe, most már csak a háttérbe − úgy öregasszonyossan. Mer amúgy emberekkel nem nagyon érintkezek − minek?! −, legföljebb a taggyűlésre járok, meg néha a templomba elmegyek −

Na ugye itt van ez is. Hogy többek között evvel se vagyok kibékülve: mér köll a vallást piszkálni?! Amikor ugye a Kádár elvtárs is megmondta a kongresszuson, hogy szabad vallásgyakorlat van, mindenki azt csinál amit akar − és közbe itt meg tiltsák a vallást. Mer tiltsák! Ez az őszinteség.

Régen például minden halottnak harangoztak, ez ugye egy régi szokás, meg minden − és most hallom hogy ezt is leállítsák. Hogy a Janus Ferencnek nem szabad harangozni, mer hogy a kátéesznek a

dolgozója volt. Hát énszerintem attul még lehetne neki harangozni!

Vagy ott van amit a hittannal is csinálnak − mer a hittanórát csak megtartsa a katolikus pap is, meg úgyszintén a reformátusok is; szabad nekik, sőt köll is, hát az a dolguk − de közbe meg mindig kötekednek velük! A plébános úr is: tartsa javába a hittant a kisiskolásoknak, hát egyszercsak azt veszi észre, hogy nyílik az ajtó, és bent van a iskolaigazgató, meg vele egy itteni fiatalasszony, a csúcstitkárnak a titkárnője. És leülnek és hallgassák hogy ö mit beszél. És akkor történetessen épp nem imádságot tanított a plébános úr, hanem egy árva kisgyereknek a történetit mesélte, hogy hogy s mint, meg satöbbi, és akkor azt mondja neki az iskolaigazgató, hogy

− Maga mindig így tartsa a hittant?

− Igen − azt mondja rá a plébánosunk −, így tartom. Mér, hogy tartsam? Ha esetleg valami kifogásuk van ellene, nyújtsák be a panaszukat a minisztertanácsnak, vagy akár a minisztériumnak, de énnekem a püspöki kartul megbízólevelem van erre, állami jóváhagyással, énnekem kötelességem a hittant megtartani! És kérem hogy ne zavarják meg az órát! − aszondja.

Vagy itt van a téeszünknek az agronómusa, Csapláros, azt meg fölszólította a Járás, hogy vagy elvonja a kislányát a hittantanulástul, vagy huszonnégy órán béllül beadja a lemondását. És az lett a vége, hogy nem látom a kislányt járni! Direkt figyeltem, de már vagy egy hónapja nem láttam a kislányt!

Szóval mondom énszerintem ez nem helyes. Mer ha egyszer szabad a vallás, akkor mér van tiltva? És ha meg tiltva van, akkor régen mér nem tiltották? Mer a Rákosi elvtárs alatt megadták, hogy szabad vót nyugodtan járni, a kutya se szólt érte! Hát emlékszek, nagyon emlékszek: itt van Gál Pityu, a második szomszédom, harminceggy éves most, harminc kettedikbe van, tudom nagyon, mer én tartottam keresztvíz alá ezerkilencszáz negyvenhatba, negyvenhat augusztusába, én voltam a keresztanyja − a keresztapja meg a Rákosi elvtárs volt!

Mer nagyon szegény család voltak ezek, borzasztó szegények voltak Gálék, és tizenkettedik gyereknek jött a Pityu, panaszkodott az apja, Gál Feri − párttagom volt, meg még jelen pillanatban is párttag −, panaszkodott hogy nincsen semmijük se, és jön a tizenkettedik gyerek. Na erre mondtam neki akkor:

− Feri, ide figyeljen, én mondok magának valamit! Hát mér nem

hívja meg − mondom − keresztapának a Rákosi elvtársat?

− Aa − aszondja a Gál Feri −, hát úgyse jönne az el!

− Ne törődjön maga avval − mondom neki − hogy eljön vagy nem jön el, meg köll hívni! Itt a papír, írja amit mondok!

Én diktáltam neki, ü leírta, így ment el a levél a Rákosi elvtársnak. Hogy nagyon szegény család, a tizenkettedik gyereket várják, az édesapa párttag, pártmunkát is végez, minden − rá pár napra már itt is volt a válasz. Nem is ü kapta, hanem én, szóval a Párt. Hogy vizsgáljuk ki és jelentsük, hogy fedi-e a valóságot, amit Gál Ferenc a Rákosi elvtársnak írt, hogy szegények, meg párttagok, meg satöbbi. Én adtam meg a jelentést, postafordultával. Másik héten jött újra a levél. Hogy a Rákosi elvtárs elvállalja a keresztapaságot, de − hát ezt úgyis tudtuk magunktul is − lejönni nem tud, így a kereszteléssel engem bíz meg, szóval hát a párttitkárt. Legyen ott az összes vezetőség, és a vörös zászlóval kísérjük el a gyermeket a keresztelésre, a vörös zászló alatt kereszteljük meg a templomba.

Hát a vörös zászlónkat nem bírtuk bevinni a templomba, mer akkora hosszú nyele volt hogy nem fért be az ajtón. De a pólyavánkost nagyon szépen földíszítettem piros rózsákkal. Meg még egy akadásom volt a plébános úrral, mer nem akarta beírni keresztapának a Rákosi elvtársat. Elősször nem akarta, azt mondta: nem lehet beírni, mer nincs neki vallása. De aztán addig beszéltem neki, hogy mégis így lett: keresztanyának én vagyok írva a könyvbe, keresztapának meg a Rákosi elvtárs.

Meg hát máskülönben is vállalta a keresztapaságot a Rákosi elvtárs, mer kétszáz forintot kűdetett − negyvenhatba még nagyon jó volt a forintunk, hát sok pénz vót az akkor még! − kétszáz forintot kűdetett a Pártközponttal az itteni Pártszervezetnek a keresztelési ebédre. Meg még utána is, egészen csak míg el nem ment a Rákosi elvtárs, állandó támogatást kapott a Gál Ferenc a Pártközponttul a Pityu nevelésihez.

Negyvenhatba vót ez, negyvenhat nyarán − na ezer tudom hogy most a harminckettedik évibe van ez a Gál István, a keresztfiam − de hova akartam én evvel kilyukadni? Elfelejtettem −

Mindeggy.

Meg még a közellátást akarom fölemlíteni, hogy micsoda bajok vannak ott is! Épp most a közelmúltba történt: pénteken összement a tej − szombaton összement a tej − VASÁRNAP összement a tej.

Vasárnapra hoztam haza egy tejfölt, kibontom: be van gombásodva, büdös. A túrót a zöldséges üzletbül hordjuk − aztán itthon meg kidobjuk, mer ehetetlen. De nemcsak én, hanem eggyik szomszédom is, másik szomszédom is − mindenki panaszkodik! És még ha nem is megy össze a tej, de csupa víz! Állítok egy liter tejet, megalszik, kiöntöm − ekkora kis túrórakás lesz belőle, tán ha öt deka túró! Hát azér ne haragudjon a világ!

Van most itten egy Margitka nevű fiatalasszony a Tanácsházán, azt megszólítottam, kérdeztem tőle:

− Margitka, hát nincsen itten egy népi ellenőr, vagy valaki?!

− Mér − aszondja −, mire köllene az?

− Hát − mondom − a közellátás! Hát már föl van lázadva az egész község! Hát dobáljuk ki egymás után a tejeket! Öt forint egy tej, hát azér nincs akkora nyugdíjjá senkinek se, hogy öt forintokat csak úgy kidobáljon!

Meg szóvátettem a dogot a szövetkezeti Varga kartársnak is − hát, hogy azér ez nem így van, meg nem úgy van, aszondja, de azér majd össze lesz híva egy ankét, és ott meg lehet mindent beszélni. Hát nekem ne hívjanak össze ankétot! Mer nem ankét köll ide, hanem intézkedjenek, hívják föl annak a Tejiparnak a vezetőjit, vagy valakit, és közöljék vele hogy mi a helyzet! Hogy „majd az ankéton a hozzászólások rávilágítanak” − áá −

Most két hete a gyerekeimet vártam haza, meg a pesti unokámat, nekik akartam egy kis húst sütni, meg túrós palacsintát, mer nagyon palacsintás a kis csillagom, gondoltam csinálok neki − kaptam magam, átbuszoztam a háromnegyed tízessel Hartára, és ott vásároltam. Gondoltam, amíg itt órákat sorbaállnék a húsér, azalatt meg is fordulok. És GYÖNYÖRŰ húst, KIFOGÁSTALAN tejet, túrót, tejfölt hoztam Hartárul! Ugyanilyen zacskós tejet mint a miénk, de nem lehet a kettőt összehasonlítani!

− Értse meg − aszondja a Varga kartárs −, hogy Harta Soltrul kapja, mink meg Kalocsárul! Hát persze hogy nem ugyanaz a kettő!

− Értse meg − mondom −, én ezt akkor se bírom megérteni! − De tényleg, hát most mit értsek ebbül?!

Meg hát másegyébbe is: Harta, meg mink − az kettő. Nem lehet a két községet egy napon említeni! Talán az is, hogy ott nem ezek a régi kulákok vannak a vezető pozíciókba − vagy hát mit tudom én −

Mindegy most már − Megöregedtem − a háttérbe öregedtem meg −

Nem vót könnyű a helyzetem, meg most se könnyű. Mer amikor eljöttem a Tanácstul, nagyon nehéz helyzetbe kerültem. Éreztették velem, nagyon éreztették − föllülrül azt éreztették hogy meghátráltam, allulrul meg azt éreztették hogy azokba az időkbe benn vótam. Pedig hát isten a tanúm, énnekem abbul hasznom semmi se vót! Mer énnekem még most is az a holmim van, amit Budapestrül hoztam ide. Ugye a férjem elég jó állásba volt, mint maszek vízvezetékszerelő elég jól keresett, hát szépen bebútorozkodtunk amikor összekerültünk, ez az asztal még most is az akkori ebédlőbútoromból van, a többit meg én vettem Pesten ócskábul − úgyhogy én bár mikor ki merek állni a község elé elszámolni, mer az én kezem tiszta! Meg az is biztos, hogy én soha senkit nem bántottam, annak ellenire hogy funkcióba voltam, de én senki ellen nem vétettem − és mégis úgy viselkednek velem, minthogyha nem tudom én mi lettem volna! Hát még hogyha hóhér lettem volna, vagy ávós, vagy mittudomén, akkor se érdemelném ezt a bánást!

Például most az őszön, hogy a tűzesetem volt − ez amibe lakok, ez úrikaszinó volt valamikor, negyvenhatba költöztettek bele. Hát nem az egészbe, csak a hátsó részibe, egy szoba-konyhába, mer az elülső részibe az Emháesz van most is. Naés, az őszön lett egy kéménytűz, egy szép nap arra jöttem haza, hogy leégett az egész tető, meg beégett a plafonom is, a bútorom összeégett, holmim, mindenem, bokáig álltam a lakásomba a tűzoltóvízbe, koromba, törmelékbe − hát kétségbeejtő volt, rettenetes, el lehet gondolni!

Nahát ugye egy kéménytűz, hát mit lehet tudni hogy kinek a hibájábul, hát az Emháesz kályhája ugyanúgy oka lehetett mint az enyim! Mégis azt kaptam: mér nem vigyáztam! És láttam az embereken, hogy örülnek, DIREKT örülnek a káromnak! Egész évi terményem odalett a padláson, gyönyörű kukoricám, harminckét liter tarkababom, hét liter fehérbabom, dióm, almám, hát ugye amit az ember télire betakarít, az nekem mind elégett, akkor idelenn a holmim is mind elpocsékolódott, összepörkölődött, itt álltam a mocsokba, beszakadt födéllel − és akkor még végig köllött nézzem, hogy ÖRÜL neki mindenki! Hát ez még a tűznél, meg a káromnál is borzasztóbb volt nekem!

Naés hát jött ugye a tél, itt a romokba nem maradhatok − és akkor

kijelölte nekem a vébétitkárnő szükséglakásnak a régi mázsaházat! Egy olyan kis valamit, hogy a két végin ajtó, közte meg a tehénszaros mérleg, amire a marhákat hajtották mérni, semmi más, se konyha, se ablak, se egy kémény a kályhának, de még vakolat se nagyon volt azon az épületen! Kiutalták, hogy ott lakjak!

Úgyhogy én megnéztem és aszondtam, hogy akkor inkább maradok itt a leégett lakásomba. Majd elleszek valahogy, de oda nem megyek. Mer az nem embernek való!

De nagyon fájt, NAGYON FÁJT hogy ezt kapom, ezt érdemlem!

Mindegy, majd lesz valami. Ugye: hatvannyóc éves vagyok − most már én mit várhatok? Élek ebbül a kis téesz-nyugdijbul, az ötszáz forintombul − jó, most fölemelték, ötszázkilencvenöt forint, nade hát akkor se elég. Nagyon be köll osztani − de sehogy nem elég! Úgyhogy pótolni köll valamivel: kukoricaföldet vállalok, baromfit tartok − most épp összegyűjtöttem a tojást, hétfőn kiviszem a piacra árulni. A nagyobbik fiam sajnos most már ötödik éve többet van kórházba mint otthon, neki se könnyű, a kissebbik közelebb van, Kecskeméten, de hát az is családos, megvan neki a maga baja − nem mondom, nagyon jólelkűek mind a ketten, jönnek is, meglátogatnak, de azér azt mégse kívánhatom tőlük, hogy mittu-domén − Hozzájuk költözni meg nem akarok, azt nem tudom megtenni. Ha hívnának is − nem bírok. Úgyhogy − majdcsak lesz valahogy.

Csak eléggé tönkre vagyok már menve, az egészségem nem jó, Ízület, szív, vérnyomás, minden − hát így töltöttem a telet, tető nélkül, ezt csak megérzi az ember. Én szerettem a téeszt, ott nagyon szerettem dolgozni − de most már nem bírom azt se. Szinte rosszul esik hogy már nem mehetek − de hiába, nem bírom. Hát pár éve még a hetvennyócvan kilós zsák semmi volt nekem, úgy dobáltam a férfiak vállára mint a tollpihét − most meg már ha egy negyed zsákot föl akarok venni, roskadok össze. Hát nem köll csudálkozni: ilyen az öregség! Úgyhogy épp mondtam is benn az irodán, hogy az idén már nem veszem ki a háztájimat, inkább pénzbe kérem a megváltást − mer hiába: kezem, lábam, mindenem odavan, nem bírom már csinálni.

Ígérték a Tanácson, hogy még március folyamán jönni fognak, megcsinálják a tetőt, kicserélik az égett ablakokat, minden − hát majd meglássuk.

De nem is ez a bajom énnekem! Hanem az a rossz érzés, hogy

mindig éreztetik velem, hogy –

Pedig én úgy gondolom, hogy becsülettel elvégeztem a munkámat, úgy gondolom hogy megállhatok bárki előtt! Jó, nem magasztalást vár az ember, vagy mittudomén, dehát azér egy barátságos jónapotot, vagy valamit – de áá –

(1978)

# ÉN VALAHOGY NEM FÉLTEM

Annakelőtte, még fiatal koromba Pesten voltam én az urammal, egy maszek cukrásznál dolgoztunk mind a ketten, egy ostyaüzembe. A férjem különben törzskönyves pulaji, én nem: Tápiószelén születtem, de Kőbányán nőttem föl, pesti lány vagyok. Tizenhárom évig voltam annál a maszek cukrásznál, az uramat is ott ismertem meg, onnan mentem férjhöz, és Pesten laktunk.

Akkor jött hogy lebombázták a lakásunkat. Kiabálta akkor a mikrofon a pesti utcákon, hogy akinek van hozzátartozója vidéken, az sürgőssen menjen és helyezkedjen ott el − na hogy a férjem pulaji vót, lejöttünk akkor anyósomhoz ide. Bútort, mindent otthagytunk a rom lakásba, csak egy kis ruhát, ágyneműt hoztunk magunkkal. Mikor aztán visszamentem Pestre széjjelnézni, akkorára már beszállították a bútorunkat egy raktárhelységbe, onnan én eladtam mindent, potomér, úgy jöttem megin vissza − úgyhogy minekünk SEMMINK nem vót!

Akkor még az uramnak be köllötött vonulni, még két évig oda vót a fronton meg a fogságba, én meg ittmaradtam a két apró gyerekkel meg a beteg anyósommal − hát nehéz vót, nagyon nehéz vót. Úgyhogy bizony elmentem kapálni gazdákhoz egy bögre lekvárér! Vagy egy kiló lisztér! Vagy egy csontér! Egy napig kapáltam egy CSONTER, amirül már végig lefaragták a húst! De hányszor elmentem így! Aznap is, mikor ő hazajött a fogságból, én akkor is épp oda vótam az Erdőn túl kapálni, kapáltam egész nap a kulák kukoricáját, úgy jöttem haza este gyalog, mezítláb, kapa a vállamon, úgy láttuk meg egymást −

Aztán így az Emendéeszen keresztül, a tömegszervezeti jó munkámon keresztül kezdett valahogyan átformálódni az én életem. Nem a szegénységem, mer az nem múlt el, gazdag nem lettem − hanem valahogy így a közsorbul elkezdtem mégis kiemelkedni lassan.

Negyvennyócba kezdődött itt ez az Emendéesz, olyasmi vót, mint a mostani Nőszövetség − és akkor engemet beszerveztek az Emendéesz részirül a Szülői Munkaközösségbe, én lettem az összekötő Dunaságod felé, a Járáshoz. Na, és akkor volt egyszer egy ilyen összejövetel az iskolába, és az igazgató engem fölkért, hogy szóljak hozzá, hogy hát a nevelés szempontjábul hogyan is állunk. És akkor én ott fölálltam és hát beszéltem az asszonyoknak. Csak így a magam egyszerű szavaival,

hogy hát én hogy gondolom a dolgokat, hol mi a probléma, mi az ami jó, mi az amin változtatni köllene − és hát nagy sikerem volt. De én akkor eggyáltalán nem gondoltam, hogy majd ebből fogok én kiindulni, hogy ezen keresztül fogok majd belehelyezkedni a társadalomba − ezt én eggyáltalán nem gondoltam akkor!

Így kezdtem, mint szülői összekötő − és akkor a tanácsválasztáskor folytatódott ez, ötvenbe. Én akkor se gondoltam semmire, épp disznótorba voltam, amikor egyszercsak jön egy kézbesítő és mondja, hogy

− Tótné, tessék jönni, mer hivatják a Községházára!

Mer épp akkor volt a nagygyűlés a Községházán, rengeteg nép, alig lehetett odaférni mer az ajtót is eltömték, csak suttogva mondták ott hogy menjek be, menjek előre, mer engem várnak, előrenyomtak valahogyan az első sorba, ott leültettek − de én azt se tudtam hogy mi ez most, azt se tudtam hogy most van a választás!

Éppen egy régi jegyzőt akartak megválasztani − még akkoriba ilyesmik mentek! −, mondták neki hogy álljon föl hogy lássák, fölállt, akkor lehurrogták, kórusba kiabálta a nép hogy

− Nem köll! Nem köll nekünk a jegyző úr! Nem köll!! És akkor így összepusmogtak az elnökségi asztalnál, és valaki fölállt és mondta hogy

− Akkor javasoljuk lot Sándornét!

− Melyiket?! Álljon föl!! − mer vót több Tót Sándorné is Pulajon.

Én fölálltam − és akkor kitört a taps. Az asszonyok mind − mer az asszonyok persze ismertek engem az Emendéeszből, meg a Szülői Munkaközösségen keresztül −, az asszonyok mind tapsoltak, meg kiabáltak:

− Igen!! Ez az asszony köll nekünk!! Tótnét akarjuk!!

Na, és így lettem akkor tanácselnök-helyettes.

És akkor elkezdődött ez a társadalmi élet. Én addig nem is nagyon tudtam hogy mi is az! Hogy mi is az hogy így emberek közt lenni, mindenre odafigyelni, mindenről tudni, másokat is mindenről fölvilágosítani, meg közbe tanulni is mindenkitől − mer én rengeteget tanultam így az emberektől, hát mindent így tanultam meg, menet közbe, hát addig én nem tudtam semmit se!

Na és még az vót az érdekes az egészbe, hogy én párttag se vótam. Én VÉGIG pártonkívüli voltam, meg még a mái napig se vagyok

párttag! De ez nem volt baj, mondták is hogy ez nem akadály, SŐT! DIREKT KÖLL egy ilyen is! Mer ugye párttagnak köllött lenni az elnöknek, meg párttagnak köllött lenni a titkárnak, de pártonkívüli volt az elnökhelyettes − szóval ez így volt megosztva. Akkoriba plane jó volt ez így, mer ugye sokan nem is akartak tudni a Pártról, és akkor ezek persze jöttek énhozzám, mivel tudták hogy én pártonkívüli vagyok, így nekem elmondtak ezt-azt, bizalmas dogokat is, sokmindent elmondtak nekem − szóval én úgy éreztem hogy énhozzám talán nagyobb bizalommal voltak így az egyszerűbb emberek. Hogy talán valahogy féltek a Párttól, vagy − hát én nem tudom, csak elég az hozzá hogy nagyon jól jött ez ki, mer szinte én voltam az összekötő, én tolmácsoltam a Párt felé, hogy hát ez a kérdés így és így néz ki, az emberek ezt így meg így lássák − úgyhogy előnyös volt ez így nagyon!

Megválasztottak tanácselnök-helyettesnek − de az az érdekes, hogy én valahogy nem féltem! Most is úgy sokszor visszagondolok erre: hát HOGY nem féltem én?? Valahogy nem féltem! Fiatal is vótam, meg az is igaz hogy nem nagyon tudtam még hogy mit vállalok -úgyhogy valahogy elfelejtettem megijedni!

Na, tanácselnök-helyettes lettem − aztán hát ugye jöttek a nehéz idők.

Elősszöris a békekölcsön jegyzés − a tanácsválasztás után énnekem ez vót az első bevetés, a tűzkeresztség. Nem akartak jegyezni − úgyhogy nagyon nehéz vót meggyőzni az embereket!

De még csak ezután jött a neheze: a kuláklista, meg a beszolgáltatás teljesítése. Húú!

Rettentő nagy munka vót a kuláklista megcsinálása, meg az állandó átnézése, javítása is − mer itt rengeteg kulák vót. Kétszáz nyócvanan vótak a listán, ebbe a négyezer lelkes községbe, a nyócszáz családbul KÉTSZÁSZ NYÓCVAN kulák vót! De aztán ez mindig lejjeb-lejjebb lett faragva, avval hogy ez tévedés, mer nincs is meg az aranykoronája neki, vagy hogy az a főd nincs is meg az illetőnek, csak VÓT az a főd, meg mittudomén − úgyhogy sokat, nagyon sokat kimentettek, ezek a régi emberek, akik akkor még benn voltak a Tanácsnál, addig babrálták a telekkönyvet, amíg valahogyan kihúzták azt a kulákot. Hát én nem értettem hozzá, telekkönyv, aranykorona, földreform, mittudommi, honnan értettem vóna hozzá! Azok viszont értették, és

sokszor bizony úgy vettem észre hogy csináltak olyan munkát is, amit nem szabad lett vóna. Úgyhogy a végin már csak száz-valamennyi kulák maradt a listán, felinél kevesebb.

De azok aztán borzasztóan haragudtak miránk, NAGYON de NAGYON ellenségessek vótak! Hát el lehet képzelni, hogy micsoda harc vót ez: engemet nyomtak föllülről a beadás végett, allul meg a kulákság szabotált − hát borzasztó vót! Hogy akinek vót is mibül teljesíteni a beadást, aki tudta vóna teljesíteni: nem teljesítette! Egyszerűen nem akart eleget tenni! Olyan kulák is vót: ami termett neki, elvitte máshova, eldugta, és AZÉR SE adta be! Hiába mentünk ki, nem vót sehun semmi, hiába kutattuk át a padlást, a kamrát, a pincét, semmit nem találtunk! És hiába fenyegettük, nem mondta meg hogy hova dugta! Akkor le akartuk érte zárni − erre eltűnt ő maga is, megszökött!

Ugye: se búza, se tojás, se tej, se hús, se kukorica, se zsír − hát mi lessz itt?! Mindennel elmaradtunk, semmibül sincs ki a mennyiség − mit csináljak?! Behivattam akkor eggyenkint őket, elbeszélgetni.

− Ide figyeljen − mondom a kuláknak −, hát nem tett még eleget a kukorica-beadásnak! Mér nem tesz eleget?!

− Hát − aszondja − mer nincs kukorica. Nem termett! Nincs! − de mindjárt ilyen támadóan!

− Jó − mondom −, elhiszem. De ide figyeljen, ha nincs kukoricája, hát van pénze. Mer az tudom hogy van! Hát akkor mér nem megy el oda ahol termett, mér nem veszi meg pénzér, hogy tudja teljesíteni a kötelességét?!

Hát, hogy ő nem köteles pénzér kukoricát venni az államnak, ha egyszer nem termett, ő nem bír beadni, ászt kész!

− De hát − mondom − jóember, hát magának lesz rossz! Mer ha nem tesz eleget, akkor magát le köll zárni, meg mittudomén! Én jót akarok magának! Hát nem jobban jár, ha eleget tesz, és nem zárjuk le?!

Vót ászt olyan is, hogy jött este egy telefon, hogy azonnal hívjam össze a kulákságot elbeszélgetésre. Az összes kulákságot, a Tanácsházára, éjjel tizenkét órára.

Jöttek, istállólámpákkal, ott ültek végig a Tanácsháza lépcsőjin, meg a tornácon végig, sorba mint a verebek.

− Emberek! − mondom nekik. − Nagy baj van a beadásbul kifolyólag! Hát mér nem tesznek eleget?! Hát maguknak is rossz így,

meg énnekem is rossz! Mér nem lehet eleget tenni?! Úgyis tudjuk hogy ez van, hát ebbül nem lehet kibújni semerre! Hát nem tudnak maguk gondolkozni?! Tudják jól hogy háború vót; hogy mindenhova nekünk köll adni, katonaságnak, kórházaknak, gyáraknak; meg hát gondolhatják hogy van hadisarc is, azt is csak a magyarnak köll fizetni! Hát minket mentettek meg, minket szabadítottak föl végeredménybe, hát természetes hogy nekünk most ezer fizetni köll! Gondolkodjanak kicsit!

Na így próbáltam ott velük − de hiába. Hiába beszéltem, mer olyan értetlenek voltak − gondolom ez volt ott a baj: hogy nem bírták fölfogni a dogokat, egyszerűen nem bírták fölfogni. Hogy tán aszitték, hogy ÉNNEKEM köll az a termény? Vagy fene tudja mit hittek! Mer annyira nem tudtak azok gondolkozni, hogy borzasztó!

Úgyhogy nem is ment a dolog másképp előre: el köllötött vitetni egy párat. Egy olyan három-négyet, nem többet − de ennyit muszáj vót. Botykai Jenőt például, meg azután − a nevükre nem nagyon emlékszek már, de olyan négyet-ötöt el köllötött záratni, mer másképp nem bírtunk árul bére vergődni. Na persze hogy aztán ezer is csak énrám haragudtak! Pedig maguknak köszönhették, nem nekem!

Én csak jót akartam nekik − hát még én mentettem eggyiket-rnásikat! Volt egyszer például egy olyan, hogy csávázni köllötött a búzát, a vetőmagot, szóval csak úgy szabad vót elvetni, ha előtte permetlébe be lett áztatva. És rendőrséggel köllötött ellenőriztetni a kulákságot, hogy mindenki rendessen csávázta-e a vetőmagját. Na, és akkor jön ám a rendőrünk, és mondja, hogy az Ambrus István kulák nem csávázott. Hozott is be mintát a rendőr, itt van, meg lehet nézni: nincsen csávázva, tiszta búza!

− Hát − mondom − hogy létezik ez?! Amikor ki van adva hogy csávázni köll! És pont az Ambrus István, aki egy nagyon jó gazda − na várjatok, majd mindjár!

Mer egy nagyon kiváló parasztgazda vót itt ez az Ambrus István, híres jó gazda, kitüntetett, aranykoszorús − hát most hogy venné ez ki magát, ha a csávázás végett elvinnék, elzárnák?! Még ha kulák is! Hát ezt nem lehet engedni!

− Várjatok, majd én utánanézek! − Szaladtam haza, hoztam hamar egy zsebbel a mi búzankbul, a csávázott vetőmagunkbul, és hozzátettem ahhoz amit a rendőr behozott.

És csávázva vót az Ambrus István búzája!

Mer ha rábizonyul hogy nem csávázott: MENTHETETLEN az Ambrus István! Menthetetlen. Hát nagyon szigorúan ki vót adva ez a csávázás, úgyhogy szabotálásér AZONNAL elvitték vóna Ambrus Istvánt! Én meg ugye ezt nem akartam, hát egy ilyen semmiségér − még ha kulák is! Mer én ilyen vótam. Pedig nem vót rokonom vagy jóismerősöm az Ambrus István − sőt, egy alkalommal egy beadási ügybül kifolyólag az Ambrus Mariskával rám akarták buríttani az íróasztalomat!

És én MÉGSE vótam, bosszúálló! Mer utálom, ha valaki ilyen ügybe bosszúálló! És lehet hogy az Ambrus István máig se tudja, hogy mit köszönhet nekem, mer én nem mondtam el neki ezt azóta se! Mer én ilyen vótam, meg ilyen vagyok a mái napig is!

És közbe meg az ők részükrül csak az értetlenséget kaptuk mindenbe. Mikor a téesszervezés vót, akkor is − hát élen köllötött járni, hát természetes: kimentünk agitálni. Ezek meg: bújtak előlünk, ahova csak bírtak! Padlásra, vécébe, répaverembe, meg JÉGverembe, hogy olyan hideg vót benne, meg lehetett dermedni −

− Nincs itthon senki? − csak zörgettük végig a házat, sehol nem szólnak − egyszercsak fölsír a gyerek, a JÉGVEREMBE!

− Hát az isten áldja meg magukat, gyüjjenek föl! Hát EMBEREK vagyunk, beszélgetni jöttünk csak!

Nem, ük nem akarnak beszélgetni!

− De nem akarunk mink semmi rosszat, nem visszük el magukat, meg nem írjuk föl a nevüket se amíg maguktól nem kérik! Hát jöjjenek már elő!

− Nem bánjuk mink, nem megyünk sehová, nem érdekel minket semmi meg senki, menjenek innét!

− De hát megfagynak ott lenn − mondom −, az istenér, hát avval a pici gyerekkel, meg látom hogy a felesége is tiszta kék-ződ már!

− Nem megyünk, jól vagyunk mink itt lenn!

És nem lehetett őket kiimádkozni onnét, nem jöttek föl!

Így ment ez, ilyen keserves kínlódással!

Vót akkor egy olyan, hogy államosítva lettek a házak, amelyikekbe nem tom hány szobával több vót mint amennyi szükséges, azok le lettek államosítva. Hát ezek persze hogy el lettek véve, mer köllött ugye az épület: az eggyikbül párthelység lett, a másikbul rendőrség,

harmadikbul bölcsőde, meg ilyesmik − egy része meg el lett adva tanácsilag olyanoknak, akiknek nem vót házuk.

No így vót a Koncsár Béláék házuk is. Iparosember vót ez a Koncsár, elég jólmenő bognármester, és három háza vót neki. Igaz hogy vótak fiai is, elég sokan vótak − de akkor is, hát HÁROM ház csak sok vót nekik! Még meg akkor csalt is a Koncsár Béla, mer a legkissebbik házának a helyrajzi számja lett beadva az államosításra, átköltöztek mind a szép nagy házba, a kis szoba-konyhás öreg viskót meg, ami nekik fölösleges volt, azt otthagyták, a helyrajzi számot szépen megcserélték − ezt biztossan olyasvalaki csinálta nekik a Községházán, aki még a régiekbül bennmaradt, az öreg jegyző, vagy valaki -hát értették ezek a módját!

Na elég az hozzá, hogy a Koncsár Béla régi kis fölösleges háza le lett államosítva, utána meg eladásra lett bocsátva. Kaptak a tanácsi dolgozók is űrlapokat, ki lehetett tölteni, hogy hol lakunk, van-e házunk, igényt tartunk-e államosított házra, melyiket igényeljük, satöbbi − hát, házunk ugye nekünk se vót, honnan lett vóna, bérbe laktunk, zsúfoltan, hát gondoltam: énnekem is jó lessz egy ház! Ennyit talán én is érdemlek! Igényeltem én is eggyet − és pont ez jutott, a Koncsár Béláé. Kinn egész a falu legszélin, egy szoba, egy konyha, semmi más, kis gunyhó csak − de mégis valami!

De nem ingyér kaptam én azt! Hát kilencezer hétszáz forint vót az ára! Ki is fizettem, Kecskeméten, mer oda tartoztunk, oda jártam be a részletekkel − egy FILLÉRIG kifizettem én annak a háznak az árát!

Hogy annyira fájhatott ez az államosítás ennek a Koncsárnak, vagy mi baja vót velem, nem tudom − de amit én ezer kaptam! Amit énnekem el köllötött szenvedni ezvégett a ház végett!! ÜLDÖZÖTT, de valósággal ÜLDÖZÖTT utána engem a Koncsár Béla! Pedig mondom: HÁROM háza is vót neki, és csak ezt a legrosszabbat államosítottuk le − de az egész Pulajt fölheccelte énellenem Koncsár! Hogy elvette a Tótné az ő házát, maga költözött bele, az ö őshazába, ami az anyjárul maradt − úgyhogy teli vót vele a falu, már mindenki engemet gyalázott! Már LÉtezni nem bírtam az állandó zaklatástul, már oda járt a Koncsár Béla minden reggel, a kerítésen át ordítozott be, szidott, mocskolt -

− Áá − mondom −, nem bírom én ezt ki, adjuk el inkább a házat!

Kicsi is vót nekünk, ez az igazság, nagyon szoroskodtunk benne,

meg hozzá akkor ez az örökös molesztálás − én bizony eladom, nem izélek itten!

És vót is rá vevő. Került egy vevő, egy itteni ember − de mielőtt telekkönyvre vittük vóna a dogot, elment ez az illető a Koncsár Bélához és megkérdezte tőle, hogy valóba a Tótnéé ez a ház, vagy hát kié? És aszondta neki a Koncsár Béla:

− HÓÓGYne a Tótnéé! − aszondja. − Már hogy vóna az övé?! Nem az övé az, csak elvette, ászt beleköltözött!

Ezt mondta a Koncsár! Amire persze természetes nem vették meg a házat.

Na én persze megtudtam ezt, mer a fiatalasszony, a vevőnek a felesége megmondta nekem − beszaladtam azonnal a tanácselnökhöz.

− Legyen szíves − mondom a elnökünknek −, hivassa be ide a Koncsár Bélát, hogy itt maga előtt tárgyaljuk le az ügyet. Hogy enyém-e a ház, vagy kicsodáé a ház! Mer én ezt már nem tűrhetem, amit a Koncsár Béla csinál! Hát én papírokkal, OKMÁNYOKKAL tudom igazolni, hogy kifizettem az árát, enyim a ház!

Így is lett, behivatták a Koncsárt.

És akkor is ezt mondta! Ott, a Tanácson is azt mondta, hogy a ház az övé! És ő meg fogja mutatni, hogy vissza is szerzi tőlem, mer én csak bitorlóm azt a házat!

Na akkor fölugrottam és kiabáltam. Hogy ha még egyszer ilyet talál mondani, akkor én nem felelek magamér! Mer én nem loptam el senkiét, itt a papír is, hogy − −

Átnézte az okmányokat a tanácselnök is, aszondja neki:

− Nade hát Koncsár úr − vagy „Koncsár elvtárs”, nem emlékszek már hogy is szólította a tanácselnök −, hát ez a papír ez OKMÁNY! Hát hogy képzeli, hát nézze meg hogy mi áll ebbe az okmányba!

De őtet ez nem érdekli, majd ő megmutassa!!

Na a vége az lett a dolognak, hogy hát a Koncsár Bélának a fia vette meg éntőlem a házat. Áron allul, ÁRON ALLUL, huszonnyócezer forintér, mer másképp nem bírtam szabadulni a háztul! A saját fia vette meg, úgyhogy csak visszaszállt a ház a családjukba. Mink meg vettünk másik házat, csak végre nyugtom legyen. De amit én szenvedtem ezvégett a ház végett!

Most nemrég a piacon − épp vásárolok, hát megszólít valaki, egy régi ismerős asszony, Szabóné, még az Emendéeszbe eggyütt vótunk.

Megszólít, aszondja:

− Tótné, hallottad? Képzeld el − aszondja −, kétszáz negyvenezer forintér vett a Tanács a mostani tanácselnöknek házat!

− Micsodát?? − mondom. − Házat?! Mér vett neki?!

− Hát mer nincs neki! − aszondja.

− Ejnye a kutyafáját − mondom −, énnekem se vót! Mégse vett nekem a Tanács házat! Hanem az Állampusztát ígérték! Ennek meg kétszáz negyvenezerér házat vesznek! Hát azér jól előre haladtunk!

Ez az Állam-puszta, ez vót akkoriba a börtöntelep, az internáló tábor a tanácselnökök részire. Itt vót nem messzi, harminc kilóméter. De az TELI vót akkor tanácselnökökkel, az én időmbe TELI vót!

Na ez úgy történt, hogy kapok egyszer nagyhirtelen egy értesítést, de este tíz órákkor, hogy azonnal hívjam össze a vébét. Ketten rohantunk rögtön az urammal hogy összeszedjük a tagokat − hát a szoros vébét csak, hat embert: ha bármi probléma volt, ennek a szoros vébének mindig azonnal össze köllötött ülni, akármikor, de pillanat alatt.

Épp a marhaszerződtetésbe vótunk, avval kínlódtam már vagy két hete − de hát nem mondták meg hogy mirül van szó, mibül készüljek, csak hogy azonnal hívjam össze a tagokat! Én nem is gondoltam semmire!

Vót már olyan háromnegyed tizeneggy, sötét éjjel, mikor megérkezett a járási tanácselnök a kíséretivel. Három nagy autón jöttek. Kinn vártam őket a Tanácsház előtt zseblámpával.

− No Tótné, hogy állsz?

− Megvagyok − mondom.

− A szerződések?

− Hát, mennek, mennek.

− MenNEEK?! Menegetnek?! Hát az nem elég. Na gyerünk be! Összehívtad a vébét?

− Össze, persze! Bemegyünk, leülünk, −

− Na − azt mondja a járási tanácselnök −, most itt vannak mindnyájan, hallják amit mondani akarok. A Tótnét − aszondja − most elvisszük Állampusztára, a többbi tanácselnök közzé!

Hát én szóhoz se jutottam, csak elkezdett a szájam széle remegni. A ceruzát bevettem a számba, hogy ne lássák hogy remeg az ajkam.

− Hát most mér? − mondom, de alig bírtam összeszedni magamat,

alig bírtam kinyögni a szót!

− Azér − aszondja −, mer itt EGGYÁLTALÁN nem mennek a munkák! Most is − aszondja − mi van azokkal a marhaszerződésekkel?!

Na akkor reszkető kézzel előszedtem a flókbul a szerződéseket, mutatom nekik − hát száz-valahány marha vót már akkorra leszerződtetve.

− Hát ezt nem tudtam − aszondja a járási tanácselnök.

− Én tudtam! − mondom. − Én tudtam.

− És mér nem mondtad Tótné előbb, hogy ennyi van?

− Hát kérdezted, Porkoláb elvtárs?

Szóval ugye nem az hogy nem mentek a munkák − mer mentek. Csak rám akartak ijeszteni, hogy MÉG JOBBAN menjenek! Pedig hát csináltam én, lótottam-futottam egész nap, mindig úton vótam én! Hogy az uram már azt mondta, hogy ha ez így megy tovább, ő engem megver ászt bezár, nem fog otthonrul elengedni! De én akkor is mentem, mer tudtam hogy MUSZÁJ, hát mentem és csináltam, egyfolytába! És úgy látszik hogy még a terven feliül is teljesítettem mindent, nem csak amit a Járás várt, mer nem is számítottak rá hogy ennyi szerződésünk van! Ászt mégis így rámijesztettek!

Mer nem vót nehéz Állampusztára kerülni akkoriba, hát tán minden második tanácselnök eljutott oda! Ugye vagy a beadás nem ment úgy ahogy köllött vóna, vagy hát vót olyan is aki magának gyűjtött és azér vitték − mer akkoriba még mindenre rájöttek, ott nem lehetett ferde munkát csinálni! Lehet hogy most már lehet, én nem tudom, de akkor nem lehetett. Mer eggyik instruktor a másikat követte, az ellenőrök egymás sarkát taposták, úgyhogy ottan eggyáltalán nem lehetett − na én nem is próbáltam, mer énnekem még egy tű-érő se köllött, énnekem semmi se. Mer szegény vótam, szegény is maradtam, énnekem most sincs másom, csak ez a rossz kis házam meg a régi kerékpárom, amivel egész nap karikáztam-futottam körbe-körbe a falut − ászt mégis ilyen gorombán megijesztettek!

Két és egynegyed évig voltam a Tanácson, akkor eljöttem. De magamtul jöttem el: nem vártam meg az Állampusztát, hanem saját magamtul írtam meg a lemondásomat. Mer − hát már nagyon nehéznek találtam a föladatot. Szóval nagyon nehéz vót nekem ez a munka! Az uram is örökké csak fogott vóna vissza, nem szerette hogy

ott vagyok, féltett is, én is féltem már kicsit, nem tagadom − úgyhogy írtam egy fölmondást ászt eljöttem. Mer olyan vót ez: eggyik ódaion az Állampusztával ijesztgettek, a másik ódalrul meg vasvillával. Az a kis fiatalasszony, akivel eggyütt jártam a beadást eszközölni, az is tanúm rá, el tudja mondani még ma is, hogy hogyan fogtak rám vasvillát. Még ő kiabált, hogy

− Tót néni, Tót néni, tessék hamar jönni, mer ahun jön a, agyonszúrja magát!

− Ne féljél, nem szúr agyon − mondom neki −, én nem félek!

És megálltam az udvar közepin, egyenessen megálltam előtte − és nem szúrt agyon. Mer látta hogy nem félek! Csak álltam ott, nem mozdultam − hát utólvégre hát szúrjon agyon, tessék, na! Tegye meg, megteheti ha akarja! De MÉR tenné, hát MÉR?? Azér amér eljöttem és elszámoltatom, hogy mit köll még beadni? Hát ezer csak nem fog megszúrni, ezer csak nem fog egy emberéletet kioltani! − És nem szúrt meg, nem bántott.

És másnap jött a felesége meg az anyja az illetőnek, eljöttek a lakásomra, és ott sírt az öregasszony, hogy nehogy följelentsem őket, mer ha elviszik a fiát, ő azt nem éli túl, meg ez, meg az −

− Ne féljen, én nem jelentem föl. Hát nem bántott, végeredménybe nem bántott! Bánthatott vóna, de nem bántott mer nem féltem; hát akkor mér jelentsem föl?

De azér a lemondásomat csak beadtam utánna. Mer valahogy már nem szerettem ezt az egész izét.

Én olyan asszony vótam, hogy én nem szerettem soha a bosszúállást − hogy én bosszút álljak valakin, az ilyet eggyáltalán nem bírtam! És azér ezt tudta is mindenki rólam. Hogy nem szeretem a sunyiságot, nem szeretem a hazugságot − a hazugokat sose bírtam! −, meg a bosszúállást utálom: ez köztudott volt énrólam. És volt aki ezt méltányolta is.

Úgyhogy én nem féltem ötvenhatba se, mer énnekem nem köllötött félni. Amikor jött az ellenforradalom, és tisztára megbolydult itt az egész falu mint a birkanyáj, én akkor se féltem, én valahogy nem féltem!

Na az igaz hogy nem sokan tudták hogy hun lakunk, mer épp előtte költöztünk − hogy aztán a régi háznál kerestek-e, nem-e, azt nem tudom. Lehet hogy ha akkor ottérnek −

Meg persze azér az első éjszaka nem aludtunk otthon. Mer az uram járt benn a faluba, és hallotta ahogy kiabálták utána, hogy „piszkos komunisták, még máma megdögöltök!”, meg ilyesmiket − úgyhogy aztán este mink otthagytuk a házat, kimentünk a határba, és egy csuma-kúpba elhelyezkedtünk a férjemmel.

− Anya, itten valami lessz − aszondja az uram −, tégedet ezek kinyírnak! Gyerünk, ne várjuk meg!

Úgyhogy akkor elbújtunk, kinn töltöttük az éjszakát, vártuk hogy na mi alakul. Nyitva hagytuk a lakást, nem zártunk be semmit, nehogy föltörjék − máig se tudjuk hogy járt-e itt valaki, kerestek-e akkor éjjel, mer nyomát nem találtuk, de biztossat nem lehet tudni. Mikor reggelfele bejöttünk, találkoztunk egy csapat emberrel, én le is szaladtam a kert végibe, elbújtam megin, de az uram odament hozzájuk, beszélt is velük. Aszondták, hogy őrködnek. Hogy ne legyen semmi rendbontás. „Őrködünk”, na ez ugye nagyon szép − de azér mink ugye csak meg vótunk ijedve, úgyhogy következő éjszaka újbul csak kimentünk a határba, megint a csumakúpba éjszakáztunk. Csak majd később, hónapok múlva mondta el a párttitkárunk, hogy ők lesbe vótak akkor éjszaka, fegyverrel jártak, vigyázták a mi házunkat is.

Mer csak féltettek minket − hát tudta ő is hogy milyen helyzetbe vagyunk.

De úgy zajlott le a dolog, hogy végülis nem bántottak senkit − mer nem vót rá idejük. Mer be vót ígérve, a tervük megvót rá! De idejük viszont nem vót.

− A Tóménak széjjel lesz rúgva a valaga! − ez elhangzott, ez szó szerint így elhangzott! De nem lett azér semmi, mer alkalmuk nem vót hozzá. Csak annyi vót hogy az emlékművet széjjelrombolták − az emlékmű, az mindjárt első nap le lett döntve. Azt láttuk mink is az urammal, végignéztük, meg ahogy a csillagot leverték a Tanácsházárul, hát láttuk az egészet − de akkor mink nem szólhattunk semmit. Mer mink akkor nem lettünk megkérdezve. Hát olyan tömeg vót ott, hogy nem lehetett szólni − aa, egy SZÓT nem lehetett szólni, dehogy lehetett!

Hát, ezt átélni − nem vót könnyű. De szerencsére énbennem egy akkora bátorság vót, hogy nem is tudom − én valahogy akkor se féltem! Én úgy éreztem, hogy énnekem tiszta a lelkiismeretem, nincs mitől félnem -úgyhogy én mind jár a harmadik napon fölültem a

kerékpáromra ászt mentem, végigkarikáztam az egész falut! Ott álltak mindenütt a karszallagos ellenforradalmár rendőrök, látom, ott áll az eggyik kulákunknak a fia is, puskával − le is lőhetett vóna a puskájával! De gondoltam: áá, nem bánt, hát mér bántana engem? És körbebicikliztem az egész falut! Talán ha féltem vóna, akkor talán bántottak vóna. De én NEM FÉLTEM! Semmitől! Ászt ahogy látták a föllépést, nem bántottak.

Na mikor ászt a szovjetek bejöttek, a tankokkal! Egyszerre rend lett! Egybül vége lett az egésznek! Megmondták: ha az emlékművet három nap alatt helyre nem állítják, Pulaj széjjel lesz veretve! Lett akkor OLYAN csönd! Meg az emlékmű is ott állt három nap múlva!

Úgy ment ez különben, hogy a kulákoknak persze vót boruk, beitatták a jónépet − ászt így lett minálunk a rengeteg forradalmár! Mer ugye milyen a borgőzös ember? Az ászt hadonászik, az kiabál, az nekimegy a falnak − így vót. Úgyhogy sajnos pont a szegényebbjibül kerültek ki ezek a szájhősök, pont az ilyen szerencsétlen megtévesztett senkiháziak csinálták itt a cirkuszt. A kulákoknak eszük vót, ők jobban a háttérbe maradtak!

Már a vezetőségbe, ott vótak aztán mindenféle emberek. Iparosok, parasztok is, tanárok − a vezetőség ezekbül lett. Nem soknak lett bántódása, ebbül kifolyólag nem sokat vittek el innen. Pedig tudom mindet! Hát ismerem jól aki a csillagot leverte! Meg aki az emlékművet lehúzatta négy ökörrel, utána meg itt rohangált összevissza pisztollyal, Kádas György − megvan most is! Nem is munkás, áá, dehogy!: MŰVEZETŐ! Meg mind a többi is: megvannak, a legjobb helyeken!

Meg aki a kis házunkat megvette, a fiatal Koncsár, a Koncsár Bélának, akivel annyi rengeteg bajom vót, annak a fia − az is nagy ember vót ellenforradalomkor, vezér, még a szomszéd községbe, Áldásra is ő vezette a csapatot! Na ez érdekes vót: tavasszal újkrumplit vittem föl Soroksárra, mer termett a kertünkbe, fölvittem eladni − hát kit látok? A Koncsár fiút!

− Hát − mondom − maga mit keres itt?

Ászt még úgy megörült nekem, az ismerős arcnak!

− Hát, Tót néni − aszondja −, én bujkálok!

− Bújkáál?? Én nem is tudtam!

− Persze − aszondja −, bujkálok. Hát engemet keresnek! Engem ám

el akarnak vinni!

− Ténleg?? − mondom. − Aztán mér?

− Hát, azt már nem tudom! − aszondja.

Én meg csak utána tudtam meg hogy mér bujkált a kis Koncsár! Hát mer ő vót a vezér, ő vezette a bandát!

De aztán valahogy kimosta magát, nem lett semmi baja. Hogy ki húzta ki, nem tudom. Csak annyi biztos, hogy sokáig bujkált, későn mert csak hazajönni. Én tudtam hogy hun van, de hát ez már nem az én dogom vót hogy intézkedjek, én nem szóltam senkinek.

Óó, hát eggyiket még én mentettem! Pedig annak bűne vót, annak vót bűne! Az iskolaigazgatót, Torma kántort, aki kiabáltatta az iskolás gyerekekkel az utcán, hogy „Nem köllenek az oroszok!”, „Le az oroszokkal!”, „Menjenek haza az oroszok!” Meg csináltatta a benzines üvegeket a tanulókkal, hogy majd avval fogadják a szovjeteket! Őt el akarták vinni, úgy vót hogy elviszik. És akkor hárman fölmentünk Pestre, bementünk a Minisztériumba, hogy mentsük. Lehet hogy hibát követtem el, de sajnáltam Tormát, elmentem az érdekibe Budapestre. Pedig még mondta is a párttitkárunk, hogy

− Tót néni − aszondja Beretvás Laci −, MINDENKI mehet kegy elemér! De maga ne menjen. Mer nem illő, nem illő!

És mégis elmentem, és eljártam a Torma kántor érdekibe. Ugye szavahihető tanúk köllöttek, akik igazolni tudták − és mink igazoltuk Tormát. Előadtam, hogy én nem tudok semmi rosszat errül az emberrül, de azt viszont tanúsíthatom, hogy amúgy egy nagyon rendes szolid ember, meg satöbbi. És akkor nem vitték el Torma Lajost, szabadon lett engedve.

Na eggyet azér elvittek, a Kétszer Kovácsot.

Azér hittak ezt Kétszer Kovácsnak, mer a neve is Kovács vót, meg a mestersége is. Az az eggy el lett vive, az súlyos börtönt kapott. Azt meg is kínozták, össze is törték − hát természetes: az ellenállt. Azt mondta, hogy ő másodmagával kiveri az összes oroszt az országbul. Ki is állt az országútra − ahogy megyünk Kalocsának, úgy félúton beásták magukat, többen, de ő vót a vezérük, puskával, pisztollyal várták a tankokat, megtámadták a szovjeteket − úgyhogy az évekig börtönbe vót utána.

Hazakerült még azután, de már betegen, meg is halt rá nemsokára.

Még egyszer láttam azután hogy hazakerült − na ez is érdekes vót:

akkoriba vót egy tanácsválasztás, ászt ez a Dupla Kovács is odament a jelölőgyűlésre, és jelöltetni akarta magát tanácstagnak. Ott vótam, láttam én is: fölállt, emlékszek, egy nagy bőrbekecs vót rajta, úgy verte a mellit, hogy

− Engem válasszatok meg! Mer én eltürülöm az adót! Nem lessz adó ha engem választotok!

Hát ugye egy nevetség vót csak. Nem is választotta meg senki se. Kevésre rá ászt meg is halt Kétszer Kovács.

Na így múlt el minálunk az ellenforradalom.

Amikor eljöttem a Tanácstul, akkor egy darabig sajnos semmilyen munkám nem vót. Kerestem én, de hiába: nem vót semmi munka nekem. Majd ászt vót itten egy nagyon rendes párttitkár, Beretvás László, az betett szakácsnénak a bölcsődébe. Kicsi bölcsőde vót ez, csak olyan huszonöt személyes, jó helyem vót ott két évig − de akkor jött egy átszervezés, kikerültem. Utána meg hiába próbáltam már elhelyezkedni, nem vettek föl sehová, otthon voltam megin majnem két évig. Akkor egyszer kijöttek a járási Nőtanácstul, és kérdezte tőlem eggyik elvtársnő, hogy

− Hát te Tótné, hát gondoltál te a nyugdíjjadra?

− Hát − mondom − gondolni gondoltam, de mit csináljak?

− Van munkakönyved?

− Hát hogyne vóna! − és mutatom a munkakönyvemet neki.

− Hát − aszondja − nagyon sürgőssen helyezkedj el, mer kiesel a nyugdíjbul!

− Helyezkedjek el − mondom −, jó, de hát hova?

− Menj be a tanácselnökhöz − aszondja. − Szóljál neki! A kollégiumba lesz neked egy hely.

A Pincés Károly vót épp a tanácselnök. Bemegyek, mondom neki, hogy hát

− Hallottam, hogy van a számomra egy hely, ahová tudnék menni dolgozni.

− A kollégiumot gondolod? − aszondja.

− Azt − mondom.

− Az be van tőtve − aszondja.

− Nekem a Járás úgy mondta − mondom −, hogy üres még, és nekem körülbellül jó is lenne.

− Nem − aszondja Pincés −, be van tőtve. Mást meg nem tudok, hát

milyen munkát adjak neked?

− Hát − mondom −, ha nem tudod, akkor −

Na persze hogy tudott vóna adni ha akar, mér ne tudott vóna adni! Annyira buta se vagyok, mint az a kezdő kislány, akit odavettek − de hát az köllött nekik, nem én. Jó, mindeggy!

Rá pár napra megláttam az utcán a Szél Gábort, a Paprikatelepnek a vezetőjit, megállítottam, mondom neki:

− Szél úr − mondom −, legyen már szíves, vegyen föl a Telepre. Akármilyen munkára! Mer a munkakönyvem lejár, és akkor nem leszek nyugdíjképes.

Hát így, hát úgy, hát amúgy. De azér csak nézzek ki jövő héten.

Kimentem, és kaptam is egy kéthónapos szerződést. Olyan munkát, hogy a hideg betonra köllött leülni, úgy köllött fűzni a paprikát − beteg is lettem rögtön. De azér mikor újra hívtak, mentem újra. Hol két hónapig, hol háromig vótam, közbe három hónap szünet, télen megin négy hónap munka, szünet, megin egy hónap − mikor hogy hívtak be. Szóval ilyen alkalmi munkásnak, mer csak ezt érdemeltem. De kitartottam benne, úgyhogy egyszer ászt be is vettek véglegesre, leszerződtettek állandóra, nyugdíjalappal. Ebbe dogoztam is jó pár évig − ászt onnan szépen nyugdíjba jöttem.

Ászt élek, éldegélek azóta is. Öregessen, csöndessen, szerényen. De békébe!

Most már nem haragszanak rám annyira ezek a régi kulákok se. Mer azér ha egy kicsikét belegondoltak a dogokba, akkor megérthették, hogy hát nem nekem köllött az a zsír, az a tojás, az a kukorica, hús, búza, a baromfi, a tej! Gondolom a családtagjaik, már a fiatalok világosították föl az öregeket, hogy nem a Tótné miatt vót ez az egész, nem őneki ment az a beadás! Mer akkor sokan azt hitték!

Na persze könnyű nekik. Mer nagyon fölemelkedtek, nagyon nagyot haladtak a demokráciába! Hát most? Most SZÁZSZORTA jobb dóguk van az akkori kulákoknak meg a gyerekeiknek, mint akkor vót!

Meg mint nekünk van!

Ugye, őnekik természetes mindig jobban ment mint a szegény embernek. A múltba is, meg hát még a kulák-lista idejin is, mer őnekik azér csak megvót akkor is a tartalékjuk. Úgyhogy ők megtehették, hogy iskoláztassák a gyerekeiket. Mer megadta nekik ez a szocialista rendszer, hogy mind iskolára kűdhette a gyerekit! És csak meg köll

nézni: mind bekerültek irodákba. De körbe mindenütt a régi kulákok gyerekei ülnek az íróasztaloknál! Azok majnem mind főnökök! Olyan hogy csoportvezető a növénytermesztésbe − nem köll neki a munkához nyúlni, azt elvégzi a szegényember gyereke, ő csak FŐNÖK! Vagy állatgondozó főnök − nem gondozza az állatokat, csak FŐNÖK, csak elszámoltassa a többi dolgozót! De MIND, MIND, akikkel a sok-sok vitánk, harcunk vót, akikkel a beadásér birkóztunk, meg akik nem akartak a téeszbe bemenni − jó, sok van aki elment, elköltözött, meg olyan is van aki fölakasztotta magát mikor bejött a téesz, de viszont aki megmaradt, az MIND főnök máma! MIND a legjobb helyeken vannak! Minálunk ez így megy. Máshol nem tudom mi a helyzet, de bizony mi így állunk!

És ez az ami fáj az embernek! Ami NAGYON FÁJ!

De hát kinek mondjuk el, kinek panaszkodhatunk?! Ki fogja ezt már orvosolni?!

Egymásnak mondogatjuk csak, olyanok mint én is, vagy a Szabóné, vagy a Rostáné, vagy a mihozzánk hasonló egy-kettő aki van még, ha összetalálkozunk utcán, piacon, egymásnak panaszoljuk:

− Hallottad megin ezt?

− Hallottam. Láttad, hogy már megin −

− Láttam. Mit csináljak?

Hát mit csináljunk? Semmit nem bírunk már tenni. Én is ugye: megöregedtem már. Én most már hová? Csak elnézem, hogy ők autón furikáznak − a Tótnénak meg csak egy ócska férfibiciklije van! Úgy vagyok vele már, meg a többi is, hogy − maj csak lesz valahogy.

(1978)

## A MOSÓNŐ FIA

Na úgy valahogy kezdődik a dolog, hogy apám szobafestő-segéd vót. De dógozni már az én időmbe nemigen tudott, mer nagyon beteg vót, agydaganata vót. Úgyhogy akkor viceházmester lett ott ahol laktunk, az Óriás utca 32-be − Thék Endre utca lett ez azután, most meg már Leonardo utca. Én is ott születtem.

Anyám meg mosónő vót. Házakhoz járt, hetente kétszer-háromszor jutott munkához, egy napra kapott 3 pengőt − ezer dógozott reggel hattól este kilencig, meg tízig is a mosókonyhába. Anyám eljárt mosni, apám meg csak föl-alá járkált otthon a szobába, verte a fejét, mer rettenetes fájdalmai vótak. Úgyhogy a nyomor határán éltünk, állandó nélkülözésbe − persze iskolába nem sokat jártam, mer örökké hiányoztam: ha valami munka adódott, muszáj vót menni, hogy besegítsek valamit anyámnak.

Van egy író, akivel én sokat beszélgettem valamikor. Zalka Miklósnak hívják, katona-író, most is megvan nekem két könyve. Beosztottam volt ő nekem egy darabig a Vezérkarnál, amikor egy kis ideig a Hadműveleti Csoport helyettes parancsnoka voltam. Na és hát őneki sokat meséltem magamról.

− Te − aszondja egyszer −, Pista! Kellene rólad egy jó regényt írni!

− Mér − mondom −, minek az? Mit látsz benne?

− „A mosónő fia”! − aszondja. − Ez lehetne a címe!

Nem írta meg aztán, valahogy elmaradt ez. De azóta is sokat gondolok rá: hát tényleg, hát ez van! Hát én úgy indultam el, hogy egy mosónőnek a fia voltam, és akkor tábornoki rangig vittem − hát talán nem kis dolog, és talán érdekes történet ez másoknak is, és lehet belőle tanulságot is meríteni!

Apám valahonnan a Felvidékről jött, szlovák vót ő tulajdonképpen, bányászok vótak mind az ősei Selmecbányán. 1780-ig lehetett visszavezetni őket, a bányász Fáber Mátyás szépapámig − ezt onnan tudom, hogy a háború alatt, mikor a zsidótörvény kijött, igazolni kelletett a Beszkártnál a származást. Kész cirkusz vót az egész, megszállt területről, szóval külföldről, Banská Stavnicáról kelletett megkérni a papírokat − de összejött azér minden. Úgyhogy szóval az az igazság, hogy az én Fáber nevem is idegen eredetű. De azért én jól megvagyok vele!

Anyám lengyel vót, ő meg Krakkóba született. Alig beszélt magyarul, a nagyanyám meg, aki nálunk lakott, semmit nem beszélt magyarul! Én is csak lengyelül beszéltem velük − akkor jól tudtam, hát anyanyelvem vót a lengyel; most már hogy nem gyakorlom, persze elkopik. Anyámat Matula Sztanyiszláviának hívták, meg ilyen lengyel nevű ősei vótak, hogy Ogarek, meg mittudomén − na, hát ilyen össze-vissza család vó-tunk mi!

Voltak testvéreim, három is − de nem ismertem őket, mer meghaltak még mielőtt én megszülettem. Egymás után meghaltak − az utolsó abba az évbe halt meg, amikor én születtem, 14-be: apám unokahúga leejtette a téren, a fejére esett és meghalt.

26-ba eljöttünk az Óriás utcából, mer doktor Csupor József fővárosi tanácsnok, a háznak a tulajdonosa kilakoltatott minket − hát nem bírtuk fizetni már a lakbért.

Így kerültünk ki a Suhajda telepre, a Ceglédi útra, egy kétpengős szükséglakásba.

Én csak sokkal később tudtam meg, hogy abba az Óriás utcai házba ahol mi laktunk, valamikor úgy 25 körül tevékenykedett egy illegális kommunista sejt is! Pedig rendőrkapitányság is vót ugyanabba a házba! Az első emeleten, egy saroklakásba lakott egy autószerelő, akihez föl jártak az elvtársak − de aztán le is buktak szerencsétlenek. Na mi nem is tudtunk erről, azt tudtuk hogy ott lakik egy autószerelő, de így közelebbről nem ismertük − bár ismertem vóna! De csak valamikor a fölszabadulás után, amikor részletesen átvettem a párttörténetet, akkor olvastam hogy mi is vót itt, egy autószerelő a 32-es számú házba, akinek a lakásán illegális találkozók vótak, meg satöbbi −

Kiköltöztünk akkor a Ceglédi útra − ilyen székely stílusba épült házak vótak ezek, egyszobás lakásokkal, hát egy nyomortelep ugye. Sok, nagyon sok kádert adott az a környék − hát onnan való a Fock Jenő, a Potec, a Florek, csak így hamarjába − mer egy nagyon elesett népség lakott ott. Ott aztán minden vót! Népkonyhára jártunk az Üllői úti iskolába, ott kaptunk valami ebédet − Sipőc-kajának hívtuk −, azon éltünk, reggelire cikóriából főzött a nagyanyám feketekávét, még jó ha egy darab kenyerünk vót hozzá, este meg legtöbbször semmit nem ettünk. Vasárnap meg ünnepnap pulicka vót, vagy krézli − szóval lényegébe bél. Ez olyasmi mint a pacal, csak bélből, mint a

gázálarcnak a csöve, fölvagdalva, pörköltnek elkészítve − ezt ettük ünnepen! Máma már nem is tudja senki, hogy mi vót az a krézli! Fűteni abból tudtunk, ami gallyat a Népliget termett. Nagy szó vót, ha egy héten egyszer két kiló fát meg három kiló szenet bírtunk venni − ezt csak a mostani elégedetleneknek mondom, tanulságul! Így éltünk akkor! Mer nem vót munka, egyszerűen sehonnan nem vót pénz!

Akkorra már az apám sehogy nem bírt a betegségével. Dógozni nem tudott, úgyhogy már az Oti-kezelés se járt neki − azt csináltuk akkor, hogy kimentem vele a város különböző pontjaira, ott szépen összeesett, én meg szaladtam a rendőrhöz, mondtam hogy hívjon mentőt, mert egy bácsi rosszul lett, öszeesett az utcán. Ez már annyiszor lement, hogy a mentőorvosok tudták már, hogy annak a „bácsinak" én a fia vagyok − azér persze legtöbbször bevitték így is.

Amikor utoljára bevitték a Szent István Kórházba, csináltak rajta egy agyműtétet, levették a feje tetejit hogy kivegyék a daganatot. De operáció közbe meghalt. 37 éves volt mikor eltemettük, 27-be.

Vót még akkor a nagyanyám − hát ő annyi vót csak, hogy a tüzelőt gyűjtötte a Népligetbe, vonszolta haza az ágakat hogy fűteni tudjunk. Úgy élt ő itten, mint a süketnéma, mer beszélni se tudott senkivel, hát semmit nem tudott magyarul! Kis szerény, egyszerű öregasszony vót, nagyon sokat szenvedett szegény.

Sose fogom elfelejteni: az első háború után, olyan öt vagy hat éves lehettem, elindult a nagyanyám Lengyelországba. Eszibe jutott, hogy megkeresi a rokonait − és nekiindult, GYALOG, határon, mindenen keresztül, kivergődött egész Krakkóig! És jól emlékszek amikor vagy másfél év múlva visszaérkezett − AGYON fáradva, ÖSSZE-VISSZA törve, a kis öreg! Aztán kisült, hogy nem is tudott senki rokonnal beszélni, mer azok meg kimentek közbe Amerikába. Valami címet hozott haza azér nagyanyám, még tán anyám írt is levelet Amerikába − úgy hogy pár év múlva aztán, amikor meghalt ez a rokon odakinn, még örököltünk is valamit! De annyi pénzünk nem vót hogy kiváltsuk, be kelletett vóna fizetni egy összeget, persze nem vót miből − úgyhogy aztán anyám hagyta inkább a francba az egészet. De még azt se sikerült megtudni, hogy tulajdonképpen mi lett vóna ez az örökség! Odaveszett az egész, senki nem ment utána −

Anyámmal különben nem lehet mondani hogy valami túl jó vót a kapcsolatunk. Vót köztünk elég sok veszekedés is. Tudnillik hát az vót

a helyzet, hogy amikor apám meghalt, ő még elég fiatal vót − és hát kereste volna a párját. Mi meg a nagyanyámmal akadályoztuk. Ő ugye féltékenységnek vette ezt − mi viszont hát a lakásba nem akartunk senkit! Ugye, egy kicsi szobába laktunk hárman, namost hogy ebbe még ő idegeneket hozzon − hát mi nagyon ellene vótunk! Úgyhogy amikor ott elkezdte fogadni az udvarlókat, mi mindig igyekeztünk kiutálni őket − és akkor bizony kitört a grimbusz. így utólag most már jobban meg tudom érteni őt is: hát fiatalnak érezte még magát − viszont közbe nekünk is igazunk vót! És akkor állandóan ment a balhé, hogy hát mér nem tud egy kicsikét −

Nagyanyám nyócvanegy éves vót, mikor meghalt. Szívszélhűdés érte. A fél ódala megbénult szerencsétlennek, nem tudott fölkelni többet − aztán így meg is halt.

Amikor apám meghalt, én 13 éves vótam − akkor aztán végleg kimaradtam az iskolából, hogy dógozzak. Amikor vót mit! Mer egészen 39-ig csak alkalmi munkákhoz jutottam. Vótam én tejkihordó, üzletbe kifutó, szövőgyárba spulnihordó − meg MINDEN vótam én, ami csak adódott! Kerestem heti 6-8 pengőt. Egy évbe egy-két hónapot tudtam építkezésen dógozni − az vót még a legjobb. De történt velem még olyan szép eset is, hogy a gyártulajdonos adósom maradt 16 pengővel! A Szállás utca nyócba volt a szövőgyára, de tönkre ment, csődöt kért maga ellen; és a fölszámoláskor onnan Kőbányáról én hordtam át neki a vég szöveteket egy kis kézikocsival a Nádor utcába, két hetet dogoztam még így neki − aztán elfelejtett fizetni, máig tartozik!

29-be kárpitos-inas lettem. De tiszta véletlenül! Egy Ceglédi úti gyerek − és épp egy rendőrnek a fia! − megkérdezte, hogy nem-e akarok kárpitos-inas lenni. Mer ő be tudna ajánlani engem. Én meg igent mondtam.

Inas lettem, kárpitos-tanonc a Dob utcai tanonciskolába − na és lényegébe akkor kezdtem el aktívan bekapcsolódni a mozgalomba is. Hát ez még csak ilyen ifjúkori dolog vót, nem vót ez még tudatos, mer én csak annyit tudtam, hogy ha most ezek mennek, akkor én is megyek velük, csinálom én is amit ők csinálnak. Még egész a szélin vótam csak a mozgalmi életnek, ahova hívtak vagy kűdtek, oda mentem, a szervezeti életet még csak kóstolgattam akkor. Vót nálunk egy Kiss László nevezetű ifjúmunkás, az vitt be engem az Almássy térre a

szakszervezeti székházba, ott vótak a szabók, meg egy darabig ott vótunk mi is, kárpitosok, amíg át nem költöztünk a vasasokhoz a Magdolna utcába. Szerettem oda járni. Ott az Almássy téren ért az a dicsőség is, hogy sakkozhattam Lilienthallal, a világbajnokkal, aki később aztán a Szovjetunióba élt − ez a Lilienthal tanított engem ott sakkozni, erre máig büszke vagyok!

No hát a mozgalmi munkám, az ilyenekből állt, hogy például szavaltam. A Népszínház utcába vótak a kelmefestők, náluk vótak ilyen műsorok, még most is emlék-szek a versre, „Halló testvér, a másik parton, kibe szintén sajog az élet, ha más is apád és az anyád, de párázó hittel várunk téged, testvéri ölelkezésre!" − ez egy nagyon régi mozgalmi vers, ezt kellett vóna szavalnom, de épp ezmiatt be is tiltották az egész előadást, úgyhogy nem lett megtartva.

Az vót az érdekes, hogy én tulajdonképpen majdnem egyszerre három helyen kezdtem el a mozgalmi tevékenységemet! Mer vót egy Takács Ferenc nevű inastársam, nagyon jó barátom, és az elcsalt a Tavaszmező utcai gimnáziumba az Emtée-birkózókhoz − itt egy Fecske nevű birkózó, egy Európa-bajnok tanított minket birkózni, aki régi szocdem mozgalmi ember is vot, úgyhogy tulajdonképpen ez is egy mozgalmi góc volt! És közbe egy másik tanonc-társam, a Takács Endre meg elvitt a Hernád utcai iskolába a tornászokhoz is! Úgyhogy én mindjár az elejétől elég tevékenyen dogoztam, egyszerre három helyen.

Ezek a Hernád utcai Emtée-tornászok arról nevezetesek, hogy ők szervezték a Tisza Kálmán téri akciót a nyilasokkal szembe. Itten ugye az vót a föladat, hogy jelt adjunk magunkról, demonstráljunk, mer előzőleg a nyilasok zavarták meg a mi tornaünnepélyünket, ugyanabba a színházba. Nagyon érdekesen tudták ábrázolni a mieink a különböző mozgalmi dogokat tornával, élőképekkel, például egymásba kapcsolódó fogaskerekeket csináltak a tornászaink, hogy ugye az összefogásba van a munkásság ereje − hát a nyilasok elég jól meg is értették hogy mire megy itt a játék, és botrányt csaptak, tönkretették az előadást. Úgyhogy akkor errefől az lett a mi föladatunk, hogy mozgósítsunk minden erőt és mi is demonstráljunk. Na én is ott vótam. Persze azt én nem tudtam, hogy egy másik csoport közbe robbantani fog − ez vót a híres Tisza Kálmán téri robbantás, de azt már nem mi csináltuk.

Az első komolyabb ténykedésem az vót, hogy résztvettem az 1930-as nagy Andrássy úti tüntetésen. Amit egy nagyon nehéz helyzetbe szerveztünk − mer még a szociáldemokrata vezetők is ellene vótak! A Peyer Károly ki is jött, a Köröndnél kiszállt a kocsijából, elénkállt és elkezdett rikácsolni ottan, hogy „Szétoszolni!! Szétoszolni!!” − na el is kűdték a jó anyjába. Nem hallgatott rá senki, mentünk tovább, végig az Andrássy úton − hát akkoriba már olyan fokú vót a munkanélküliség meg az éhség, hogy rettenetesen feszültek bennünk az indulatok, és meg kellett már mutatni az erőt! Úgyhogy ez egy nagyon szép demonstráció lett!

A végin majdnem bajba kerültem, mer ott vótam amikor a Városligetnél a Klark Zoltánnak a kocsiját körülfogta a tömeg, elkezdték hátulról emelgetni, fölborították, meggyújtották, ott égett a kocsi az utcán, nézte a tömeg − hát én egy kicsikét távolabb álltam, úgyhogy meg tudtam lépni idejébe, nem kaptak el.

Harmadikéves tanonc vótam, amikor a Matuska Szilveszter-féle biatorbágyi rémtett történt. Aminek az lett a következménye, hogy kihirdették a statáriumot − azér hogy a Sallait és a Fürstöt, ezt a két kommunista újságírót föl tudják akasztani. Na erre akkor megindult a röpcédulázás. Az Almássy téri székházba egy közvetítő útján kaptam egy nagy csomó kommunista röpcédulát. Az vót rajtuk, hogy a tömegek erejével, határozott föllépéssel meg kell akadályozni a Sallai és Fürst meggyilkolását − hát ez sajnos ugye nem sikerült, de akkor még bíztunk benne hogy sikerülhet. Nem vótam én még akkor se tudatos mozgalmi munkás, mer inkább csak az izgalom vonzott ebbe a föladatba − de azér a bizalom jelének éreztem hogy rámbizzák, és ez jólesett.

Hát a veszély elég nagy vót, mer statárium vót − de vállalni kelletett. Két órára jártunk iskolába, de aznap már egykor bementem, és szétosztottuk a röpcédulákat, tettünk a tanári asztalokra, az igazgatói irodába, mindenhova − nem telt bele egy negyedóra, a dektektívek már megkapták a jelzést és jöttek!

Nekem az vót a szerencsém, hogy épp vécére mentem. A vécéből hallom: lábdobogás, rohangászás, ütések csattognak, ricsaj, ORDÍTÁS − na rögtön kitaláltam hogy mi újság. Fogtam a maradék röpcédulákat, betettem az egész csomagot a vécébe, és lehúztam. Aztán kimentem. Persze így se úsztam meg szárazon, mer rögtön: hogy hol vótam, mit

csináltam, mi van nálam, megmotoztak − és kapásból kaptam két nagy pofont. Ez vót a módszerük: a megfélemlítés, azonnal ütni, hogy hátha akkor majd megijed az illető és vall! Hát nálam persze nem találtak semmit, és mondtam hogy vécén vótam − úgyhogy nem tudtak semmit kezdeni velem, elengedtek, meg a többit is elengedték.

De marhanagy szerencsém vót, hogy nem egyből börtönnel kezdtem a mozgalmi tevékenységemet!

A kárpitos-szakmát különben nagyon megszerettem, úgyhogy aztán itt éltem ki magamat az addig elmulasztott tanulásba is. És talán mondhatom, hogy bizonyítottam is benne, mer 32-be megnyertem a tanoncok versenyét − ez olyan vót mint most ezek a húszezer forintos versenyek −, meg a gyakorlati vizsgamunkám is kitűnő lett, úgyhogy két nagyon szép kitüntetéssel végeztem. Sok hasznom nem vót belőlük, mer a mesterem nem tartott igényt a további munkámra, nem alkalmazott − azt mondta hogy nincs elég munkája, de alighanem inkább féltékeny vót rám.

Úgyhogy három év után ugyanúgy az utcán vótam megint.

Ugye: szakmám vót, nagyon szép szakmám, kitüntetéssel végeztem, szerettem is − de képtelen vótam vele elhelyezkedni! Úgyhogy újból csak építkezéseken dogoztam évekig, mint segédmunkás − amikor hozzájutottam. Ott vótam az újlipótvárosi tömbházak építkezésén, meg a Bajza utcai építkezéseken, az Attila körúton − szerettem ezt is, mer nagyon értékes emberekkel vótam együtt, akiktől sokat tanultam, egy Virág nevű kommunista elvtárssal például, akinek nagyon sokat köszönhetek így a mozgalmi gondolkodásomba. De olyan is vót ott, hogy végzett ÉPÍTÉSZMÉRNÖK, és segédmunkás vót az is, mer nem vót állása. De még LAKÁSA se vót, úgyhogy ott az épületen ALUDT! Ilyenek vótak akkoriba!

Aztán 35-be már az építkezésekről is kiszorultam. Részbe azért is, mer benne vótam a nagy építőipari sztrájkba − na ebbe is a Virág elvtárs irányítása mellett vettem részt. Meg másik részbe azért is, mer olyan pangás vót az építőiparba, hogy egyre kevesebb embert foglalkoztattak.

De aztán még ebbe az évbe nagy szerencse ért: egy ismerős ócskás − „hanglé”, úgy mondtuk akkor − beajánlott a Riemer Lajos kárpitosmesternek a Dobozi utcai kárpitos-üzemébe.

Na elég nagyot csudálkoztam, amikor avval fogadtak a munkatársak, hogy szervezett munkás vagyok-e, mer itt csak szervezett munkások dógozhatnak! Hát én elmondtam röviden a bizalminak, hogy ifjúmunkás is vótam, meg ez, meg az, beszámoltam neki az addigi mozgalmi tevékenységemről, de bizony hát szégyenkezve be kellett vallanom, hogy nem vagyok tagja se a szakszervezetnek, se a Szociáldemokrata Pártnak. Úgyhogy akkor ez a Géber János elvtárs beíratott a szakszervezetbe − ez vót 35 november 5-én. Meg egyúttal javasolt a Szociáldemokrata Pártba is.

És evvel akkor elkezdődött most már az én TUDATOS mozgalmi tevékenységem, evvel most már egy komolyabb formát öltött a dolog, és véglegesen elindultam az úton, a hosszú úton.

Ez a Riemer különben egy érdekes pacák vót. A fene tudja, valahogy vót benne egy baloldali érzelem! Persze ugyanakkor mégis kapitalista vót, egy kispolgári kiskapitalista, vót egy kis vagyonkája, és azér ez persze elválasztotta tőlünk. Ez elég nagy szó vót, hogy eltűrte hogy szervezett munkások dolgozzanak nála, sőt föl se vett mást! De közbe azér amikor arról volt szó, hogy profit, meg ilyesmik, akkor azér első sorba a maga érdekeit nézte. Darabbérbe dogoztunk − de vitatkozni kelletett vele minden munkadarabér! Viszont amikor meg valami sürgős munka adódott, akkor hajlandó vót külön pénzt is adni, akkor ráígért. Meg előfordult az is hogy túlóráztunk neki, és akkor a vacsorát ő állta, mind a tizennégy embernek, még bort is hozatott, minden -szóval azt lehet mondani hogy emberséges vót, és eléggé szerettük is. A Teleki téri piacra szállított ő különben, a Tangóra − a baj persze az vót, hogy egyenetlen vót a forgalom, úgyhogy itt is az ment, hogy amikor vót munka, dógoztunk, amikor nem vót, nem dógoztunk. Ez vót a szerencse, most már így látom: ez vót a szerencse! Mer ez a helyzet is csak erősítette bennem azt a mozgalmi érzelmet!

A Magdolna utcai Vasas Székház − ehhöz fűződik nekem ez az egész időszak. Ott vót a Kárpitos Szakszervezet is, meg ott vót a Nyóc-kerületi Szociáldemokrata Pártbizottság székhelye is, lenn a pincébe, a játékterembe.

37-be csináltuk a kárpitos-sztrájkot. Húsz százalék béremelésér harcoltunk! Akkor már vezetőségi tag vótam a szakszervezetbe, úgyhogy részem vót nekem is a szervezésbe. És győztünk, megkaptuk amit követeltünk! Mer bevonultunk a Magdolna utcai székházba, és

addig nem jöttünk ki, amíg meg nem adták! Na ez is érdekes vót: a mesterünk, ez a Riemer kűdözgette be nekünk a kaját, amíg a sztrájk tartott ezen éltünk, jött mindig az inas és hozta a lókolbászt meg a kenyeret -szóval így szimpatizált velünk a Riemer! És be is jött hozzánk, mondta hogy ő megadja a húsz százalékot, csak vegyük föl a munkát −

− Köszönjük szépen, nagyon örülünk ha megadja, de mi addig nem megyünk, amíg a TÖBBIEKNEK.is meg nem adják! Mer ha csak mi kapjuk meg, avval nem oldottunk meg semmit!

És kitartottunk, és az öreg kűdte tovább a lókolbászt, és mi győztünk!

Épp nemrég talákoztam a Tanács körúton avval a volt inassal, aki akkor hordta nekünk a lókolbászt. Elbeszélgettünk kicsit ott az utcán, azokról az időkről −

Ott a Magdolna utcába aztán kapcsolatba kerültem egy sor nagyon komoly, nagyon tiszteletreméltó emberrel − ami aztán meghatározó is lett a későbbi sorsomra. Kivettem egyszer a könyvtárból a Marxnak a Tőkéjét − meglássa nálam egy szúrósszemű elvtárs, odajön, azt mondja:

− Ugyan-ugyan, kedves barátom! Ne ilyen könyvet vigyen ki! − aszondja. − Ez magának nagyon magas még! Javaslom, hogy iratkozzon be a Braun Soma szemináriumára, ott majd a három év alatt szépen megtanulja az alapokat, úgy aztán léphet majd tovább! Most meg vegye ki inkább a Kutató Sámuelt, vegye ki a Petróleumot, vegye ki a Csokoládét!

Most is megvan nekem mind a három könyv, amiket akkor mondott ez az elvtárs!

Aki különben nem más vót mint a Kempfner, a későbbi Keleti, egy nagyon-nagyon komoly, kiváló marxista. Akkor még nem ismertem, de ezután aztán már mélyebben is beszélgettünk, és nagyon értékes irányítást adott nekem − úgyhogy én nagyon sokat köszönhetek neki.

Először a Csokoládét vittem haza − nagyon nagy élmény vót akkor az nekem! A Szovjetunióba játszódik ez a könyv a hadikommunizmus időszakába, amikor hát vótak olyanok is akik elfelejtkeztek magukról, több kenyeret, meg több vajat szerettek vóna maguknak mint amennyi járt − na és a könyv címe is onnan van, hogy amikor egyszer szállítottak valahova csokoládét, az egyik vezető elvett belőle

magának egy táblával. Egy központi vezetőségi ember, egy régi mozgalmi harcos − megfelejtkezett magáról! És agyonlőtték érte. Le vannak írva ott az összes viták, ahogyan az ítélet előtt mérlegre tették a dogokat − hát együtt dógoztunk evvel az emberrel, hosszú ÉVEK nehéz harcait együtt csináltuk végig, elvtársunk, hát szabad akkor egy ilyen kicsiség miatt a becsületétől megfosztani, meg az életétől megfosztani?! Na igen, de közbe meg mi vóna, ha mindenki aki a közelébe fér, csak így elvenné magának?! Mi jutna akkor a lakosságnak, hogyan jutnának hozzá akkor a gyerekek?! − Úgyhogy a végin kivégezték ezt az illetőt, falhoz állították és agyonlőtték.

Azér emlékszek rá még most is, mer nagyon a hatása alá kerültem ennek a könyvnek, és azt hiszem hogy ez nagyon jellemző is vót: hát ilyen könyvekből, és ilyen szellembe nevelkedtünk mi ott! És innen van az ami olyan nagyon benne vót ebbe a régi mozgalmi gárdába: az az önzetlenség! Hogy ha valaki egy föladatot kap, akkor az ne a saját érdekeit keresse benne, hanem mindig a közösséget nézze! És mindenből csak annyit vegyen el magának, amennyi a többinek is jut!

És akkoriba ez a szellem eléggé általános vót a mozgalomba. Mer persze akkor is vótak futó vendégek, akik csak jöttek és már mentek is, hát azokba persze nem ivódtak bele úgy ezek a dogok, az ilyenek nem is jutottak el odáig hogy bizonyítsanak, mer az első nehézség elől már elfutottak − de az igazi harcosok, a MAG, az ezt a levegőt szívta be, és eszerint gondolkodott meg cselekedett!

Elkezdtem akkor járni esténkint a Braun Soma szemináriumára. Nagyon szerettem, hát egy nagyon kitűnő pedagógus vót a Braun Soma − még most is emlékszek, hogy például hogy tanultuk őnála a profitot. Fölrajzolta a táblára: kis ház, abból lesz a nagy ház, abból lesz a MÉG nagyobb − rajzoltuk akkor a tábláról a füzetünkbe: kis ház, nagy ház, még nagyobb ház − szóval ilyen Móricka-rajzokkal, ilyen egyszerű módszerekkel tanított az öreg, de nagyon értelmesen! Annyira, hogy mikor aztán 45-be a nagy debreceni pártiskolán már a Rudas László szájából hallottam újra ezeket a dogokat, akkor a Braun Somának ezek a rajzai mind fölelevenedtek bennem, és tudtam mihez kapcsolni a tananyagot! Na persze a Rudas már egy fejlettebb, magasabb szinten hozta ezt, hát ő lényegébe egy egyetemi tanár volt, sokkal képzettebb mint a Braun, hát a Szovjetunióba tanult, hozzá képest azér a Braun Soma még bizonyos tekintetbe zavaros vót,

valljuk meg. De akkor nekünk ez nagyon jó vót, és nagyon értékes!

Meg a Keleti, aki aztán 45 után a Szotnál lett az oktatás vezetője, az is tanított, és kitűnően! Meg jártam még később egy évig az Újházi szemináriumára is, 41-be vagy 42-be − őtet aztán meggyilkolták a németek, 44-be az első mártírok között vót az Újházi. Az is egy nagyon KEMÉNY, ÉLESeszű, HATÁROZOTT felfogású ember volt − ő már főleg Hitlerrel foglalkozott meg a nemzeti szocializmussal, emlekszek hogy még a jelvényüket is elmagyarázta, a horogkeresztet, hogy honnan származik, meg mit jelent, nagyon érdekes előadásai vótak az Újházinak!

Szóval ezeket a dogokat már a mostaniak föl se tudják fogni. Annyira távol van ez már a maiaknak! Előszöris ugye: azokba az időkbe a szeminárium este vót, hattól nyócig. Nem MUNKAIDŐBE, mint most! És mégis elmentünk rá! Sőt hát az egy olyan megtisztelő, meleg érzés vót, hogy én szemináriumra járhatok! Most meg: MUNKAIDŐ ALATT nem mennek el a szemináriumra l Ezt az egész érzést nem ismerik már a mostaniak, ahogy mi ezeken a szemináriumokon keresztül ELKÖTELEZETTNEK éreztük magunkat a mozgalommal − hát mibennünk az elkötelezettség pontosan innen adódott!

36-ba kerültünk össze a feleségemmel. Ő varrónő vót, én meg hát ilyen hol itt, hol ott, amikor hozzájutottam valami munkához, akkor dogoztam.

Méghozzá valahol egy református teaestélyen ismerkedtünk meg! Egyszerűen érthetetlen, hogy hogy az istenbe vetődtünk oda, mer még csak reformátusok se vótunk − őt egy barátnője vitte el, engem meg egy barátom. Egy ilyen nyilvános valami vót ez, egy piknikszerű rendezvény, de pénzbe nem került − hát olyan helyekre én nemigen járkálhattam ahol fizetni kellett. Mind a két térdem lyukas vót, be vót stoppolva úgy nagyjából, de mialatt beszélgettem vele, állandóan a térdemen vót a két kezem − így udvaroltam!

És vót ott ezen a teaestélyen egy játék, ilyen szétvágott kartondarabokat kelletett összetenni hogy egyezik-e, egyik fele a férfinél vót, másik fele a nőnél, én meg elkezdtem ott hülyéskedni, hogy „az enyim passzol, az enyim passzol!” − közbe hát egy fenét passzolt, körömmel tépegettem hogy hasonlítson kicsit az övéhez −

Na így ismerkedtünk meg. Aztán két évig jártunk együtt. Két évre

rá elvettem feleségül, 38-ba. Hát semmink nem volt − anyósomékhoz költöztünk.

Aztán − hát éldegéltünk. Nehezen.

Meg folyt tovább a mozgalmi tevékenységem is.

Sajnos hát épp azokba az évekbe hibák is történtek a mozgalomba − úgyhogy egy kicsikét olyan zavaros időszak vót ez. Mer 36-ba kijött a Dimitrovnak a fölhívása az Internacionálén keresztül, hogy szövetséget kell kötni a fasizmus ellen, és be kell épülni a legális szervezetekbe. Nálunk meg akkoriba amúgy is vót egy kis fejetlenség, mer vót Bécsbe is egy pártvezetőség, meg vót a Szovjetunióba is egy, és ezek egymással se mindig tudtak szót érteni. Van nekem erről egy könyvem is, egy jó barátom írta, Szekér Nándor, aki maga is ilyen összekötő vót, állandóan utaztatták jobbra-balra, de sokszor már ő se ismerte ki magát ebbe a zűrzavarba. Úgyhogy akkor az Internacionálé fölhívásából lett egy ilyen félreértés, egy tévedés, hogy a Párt föloszlatta magát. Pedig a Dimitrov nem azt mondta hogy szüntessék meg a Kommunista Pártot, hanem hogy a kommunisták épüljenek be a legális pártokba! Mer a Pártot éppen hogy erősíteni kellett volna! Na aztán persze az Internacionálé tisztázta, hogy hát hogyan is kell érteni ezt a fölhívást, hogy mit értettek ők azalatt hogy szövetségre kell lépni meg satöbbi, úgyhogy aztán tisztázódott minden − csak azér egy pár évig eltartott nálunk ez a zavar. Mondjuk az az igazság, hogy mi ott lenn nem sokat tudtunk akkoriba erről a pártfeloszlatás-ügyről, mer mihozzánk jóformán csak ez az utasítás jutott el, hogy hát tessék beépülni a legális szervezetekbe − és mi ezt lényegébe végre is hajtottuk.

Csak hát a helyzet mindenféleképpen elég zavaros vót. Mer vót ugye a legális Szociáldemokrata Párt, abba vótak benne a szociáldemokraták is, meg ugyanúgy abba vótak benne az illegális kommunisták is. Akikről nem is lehetett biztosra tudni hogy kommunisták, mer ezt titkolni kelletett! Úgyhogy például én tudtam a Virágról, meg akkor tudtam erről a Kempfherről hogy kommunista − de úgy hogy a Kempfner is csak SEJTTETTE velem hogy ő az! Meg mondjuk még egy Tóth Ferenc nevű elvtársról is gondoltam, aki nekem többször is utasításokat adott − hát ugye utasítást ad, hát akkor nyilván sejtvezető! De közbe még olyan is előfordulhatott, hogy valaki SAJÁT MAGÁRÓL se tudta hogy ő sejttag! Mer csak annyi vót, hogy

valakitől utasításokat kap, azoknak eleget tesz − már a többieket ő nem is ismerte! Még arról a három vagy négy vagy öt emberről se tudta, akikkel ugyanabba a sejtbe tevékenykedett! Hát nem szabad vót tudni, nehogy ki lehessen verni belőlem a többinek a nevét!

Úgyhogy most itt van az a kérdés is, ugye, hogy akkor tulajdonképpen kommunista vótam, vagy nem vótam kommunista? Hát most ki tudja ezt így eldönteni? Vegyük mondjuk a Kiss Lászlót: hát kommunista röpcédulákat ad a kezembe, nekem mint inasnak, hogy terjesszem, és én terjesztem − hát akkor csak sejthetem, hogy ő is kommunista, meg ennek a bizalomnak az alapján gondolhatom, hogy ő is annak vesz engem! És utasításokat kaptam, olyanoktól akiket én kommunistának tartottam, és azokat az utasításokat én végrehajtottam − hát akkor nyilván úgy vettek engem is mint kommunistát! Ha nem is vótam tagja hivatalosan az illegális Pártnak! Amelyik különben föl is oszlatta magát közbe! Hát, szóval: egy zűrzavar! És sajnos ez a helyzet később nagyon sok vitára adott alapot, nagyon sok ember mozgalmi múltjával kapcsolatosan problémák lettek aztán ebből.

Na még a Kerekes Jóskáról is tudtam például hogy kommunista: ő gyűjtötte a Vörös Segélyt. Én meg adtam bele. Azt csináltam, hogy vettem Török dohányt meg Balkán dohányt, összekevertem, vettem hűznit, és a feleségemmel töltögettük este a cigarettát. Az mind ment az elvtársaknak a börtönbe, a Vörös Segélyen keresztül − de olyan érdekes vót ez is: hát például a feleségem azt se tudta hogy mire készítsük ezt a cigarettát! Még ő se tudta, hogy ez egy illegális mozgalmi dolog!

Szóval hát ugye együtt vótunk szocdemek és kommunisták ugyanannak a pártnak a keretein belül − de közbe nekünk nagyon sok bajunk is vót a szocdemekkel. Nagyon nagy belső harcok mentek! Ez abból származott, hogy ugye őnekik egy legális pártjuk vót, és akkor ezer minden illegális dologtól tartózkodtak, nehogy őket is föloszlassák! És akkor ebből adódtak ilyenek, hogy épp ők vótak akik a tüntetést meg akarták akadályozni, meg akik a sztrájkot elárulták! Hát a saját pártvezetőségünk adott föl minket a rendőrségnek, amikor megtudták hogy sztrájkot szervezünk! Úgyhogy szóval nagyon éles vót a helyzetünk a Szociáldemokrata Párt jobbszárnyával szembe! Ahol én bizalmi lettem, ott épp egy nagyon aranyos képviselőnk vót − de közbe meg vót egy csomó csibész, a Pulinger, meg a Popper, meg

sorolhatnám még, hétpróbás csavargók, a mozgalomnak az árulói! Nevetséges, hogy azután szentté avatták őket, hogy ilyen kitűnő emberek, meg olyan nagyszerű harcosok -amikor állandóan csak a bőrüket mentették, a mi rovásunkra! Mer gyávák vótak, féltek!

No, mondom: nem mind. Mer vótak közöttük is nagyon komoly, tántoríthatatlan mozgalmi emberek. Mint például a Braun Soma − hát ő is szocdem vót! Vagy ott vót például a Koltói Anna − azt egyenesen imádtuk! Meggyilkolták őt is − hát én csak a legnagyobb tisztelettel tudok visszagondolni rá! Nagyszerű előadásokat tartott nekünk, hát amit mi a Szovjetunióról tudtunk, azt csakis a Koltói Annától tudtuk! Emlékszek, egyszer nem ő tartotta az előadást a Szovjetunióról, hanem a Popper Sándor, beszélt ottan össze-vissza mindenféle hülyeségeket, és a Koltói Anna fölugrott, félbeszakította:

− Nem úgy van az elvtársak! Hanem − és akkor elmondta ő, hogy mi a helyzet valójába a Szovjetunióval. − Ma a világon minden szem a Kreml ötágú vörös csillagára tekint! − evvel fejezte be a hozzászólását, és hatalmas tapsot kapott.

A Buchinger Manó csak annyit tudott rá mondani, hogy

− A Koltói elvtársnő nagyon veszélyes úton jár! És nem a valóságos helyzetről tájékoztatott minket a Koltói elvtársnő, ma senki nem tudhatja igazából hogy mi van a Szovjetunióba!

De mondanom se kell hogy mi a Koltói elvtársnő véleményét fogadtuk el − és mi is a Kreml ötágú vörös csillagára fordítottuk a tekintetünket!

Nagyon-nagyon szerettük azt a nőt, mindenki rajongott érte, hát mondhatom hogy úgy él bennem mint az egyik legszebb mozgalmi emlékem!

36-ba lettem szocdem párttag, és mindjár utána bizalmi is lettem. Evvel is a Kempfner bízott meg, és a Tóth Feri − aki aztán később a Belügyminisztériumba lett a Politikai Osztálynak a vezetője. A Dankó Pista utca meg a Mátyás tér vót a körzetem, kiértesítettem a tagokat ha készült valami megmozdulás, elláttam a Népszava-agitátor szerepét is, de ezen túl is állandó látogatásokkal, beszélgetésekkel tartottam a kapcsolatot a tagsággal, mer a Tóth engem rendszeresen be is számoltatott, megkövetelte hogy tegyek jelentést arról amit észlelek.

1938 elején a pártvezetőség tagja lettem. Akkortól már egyre több vót a betekintésem a központi szervezési föladatokba − ez azért is

boldoggá tett, mert a bizalom jelét láttam benne. Egy olyan időszakba, amikor egyébként nagyon bizalmatlan vót a légkör a mozgalomba!

Mert ez az igazság: nagyon nagy vót a bizalmatlanság. Énnekem ez komoly problémát is okozott, eleinte nagyon nem értettem egyet evvel, valami olyan balos dolognak képzeltem én ezt. Én valahogy azt hittem, hogy akiket már itt a mozgalom fellegvárába látok, azok már nyilván kipróbált, harcedzett, osztályhû harcosok − hát másképp mi a fenéért lennének itt? Na hát ez egy eléggé idealista fölfogás volt énnálam. Hangsúlyozom: eleinte − mert később aztán megértettem már, hogy mire való ez az óvatosság. Magamtól is föltűnt egy pár olyan figura, aki az állandó kíváncsiskodásával, az örökös bizalmaskodással hívta föl magára a figyelmet − na, itt valami nem stimmel! Meg konkréten is a figyelmembe lett ajánlva, hogy vigyázni kell, mert besúgók vannak közöttünk − először nagyon csudálkoztam, mikor névszerint is megnevezték őket, olyanokat is, akiket ismertem, és magamtól nem jöttem vóna rá hogy mi a helyzet velük kapcsolatba, de aztán be kellett látnom hogy nem vót igazam. Úgyhogy aztán lassan-lassan megértettem hogy ez nem egyszerűen bizalmatlanság, mer bizony az óvatosság, a szigorú, fegyelmezett konspiráció nem fölösleges dolog!

Az a pár év, pont amikor az én tevékenységem is úgy alakulgatott vóna már, zavaros vót egy kicsit, meg elég csöndes is vót − de 39 körül aztán már kezdett újra magához térni a mozgalom, kezdte megin erőteljesebben hallatni a szavát a munkásság. Akkor már megjelent egy illegális újság is, a Vörös Kalapács, 41-be meg már jöttek a béke-mozgalommal kapcsolatos dogok.

1940-be vót, hogy a szovjetek átadták a magyar szabadságharc zászlóit, és mi meghatottan hallgattuk a rádióba a közvetítést az ünnepélyről − az Internacionálét hallgattuk a budapesti rádióba! hát ez megindító vót! Akkor vót a Városligetbe a szovjet kiállítás is − hosszú ÓRÁKAT álltam sorba hogy bejuthassak! A vendégkönyvbe annyit írtam, hogy „nagyon boldog vagyok!” Egy kis foszlány gyapotot el tudtam hozni a kiállításról, azt eltettem magamnak emlékbe, és évekig úgy őriztem mint egy ereklyét!

Akkoriba vót a tüntetés a Petőfi-szobornál − azon is ott vótam. Meg vót a nagy demonstráció a Batthyány-örökmécsesnél, ezen a megmozduláson is résztvettem a feleségemmel együtt − hát a feleségem mondjuk nem nagyon tudta hogy miről is van szó. Hogy mi

fog történni, azt én se tudtam pontosan, csak hogy ott kell gyülekezni, meg hogy tömegeket kell megmozgatni, ennyit tudtam. Lényegébe egy legális alapokon álló demonstrációnak indult ez, egy néma menetnek, csak azután elfajzott egy kicsikét. Mi már eléggé a végin értünk oda, úgyhogy a tömegtől nem is bírtunk közelférkőzni, egy mellékutcába álltunk, csak a szavalatot hallottuk mikrofonon keresztül. Láttam aztán egy filmet egyszer erről − na hát nem olyan vót, egész másképp nézett ki, mer nem néma tüntetés vót ez, és nem csak virággal!

Ezt persze sose lehetett előre tudni, hogy mi alakul majd ki − ugye mint a Tisza Kálmán téren is: hogy lett vóna egy békés erődemonstráció a nyilasok ellen, közbe meg mi nem tudtuk hogy egy háromtagú csoport robbantani is fog! Persze hogy nem tudtuk, hát szigorú konspiráció vót! Ahogy azt se tudtuk, hogy ki adta az utsítást a Gömbös Gyula szobrának a fölrobbantására!

Vagy ott van az az eset, amikor a Népszínház utca elején, a villamosmegállónál valaki kézigránátot dobott a német teherautóra − magyar katonák észrevették, utánalőttek, ahogy szaladt be az illető a Conti utcába, hátbatalálták, de még akkor is ott állt, a kezébe egy kézigránáttal, és akkor odaállították a sarokra a lámpához és ott helybe agyonlőtték. Mi ott laktunk akkor a Conti utcába, az orrunk előtt történt az egész, hát én LÁTTAM az esetet! És nem tudom, és azóta se tudja senki, hogy ki vót az illető! Pedig nyilván nem egyéni kezdeményezés vót ez se, valószínű hogy a Párt adhatott utasítást − nade annyira titkos vót a szervezés, hogy sokszor még utólag se derült fény a dogokra! Hát ennek az egész illegális sejt-rendszernek épp ez vót a legnagyobb problémája, hogy soha se lehetett tudni hogy mit csinálnak a többiek! Úgyhogy ez eléggé kételű dolog vót. Viszont mindenképpen szükség vót a konspirációra, mer bizony értettek hozzá hogy hogyan kell kiverni az emberekből a szervezkedés ügyeit, hát a Schweinitzer nem vót egy rossz szakember, és ismerte nagyon jól a mozgalmat!

Volt egy barátom, a Nagy Imre − nem AZ, ez másik! −, annak a jövendőbeli apósa, a Gyöngyösi Márton a Szocdem Pártnak vót vezetőségi tagja, és ellenőr a Beszkártnál − 41-be az ő révén kerültem be a Beszkárt-hoz kalauznak. Tudnillik akkor már egyszerre könnyebben lehetett munkához jutni: akkor kezdődött komolyabban a háború, mozgósítottak katonának nem is tudom hány évfolyamot,

vitték őket a frontra, mindenütt kellett az ember − ez vót a szerencsém. Ez vót nekünk a megváltás: hát végre fix fizetés! Ugye 41-be jött már a második gyerek, hát nagyon rá vótunk már szorulva egy kis biztos pénzre, égetően kellett ez már! És most már így ha be is hívnak katonának, akkor is a feleségem kapja a fizetésemnek a nyócvan százalékát − hát óriási szó vót ez nekünk!

Az vót az érdekes, hogy a Beszkártnál az elvtársak már vártak! Már tudtak rólam, ismertek! Nem tudom kicsodán keresztül, mer csak annyit árult el a pénztáros, aki a tagdíjakat szedte, hogy őtet értesítették már, jelezték neki hogy jön egy nagyon jó elvtárs − ő mondta így −, azonnal föl kell venni vele a kapcsolatot, és habár neki a régi helyén is megmaradtak a föladatai, nagyon komolyan be kell vonni a munkába − így szólt az értesítés. Be is kapcsolódtam azonnal az ottani tevékenységbe is. Elég széleskörű vót akkoriba a mozgalom a Beszkártnál, annak ellenére hogy egyenruhás szervezet vótunk, és akkor, a háború alatt elég nyíltan is ment a dolog, nemigen csináltunk ebből titkot, úgyhogy például amikor a fizetést osztották, ott állt a folyosó sarkán a szakszervezeti bizalmi, meg a pártszervezetnek a bizalmija is, és rögtön fizettük nekik a tagsági díjat!

Ennek a nagy nyíltságnak persze megvót a hátránya is: könnyű volt minket nyilvántartani. Meg is tették, de még mutatták is hogy számon vagyunk tartva! Mer például akit baloldalinak, kommunistának vettek, annak mindig csütörtökre adták ki a szabadnapját. Érdekes is volt: a kommunisták nem futbalozhattak − mert a mécsesek meg mindig kedden vótak!

A hatos villamossal jártam − érdekes vót: ha éjszakai szolgálatba lettem beosztva, akkor mindig a doktor Rácz vezette a villamost: egy orvos, díjnok az Otinál, nappal ott dógozott, de fizetést nem kapott érte, ki kelletett várnia amíg rákerül a sor és státuszba veszik − így lett mellette Beszkárt-kocsivezető, éjszakai műszakba!

Vótam füttyös kalauz, meg vótam rendes kalauz is. Később aztán én is kocsivezető lettem.

36-ba behívtak sorkatonának. A Budaörsi úti Károly Laktanyába kerültem, híradós lettem. Anyám akkoriba már elég beteges vót, dógozni alig bírt, kijárogatott hozzám a laktanyába, de vót olyan hogy a kapu előtt esett össze, mentők vitték el. Valahogyan gondoskodni is kellett volna róla − na ez is közrejátszott benne, hogy még abba az

évbe leszereltek, tíz hónap után mint póttartalékost eleresztettek.

40 nyarán, amikor jött az erdélyi bevonulás, megin behívtak. Csak három hónapig vótam, nem történt semmi különös, az egészből csak arra emlékszek hogy iszonyú szervezetlenség vót. Ahogy az a hadsereg kinézett − hát az egy botrány vót! Mi a második vonalba mentünk, csak egyetlen helyen, Szatmárnémetinél szerepeltünk − de gyalázatosan. Megyünk díszszemlére − na elkezdtük akkor festeni a szekereket, pucolni a lovakat, szalonnával fényesítettük a rohamsisakunkat, tűzködtük föl rá a tölgyfalevelet, minden nyavalya − na akkor indulás! És akkor az a rohadt ló nem akar indulni. Hát el lehet képzelni, amikor egy hátaslovat meg egy igáslovat fognak össze párba! Nem mozdult meg a rohadék, és akkorákat rúgott hátra, hogy nem lehetett megmaradni az ülésen! Odanyomtuk előre a híradó-ládát, de azt is majd széjjel verette a patájával! A végin aztán alágyújtottunk, tüzet raktunk a hasa alá − akkor aztán MEGindúlt, mint a HÉTszentség! Az utolsó pillanatba tudtam elkapni a hátsó saroglyát, de még a díszszemle-tribün előtt is azon lógtam, kalimpáltam − na ilyen díszszemlénk vót Szatmárnémetibe, ilyen vót az erdélyi bevonulás!

Közbe megszületett a kislányom − és nem akartak hazaengedni! Akkor megszöktem. Barátom vót az írnok, beültem mellé, megvártam míg kimegy, akkor hamar kiállítottam a papírjaimat, pecsétet rá − gyerünk!

Szolnok táján jön a kalauz. Nézi a katonai jegyemet, aszondja:

− Kérem, ez nem érvényes. Pecsét van rajta, de aláírva nincsen! Majd a Keleti pályaudvaron bejön velem a katonai parancsnokságra!

Húú az istenit, most mi az anyám kínját csináljak? Hát én nem tudtam hogy aláírás is kell! Innen valahogy meg kell lépni! A Keleti előtt fékezett a vonat − de már jött is vissza a kalauz! Jól mellbeboxoltam, végigrohantam a folyosón, le a mozgó vonatról, és ISZKIRI!

Három napig vótam itthon − legalább láttam a kislányomat. Persze mikor visszamentem, megkaptam a szalámimat −

Utána egy kis pauza vót − 41 áprilisába újra behívtak. Most meg a délvidéki bevonulás következett!

Elég szépen megúsztam azt is, mer csak három hétig vótunk − de azér ez már komolyabb tánc vót. Ott már szépen meglátszott, hogy a

hadseregünknek a harcértéke egyenlő a nullával. Egyik utcasarkon az egyik magyar csapat, a másik utcasarkon a másik magyar csapat − és elkezdik egymást lőni! Nem, egyszerűen nem vótak képesek tisztába jönni a helyzettel! Vagy ilyenek, hogy megérkezünk Pacsérra, oszolj, erre mennek be egyenkint a házakba − és egymás után vágják szét baltával a fejüket a partizánok! Ácsorgunk a téren mint a birkák, beszélgetünk, cigarettázunk, velem szembe áll egy katona-társam, épp mond valamit − és a csetnik a háztetőről hasbalövi!

Szóval azér itt már vót élmény, elég tömény látnivalók vótak. Ugye híradós voltam, mentem elől a híradódobbal, vittem előre a vezetéket, hogy mire a csapat érkezik, készen várja − mire én beértem a faluba, az előőrsünk már széjjel vót verve, ott hevertek a földön! Ott Pacséron elég csúnya dogok mentek, a polgári lakosságból is elég sokat agyonlőttek, meg minekünk is vótak veszteségeink. Pedig nem vót ott komoly ellenállás, tán ha három-négy repülőgépet láttam egész idő alatt, mi meg ezekkel az apró páncélosokkal vótunk, ilyen Botondokkal, hát mi lettünk vóna fölénybe! A magyarok meg szeretettel fogadtak minket, kínálgattak fehérkenyérrel, kakaóval, kávéval, örültek nekünk, segítettek is − csak hát nem működött a hadseregünk. Szóval mondom nagyon leszerepeltünk!

41 júniusa − akkor támadtuk meg a Szovjetuniót. Hát az nekem egy olyan, egy olyan pofánrúgás vót, hogy −

Addig ugye mindenkibe az a meggyőződés élt, hogy hát kötöttünk egy tízéves megnemtámadási szerződést, hát akkor csak nem fog ilyesmi történni − és akkor erre, hogy ilyen orvul, hogy ilyen aljas módon − Hát ez még a nem-politizáló polgárokból is egy akkora fölháboro-dást, egy olyan elkeseredést váltott ki, hogy −

Rohantam be a Magdolna utcába. Nagyon keserű hangulatot találtam. Mindenki, MINDENKI meg volt döbbenve.

Azazhogy mégse mindenki. Mer vót azért egy pár nagyon lelkes szaki is. Vót egy sváb szaktársunk − egy vezetőségi tag! −, aki szinte extázisba esett a német győzelmek hírére. De jellemző vót a közhangulatra: pár hét múlva a taggyűlés simán leváltotta az illetőt. Már a szavazás előtt suttogva adták egymásnak: „A Jackelt kihúzni, a Fáber Istvánt írni a helyére!” így lettem 41 augusztusába a Fás Szakszervezet vezetőségi tagja. Pedig akkor már a Beszkártnál vótam! És alaposan kivettem a részem ott is a munkából! A Villamosvasúti

Dolgozók Szakszervezete már várta is az átigazolásomat. De még a következő nyárig így vótam, két helyen − akkor a két titkár megegyezett, és én elköszöntem végleg a Fásoktól.

Ahogy teltek a hónapok, és a németek nyomultak előre, szomorúan kellett tapasztalni, hogy nagyon sok munkásember is megszédül. Egyre többen dicsőítették a nácikat, a nyilasokat, és újongtak a háborús hírek hallatán. Ez sajnos a Beszkártnál is eléggé jellemző vót. Úgyhogy a jobboldali szervezetek egyre erősödtek. Borzasztó vót látni, hogy munkásemberek hogyan lépnek fel a saját érdekeik ellen! És hogy hogyan tudják egymást gyűlölni!

De nagyon le vótunk törve akkoriban, nagyon kilátástalannak láttuk a jövőnket. Pedig akkor még nem is sejtettük a valóságot. Akkor még azt gondoltuk, hogy a Szovjetunió segítséget fog kapni, ahogyan az angolok meg az amerikaiak hirdették, és azt se hittük hogy a fasizmus egy ilyen hatalmas gépezet, eleinte még azt vártuk hogy a Szovjetunió gyorsan győz és minden rendbejön − hát aztán lassan kiderült hogy sokkal nehezebb a helyzet, és rengeteg szenvedés van még hátra.

Én még egy évig megúsztam a dogot. Csak 42 augusztus 20-án − pont mikor az ifjú Horthy Miklós lezuhant − kaptam behívót. Megin a Károly Laktanyába. Ott hamar fölkészítettek a hosszú utazásra, meg az itthonról vitt kaját is becsomagoltam, és augusztus 25-én két másik híradóssal a Keleti pályaudvarról egy szabadságos vonaton nekiindultunk a háborúnak − irány Ukrajna! Kievbe lettünk irányítva, megmondták hogy 5-6 nap lesz az út − még több is lett egy kicsikét, mer szeptember 5-re értünk ki. Nagyon nehézkes vót a közlekedés már akkor, rettenetesen igénybe vót véve a vonal, minket ugye mindig féretóltak, mer ment az utánpótlás, meg szembe is folyamatosan jöttek a vonatok − nehéz út vót.

És rettenetesen elkeserítő. Lembergen keresztül mentünk − még Lemberg előtt láttuk a vonatból azokat a fölásott területeket, ahol a tömegsírok voltak, ott feküdtek alatta a legéppuskázott emberek. A lembergi állomáson meg majdnem sírtam, ahogy láttam hogy hogyan verik korbáccsal a német esések a lengyeleket, akiket ott dógoztattak a rakodásnál − férfit, asszonyt, öreget, válogatás nélkül, KORBÁCCSAL! Ugye az is, hogy én lengyel származású vagyok, biztos ezer is − de engemet borzasztóan megmarkolt ez a látvány! Aztán meg befutott egy szerelvény, nyitott ódalú vagonokkal, benne

asszonyok, gyerekek, pici karonülők is az anyjukkal, kiéhezve, mocskosan − hát én nem bírtam nézni, vót egy jó szállítmány mákos süteményem, a feleségem csomagolta az útra, leugrottam vele a vonatról és kiosztottam az egészet a gyerekeknek. Hát legalább a gyerekek tudjanak örülni egy percig, legalább azok ne szenvedjenek annyit!

Persze a vonatunk ablakából nézték ezt a többiek, szabadságos katonák, magyarok, meg vótak köztük németek is − és elkezdtek ott kiabálni énrám, hogy

− Még ILYET, hát MICSINÁL ez?! Kicsoda ez, hogy az ellenségnek ad süteményt?! Hát MAgyar KAtona ez?! Ahelyett hogy a bajtársainak adná, ezeknek a fattyúknak, csavargóknak ossza!!

De majnem meglincseltek ott engem! Még az vót a szerencsém, hogy azér vótak olyanok is akik énmellém álltak,

− Nem látod hogy GYEREKEK?! Nem szégyeled te magadat?! Hát a GYEREKEK mit vétettek?! Neked nincs gyereked?!

Úgyhogy így két pártra szakadva üvöltözött ott az egész vonat! De szerencsémre azér az én pártom vót a hangosabb − ez mentett csak meg.

Lemberg után aztán jöttek velünk szembe a hadifogoly-vonatok − hát szörnyű vót. Marhavagonok, de csajkával kikaparták már ódalt a deszkákat, ahogy állt a vonat az állomáson, ott lógatták ki a lukakon a csontos kezüket a szovjet foglyok, az ablakokba meg szögesdrót mögött azok a lesoványodott, szőrös arcok, szúrós szemek − hát megdöbbentő vót! Már csak kenyerem vót addigra, de odamentem és adogattam a kenyérdarabokat a kinyújtott kezekbe. És milyen érdekes, hogy mekkora különbség vót a magyar katona meg a német katona között − akkor még! Ahogy a fogoly kéziből kiesett a kenyér, a német belerúgott, elrúgta a vonat alá. A magyar őr meg odament, a puskaszuronnyal fölszúrta a kenyérdarabot, és föladta vissza a fogolynak.

A tetejük meg ezeknek a hadifogoly-vonatoknak meg vót rakva meztelenre levetkőztetett halottakkal! Én nem is tudom, hogy nem vót lehetőség elásni őket az állomásokon, vagy miér csinálták ezt, de ott gyűjtötték kinn a vagontetőkön a hullákat − úgyhogy az ember csak egyfolytába iszonyodott!

Hát ettől az egésztől énrajtam egy olyan GYŰLÖLET lett úrrá,

hogy azt ki se lehet fejezni!

Kiértünk aztán Kievbe, ott a tábori posta-szám alapján megkerestem az alakulatomat. Azok már akkor egy évet vótak harcba, úgy lettek visszavonva megszálló egységnek Kievbe. Előbb avval hogy kiegészítik a hiányos létszámot és mennek vissza a hadműveleti területre, de aztán meg jött a parancs hogy mégis inkább hazahozzák őket. Úgyhogy ők már éppen csomagoltak hogy jönnek haza − na ez is jellemző arra a fejetlen anarchiára! Amikor mi hárman beállítottunk, ezek megrémültek: hát most mégis föltöltik az egységet, kiegészítik harcoló alakulatnak?!

− Hát te mér jöttél?! Hát már várjuk a vagont, megyünk haza! Mit akarsz most itt?!

Na jó kérdés, ugye, hogy ÉN mit akarok − hát én annyit se tudtam a dogokról mint ők!

Hát aztán megnyugodtak − három emberrel úgyse lehet föltölteni az alakulatot, mer ugye elég komoly veszteségeik vótak, jelentős létszám-pótlás kelletett vóna. Meg a tisztek is mondták hogy semmi baj, csak tévedés történt, amint lesz vagon, megyünk haza.

Vót otthonról egy megbízatásom is: a régi mesteremet, a Riemer Lajost kelletett megkeresnem egy csomaggal. Mer egy darabig Vöröskereszttel, meg fene tudja mimindennel meg tudta úszni a dogot − jó fej vót a Riemer, egy ügyes pacák! − de aztán mégis elvitték munkaszolgálatosnak − hát zsidó vót. Meg is találtam nagynehezen az öreget egy kórházba, ahol ezeket a fagyottlábúakat kezelték, de nagyon nehéz vót bejutni, mer nem katona-kórház vót ez, hanem direkt munkaszolgálatosoké, és hát ezekkel nem szabad vót érintkezni. Úgyhogy azt kellett mondani hogy a személyzetből keresek valakit, úgy engedtek be, végigmentem akkor a termeken, észrevettem a Riemert, ő is meglátott engem, de csak szemmel jeleztünk egymásnak, aztán ahogy elmentem az ágya mellett, vigyázva leejtettem a csomagot a tiszta fehérneművel, kajával, ő meg vigyázva fölvette, úgy mentem tovább −

Tényleg csak tizenegy hétig vótunk kinn. Addig egy raktárba osztottak be − ki lehetett bírni.

Vót azér így is sok érdekes dolog. Mer közös raktárunk vót a németekkel, közös élelem-elosztás, és ez sok súrlódásra vezetett. Minekünk otthonról elég jó szállítmányok jöttek − őnekik meg

ilyenek, hogy művaj, mű-méz, műlekvár, műnyavalya, őnáluk addigra minden vót már! Meg olyan konzervjeik vótak, hogy a paradicsomos halnak rohadt a teteje, büdös vót − a magyar szállítmányba meg a konzervek is mindig frissek vótak és jók! De azt mindig a németek happolták el, a magyarok meg ehették a német műkaját! Hát ez persze hogy nem tetszett a magyar katonának!

Meg ilyenek, hogy vót egy Magyar Ház, meg vót egy Német Ház; és a Magyar Házba soha nem lehetett semmit kapni, a Német Ház meg TELI vót sörrel! Elmentünk mi is a Német Házba − ott vót a Dnyepernél, egy olyan helyen mint nálunk a Gellért hegy, egy gyönyörűszép palota −, és láttuk: ezeknek ott folyik a sör − minekünk meg nem akarnak adni! Hát ez már sok vót!

Vót egy belevaló szakaszvezetőnk, magas, jóképű gyerek, − Na megálljatok, szerzünk sört! − Összeszedett egy jó kis csapatot, fölmentünk este a Német Házba. Belépünk − a szakaszvezető BELE egy sorozatot a csillárba! De AZT a bunyót, ami ott a sötétbe elkezdődött! Gyönyörűen megraktuk a németeket!

− Na fogjátok hamar a sört, és pucoljunk! − mer persze féltünk hogy majd jön az erősítés.

Futottunk mint a hétszentség! Futottam én is, keresztül egy téren − közbe érzem: valami nekivágódik a jobb lábam szirtjének. És lepattan, pont egy lámpa elé − hát egy kézigránát! Futottam tovább, hogy minél messzibbre érjek tőle − és nem robbant fel! Lehet hogy a német ki se húzta a biztosítóját, csak utánam vágta mérgibe − hát aztán egy darabig a torkomba dobogott a szívem, mondani se kell!

Másnap a tisztek közt keresték ezt a szakaszvezetőt, egy századosra tippeltek, mer tisztnek nézték − tényleg olyan sudár, jótermetű vót, egy katonás kiállású valaki! Nagyon szerették vóna elkapni, de nem sikerült. Hát persze hogy mind szolidárisak vótunk vele, nem köpte be senki!

Átéltünk egy pár légiriadót is Kievbe − de az se vót komoly dolog. Riasztás, fényszórók, légvédelem, minden istenharagja − de aztán nem jöttek a szovjet gépek, elkerülték a várost, majd bolondok lettek vóna belefutni a légelhárítók tüzébe!

42 őszén vót ez, hát szépen vonultunk már vissza akkorra. Vittek minket mindig a kötelező moziba, mutatták a filmeket, hogy győzelem itt, győzelem ott, mindenütt csak előnyomulás − közbe mi már

sejtettük, hogy a valóságba megkezdődött a visszavonulás.

Én csak unatkoztam a raktárba. Észrevettük aztán egy barátommal, hogy az egyik továbbszolgáló szakaszvezető rettenetesen dézsmálja a raktárt, adja el az élelmiszert, és gyűjti érte magának az aranyat. Szépen kilestük az ipsét, rajtakaptuk − és megzsaroltuk. Úgyhogy attól kezdve vígan hordtuk ki mi is a mindenféle kajákat, piákat − és vittük a lakosságnak. Hát ez egy príma dolog vót!

Az első ukránnal úgy ismerkedtem meg, hogy szembe jött velem az utcán; vót egy üveg vodka a zsebembe, de akkoriba én még nem nagyon ittam a vodkát − megállítottam az öreget és megkínáltam. Nem akart inni, bizalmatlan vót. Ittam akkor először én, úgy nyújtottam neki − akkor meghúzta jól. Elindult tovább, de a sarkon visszafordult, utánamrohant − és kért még! És az lett a dolog vége, hogy elhívott magával a lakására.

Attól kezdve két barátommal rendszeresen eljártunk hozzájuk. Vittünk nekik vajat, műlekvárt, konzerveket, vodkát, amihez csak hozzá bírtunk férni a raktárba, azt mind hordtuk nekik! Meg ott beszélgettünk velük, hallgattuk a patyifonon a szovjet indulókat, minden − szóval nagyon megszerettek minket!

Vót az öregnek egy fölnőtt fia, egyszer mutatom neki a kislányom fényképit, akkor küdött épp képeket a feleségem mind a két gyerekről,

− Nézd − mondom −, ilyen kislányom van! Ez meg a fiam!

Nézi, meg a többiek is körbenézik − aszondja egyszer a fiú:

− Ne félj, hamar otthon leszel most már! Karácsonyra otthon leszel! − aszondja. − Nem messze vannak már a szovjet csapatok, megindult már a front!

Attól kezdve mindig tőlük kaptuk a híreket, hogy hogy áll a front!

Egyszer − megyünk hozzájuk; és látom, hogy valamitől olyan zavarodottak. És nem akarnak beengedni a szobába! Mi az isten van ezekkel? Próbáltunk akkor ott a konyhába beszélgetni velük, de valahogy olyan idegesek, furcsák mind, a fiú meg közbe sehol − egyszercsak nyílik a szobaajtó, kijön az öregnek a fia. Kabátba, a kabát alatt jól kitömve − mi a fene, csak nem?

− Tibennetek megbízunk − aszondja a fiú. − Mer sokszor vótatok már itt beszélgetni, meg segítettetek is nekünk, előttetek nem titkolódzunk! Most ne haragudjatok − aszondja −, nekem el kell menni. Mer hivatásom van, kötelességem!

Szóval: partizán vót!

Hát mondtuk neki, hogy mibennünk tényleg megbízhat, meg hogy vigyázzon magára − elment. Nyilván teli vót fegyverrel a kabát alatt! Mi még maradtunk kicsikét, beszélgettünk, odaadtuk a konzerveket, vajat −

Megkaptuk aztán végre a vagonokat, indultunk haza.

De már az indulásnál cirkusz vót! Bevagoníroztunk, menetkész a vonat − erre egy német tiszt el akarja venni a mozdonyunkat! Hát, azt már nem! Vót egy Barabás nevű zászlósunk, egy nagyon belevaló, kemény kölök − előkapta a pisztolyát, ráfogta a német tisztre!

− A mozdony a miénk! Ahhoz senki nem nyúl! − aszondja. Nekünk meg: − Fegyvert készenlétbe, és beszállni, indulunk!

Igen, de a mozdonyvezető meg német vót! Elindult − de úgy indult el, hogy MINDEN potyogott a vagonokba! Kályhacsövek ki, a parázs szanaszét, minden csupa füst lett, csomagok, emberek bukfenceztek − az anyád jóistenit!

Az első állomásnál aztán előrement a Barabás zászlós, megsanyargatta egy kicsikét a mozdonyvezetőt − úgyhogy aztán már jöttünk, amikor csak engedték.

De ez az út is eltartott hét napig! Mer alig bírtunk haladni, mindig féreraktak minket − hát jött szembe az utánpótlás, németek, olaszok, magyar szerelvények, vég nélkül!

Akkor kezdődött az a szörnyű tél. Amibe széjjelfagyott az egész hadseregünk! Mi csak a vonaton éltük át, úgy is elég vót − hát még akiknek semmi fedél, semmi védelem nem vót, csak kinn a szabad prérin gyalogoltak, abba a VAD hidegbe, ami ott már november végin vót! Hogy ÁLLVA fagytak meg a szerencsétlenek, szógálat közbe! Hát mi a zárt vagonba is aszittük hogy nem bírjuk ki hazáig élve! Kinn olyan szélvihar vót hogy kimenni nem lehetett, az ablakot nem lehetett kinyitni! Hogy a töltésről majd lefújta a szerelvényt a szél! Egyszer hasoncsúszva eljutottam a vonat mellett a konyháig, de aszittem soha többet nem jutok vissza a vagonba! Én olyat életembe nem láttam!

42 december 6-án érkeztünk vissza, szerencsésen hazaértünk azért.

Azután még egyszer bevittek, egész a végin már, 44-be, de rövid időre akkor is − hát ez már nem vót érdekes. Csak a visszavonuláshoz statisztáltunk, jelentősége nem vót már a dolognak. A határvadászokhoz kerültem, kivittek Erdélybe, a Tölgyes szoros és a

Békás szoros közé. Jassinál vót a front, ott szépen szét is verték a németeket, Románia felé vonultak vissza, de a románok hátbatámadták őket, két tűz közé kerültek. Elég szánalmas látványt nyújtottak, ahogy megtépve, rongyokba bugyolálva átvergődtek a Kárpátokon magyar területre − legalább már ilyet is látunk végre!

Szépen mi is megkezdtük a visszavonulást. Közbe néha érintkezésbe kerültünk a szovjetekkel is − de minket soha nem bántottak. Ott tisztálkodtunk egyszer a Maros partján, a túlsó parton meg a szovjetek, ugyanúgy − nevetve kiabáltak át nekünk! A következő pillanatba fölbukkan egy német gépesített egység − egy MÁSODPERC alatt olyan tüzet kapott a nyakába a szovjetektől, hogy alig maradt belőle valami!

Mentünk tovább Máramarosszigetre, Felsővisóra − na ott be akartak vetni minket. Reggel védőállást foglalunk!

Hát, ehhez most már nagyon nem vót kedvem! Kitaláltam, hogy szökjünk át a szovjetekhez. Megbeszéltem egy bajtársammal, harmadiknak meg bevontuk a rajparancsnokunkat, az Egervári szakaszvezetőt. Kinéztük az alkalmas terepet, szépen hátramaradtunk a szekérrel, aztán mikor már magunk voltunk, irány a senkiföldje, gyerünk!

De úgy jártunk, hogy a mocsár megfogta a szekerünket. Teljesen besüppedtünk, se előre, se hátra! Úgyhogy kénytelenek vótunk a szekeret otthagyni és fölzárkózni az alakulatunkhoz.

Vót egy jópofa tisztünk, a Balázs zászlós, erdélyi gyerek − de én máig se tudom, hogy látta-e a próbálkozásunkat, vagy csak megsejtette hogy mibe sántikálunk! De jól kinevetett minket:

− Máskor ezt okosabban kell kitalálni! − azt mondja, és evvel el is volt intézve az ügy.

A bevetés különben elmaradt − kaptunk új parancsot, mentünk tovább, megint új parancsot, megin mentünk, ellenkező irányba − de olyan cikkcakkba, olyan összevissza, hogy én képtelen vótam már tájékozódni! Mindig éjjel meneteltünk. Átmentünk néhány városon is, Munkács, Ungvár, Beregszász, mindenütt a pusztulás, minden kifosztva, hatalmas tüzek −

Ditrótól ezeregyszáz kilómétert tettünk meg, mire valahogyan Miskolcon lyukadtunk ki. Pár nap múlva onnan is tovább, Mezőkeresztesre, ott letáboroztunk, sátrakat vertünk − akkor ott

énnekem valahogy elegem lett ebből az egészből. Ha a fene fenét eszik is, én most innen megszökök! Híre járt, hogy Budapest már majdnem egészen körül van zárva, már csak Hatvan felől van egy rés − én nem várok, megyek haza!

Megláttam hogy az írnok sátra üres − egy életem, egy halálom: bementem az írnok sátrába! Szabályosan kiállított, lepecsételt nyílt paranccsal jöttem ki. De még a bélyegző is a zsebembe! Kaptam a fölszerelésemet, és leléptem.

November 2-án hajnalban értem haza Budapestre. Úgyhogy az ostromot már itthon töltöttem a családdal, pincébe. Kibírtuk valahogy –

45, fölszabadulás −

Mi már 45 januárba hozzáfogtunk a Kommunista Párt megalapításához. Még az ostrom alatt − ó, Pesten még javába folytak a harcok! A Nyóc kerületbe laktunk akkor, a Conti utcába − a Népszínház utcába még németek vótak, a Bérkocsis utcán már jöttek a szovjetek! Amikor már eljutottak a tüzérségükkel a Teleki térre, akkor onnan elkezdték lőni a Corvin áruházat − na így akkor felénk is kialakult a kicsikét elviselhetőbb helyzet, jött egy olyan időszak amikor a Népszínház utca már fölszabadult a nyomás alól, és akkor én rögtön elindultam keresni az elvtársakat.

Így találkoztam akkor az Eldorádó mozinál a Köböl Jóskával, a Bíró Lacival, a Badanti Toncsival, a Munkás Simivel − ez illegális fedőnév csak, én máig se tudom hogy mi vót a rendes neve neki, mer aztán nem tudom hova lett ez az elvtárs − na ezek akkor már a Pártnak a tagjai vótak, mer már sikerült fölvenniük a kapcsolatot a többiekkel. Ők MÁR AKKOR helységet kerestek a Pártnak, jóformán még az ostrom kellős közepén! De már beszéltek a Kossá Pistával is, és le is foglalták először a Köztársaság téri épületet. Csak ezt aztán a Rákosi lefújta − én nem tudom hogy hogyan tudtak telefonálni neki Debrecenbe, de elég az hozzá hogy keresztülhúzta a tervet, avval hogy a Köztársaság téri épület lesz az országos székház, akkor még ez vót az elképzelés, úgyhogy szóval azt nem adja, a Nyóc kerület férjen csak meg kisebb helyen. Akkor mi keresgéltünk tovább, a rombadőlt városba, a Köböl Jóskáékkal − na evvel kezdődött.

Na hát aztán munka vót elég. Ugye először a törmelék eltakarítása − hát teli vótak mindenütt az utcák a háborús szeméttel.

Megtisztítottuk például a Corvin áruházat, teli vót halottakkal, akkor kezelésbe vettük a Tisza Kálmán teret, ami aztán Köztársaság tér lett, mer másfél méter magasságba teljesen el vót borítva széméttel, azt kihordtuk a régi Postás pályára, ott elástuk − nem nagyon maradt idő pihenésre! Hozzá kellett fogni a közigazgatás helyreállításához is, az élelmezésnek a megoldásához − azt se tudta az ember hogy hova kapjon! Közbe aztán a hidak − az első hídhoz minekünk is kelletett embereket adni, én magam is ott dogoztam személyesen, a feleségemmel együtt, építettük az Újpesti Összekötő hidat − aludni alig értünk rá azokba a hónapokba!

Ez még egész az elején vót, januárba, még folyt az ostrom: behívatott a Köböl Jóska, a Nyóc kerület elsőtitkára:

− Pistám − azt mondja − , tudomásom van róla, hogy Beszkártnál jók a kapcsolataid, sok embert ismersz ott. Mozgósítani kell őket − aszondja −, mer a Népszínház utcán az Orczy tér és a Körút közt van hét barikád, azokat el kell onnan távolítani! Mer a németek betörtek egész a Budaörsi útig, úgyhogy kell az útvonal a szovjet csapatoknak a fölvonulásához!

Szóval hát lényegébe egy katonai föladatot kaptam − hozzá kellett fogni haladéktalanul. Jöttek is már a szovjet alakulatok, géppisztolyosok, végig a Kőbányai úton, népszínház utcán, faltól falig, mind a két ódaion, csak Teknológiánál tartottak egy rövid pihenőt, úgy mentek tovább − de viszont a gépesített egységek számára nem vót út! Összerántottam akkor hamar annyi embert amennyit csak tudtam, és az irányításom mellett nekiestünk a barikádoknak, hordtuk szét őket.

Zömmel én is ott vótam − de közbe azér hát próbáltam csinálni a másirányú dógaimat is. Csak ám az vót ennek a helyzetnek a pikantériája, hogy közbe a szovjet elvtársak időnkint elvitték az embereimet. Ha kellett nekik Valamire a munkaerő: davaj, davaj! − vitték az egész bandát! Szaladok ki a Pártbizottságról a Népszínház utcába hogy ellenőrizzem őket − hát sehol sincsenek! Csak a házmesterektől tudtam meg aztán, hogy mi a helyzet. Futkoshattam akkor megin új emberekér − de hát ez így nem megy, így nem bírom végrehajtani a föladatomat!

Kétségbe vótam esve. Telefonáltam a Vas Zoltánnak is, aztán az ő tanácsára berohantam a Szövetség utcába, a Déli Hadseregcsoport

parancsnokához. Elmondtam neki, hogy ez és ez van, én egy olyan pártföladatot kaptam, hogy bontsam le a barikádokat a Népszínház utcába, hogy legyen fölvonulási útvonal a szovjet egységeknek, de most már harmadik alkalommal − hát ha mindig elviszik az embereimet, akkor én nem bírom teljesíteni a föladatot!

− Jó − aszondja −, hány emberét vitték el a mai napon?

− Húszon nyócat − mondom.

− Rendbe van − aszondja −, a mai huszonnyóc emberét visszakapja! Ha még nem vitték őket tovább. A többit most nem tudom elintézni, de a maiakat valószínű igen!

Kaptam egy papírt meg egy kísérőt, elmentünk a Rákóczi útra a Divatcsarnok pincéjébe. Egy hatalmas-nagy pinceterem, teli emberekkel, meg persze őrség. Megnézték a papíromat, huszonnyóc ember van rajta, annyit vihetek. Igen, nade hogy tudjam most itt kikeresni, hogy melyik huszonnyóc az, akikkel én ma dogoztam? Hát nem ismertem én személyesen valamennyit, meg névsorom se vót!

Beálltam középre, elkiáltottam magamat:

− Figyelem emberek! Beszkártisták vannak itt?! Hűű, egy ERDŐ! Jelentkeznek vagy százötvenen!

Most ebből kiválasztani huszonnyócat −

De egy darabbal se többet ám, mer megmondták hogy nem LEHET, húszon nyóc főt csak, hát annyira szól a papírom!

− Figyeljenek ide − mondom −, az a huszonnyóc ember, aki máma velem dogozott a Népszínház utcába a barikádbontáson, jöjjön utánam!

Sarkonfordultam, elindultam ki. Megindult utánam vagy SZÁZ! A két kiskatona meg ott állt a kijáratba, számolták: kettő, négy − huszonnégy, huszonhat, huszonnyóc darab −

− Sztoj − aszondja −, kész! A többi vissza!

Mire a Népszínház utcába értünk, mégis lettünk vagy hetvenen! Mert találkoztunk egy szovjet földerítő rajjal.

− Hova viszik ezt a sok embert? − azt kérdezi a rajparancsnokuk.

Mondom neki, hogy barikádot bontani.

− Harasó, nagyon helyes − azt mondja, és megveregeti a vállamat. És gondol egyet hirtelen: három perc alatt összeszed ott az utcában még vagy negyven embert nekem! Otthagyott hozzájuk két őrt is,

− Csináljátok, bontsátok csak a barikádokat!

Na evvel a hatvannyóc emberrel aztán becsülettel be is fejeztük a munkát, megnyílt az út a szovjet csapatok előtt a Duna felé. Ez az akció, a hét barikád lebontásának a munkája meg is van említve egy könyvbe, aminek az a címe hogy Tanulságtevők − csak az úgy veszi, hogy mi a villamos-közlekedés erdekibe tisztítottuk meg a Népszínház utcát. Holott valójába mondom egy katonai föladat volt ez elsődlegesen.

Az más kérdés, hogy utána én észszerűnek tartottam hogy akkor már indítsuk be a villamost, és javasoltam is ezt. Úgyhogy utána mindjár ellenőriztük a síneket, kipótoltuk a rongálásoknál, rendbehoztuk a vezetékhálózatot, és pár napra rá az Orczy tértől a Körútig megindult a villamos-forgalom. Ez vót Pesten a második működő vonal − az első vót a Váci út a Nyugatiig, nade ott csak egészen kis javításokat kelletett csinálni, és mégis tán ha pár nap differencia vót a kettő között! Még javába folytak a harcok, amikor már a Népszínház utcai vonal üzemelt!

Január 30-án, az első taggyűlésünkön beválasztottak a Magyar Kommunista Párt Nyóc kerületi Pártbizottságába, az elsőbe − közigazgatási vezetőnek. És egybe engem javasolt a taggyűlés a kerületi Nemzeti Bizottság titkárának is.

A közigazgatás megszervezését úgy kezdtük, hogy a Mosonyi utcába létrehoztunk egy részleget. Ott vót az első rendőrkapitányunk is, egy asztalossegédet neveztettünk ki − később aztán leváltották, mer hát túl egyszerűnek találták, hoztak helyette egy képzettebb, értelmesebb embert − hát ez így ment akkoriba, így tisztultunk folyamatosan, kerestük mindenütt a képességet! Mer káderek kellettek, hát rendőrséget meg közigazgatást nem lehet csak úgy, minden hozzáértés nélkül beindítani − káder meg eleinte nagyon kevés vót, csak fokozatosan válogatódtak ki az alkalmas emberek.

Na ez is érdekes vót: a szovjetek komolyabb kerületi kérdésekbe addig még TÁRGYALNI se vótak hajlandók velünk, amíg nem vittük mind a négy pártnak a képviselőit! Ennyire komolyan vették a koalíciós megállapodást! Úgyhogy először is föl kelletett kutatni a kerületbe a kisgazdapárti képviselőket, meg az újonnan megalakult Nemzeti Parasztpártnak a vezetőit − na ez is az én föladatom volt. Jártuk a pincéket − így kapartuk elő például a Kővágót a Kisgazda Párt résziről, meg még egész sort. Ez se vót könnyű munka, mer vót aki föl

se akart jönni a pincéből − hát nyilván vaj is vót a fejin egyiknek-másiknak! A szociáldemokratákkal nem vót probléma, azok aktívak vótak, hát ők kitűnő káderekkel rendelkeztek a Nyóc kerületbe − ott vót a Marosán Gyurka is, sokat dogoztam vele együtt, meg a doktor Dabronakival, aki később a Népi Ellenőrzési Bizottság országos elnöke lett, most ment nemrég nyugdíjba − hát ővelük nagyon jól lehetett együttműködni.

Na amikor már ővelük együtt mentünk a szovjetekhez, akkor már szóbaálltak velünk. Később aztán már nem vették ezt ilyen szigorúan, mer hát ők is látták hogy sok csibész is van a többi pártba, aki csak gátolja a munkát, úgyhogy később már tettek engedményt − de az elejin bizony nem vót mese!

így aztán beindítottuk a kerületi előljárósági munkát. A Szocdem Párt részéről egy Németh nevezetű ember lett az elöljáróság elnöke, később meg a Kovács Pali vette át ezt a posztot, aki aztán a Fővárosi Tanács elnökhelyettese is lett. Én meg a Nemzeti Bizottság titkára vótam − így indítottuk be a közéletet.

A Nemzeti Bizottságba titkár vótam, a kerületi pártbizottságon meg közigazgatási vezető, lényegébe függetlenített funkcionárius − nade közbe alapjába véve még mindig Beszkárt-kocsivezető vótam hivatalosan! A státuszom ott vót! De fizetést viszont SEHOL SE kaptam! Meg a többiek se! Egyszer, már valamikor nyáron, kaptam 150 pengőt − aztán megin semmit! Úgyhogy én úgy ettem, hogy szaladgálás közbe hol itt tettek elém egy tányér ételt, hol ott. A Beszkártnál vótam állományba tulajdonképpen, de a Nyóc kerületi Pártbizottságnak ki se kellett kérni engem a Beszkárttól, mindenki egyszerűen tudomásul vette hogy itt is vagyok, meg ott is vagyok. Különbenis tagja vótam a Beszkártnál is a pártbizottságnak, meg a szakszervezeti bizottságnak is − meg se tudom számolni, hogy hány helyen vótam én egyszerre!

Éjjel-nappal szerveztük a Pártot. Jártuk a kerületet, tartottuk mindenütt a tájékoztató pártnapokat. Emlékszek jól: még valamikor február első napjaiba egy este a Kádár elvtárs tartott nálunk pártnapot − petróleumlámpa mellett, majdnem éjjel 11-ig! Én a Fogaskerékgyárba tartottam az első pártnapomat, de még ugyanaznap mégegyet tartottam a Kettes Pártkörzetbe a Szentkirályi utcába − azon a Kállai Gyula elvtárs is résztvett. De szinte minden nap legalább

éjfélig benn vótunk a Pártba azokba az időkbe!

Elraktam magamnak ezt a kis emléket azokból a hónapokból: ez egy igazolvány, oroszul és magyarul, a Párt bélyegzőjivel meg egy szovjet bélyegzővel − evvel lehetett mozogni, tevékenykedni. 45 február negyedikével van kiállítva, és fölszólítsa a hatóságokat két nyelven, hogy támogassanak a közérdekű munkámba és biztosítsák a szabad közlekedést. Ez nagyon fontos vót akkor, hát még az élelmet is ez jelentette! Mer ami kis ennivalóhoz hozzá lehetett jutni akkoriba, az is erre az igazolványra lett kiadva a Párton keresztül.

Az élelmezésnek a megszervezése is az én föladatom vót különben, az egész kerületbe! Vót valamennyi nyersanyagunk, mer Debrecenből kűdtek lisztet meg egyebeket, és találtunk egy péket is a Dankó Pista utcába, aki vállalni tudta a sütést − csak hát nagyon kis tételbe. Úgyhogy ilyen úton nem tudtunk mindenkit ellátni. Kaptunk a szovjetektől is segítséget − azt is a Párt osztotta ki. Azután meg vidéki elvtársakkal vettük föl a kapcsolatot, azok kűdtek föl krumplit, mi meg iparcikkekkel viszonoztuk, amit csak össze bírtunk szedni azt szállítottuk vidékre a krumpliér, úgyhogy a kerület nagyüzemeinek a raktárai mind mentek erre a célra, Ganz Mávag, Telefongyár, meg a Rico Kötszergyár, ami most a Május 1 Ruhagyárhoz tartozik − ezeknek a készleteiből tudtunk üzletelni. Meg az elhagyott javak közt is ami élelem vót, azt mind egybegyűjtöttük, vót borsónk, kevés füstölthús, ilyesmik. Ami nagy kincs vót: a Baross utcai dohánygyárból szereztünk cigarettát, cigarettapapírt, dohányt − ez valuta vót abba az időbe! Vittünk ki a melósoknak füstölthúst, ilyen snicniket, nem sokat ért, de mégis hát ehető vót, HÚS, azér kaptuk a dohányt − így aztán lassan beindult a dolog. Vót négy rendőröm, összesen EGY gumibottal, azokat is elláttam füstölt csülökkel − hát pénz nem vót! De ha lett vóna is, élelmet úgyse adtak pénzér sehol! Osztottunk borsót is a rendőröknek az elhagyott javakból − na így indult meg a közbiztonság megalapozása.

Fölvettem a kapcsolatot a Vas Zoltánnal is, mer hozzá tartozott egész Budapest élelmezése − a Vas Zoltán le is írja ezt a könyvébe, hát ő név nélkül mondja: „egy beszkártista” − na ez én vótam. Ővele szerveztük meg, hogy mi villamost biztosítunk végig a Baross utcán egészen a Mária Terézia térig, úgyhogy odáig be tudtuk hozni vagonba a burgonyát, ott a Mária Terézia téren − most asziszem Horváth

Mihály tér az − osztottuk a lakosságnak a hatósági krumplit.

Szerveztem a lakosság élelemellátását − közbe meg nekünk magunknak nem volt mit enni, a család ott állt koszt nélkül! Hát képtelen egy helyzet vót! Hogy csak a csodák segítettek − de szerencsére azért akadtak csodák is. Egy tanfolyamra kűdött el a Beszkárt, ott történt ez: indulnánk haza a tanfolyamról, és az ajtóból visszahívnak a többiek:

− Pista, benn felejtettél valamit a padodba! Ott a csomagod!

Visszamegyek − hát egy jó darab füstölt szalonna van a padomba, papírba csavarva.

− Tévedés − mondom −, ez nem az enyém, valaki véletlenül tette ide!

De nem akadt gazdája, senki nem vállalta!

− Vidd csak haza! Azé, akinek a padjába van!

− De hát − mondom − ha egyszer nem az enyém!

− Ne szívóskodj már! Hát jobb ha a takarítónő viszi el?!

És addig-addig erősködtek, hogy megköszöntem − nem tudom kinek! − és hazavittem. Hát elég ramatyul nézhettem ki, ha ilyeneket csináltak velem −

Az én gondom volt még a kulturális munka beindítása is. A Corvin moziba tartottunk egy kulturális nagygyűlést − esett az eső, két helyen is beázott a tető, mégis teli vót a nézőtér! Utána meg az Uránia moziba vót egy rendezvényünk, nagyon jól sikerült az is − így kezdett lassan éledezni a város! Lendületbe jöttünk akkor, kitaláltuk hogy rendezünk egy igazi nívós előadást a Magyar Színházba. Vót már hozzá egy pár élvonalbeli színészünk − ee, nem elég, kéne még operaénekes, meg kéne még balett-táncos is! Elmentünk akkor hárman az Operaházba, kerestük az Operaház Üzemi Bizottságát.

− Üzemi Bizottság? Olyan itt nincsen.

− Kár − mondom −, mert hoztunk egy csomó dohányt meg cigarettapapírt, de csak az Üzemi Bizottságnak adhatjuk át!

− Ezen ne múljon − azt mondja az igazgató −, választunk akkor Üzemi Bizottságot!

Meg is tartották ott rögtön a választást, a Potecz Béla lett az Üzemi Bizottság elnöke, egy régi mozgalmi ember, akit nagyon jól ismertem a Ceglédi útról − átadtuk a dohányt, és kértük a segítségüket a műsoros esthez. Meg is ígértek mindent, és ment is a dolog nagyon szépen −

csak még az Otrubay Melinda művésznő gázsija vót a probléma, mer ő egy üveg pezsgőt kért a föllépésért. De előteremtettük valahonnan a pezsgőt is, és meg is lett tartva az est, nagy sikerrel −

Namost hát ebbe, hogy énnekem ennyi rengeteg munka szakadt a nyakamba egyszerre, ebbe benne vót az is hogy hát rettenetes káderhiánnyal küszködtünk. Ugye a régi gárdából sokan eltűntek, elpusztultak, ki a fronton, ki a bombázásba, ki internálótáborba, munkaszolgálatba, sokan fogságba is vótak, sokan meg csak úgy minden hír nélkül elvesztek. De akik éltek, azok is csak nehezen bírtak hazavergődni, nagy késéssel. Sokan csak februárba, márciusba, meg JÚNIUSBA szállingóztak vissza, ki Szerbiából, ki Franciaországból, ki Németországból, meg a jóisten tudja honnan, de még az év végén is futottak be elveszett káderek!

Na például ugye nem találtuk a Rajkot. Emlékszek, még az Apró sírt ottan, hogy hát

− Egy nagyon fontos elvtársunk még hiányzik, hol van a mi drága jó Rajk elvtársunk?! − meg így, meg úgy.

Pár napra azután befutott a Rajk László, sebesülten, bekötött fejjel, Bécsen keresztül vergődött haza valahonnan − így ment ez, lassan, fokozatosan.

Úgyhogy az a mag, amelyik itt január-februárba egymásra talált és összeállt, az nagyon szűk vót. Hát menynyien lehettünk? Országosan tán ezerötszázán, vagy sokat mondok ha kétezren. Budapesti viszonylatba meg pár százra tehető a számunk, nem többre! Mármint azoké, akiket így a régi mozgalomból ismertünk, akikről tudtuk hogy meg lehet bízni őket különböző föladatokkal − ez PÁR SZÁZ elvtárs vót még csak! Mi állandóan kerestük, kutattuk a kádereket, nem bennünk vót a hiba! De azokba az első hónapokba ugye azok, akik régen nem vótak párttagok csak mondjuk szakszervezeti tagok, még nem nagyon tülekedtek a Pártba! Mer nem tudták hogy mi várható. Ezek az emberek, akik akkor még nem vótak megerősödve a belső meggyőződésükbe, azokba a hónapokba még vártak!

Igaz hogy viszont jöttek olyanok is, akiknél semmi előzmény nem vót, se párttagság, se szakszervezet, se semmi! Értelmiségiek − sok ilyennel dogoztam együtt én is! Ugye például az én föladatom vót az iskoláknak a segítése is, hogy be tudjanak indulni valahogy. Jöttek egymás után az igazgatók − mi meg hát segítettük őket ahogy lehetett.

Sikerült például beindítani a Tavaszmező utcai iskolát, a Bánki Donát Teknikumot, beablakoztuk, szereztünk nekik valami tüzelőt is − úgyhogy akkor ezek az igazgatók, sőt még a tanárok is, jöttek mind, és beléptek a Pártba! Mer hát látták, hogy kérem, ez egy olyan párt, amelyik SEGÍT, amelyik a KÖZÖSSÉG érdekit nézi, és CSELEKSZIK! Akkor pedig nekem ott a helyem! − Márciusba, áprilisba sokan kerültek közénk így.

Úgyhogy lassan azér a kádermunka is kezdett úgy beindulni, kibontakozni.

Ugye a Rákosi valamikor januárba jött vissza a Szovjetunióból, és akkor egy jó darabig Debrecenbe vót még, mer Debrecen vót a székhely, ott vót a Pártközpont is, a kormány is, meg a négy nagyhatalomnak a képviselői is ott vótak, amíg ugye Pesten még ilyen zavaros vót a helyzet. Na és hát Debrecenbe mindjár januárba vagy februárba megindult egy pártiskola. És ezt a Rákosi megtekintette, de nem tetszett neki, kifogásolta hogy csupa másodrendű embert kűdtek oda.

− Erre mér sajnálják a kádereket?! − aszondta a Rákosi. − Ebbe nem szabad szűkmarkúnak lenni, ide azokat kell hozni, akikkel tényleg komoly tervünk van!

Úgyhogy akkor ezt az első turnust ha nem is zavarták szét, de lerövidítették az idejüket, és összehoztak egy másodikat, most már tényleg az első garnitúrából. Hát így kerültem oda én is, 45 március elején.

Ez aztán már csakugyan az első vonal vót, csupa ismert név. Csináltunk is egy szép emléklapot, mindenki aláírta − az első május elsején vót ez egy ilyen kis kedveskedés a Rákosi elvtársnak, át lett adva neki. Az eredeti − ez ami nekem van, ez csak egy arról készült fénykép. Itt van ni: Rudas Lászlóval kezdődik, meg Andics Erzsébettel, ők vótak a tanáraink. Aztán jön Ilku Pál, aki azután politikai főcsoportfőnök lett meg miniszter − ott ő vót a szemináriumvezetőnk. De csupa nagy név a hallgatóság is: Otta − ez vezérőrnagy lett azután; Apró Antal − nem kell bemutatni; Benke Valéria, aki most is a Politikai Bizottság tagja; meg itt van a két Komócsin-gyerek Szegedről − az egyik, a Mihály elsőtitkár most is, a másik meg, aki ifjúsági vezető vót, az ugye meghalt már, a Zoltán. Ezekkel mind együtt jártam erre az első pártiskolára − vagyis hát

tulajdonképpen másodikra, de ez vót a fontosabbik. Persze sok van közte olyan is aki meghalt már, ez a Kruzslak Béla például, utca is van elnevezve róla, azután hát a Szálai András, akit a Rajk-perbe akasztottak föl, akkor itt van Lakatos Béla, ő most halt meg nemrég, vezérőrnagy vót, a Varsói Szerződés magyar összekötője − na itt vagyok én, Fáber István! Meg itt a Biszku is! Ő a pártiskola után a Tizenhárom kerületbe lett elsőtitkár, azután meg belügyminiszter is vót, meg most is aktiv még − hát ezek mind nevek vótak már akkor is, az illegális mozgalomból, meg máma is nevek még! Akkor itt van a Kelen Béla, aki most az Esti Hírlap főszerkesztője, meg a Lajtai Vera, az is főszerkesztő; akkor Táli Sándor, Bakó, Badanti Toncsi, Dadi −

Na ez érdekes vót: ezt még ott a pártiskolán letartóztatták. Ez egy olyan furcsa − hogy mondjam − egy kiegyensúlyozatlan kommunista vót. Vót neki egy zavaros ügye, úgy valahogy nézett ki, hogy őtet akarta kompromittálni a szentesi rendőrkapitány, és ő erre állítólag a szentesi kórházba lelőtte ezt a szocdem rendőrtisztet. Akkor onnan tőlünk elvitték, és egy nagyon erélyes vizsgálat vót ellene, mer még a Rákosi se nyugodott bele hogy ilyesmik történhetnek, mer ez ugye sokat árthatott a Kommunista Pártnak. Úgyhogy el is ítélték ezt a Dadit, becsukták, azután meg külföldre került − de később úgy tudom rehabilitálták. Hagyjuk, mer nekem se világos a dolog − hát én nem vótam ott amikor lelőtte azt a rendőrt!

Korbasits Pál − ez a Kilenc kerületnek vót az elsőtitkára, azután meg nagykövet lett; akkor Florek Gyuszi, ez is meghalt már, a Ganz Mávagnak vót a vezérigazgatója −

Na itt is egy érdekes név: a Mályi. Ez Spanyolországba harcolt 36-ba. 49-be meg a Rajk-perrel kapcsolatosan lecsukták. 56-ba szabadult csak ki − és rögtön fegyvert fogott az ellenforradalom ellen! 56 november 16-án találkoztam vele a Tiszti Házba, amikor megalakult a Partizán Szövetség, még úgy megörültem neki ahogy megláttam,

− Te − mondom neki −, de régen nem láttalak!

− Hát hogy az istenbe láthattál volna, amikor börtönbe vótam − aszondja −, két nappal ezelőtt szabadultam!

És azonnal fegyvert fogott és harcolt! Egy nagyon egyenes, egyszerű, nagyon belevaló kommunista vót ez − és akkor művezetőt csináltak belőle Csepelen, ebből a kitűnő emberből! Mikor egyszer itt járt az Ibarruri, a Spanyol Kommunista Párt elsőtitkárnő) e, és kivitték

Csepelre, ez a Mályi üdvözölte ott spanyolul!

− Hát maga honnan tud spanyolul? − kérdezi az Ibarruri elvtársnő.

− Spanyolországba harcoltam 36-ba, a Köztársaságér! − aszondja.

− És most mit csinál itt?

− Művezető vagyok − aszondja a Mályi. Csak csudálkozott az Ibarruri −

Na ővele úgy barátkoztunk össze ott a pártiskolán, hogy nem is tudtuk hogy egyszer már találkoztunk! Csak később, ahogy így a háborús élményeinket mesélgettük egymásnak, akkor derült ki! Szerencsen történt ez. Vót ottan egy fahíd. Mi vonultunk vissza, meg a németek is vonultak vissza, persze mi szekerekkel, a németek meg gépkocsikkal − és persze minket a németek férenyomtak, hogy majd előbb ők mennek át a hídon. És, már szépen sötétedett, mi ott vártunk a sorunkra, álldogáltunk egy kicsit távolabb − amikor egyszercsak odalép mellém egy civil.

− Mondja már − aszondja −, hogy lehet itt a sötétbe megkülönböztetni a németeket a magyaroktól?

− Hát − mondom − nagyon egyszerűen! Mi lovas szekerekkel vagyunk, a németek meg gépkocsikkal!

De avval már el is tűnt az én emberem a sötétségbe! Állunk tovább, várunk, a németek vonulnak − egyszercsak egy HATALMAS robbanás: levegőbe repül a híd!

Hát kiderült, hogy ez a Mályi vót a szervezője ennek az akciónak. Ahogy ott meséli a dogot, egyszercsak kapcsolok:

− Az istenedet, te! Hát VELEM beszéltél ott a hídnál! Épp tőlem kellett megkérdezned, hogy mi a különbség a németek meg a magyarok között!

Na, ilyen kicsi a világ!

Eltartott ez a pártiskola vagy nyóc hétig, két hónapig − utána vissza, dógozni!

Amikor visszajöttem a pártiskoláról, kaptam mindjárt egy olyan utasítást, hogy szervezzem meg a Beszkártnak a központi pártbizottságát, és alatta az egész területre kiterjedően a 31 alapszervezetet − villamos, busz, Hév, Andrássy úti földalatti, minden hétszentség benne vót. A csúcs-pártbizottság a székházba vót, az Akácfa utcába, a többi meg hát szanaszét a városba. Nekem persze mint szervezőtitkárnak állandóan mindenütt ott kellett lennem, közbe

meg még a Nyóc kerület is, a Pártbizottság is meg a Nemzeti Bizottság − hát én állandóan csak úton vótam! És hát azt tudomásul kell venni, hogy akkoriba közbiztonságról Budapesten még nemigen beszélhetünk, mindenféle atrocitásoknak vót kitéve az ember − én meg éjjel tizenkét órakor, meg fél egykor jártam haza a Conti utcába! És vállaltam, és csináltam, szakadásig −

Hozzá még a Beszkártnál a szakmai munka − ugye a szétlőtt, romos, tönkrement kocsikkal kellett indulni, nagyon nehéz vót a műszakot is megszervezni, embereket találni, mozgatni őket ezekbe a nehéz időkbe − nagyon keserves dogunk vót!

Meg hozzá még ez a lehetetlen helyzet, hogy pénz sehol, a családnak élelem sehol! Engem még csak kínálgattak így jártombakeltembe evvel-avval − de odahaza mi legyen? Amikor a nagyobbik fiam tüdőgyulladásba vót, oda kelletett adnom az egyetlen jó ruhámat öt liter tejér, hogy tudjon valamit enni a gyerek, nehogy elpusztuljon nekem!

Hogy tényleg úgy elgondolkozok rajta most utólag, hogy MENNYI áldozatra vótunk mi képesek azokba az időkbe! Hogy MENNYIT ki bírtam magamból hozni! Jó hogy a kényszer is belevitte az embert, az a sarokba-szorítottság − de azér a lényeg mégis az, hogy akkor még tudtunk lelkesedni a célok megvalósításáér!

Nagy eredmény volt, amikor már biztosítani tudtuk a napi egyszeri egytálételt mindenkinek, és pénzt is tudtunk osztani, öt-hétszáz pengőt − igen, de közbe nyakunkon az infláció! Mi csak dógoztunk szakadásig, és ott álltunk „arccal a vasút felé”, közbe meg körülöttünk olyan viszonyok, hogy amíg a villamos végigért a Boráros tértől a Pozsonyi útig, azalatt NÉGYSZERESÉRE emelkedett a krumpli ára! Balogh Jóska vót akkoriba a Beszkárt Pártbizottság titkára, én a helyettese − kitaláltuk a Jóskával, hogy a végállomáson megszámoljuk a bevételt, kiosztjuk az embereknek, hogy legalább fél kiló krumplit tudjanak venni érte − kis híján fegyelmit kaptunk ezer mind a ketten −

Akkoriba a Beszkártnál még újságot is szerkesztettem! Rendes nyomtatott újságunk vót, a Szárnyaskerék, még most is ki szokták tenni a sajtó-napon a kultúrterem elé, pont az én egyik cikkem föl van kasírozva egy nagy plakátra és ki van állítva a székházba! Én is tettem el számokat belőle − ez épp egy szilveszteri szám, ki is vagyok figurázva benne, aszondja: „Fáber István: Éljen a napi 24 órás

munkaidő!” − szóval ugye célzás arra hogy milyen RENgeteget dogoztam!

45 őszén egyszercsak szóltak, hogy elkűdenek a Luther utcába a Beszkárt-tisztiiskolára. − Hát, mit csináljak, kűdjetek! − El is végeztem, kiváló eredménnyel, 17 tárgyból 17 kitűnőm vót, állami bizottság előtt kelletett vizsgázni, megvan valahol most is a képesítésem −

Ezt 45-be kezdtem el ősszel, 46 júliusba fejeztem be − ahogy megkaptam a képesítést, kineveztek a Tisztképző Intézet titkárának! Az a papírom is megvan, a Gerő aláírásával! Hát lényegébe tanárnak tettek oda, mer kevés vót a tanár − gazdaságpolitikát tanítottam. De közbe meg az ÖSSZES többi munkám párhuzamosan ment tovább!

Na itt a fénykép az első évfolyamról amit levezettem! Itt vagyok én. Hát fiatalon még, soványan − Ez meg itt a barátom, a Bata Pista, aki azután honvédelmi miniszter lett! Tanuló vót ő is nálunk, a tanítványom!

Meg − el is felejtem − én vótam még a káderes is egy darabig a Beszkártnál, mer épp nem vót káderesünk -akkor vót például, hogy a Marjait elkűdtem külügyi tanfolyamra! Aki most a Minisztertanács elnökhelyettese − na hát őt is én indítottam! Az apja a kispesti telepen vót remizvezető, sokat dogoztam ővele is a Pártba, aztán a fia is beszkártos lett − és amikor kértek tőlem hat embert a külügyi tanfolyamra, akkor én öt másikkal elkűdtem a kis szemüveges Marjait. Szépen végig is járta az iskolát − úgyhogy később már, mikor én tábornok vótam és a honvédelmi miniszter nevébe én fogadtam a nagyköveteket, a kis Marjai már főosztályvezető vót a Külügybe és mindig ő hozta őket, így találkozgattunk. Azután Moszkvába lett nagykövet, most meg a Minisztertanács elnökhelyettese!

Meg én vótam egy jó ideig a kongresszusi versenytitkár is a Beszkártnál. Annyi minden vót −

Hát ugye, a Beszkárt −

Mi mindig nagyon büszkék vótunk rá − van is egy csomó fényképem erről − hogy mindig mikor egy fölvonulás vót, május elseje, vagy az új pénz megteremtésének az ünneplése, vagy akármi, a Beszkárt mindig három-négyezer emberrel vonult fel. Egyenruhába, zenekarral − impozáns látvány vót ez minden megmozduláson, és annakidején a Rákosi külön ki is emelte mindig, hogy milyen büszke ő

is a Beszkártra!

Csak közbe ezmellett vót a Beszkártnak egy másik ódala is.

Még valamikor 45-be vagy 46-ba a Budapesti Pártbizottság épületébe vót egy zártkörű filmvetítés, egy 44-es filmet néztünk meg, ilyen híradó-összeállítást. Én a Kossá Pistával ültem asziszem a második sorba, az első sorba meg hát a Rákosi, a Gerő, a Révai, a Kovács István, mind ezek az akkori nagy menők. És vetítik a filmet. És egyszercsak lássuk: beszkártisták masíroznak, egyenruhába, nyilas karszalaggal, fegyverrel −

Az Öreg úgy látszik jól megnézte hogy kik ülnek mögötte, mer hátra fordul, aszondja a Kossának:

− Pistám, Pistám! Ti egy örök talány vagytok számomra! Mindig büszke voltam rátok, mer az illegális mozgalomba is ti voltatok akik egyenruhás szervezetként sztrájkoltatok, és egy NAGYON komoly bázisnak vettük mindig a Beszkártot! És akkor − aszondja − nézd meg, mi van ott!

Igen, szóval ez vót a helyzet! Ez az igazság: ilyen kétarcú vót mindig a Beszkárt!

45-be persze vót a Beszkártnál is egy tisztogatás − de nem vót azér ez egy nagyszabású, látványos valami, mer az ilyen gyanúsabb elemek is örültek ha minden feltűnés nélkül, a maguk jószántából eltűnhetnek, nem nekünk kellett őket kisöpörni. Hát vót azér egy-két ügy. Az olyanokat, akik tényleg hát ártottak, akiknek emberi élet tapadt a kezükhöz, azokat a Népbíróságon keresztül felelősségre vontuk. Például a bevonulási megbízottat, akinek az vót a szerepe hogy a frontra kűdje az elvtársakat − annak én is ott vótam a tárgyalásán a Kossával − hát az kapott tíz évet. Mer az tényleg elég gálád módon viselkedett. De már például a helyettese, az megúszta, meg is maradt a Beszkártnál − eléggé becsültük is az öreget, mer jó szakember vót. Később már, amikor én magas beosztásba vótam, előkerült egyszer, mer valami problémája vót és fölkeresett engem igazolásér.

− Emlékszik rá − aszondja −, hogy én segítettem magán 44-be? Hogy én adtam magának fölmentő igazolást?

Hát nevettem.

− Persze hogy emlékszek! − mondom. − Még most is megvan a papírom! Tényleg maga állította ki. Az van benne, hogy a Budapesti Hadtestnek az ilyen és ilyen számú határozata alapján kéri a

fölmentésemet, mivel a Beszkárt állományába vagyok − én föl is mutattam ezt a papírt, aztán jól kiröhögtek vele. Nem fogadták el! De

− mondom − minden esetre köszönöm hogy segített. És hát hálás vagyok, és egy rossz lépést se fogok tenni a maga irányába!

A Nyóc kerületbe a legszűkebb káderek közé tartoztam akkoriba. A Keresztes Sanyi vót a kerületi pártbizottság függetlenített elsőtitkára, én meg a helyettese vótam, szintén függetlenített. Ez a Keresztes egy nagyon híres kommunista vót, 17-be ő vót a Szovjetunióba a magyar és kínai alakulatoknak a politikai helyettese, aztán mikor elesett a parancsnokuk, akkor átvette az egységet, ő lett a parancsnok. Később aztán bukott a Keresztes, úgyhogy tizenöt évet vót börtönbe odakinn − csak egy évvel kevesebbet mint a Vas Zoltán. Későn is jött haza, 45 végén, vagy lehet hogy már 46-ba. De eleve úgy küdték már, hogy elsőtitkár legyen − megkapta akkor a Nyóc kerületet.

Megjött a Szovjetunióból, és hát ugye idegen vót, nekifogott akkor tájékozódni először − így kerültünk össze. Nem is ismertük még egymást, amikor fölhívott engem valamiér telefonon − és elkezd nekem ottan jó katonásan, pattogva parancsolgatni, csak ugat nekem a telefonba, alig is értettem hogy mit akar −

− Ejnye − mondom neki −, ne beszélj velem így, nem vagyok én a te kapcád! Beszélj velem tisztességesen! − és lecsaptam a kagylót.

Tíz perc múlva már ott vót nálam, a lakásomon.

− Öcsém! − aszondja. − Ide figyelj! Hát ki az isten vagy te, hogy így beszélsz velem?!

− Hát − mondom − már bocsáss meg, nem én beszéltem veled ÍGY, hanem te énvelem! Amilyen vót az adjonisten, olyanra sikerült a fogadjisten! Na mondjad amit akarsz, ha rendes hangon tudod mondani!

De attól a PERCTŐL kezdve mi a legjobb barátok lettünk. A legjobb, legőszintébb barátok! Na mondjuk bajos ezt így mondani őrá hogy „a barátom”, mer jóval öregebb vót nálam − de az biztos hogy a legbelsőbb magánügyeibe is beavatott engem attól kezdve a Sanyi. Ő lett a függetlenített kerületi elsőtitkár, de eléggé beteg is vót, asztmája vót, meg a hétszentség tudja miminden baja még, úgyhogy teljesen énrám támaszkodott, nagyon ragaszkodott hozzám, olyanok lettünk mint az elválhatatlan testvérek, MINdenhova hurcolt magával, MINdenbe beavatott engem!

Vót egyszer egy jópofa esetünk. Megyek be a közös irodánkba, hát látom: épp szedi szét a pisztolyát, törölgeti, összerakja, tölti csőre -

− Na − mondom −, mi az isten van? Kit akarsz lelőni?

− Öcsém, velem jössz! − aszondja.

− Jól van, mehetünk, de nekem nincs pisztolyom! Hova kell menni?

− Ne törődj vele, ne kérdezz semmit, csak gyere! Elmentünk valahova a Tompa utcába. De én semmit

nem értettem az egészből! Csak utóbb rakosgattam össze nagyjából, hogy miről is volt szó. Hogy kapott a Sanyi valami üzenetet, aminek nem tudta hogy mi van a hátterébe. A lányára hivatkoztak a telefonba, aki a moszkvai magyar követségen vót, hogy az üzent neki valakivel, menjen el az üzenetér egy bizonyos címre. De én máig se tudom hogy mire gondolt a Sanyi, mer nem tudom elképzelni hogy félt vóna! Csak elég az hozzá, hogy megálltunk a lépcsőházba a fordulóba, ő hátrabújik, nekem meg azt mondja:

− Ott csöngess be! Mondd hogy te vagy a Keresztes Sándor!

Becsöngettem. Kijött egy nő.

− Keresztes Sándor vagyok − mondom −, egy üzenetet kaptam − −

− Jaj − aszondja a fiatalasszony −, jöjjön be, itt van egy nagy doboz holmi, a lánya kűdte magának Moszkvából − −

Már akkor jött elő a Sanyi, engem féretólt:

− Én vagyok a Keresztes Sándor − aszondja −, csak ki akartam próbálni −

Később aztán persze eltávolodtunk egymástól, ahogy én elkerültem, kevesebbet találkoztunk már − de azér úgy mindig számontartott engemet a Sanyi. Még 56 után is. Emlékszek, ülnök vót a Keresztes a Legfölső Bíróságon a Nagy Imre-perbe, és még ott is arra vót kíváncsi, hogy én nem-e csináltam valamit, énrólam kérdezgette még ott is a vádlottakat. Meg is mondta nekem utána:

− Mindenkit végigkérdeztem − aszondja −, hogy ismernek-e téged, és hogy nem csináltál-e valami gazemberséget! De nem tudtak rólad semmit se. Szerencséd!

Persze, hát semmi olyat nem csináltam én, és a Maléterrel, meg ezekkel nem is találkoztam én az ellenforradalom alatt! Megnyugodott akkor a Sanyi −

Na, de nem akarok előre szaladni!

45-be vót az első demokratikus választás − rengeteg munka vót

annak az előkészítése is. Nagyon el vótunk keseredve, amikor aztán vereséggel végződött − hát mennyi mindent nyújtottunk pedig mi a közösségnek! Burgonyát osztottunk, meg tüzelőt, borsót, megszerveztük az államapparátust, a rendőrséget, az iskolákat beindítottuk, megcsináltuk hogy legyen orvosi rendelés − kiharcoltuk hogy ÉLHESSENEK az emberek, ha szűkös keretek között is! És akkor erre: vereség −

Emlékszek, a Révai vót kint utána, az próbált ott lelket önteni belénk, hogy

− Na ne lógassák már az orrukat − aszondja −, hát érte már vereség máskor is a Kommunista Pártot! Föl a fejjel, és most majd a tapasztalatok birtokába úgy kell dógozni, hogy legközelebb −

De bizony legközelebb megin csak a vereséget könyvelhettük el! 47-be a második választáson: megin vereség! Megin nem kaptuk meg az abszolút többséget -nem emlékszek a számokra, de jóval a várt 45 százalék alatt maradtunk megint! Hát elkeserítő vót!

Persze nehéz terep is vót a Nyóc kerület. Hát a Szentkirályi utca, Sándor utca, Baross utca: egy dzsentrinegyed végeredménybe, grófok, bárók, hercegek, meg mittudomén kik laktak ott! Vót mondjuk még kisiparosság is − de az se mimellettünk vót! Mer az meg szocdem vót! Az első választáson meg külön listán mentünk, a szocdemek ellenünk léptek föl!

Pedig 47-be mentek ezek a kékcédulás ügyek is − hát erről mondjuk én sokat nem tudok, meg akkor se tudtam, mer én lényegébe közigazgatási vonalon dogoztam, ebbe meg hát inkább az egyenruhás szervezetek vettek részt. Mondjuk például a vasutasok − hát ugye egy vasutas Pesten is vasutas, meg Orosházán is vasutas, azt könnyű vót ide-oda dobálni, leszavaztatni öt-hat helyen, egyenruhába bizalomgerjesztőbb vót. De civil ember kevésbé csinálhatta ezt − úgyhogy az én hatáskörömbe nem is nagyon ment ilyesmi. Meg hát ilyen módon úgyse lehetett eldönteni a kérdést! Mindegy, nem érdekes ez ma már −

Úgyhogy, hát dógoztunk tovább, a vereség dacára dógoztunk!

Persze közbe ment a szocdemekkel a huzavona − már 45-be megkezdődött ez. Amikor ugye az lett a kérdés, hogy ki melyik Pártba lépjen, a Kommunista Pártba, vagy maradjon-e meg inkább a Szociáldemokrata Pártba − elég sok fura eset vót ebből. Hát én persze

azonnal beléptem a Kommunista Pártba; és akkor a volt szocdem párttitkárom, a Szamai − egy gyáva, begyulladt emberke vót különben, 44-be egyszer az utcán rákiabáltam, katonaruha vót rajtam, „Szamai elvtárs, Szamai elvtárs!”, jó hangosan, mondjuk tényleg fölösleges hülyeség vót, de ahogy az BEijedt! „Meg van maga MAR-hulva?! Mit kiabál!” „Maga van megijedve?”, mondom neki. „Hát én vagyok katonaruhába, maga civil, és MAGA fél?” − Na hát evvel a Szamaival találkoztam 45-be, benn a szakszervezetnél a Magdolna utcába, és aszondja nekem:

− Mi van?! Hallom a kommunistákhoz mentél, itthagytál minket! Áruló vagy?! − aszondja. − Meg fogod te még bánni ezt! Gyere vissza, most még van visszaút!

− Ugyan Szamai elvtárs − mondom neki −, én azon csudálkozok, hogy te maradtál! ÉN csudálkozok TErajtad!

Azér elég sok szocdemet átszipkáztunk akkor mindjár. Például a Schönherz Zoltánnak a húga jut eszembe. Ővele például nem is nagyon kelletett erőlködni, gondolkodás nélkül jött, első hívásra − mer nem az vót hogy neki talán nem tetszettünk vóna, vagy hogy ő nem hozzánk tartozónak érezte vóna magát, mindössze csak annyi vót: nem ő akart közeledni, várta hogy mi hívjuk. Nyilván nem tudta hogy hogyan vélekedünk róla, ezer várt! Meg persze aztán sok olyan is vót, hogy félt valamitől, azér nem mert hozzánk jönni. Ugye a legtöbb csinált valamit 45 előtt − vagy NEM csinált valamit amit kellett vóna csinálni! −, és nem tudta hogy mi ezt tudjuk-e róla, ezer félt, ezer várt − úgyhogy legtöbbször a mi részünkről kellett egy kis bátorítás.

Akkor az elején a szocdemek nagyon fölszaladtak, nagyon gyorsan megugrottak. Csak közbe meg nagyon föl is hígultak, mer oda aztán mindenféle emberek beléptek! Úgyhogy el is hangzott egy olyan álláspont, hogy aki kemény legény, karakán kommunista, az inkább maradjon meg a szocdemek közt, hogy nevelni tudja őket, hogy vigyázhasson hogy baloldali irányba fejlődjön a Szocdem Párt.

Aztán 48-ba ugye jött a fúzió, a két párt egyesítése.

Megkezdődött az előkészítés munkája, csináltunk a Nyóc kerületbe is egy kétszer három fős Előkészítő Bizottságot, én is tagja vótam kommunista ódáiról, szocdem részről meg a Marosán, a Dabronaki, meg a Szamai vótak benne − ezek akkor még mind szocdemek vótak, egészen az egyesülésig!

A Nyóc kerületbe különben nem vót semmi baj, ott elég simán ment minden. De a Beszkártnál már nem. Ott RENGETEG bajunk vót a szocdemekkel!

Persze ott se magukkal a szociáldemokrata párttagokkal vót minekünk ellentétünk! Sőt hát így érzelmileg nagyon közel álltunk mi őhozzájuk, mer ugye ahogyan például a Braun Soma szemináriumán is egymás mellett ültünk a szocdemekkel, azt lehet mondani hogy egy emlőről táplálkoztunk, testvérek vótunk mi ővelük! A szocdem TÖMEGGEL nem vót nekünk komolyabb problémánk − hanem a vezetőkkel! Akik függetlenített funkcionáriusok vótak, vagy mondjuk országgyűlési képviselők, onnan kapták a fizetést, abból éltek − és ezt a pozíciójukat nemigen akarták föladni! A gyűléseken csapták a nagy cirkuszt, verték az asztalt, nyomták a szövegeket, minthogyha ők jelentenék a balszárnyat − közbe meg csak a saját érdeküket keresték, és jobboldaliak vótak, direkt jobboldaliak! Hát amit a Marosán is leír a könyvébe, hogy egyiknek-másiknak inkább adtak nyolcvanezer forintot a pártkasszából, csak hogy tűnjön el, hagyja el az országot, disszidáljon − mint például a Szedernek, meg még egy csomónak! Mer ANNYIRA jobboldaliak vótak, hogy csak rontották itt a levegőt! Vagy ott van például a Kéthly Anna, aki már egyenesen SZÉLSŐjobboldali vót! Ami aztán hát 56-ba is szépen beigazolódott!

Úgyhogy mondom mi nem ítéltük el magát a Szociáldemokrata Pártot − csak az egyes vezetőit. Akikkel már nagyon régóta folyt a mi harcunk − hát amikor még a Horthy-időkbe elárulták a bérharcot, jelentették a rendőrségnek a vezetőket, úgyhogy az ő árulásuk alapján szedték össze a sztrájk irányítóit, meg ilyen dogok mentek! Hát ezekkel a szocdem vezetőkkel mi persze hogy keményen szembeszálltunk! És ez a harc nagyon kiélesedett a fúzió előtt, amikor ezek a vezetők még mindig nem akarták észrevenni, hogy a jövő a Kommunista Párté! És nem az övéké! Hát 48-at írtunk már − és ezek MÉG MINDIG nem tudták ezt fölfogni! Pedig ha másból nem, akkor a Marosánnak az akkori állásfoglalásából tudni kellett vóna ezt már nekik is!

Voltak persze azér másmilyen vezetők is a szocdemeknél, olyanok is voltak akikkel jól lehetett együttműködni. Hát például a Marosán! Ugye épp a Marosán fejtette ki, hogy a Kommunista Pártnak és a Szocdem Pártnak szoros szövetségre kell lépni, mer a békéér harcolni,

az imperializmussal szembeszállni világviszonylatba is csak a munkásosztály szoros egységével lehet! És hogyha ezt egyesek nem értik meg, és akadályozzák ezt a szoros egységet, akkor a közös LÉTÜNK forog ezmiatt kockán! − ezt épp a szocdem Marosán mondta el akkoriba a legszebben!

Vagy ott vót a Szakasits. Aki ízig-vérig igazi munkásember vót! Hát nagyon jól ismertük, mer még a régi mozgalomba sokat jártunk a vasasokhoz, ahol előadások vótak, például eljátszották a Fösvényt, és ezeket a rendezvényeket mindig ö nyitotta meg, és nagyon értékes beszédeket tartott ottan! Vagy emlékszek a Népszava negyvenkettes karácsonyi számára, amiben ő írta a vezércikket, egy gyújtó hangú, nagyon nagy jelentőségű írást!

Hát később azér a Szakasits egy kicsikét úgy hogy is mondjam, egy kicsikét úgy megváltozott ezekbe a dogokba, úgy visszahúzódott − de lehet hogy ezt csak a Rákosinak a rámenős magatartása okozta. Mer már szinte úgy rászálltak, rátelepedtek a fúzió előtt a Szakasitsra! Amikor pedig ő még egy önálló pártnak a vezetője vót! Hát bizonyos mértékig érthető ugye ez is, hogy nem jó szemmel nézte, nem túlságosan örült neki, hogy amikor ők önállóan döntenek valamiről a saját hatáskörükbe, akkor a Rákosi beleköp a tányérjukba és mást határoz az ő dógaikba − hát ez egy elég nehéz szituáció lehetett a Szakasitsnak! Csak aztán mégis eldöntötte a dogot, hogy azér a Szakasits erősen a Marosánnak a befolyása alatt állt, úgyhogy végül azér ő se fordult szembe mivelünk.

De vót még egy sor nagyon jó szocdem vezető − például a Koltai. Vagy a Schiffer Pál, a Szakasits veje. Azok is inkább a balos vonalat vitték. A Schiffert ismertem jól, mer bőrös vót, a Wesselényi utcába sokat láttam. Meg hát még egy jó pár ilyen is vót azér! Csak sajnos bizony őnáluk az ilyenekből vót kevesebb.

Na hát mondom a Beszkártnál nagyon éles vót a viszonyunk a szocdemekkel. Mer ott elég sok olyan szocdem vezető vót, aki vállalati viszonylatba is vezető vót, hatalma vót, és akkor ott basáskodott − hát ilyenek mentek, hogy ha egy szocdem tag át akart lépni mihozzánk, akkor retorziókat alkalmaztak vele szembe, elbocsájtással fenyegették! És ezek az emberek, akik sokszor már tizenöt, meg húsz évet is eltöltöttek a Beszkártnál, itt szerettek vóna előremenni a szamárlétrán is, meg hát itt szerettek vóna nyugdíjba menni, ezek az emberek egy

ilyen helyzetbe persze hogy nem mertek mozdulni!

A fúzió előtt országosan az vót a helyzet, hogy szinte mindenütt ÖZÖNLÖTTEK át a szocdemek a Kommunista Pártba − minálunk meg alig egy pár. De ezeket is állandóan nyugtatgatni kellett, hogy ne törődjenek a fenyegetéssel, majd mi megvédjük őket − de nem sokra mentünk, mer mindenki félt. Úgyhogy már a Budapesti Pártbizottságon is föltűnt az elvtársaknak, hogy hát mi van a Beszkártnál, mér áll a Beszkárt?! Be is hívott az Apróné elvtársnő, és aszondta nekem:

− Hát Pistám − aszondja −, nem vagyunk megelégedve veletek! Máshol ÖMLENEK a szocdemek a Pártba, tinálatok meg néma csend! Hát mi van − aszondja −, alusztok ti ott a Beszkártnál?

− Hát − mondom − ne csudálkozz Apró elvtársnő! A Beszkártnál az a helyzet, hogy egy csomó főnök szocdem! És ha valahol szocdem a főosztályvezető, akkor ott a portás is szocdem, mer nem mer más lenni! Mer félti a bőrét, félti az előmenetelét, félti a nyugdíját! Előbb − mondom − le kellene vágni a hidra fejit, majd akkor jönnének nálunk is a Pártba! De addig nem tudunk csinálni semmit!

− Nézd − aszondja −, valamit találjatok ki, mer ez nem jól van, ennek így rossz vége lesz!

Úgyhogy szóval muszáj vót akkor már nekünk is keményebben föllépni, muszáj vót nekünk is erősebb nyomást alkalmazni! Lényegébe ugye én erre kaptam megbízatást, aminek hát eleget is tettem − hát aztán később vita lett ebből, majdnem pártfegyelmit kaptam, sőt még úgy látszott hogy a párttagságom is kockán forog, mer − szóval, hát olyan módszereket is alkalmaztam, amik ugye vitathatók vótak. De viszont hát kellett, KELLETT ez akkor, mer nem vót más megoldás!

Szóval csináltam mondjuk egy disznó dogot, foganatosítottam egy operatív intézkedést − na hát az az igazság hogy egy pár ember egyszerűen el lett bocsájtva. Fölmondtunk néhánynak! Mer olyan ÉRTETLEN vót egyik-másik, és olyan SZEMTELEN, olyan ARROGÁNS − hát teljesen pipa vótam már! Még a gyűlésről is kiküdtem az egyiket!

− Hagyja el a helységet − mondom −, most azonnal hagyja el a helységet! Hát a határozat magára nézve nem kötelező?! A Harmadik Kongresszus elfogadta a határozatot, Szakasits is nyilatkozott,

úgyhogy ha most maga szabotálja itt a két párt egyesülését, akkor maga nem érdemli meg hogy ebbe a beosztásba legyen! Mer vegye tudomásul − mondom −, hogy maga a Párt bizalmából volt ezen a poszton! Úgyhogy most tessék távozni!

Hát, lehet hogy nem vót mindenbe igazam, mer rendbe van: ez se egy módszer. Sokan megbíráltak érte. De viszont másrészt meg az az igazság, hogy ezután TÓDULTAK át mihozzánk a szocdemek! Abba a PERCBE megindult az átiratkozás!

Kijött akkor egy magas beosztású szocdem vezető, a Vas-Witteg, tartott egy pártnapot a Beszkártba a szocdemeknek − hát az TAJTÉKZOTT! Csúnyán kirohant ellenünk, főleg ellenem, fenyegetődzött, kiabált,

− Fáber, Fáber − aszondja −, KI EZ a Fáber?! Szeretnék én evvel a Fáberrel találkozni!

Persze rögtön utána elmondták nekem, hogy mit ordítozott a Vas-Witteg, hogy szeretne velem találkozni. Úgyhogy amikor pár nap múlva megin kijött, én már vártam. Eléálltam:

− Fáber István vagyok − mondom −, hallottam hogy szeretne velem találkozni! Hát állok rendelkezésére!

Mondanom se kell, hogy fél év múlva már a Vas-Witteg is tagja vót a egyesült Pártnak, a Magyar Dolgozók Pártjának −

Nekem csak az vót a pofon, hogy aztán később a Szót alelnökének nevezték ki ugyanezt a Vas-Witteget. Most halt meg nemrég, és díszpompával temették el a Panteonba. Nem akarok ízléstelen lenni egy halottal szembe, de de de − szóval hát azér ez egy pofon vót nekem.

Na elég az hozzá, hogy nagy bruszt ment akkoriba a Beszkártnál. Nagyon éles vót a hangulat. Hát még ütés is csattant! Vót egy propagandistánk, a Gyöngyösi − pont aki annakidején bevitt engem a Beszkártba! −, és egy Frigyes nevű szocdem, egy Európa-bajnok boxoló egy szóváltás közbe a folyosón egyszerűen leütötte ezt a Gyöngyösit!

Odaálltam akkor a Frigyes elé, mondom neki:

− Hát Frigyes − mondom −, ha ilyen bátor verekedő vagy, akkor mér nem a nehézsúlyú világbajnokkal állsz ki? Hát egy kis szemüveges emberrel kezdesz?! Ez neked a bátorság?!

Erre akkor a Zborai főosztályvezető esik ott nekem!

− Minden kommunistát ki kéne nyírni! − aszondja nekem. − Ki kéne NYÍRNI minden kommunistát!

Írtam akkor erre egy cikket a Szárnyaskerékbe, „Zborai úr ki akarja nyírni a kommunistákat”, ez vót a címe. Na ez az a cikk, amit még most is ki szoktak állítani a Sajtó Napján!

Szóval ilyen hangulat vót akkoriba a Beszkártba, ilyen éles harcok mentek akkor!

De aztán ahogy megtörtént a két párt egyesülése, ez szépen elcsitult. Minden rendbejött akkor, és a kedélyek is egycsapásra lecsillapodtak.

49 április vót, amikor egyszer a Keresztes Sanyi, a Nyóc kerületi Pártbizottságnak az elsőtitkára kapott egy telefont az Országos Káderosztályról. A Földes László beszélt.

Hogy az a helyzet, hogy katonákra lenne szükség, olyanokra, akik lehetőleg értenek valamit a légierőhöz. Mer káderhiány van a hadseregbe. És, hogy ők többek között a Fáber Istvánra gondoltak.

− Úgyhogy − aszondja a Földes − gyertek be mind a ketten, mer ezt a dolgot meg kell beszélnünk!

− Micsoda?! − aszondja a Keresztes Sanyi. − A Fábert nem adom. Szó se lehet róla! Bemegyünk, rendbe van, de előre megmondom: a Fábert nem adom!

Bementünk akkor a Keresztessel a Káderosztályra.

Hát én se akartam katona lenni, én is nagyon tiltakoztam! Honnan értenék én a légierőhöz?! Hát én híradós vagyok, póttartalékos tizedes, civilben meg Beszkárt kocsivezető, és életembe se gondoltam én, hogy −

Jó, nem érdekes, hát ki a fene értene itt a légierőhöz! Tudjuk hogy senki se ért hozzá − nadehát AKKOR IS kell az ember!

− Neked ezt nem kell magyarázni Sanyikám − aszondja a Földes −, te is tudod nagyon jól a hadseregnek a fontosságát, tudod hogy most a hadsereget kell erősítenünk!

− Azt tudom. De nem a Fáberral! A Fáber énmellettem van, és nekem szükségem van rá, mert ő a helyettesem, én meg beteg vagyok, most is szanatóriumba voltam, és másra nem bízhatom a dogokat!

Én csak ültem, és csöndbe hallgattam, hogyan alkudoznak rám.

− Márpedig − aszondja a Földes − a Fábert behozzuk, mer őt alkalmasnak tartjuk!

− De én meg NEM ADOM a Fábert! Hiába is próbálod, mer NEM és NEM!

Csak ám a Földes Laci ravasz volt, hogy párját ritkította! Tudta, hogy a Keresztes már 18-tól hadosztálypolitikai helyettes volt kinn a Szovjetunióba, és tudta, hogy ez a gyöngéje a Sanyinak! Azt mondja neki:

− De Sanyikám, hát mit izélsz itten?! − azt mondja. − Hát nem mondtam neked, hogy hadosztály-politikai helyettesnek akarjuk a Fábert?

− Micsoda?! HADosztály-POLItikai HElyettesnek?? Annak adom. Annak adom! Viheted. Vigyed!

Na így lettem katona. Őrnagyi rangot kaptam, 49 május elsejével. Egy percig se voltam hadosztály-politikai helyettes − de mindegy.

Úgy vonultam be, hogy megkaptam a behívót a Farkas Mihálynak az aláírásával, hogy ekkor és ekkor − jelentkezzek őnála mint miniszternél. Egy bricsesznadrág volt rajtam, simlis sapka − úgy mentem be a Honvédelmi Minisztériumba. Mondanom se kell, hogy előbb a párthelységet kerestem volna − de nem találtam ott senkit. Azt mondta az ügyeletes tiszt, hogy volt itten egy párttitkár, a Padusitzki ezredes, de azt maga mellé vette a miniszter; meg van itt még valaki, a doktor Szeremlei ezredes, de nem tudják, hogy az milyen vonatkozásban foglalkozik a dolgokkal, meg azt se tudják, hol van most − na jó, hát ha Párt nincs, akkor gyerünk egyenest a miniszterhez!

Bementem akkor a Farkas Mihályhoz, jelentkeztem.

− Na, maga az? − kezet rázott. − Tudja már, hogy milyen beosztást fog kapni?

− Nem − mondom −, még nem értesítettek.

− Maga fogja a tábornokokat és az ezredeseket kiképezni! − azt mondja.

NÉZEK rá − viccel ez velem?

− Hát − mondom − én ezt nem tudom csinálni. Én − mondom − póttartalékos tizedes voltam a Horthy-hadseregbe, most meg villamosvezető vagyok, hát honnan érteném én ehhez?

− Majd meg fogja szépen TANULNI! − aszondja a Farkas Mihály. − Mért, hát végzett maga már máskor is olyan munkát, amit azelőtt nem csinált! És meg tudta csinálni? Meg! Na ezt is meg fogja csinálni!

Hát, én csak hallgattam.

− Na − aszondja −, a részleteket majd megtudja. Most igyunk rá!

Megtöltött egy jó kétdecis poharat vodkával, a kezembe nyomta.

De én abba az időbe egyáltalán nem ittam még! Anyám a szemembe is vágta egyszer: „te nem vagy férfi!” Hát ő ivott, ugye, mint mosónő: minden reggel ötkor, fél hatkor, ahogy a kocsmák kinyitottak, megitta a maga féldecijét, kettőt is, akkor dolgozott egész nap azokba a gőzös, vizes mosókonyhákba, este jött haza, útközbe megint ivott vagy két fröccsöt − hát csak így bírta! Aztán egyszer hozott haza valami rettenetes ócsai bort, savanyú vót mint a nyavalya, töltött nekem is egy bögrébe − megkóstoltam, kiköptem! − Ez nekem nem kell, nem iszom meg! − Nem vagy te férfi! − aszondja rá az anyám. − Na, hát ENNYIRE nem ittam én, de még akkoriba se, fölnőtt koromba, egyáltalán nem ittam!

− Miniszter elvtárs − mondom −, ha én ezt megiszom, itt halok meg!

Nevetett a Farkas Mihály.

− Nem baj − azt mondja. − Ha most hal meg, még nem katona, megspóroljuk a katonai díszpompát a temetésén!

Megittam aztán valahogy −

Namost hát ez az egész katonaság egy olyan dolog volt, hogy − hát elősziris ugye én nem akartam. Hát nekem ilyesmi soha meg se fordult a fejembe, hogy én KATONATISZT legyek! Csak viszont hát abba az időbe ez nem úgy ment, hogy én akarok-e vagy nem. Mer abba az időbe MINDEN a párthatározat volt! Állandóan a párthatározattal dobálództak! Amivel nem lehetett szembehelyezkedni! Ha azt mondták valakinek, hogy na most neked rendőrkapitánynak kell menni, vagy kalapgyári igazgatónak kell menni, vagy fővadászmesternek, vagy pénzügyminiszternek, vagy börtönfelügyelőnek, vagy püspöknek, vagy tábornoknak, akkor nem vót mese, menni kelletett! De még a hadseregen belül se vót olyan, hogy valaki kérje, hogy hát őtet most ezer vagy azér helyezzék át ide vagy oda − nem helyezték! Ha meg erre ő kérte a leszerelését, akkor jött a retorzió! Mer mindennek pártkeretet adtak, mindenben párthatározatra hivatkoztak, úgyhogy ha valaki vitába szállt egy intézkedéssel, akkor az a párthatározat ellen lépett föl! Márpedig azt ugye mindenki köteles végrehajtani, mert ha nem, akkor −

Amikor pedig nem is ismerhették a képességeimet − hát honnan ismerhették vóna?! És akkor most egyszerre a törzstiszti kiképzést irányítani − hát meleg helyzet vót, nagyon meleg helyzet!

Meg elég furcsa probléma. Mer én azt gondolom, hogy én a pártbizottságon JÓL dolgoztam. És most akkor azt, amit tudok JÓL csinálni, hagyjam ott egy bizonytalan valamiér? Na igen, de hát ha én valahol jól dolgozok és jól érzem magam, akkor ezmiatt azért mégse lehet erre való hivatkozással a magasabb érdekeket figyelmen kívül hagyni!

És amit én is pontosan megértettem: hogy ugye most alakul egy új hadsereg. Mer nem vitás, hogy szükség van már egy komoly hadseregre! Mer addig mi vót? Az elején ott vót ugye a Hatodik Hadosztály, amelyik még Debrecenbe alakult, még a megbízhatóbb horthysta tisztekből − igen ám, de már ott is fölütötte a fejét az összeesküvés, már Debrecenbe is hét embert kelletett felelősségre vonni, amér hadseregellenes tevékenységet folytattak! Akkor ott vót még a miskolci Mókán Komité, azt egész Bécsig elvitték a háború végén, meg ott voltak a Harminckettesek, akiket lényegében a kényszerhelyzet vitt bele, hogy a Déli pályaudvarnál harcoljanak a németek ellen − nem akarom kisebbíteni az érdemeiket, de hát azér ez az egész nem jelentett egy túl szilárd bázist, amiből ki lehetett volna indulni. Ezután meg jött ugye a Veres Péternek a „kend”-hadserege, szóval hát egy komolytalan dolog, egy játékhadsereg. Ami ugye hát a koalíciós helyzetnek a következménye volt, amikor lezajlott a koncon való osztozkodás a pártok között − persze a döntő a Belügyminisztérium vót, azt megkapta a Kommunista Párt, és akkor, hogy mindenki befogja a száját, a hadügyet odaadták a Nemzeti Parasztpártnak − na így állt elő ez a dolog. Nem soká volt egyébként a Kend Apó, rövid ideig volt csak, de akkor is ez a kis közjáték nagyon lefékezte a fejlődést − úgyhogy most aztán vót mit bepótolni!

Úgyhogy szóval itt vót a nagy föladat: létre kell hozni egy igazi hadsereget! Aminek még a föltételei se vótak meg. A káderek is hiányoztak hozzá: hát mindenkiből azér nem lehetett katonatisztet csinálni! Úgyhogy akkor azt találták ki a Farkas Mihályék, hogy behozták a munkáskádereket az üzemekből, bányákból, Csepelről − Csepelről RENGETEG jött! −, a Ganz-Mávagból, Diósgyőrből, Ózdról, satöbbi, beszippantották azokat az embereket, akik már így

pártvonalon tevékenykedtek és bizonyítottak, behozták őket, hogy belőlük legyen az új tiszti kar. Azért lényegében nem kellett a sötétben tapogatódzni, mer hát bekérték mindenhonnan a véleményeket, alaposan utána lett nézve, hogy az illető hát valóban fegyelmezett-e, katonás magatartású-e, van-e benne szervezőkészség, meg egyebek − szóval azért komoly követelmények lettek ottan támasztva, és szigorúan utánanyomoztak mindenkinek!

Egy HATALMAS szervezőmunka volt ez! Nem azt mondom, hogy hibátlanul lett végrehajtva − mer vót benne hiba is bőven. Vót olyan, hogy meg akartak szabadulni valahol valakitől − elkűdték katonának. Vagy meg akartak menteni egy illetőt egy felelősségrevonástól: elkűdték törzstiszti tanfolyamra. Volt ilyen, ilyen is volt! Mer egy ilyen nagy tömegű kádermunkánál persze hogy becsúszik a hiba! De hát ez nem jelentheti azt, hogy akkor ne csináljunk semmit, mer jaj, ilyen meg olyan hibák csúszhatnak be!

Na, szóval hát lényegében a Farkas Mihállyal elkezdődött itten az igazi hadseregszervezés, egy nagyarányú valami, ÓRIÁSI arányú! És ráadásul ROHAMtempóba − nyomjuk, nyomjuk, mert a cél, a CÉL, a NAGY CÉL, gyerünk, gyerünk! Aki közben elhullik, az nem érdekes, elhullott, kész, csak GYORSAN a cél felé! Ugye amikor van egy szép célkitűzés, amit meg akarunk valósítani, akkor persze hogy mindenkibe van egy olyan igyekezet, hogy na minél előbb csináljuk meg, és akkor ezért tevékenykedik az ember minden erejével, ezer MINDENT elkövet! Hát ebbe vótunk akkor. Kicsit persze hogy ez is olyan vót, mint akkoriba minden, mint az akkori ötéves tervünk például, hogy „a vas és az acél országa leszünk” − és közbe se vas, se acél nem vót. Ugye a Rákosiék elképzeltek egy szocializmust, amit MINDEN ÁRON, és PILLANATOK ALATT akartak megvalósítani − na ugyanez volt a hadsereggel is!

Később aztán már kezdett kiderülni, hogy hát egy kicsikét túl lett méretezve a dolog. A hadsereget is annyira túlméretezték, hogy aztán meg már csökkenteni kellett. Ahogy ugye a gazdaságba is kiderült, hogy vigyázat, mer túl sokat költünk beruházásra, erőnkön fölül költekezünk, ugyanúgy a hadsereg is túl nagynak bizonyult, kisült, hogy ekkora terhet nem bír el az ország, hát másra is kell a munkaerő meg az ipar − na akkor már válogattak, akkor már sok ember kiesett. Vót aki nyugdíjba ment, vót aki maga kérte a leszerelését, vót aki nem

is kérte, csak leszerelték − leginkább a régi hadseregből örökölt tisztek estek ki így, valahogy úgy fokozatosan elszívódtak, de még az újak egy része is kipotyogott. Nade ez már később jött, amikor én 49-be bekerültem, akkor még csak nyomtuk, csak nyomtuk, csak mindig előre!

Nem vót ez egy könnyű helyzet, nekem se, meg senkinek nem vót könnyű. Hát el lehet gondolni: máról holnapra bekerül az ember egy olyan közegbe, amelyik társadalmilag is borzasztó távol van tőlem! Ugye még mindenütt azok a régi vezérkari tisztek vitték a prímet, akik hát nem akárkik vótak! Akiknek már az apjuk, a NAGYAPJUK is katonatiszt vót! Úgyhogy például vót nekem az első naptól olyan beosztottam, akinek csendőrezredes volt az apja − és abba az időbe még benn volt az illető a demokratikus hadseregbe! Hát ez persze hogy nem vót egy könnyű helyzet nekem!

Millió dolgom vót mindjárt az első időkbe. Először is ugye: valahogy leadni a régi munkakörömet. Munkakörelmet! A Nyóc kerület vót a kisebbik probléma, ott simán átadtam a stafétabotot. Viszont a Beszkártnál akkor én voltam a megbízott párttitkár is, harmincegy pártalapszerv tartozott alám, amiket mind én hoztam létre pont előtte − ezt mindet rendbe kellett tenni, mindent átadni alkalmas embereknek, idő meg nem vót rá, mer a behívóra nem kérhettem halasztást! Úgyhogy már javába őrnagy voltam, teli új föladatokkal, de közbe még mindig vesződtem a Beszkarttal is! Átadtam aztán az egészet a kádervezetőmnek, nekem meg kűdtek egy szép oklevelet, megköszönték a tevékenységemet − ez egy nagyon jóleső érzés vót, hogy mégis azért ilyen módon megemlékeztek rólam.

Na, akkor most teljes erővel neki a katonai munkának! De TENGERsok dolog ott is, az első naptól fogva! Én meg még nem értettem semmihez, először is tanulni kéne − de hát erre most nincs idő, tanulásról szó se lehet! Hogy ebbe a helyzetbe én nekiüljek könyveket biflázni: hát képtelenség! Úgyhogy akkor inkább a beszélgetésekre helyeztem a fő súlyt, nekifogtam beszélgetni ezekkel a régi vezérkari tisztekkel, hogy hát mégis ragadjon rám valami!

Meg hogy megszerezzem tőlük a támogatást ahhoz, hogy meg bírjuk oldani a kiképzést. Mer persze az egész felelősség az én nyakamba pottyant! Én tulajdonképpen úgy indultam, hogy a Kiképzési Osztály vezetőjének a HELYETTESE leszek, a papíromon

még ez állt − de jóformán mire beértem a helyemre, már letartóztatták az osztályvezetőmet. Épp akkor: LETARTÓZTATTÁK a pacákot! Úgyhogy a páncélszekrény kulcsát egyből adták is a kezembe, és az utasításokat rögtön a vezérkari főnöktől kaptam közvetlenül, hogy na tessék akkor haladéktalanul megkezdeni a kiképzést!

Mindjárt az elején volt egy érdekes esetem. A vezérkari főnök kiadta az utasítást, hogy a magasabb parancsnokok kiképzési anyaga a második világháború második frontja lesz.

A második front?? Hát miért a második front?! Hát ott vót a Nagy Honvédő Háború! Miért nem az lesz a kiképzési anyag?!

Elmentem akkor a Nógrádihoz.

− Altábornagy elvtárs − mondom neki −, én ebbe nem tudok belenyugodni! Hát mér a második frontot tartsa fontosnak a vezérkar-főnök?! Én most kaptam egy ilyen parancsot, de hát hogyan hajtsam ezt végre, amikor nem tartom helyesnek?!

− Szó se lehet róla! − aszondja a Nógrádi. − Magának van igaza! A szovjet hadsereg dicsőséges harcairól kell példát vennünk! A Nagy Honvédő Háború kell! El lesz intézve!

El is intézte, meg lett változtatva a parancs. Na, mondom magamban, ez már egyszer jó: az első lépésem vót ez, és nekem lett igazam!

Behívat akkor megint a vezérkari főnök. Aszondja nekem:

− Indítunk egy lapot! Az lesz a címe, hogy Katonai Figyelő. Ebbe lesz majd leírva a magasabb parancsnokoknak a továbbképzési anyaga, benne lesznek az összes fontosabb vezetési dogok, a korszerű katonai vezetés módszerei. Maga lesz a lapnak a főszerkesztője! Augusztus elsejével kell beindulni, addigra készítse el az első számot!

Csináljak lapot! Mint főszerkesztő! Hűű − hát be vótam ijedve. Most mihez kezdjek, hogyan nyúljak hozzá? Igaz hogy vót már az életembe a Szárnyaskerék, de az mégis más vót azér, ILYET én még nem csináltam soha!

Behívattam akkor az egyik ilyen régi vezérkari tisztet.

− Ide figyeljen − mondom neki −, maga egy okos ember. Hallottam magáról, tudom hogy egy nagyon jólképzett katona. Szereti a pénzt?

− Szeretem − aszondja.

− Na nézze: adok én magának ötszáz forintot! − nagy pénz vót még az akkor! − Kap tőlem ötszáz forintot! írja le nekem, hogy mi most a

legfontosabb föladat a hadsereg előtt, kiképzési vonatkozásba! Meg általába, a harckészültség szempontjából is! Péntekre várom!

Megcsinálta péntekre! Hozta − elvittem haza, elolvastam. Hát nem azt mondom, hogy egy szót se értettem belőle, mer azért magyarul vót végeredménybe, meg hát sokmindent föl tud fogni az ember egyszerűen a természetes eszivel − nadehát ez teli vót olyan katonai szakdógokkal, amiket képtelen vótam kiokoskodni. Hát ez nagyon magas vót nekem még akkor! Behívattam akkor egy másikat.

− Figyeljen ide − mondom −, tud maga katonai titkot tartani?

− Tudok − aszondja.

− Tisztába van vele, hogy milyen következményekkel jár, ha valaki egy katonai titkot elárul?

− Tisztába vagyok vele.

− Szereti a pénzt?

− Szeretem.

− Kap tőlem ötszáz forintot. Bírálja fölül ezt a cikket, és részletesen fejtse ki nekem az észrevételeit írásba, meg hogyha valamibe más javaslata van, akkor azt is írja le! Keddre kérem!

Keddre megkaptam azt is. Elolvastam. Behívattam akkor megint amazt.

− Mondja − mondom neki −, mért akar maga engem félrevezetni?! Én magában ÚGY bíztam! Avval hívattam ide, hogy egy kiváló szakember, és még pénzt is ígértem magának! És akkor maga BECSAP, ÁTVER?!

Hát az csak NÉÉzett rám, mint a hetedik csodára!

− Itt van ni − mondom −, itt maga EZT írja, pedig valójába az a helyzet, hogy − és így sorolom neki a dogokat végig.

De nagyon meg vót szeppenve!

− Igen, hát én itt ennek nem tulajdonítottam kellő jelentőséget − Abba meg ott valóba önnek van igaza, én azért tévedtem, mert − és így magyarázkodik ott nekem. − Kérem, adjon lehetőséget, hogy átjavítsam!

− Jó − mondom −, vigye. Csütörtökre kérem. Elmehet!

Így aztán ebből a két izéből szépen összeraktam a cikket − és evvel meg is volt a Katonai Figyelő első száma!

Különben belevaló gyerekek vótak ezek a régi vezérkariak, elég jól lehetett velük együttműködni, elég könnyen közös nevezőre jutottunk

aztán. Én nem panaszkodok rájuk! Egyikkel-másikkal egész jóba lettünk. Különösen a Papp ezredessel − megvan még most is a kisöreg, nyócvan-nemtomhány éves, a metróba szoktunk találkozni, de még ő ismer meg engem! Fölugrik: − Nem Fáber vezérőrnagy?! − De az! − Jaj! − és megölel, megszorítsa a kezemet − na ez is ott vót tanár az Akadémián. Ő tanította annakidején az Illyt, Sólyomot, Pál-flfyt, akik először lettek altábornagyok az új hadseregbe, és nagyon büszke vót rájuk az öreg, hogy milyen kitűnő, képzett tábornokok! Nekem is ő vót a legnagyobb segítségem. Úgyhogy szóval énnekem nem kelletett semmilyen kényszerítő eszközt alkalmazni, mert ez a Papp ezredes nagyon ügyesen behozott nekünk egy csomó príma munkaerőt, akikkel minden simán ment, az István ezredest, meg egy Piros Károly nevezetű századost, meg a Török századost − akadémiát végzett vezérkari tisztek vótak ezek, mind, hordták is még nagy büszkén· a régi vezérkari parolinjukat. Na ezekre elég jól lehetett támaszkodni, és lassan úgy alakult minden, hogy énnekem csak össze kellett fogni a dogokat és irányítani kellett meg dönteni, de már így magán a kiképzési vonalon nem vót semmi komolyabb probléma.

Na persze azér evvel együtt fülig vótam a munkába. Alig hogy beindult valamennyire a kiképzés, ömlött rám a mindenféle más munka is.

Megszólal egyszer a telefon: a Szabad Nép főszerkesztője.

− Kell csinálnia a fölszabadulásunk ötödik évfordulójára egy cikket − aszondja −, Budapest fölszabadításáról! Van rá − aszondja − írd és mondd NÉGY napja!

Úristen, ez is még!

Persze hozzám tartozott a Katonai Levéltár is, meg a Hadtörténeti Múzeum, mert a Vezérkari Főnökség Kiképzési Osztálya irányította őket, szóval hát én magam − na mentem rögtön oda.

Ott is egy szép kis cukrászdát találtam! Még a háború utáni állapotok, lyukas tető, vízben áll az anyag, a polcok eltüzelve, csak úgy beöntve a rengeteg papír azokba a marhanagy termekbe, rothad az egész − na, mondom, ide is jó hogy jöttem! Rögtön intézkedtem, szakembereket hozattam, polcokat csináltattam, tessék rendezni, csoportosítani az anyagokat, hogy lehessen tovább gyűjteni − na és akkor ott mindjár kikerestettem a Budapest fölszabadításával kapcsolatos anyagokat, és ezekből összeállítottam egy nagyon szép

cikket. Meg is jelent a Szabad Népbe, 1950 március 26-án, kötelező szemináriumi anyag is lett azután − hát erre nagyon büszke vótam, mer ez már nem svindli vót, ezt már nem mással csináltattam, ebbe már csak az én munkám vót, de komisz-kemény munkám! Egész oldal a Szabad Népbe, „Emlékezzünk felszabadulásunkra − Budapest körülzárása és felszabadítása”, „írta Fáber István őrnagy”, meg hozzá egy térkép is − ez volt különben az első külön keresetem: négyszáz forintot kaptam érte. Azóta persze nagyon sokan földolgozták Budapest fölszabadítását, általába mindegyiket meg szoktam nézni, mer kíváncsi vagyok − de MINdig, MINDegyikben ráismerek az én munkámra! Mer ez vót az első, hát persze hogy mindegyik ebből indul ki! És én az eredeti okmányokból merítettem ezt, hát világos, hogy senki nem írhat mást!

Földolgoztam később ugyanígy a Felvidék fölszabadítását is, az a Katonai Figyelőbe jelent meg. Megvan az is valahol. De ezen azóta is mindig spekulálok, hogy megcsinálom mégegyszer, részletesebbre, más oldalról is megvilágítva − lehet hogy még majd egyszer nekiülök! Eléggé belejöttem aztán ebbe, nagyon sok cikket írtam akkoriba. A Néphadseregbe jelent meg cikkem a Kilencedik Csapásról, aztán a Tizedik Csapásról is, a Szabad Népbe is írtam még, Koreáról, meg a Vörös Hadsereg évfordulójáról, meg vót egy Honvéd című újság, abba először a 930-as Andrássy úti tüntetésről írtam, amibe mint inas én is résztvettem, aztán meg a 48-as talpasokról írtam cikket − mindre nem is emlékszek már. De megvan mindegyik, eltettem őket! Persze a Katonai Figyelőnek minden számába írtam, mikor miről, írtam például a katonai fegyelem kérdéséről, vagy különféle fontos időszerű föladatokról − úgyhogy engem már úgy kezeltek akkor, mint katonai szemleírót. Valahogy úgy magától alakult ez ki, mer hát nem lettem én erre kinevezve, hogy „na, te mától fogva katonai író vagy!”, hanem csak úgy spontán, hogy időnkint kaptam egy-egy megbízást − később meg már én magam is kerestem az évfordulókat, hogy mihez lehetne kapcsolódni, szóval a végén azér már ráhajtottam én is. Nade nem akarok én evvel dicsekedni, mer nem babérokat akartam szerezni én evvel, csak valahogy úgy − mittudomén. Vót talán valami írói készségem hozzá, mer fogalmazni tudtam, meg vót kombinációs képességem, meg jól le tudtam szűrni a tapasztalatokat az egyes eseményekkel kapcsolatba, meg ami még nagyon fontos, hogy én soha

nem azt a száraz szemináriumi anyagot írtam le, ami a brosúrába úgyis megvan − hát azt olvassák el onnan! −, hanem mindig újat, érdekes kiegészítő dogokat próbáltam hozzátenni a brosúrához, olyant, ami még nem elcsépelt! És ami értékelés! Szóval hogy elhelyezni azt a témát az életbe! − Nade mondom, nem akartam én evvel ÍRÓ lenni − csak csináltam, mer érdekelt, mer szerettem csinálni. Meg hát utasítás is vót, hogy csinálni kell!

Ezek itt a Néphadsereg számai, ezekbe is nagyon sok cikkem jelent meg, a képemmel ellátva− − Ez meg a Néphadsereg melléklete, a Bajtárs, ebbe is írtam − Na igen, ez itt pont a Sztálinról egy cikkem. Színes melléklet vót ez a Sztálin születésnapjára, itt a nagy Sztalin-kép az első oldalán − „Sztálin elvtárs, a szovjet haditudomány és hadművészet megalapítója”, „írta Fáber István ezredes” − 1950-ben írhattam ezt, mer akkor vótam ezredes − igen, mer a rákövetkező évbe már vezérőrnagy lettem. Jó, hát mai szemmel nézve ez már ugye − hogy mondjam − − Nade hát nem kell ezt mai szemmel nézni, meg nem is lehet, nem is SZABAD mai szemmel nézni! Mer ugye akkoriba ki nem hitt ebbe?! Akkor ugye EZ vót! Ki nem hitte abba az időszakba, hogy a jugoszlávok ellenségek, meg hogy a Rákosi az édesapánk, meg satöbbi?! Ezt máma már csak az akkori nemzetközi helyzetbe beillesztve lehet megérteni! Ugye egy más időszak − másképp is kell fölfogni! Úgyhogy én ezt nem szégyelem, mer nincs mit szégyelni ezen − csak ugye −

Mindegy, nem kell evvel foglalkozni!

Elég az hozzá, hogy − hát dolgoztam szakadásig. Még kész se vótam az egyik föladattal, már jött a másik! Behívat a vezérkari főnök, aszondja:

− Van nekünk itten egy elég komoly könyvtárunk − aszondja −, csak az a baj vele, hogy rendezetlen, összevissza van. Fogjon hozzá ahhoz is, rendezze decimális osztályozórendszerbe!

Te jó isten! Hát én azt se tudtam, mi az a decimális osztályozórendszer! Kétségbeesve szaladtam a Széchényi Könyvtárba, elmondtam, hogy milyen parancsot kaptam, adjanak valami tanácsot legalább!

− És hányan vannak erre a munkára? − azt kérdezi ott az igazgató.

− Hát − mondom − tudomásom szerint én magam vagyok egyelőre!

− Ember! − aszondja. − Ne csinálja! Hozzá se fogjon őrnagy

elvtárs! Hát tudja mi az a decimális osztályozórendszer?! Jöjjön, megmutatom magának! Ez azt jelenti, hogy minden könyvnek a tartalmát ugyanavval a számmal kell meghatározni az egész világon, mindegyikre meg kell állapítani ezt a számot, hogy azután ezen a számon lehessen keresni − meg satöbbi, ott elmagyarázta részletesen a dogot.

Nagyon el vótam akkor keseredve. Hát én erre KÉPTELEN vagyok!

Elmentem akkor megint a Nógrádihoz.

− Nógrádi elvtárs − mondom −, segítsen rajtam! Hát én meg fogok ŐRÜLNI! Ezt az ISTEN sem győzi! Ugye ott van nekem a kiképzés; ott van a Katonai Figyelő; akkor írjak cikkeket a Szabad Népbe; most meg jön még ez is, hogy decimális osztályozás! Hát nem bírom, hát az én képességem is véges! A Széchényi Könyvtárba kiröhögtek vele! Hát ezt a parancsot egyszerűen NEM LEHET végrehajtani!

− Nem − aszondja a Nógrádi −, nem csinálja. Álljon le vele, tényleg hülyeség!

Húú − −

Elvégeztem közben az Akadémiát is − ez érdekes vót: ott a Király Béla vót a parancsnokom! Úgyhogy ismertem őt is. Kiváló katona vót különben, azt biztos, hogy egy nagyon kiváló katona vót, a Farkas Mihály is annak tartotta, és nagyon nyomta is − aztán hogy mi szunnyadt őbenne, azt abba az időbe persze még nem tudhattuk. Csak azér érdekes, hogy énnekem már kezdettől gyanús vót a Király Béla! Nekem mindig vót ővele kapcsolatba egy érzésem! Például ugye amikor fölvették párttagnak − a Farkas Mihály nagyon támogatta őtet, nagyon azon vót hogy a Király Béla legyen párttag! Csak közbe meg kiderült, hogy származásra nézve ő papírkereskedő! Szóval: osztályidegen! Mi meg ott egy páran még ilyen régi fajta, begyepesedett agyú kommunisták vótunk: Húú, hát egy PAPÍRKERESKEDŐ, hát mit keres ez a Pártba?! − Na igen, csak ugyanakkor meg vezérőrnagy vót már, és díszszemle-parancsnok, akkor lett az Akadémiának is a parancsnoka, meg tényleg egy nagyon kiváló katona vót − háát, fene tudja −

Én az Akadémiát is kitűnő minősítéssel végeztem, én vótam az évfolyamelső − nem fölvágásból mondom, hanem mer az évzáró bálon ezmiatt nekem kelletett az első táncra fölkérni a Király Béla feleségét.

Tiszta fekete csipkébe vót, úgy nézett ki, mint egy nemtudommi! Táncoltunk, visszavezettem, visszamentem én is a többiek közé − akkor odasúgja nekem az egyik tiszttársam:

− Tudod, kivel táncoltál?

− Hát − mondom − a Király Béla feleségével!

− Igen − aszondja −, a Gömbös Gyula lányával! Na, szóval a Gömbös Gyula lánya vót a Király Béla felesége! Ez még a Gömbös lányt is át tudta menteni! Hááát, szóval −

Meg az is olyan gyanús volt, hogy ő mindenkivel bizalmatlan volt az Akadémián. Később egyszer nyilatkozott is valahol, hogy ő nem bízott senkibe az ottani tisztek közül − és tényleg, ki is mutatta a bizalmatlanságát! Csak azokba bízott, akiket ő maga hozott oda, én nem is tudom honnan, vadidegeneket, a sajátjait, azokkal ottan szépen körülvette magát − AZOKBA bízott!

Meg egyszer véletlenül tanúja voltam egy érdekes esetnek. Benn vagyok épp a Farkas Mihálynál, amikor jön a Király Béla, hogy ő jelentést akar tenni. És kérdezi a minisztert, hogy énelőttem beszélhet-e.

− Nyugodtan − aszondja a Farkas −, a Fáber vezérőrnagy előtt akármit, mintha nem is vóna itt!

És akkor erre előadja a Király Béla, hogy Nyugatról hazajött régi tisztek őtet be akarták szervezni. Hogy dolgozzon a kémhálózatnak. De ő persze elhárította ezt magától, ő nemet mondott.

De, hogy kik vótak azok a tisztek, arról semmi! Neveket nem mondott! Mert így meg úgy, hogy olyan óvatosan csinálták a dogot, hogy ő nem is ismeri a kilétüket az illetőknek!

Szóval egy ilyen okos manó vót ő, hogy így akarta elterelni magáról a figyelmet! Hogy ő ugye milyen éber, ő egy SZIKLA-szilárd valaki, ő hajlíthatatlan − közbe üres fecsegés vót az egész, minden bizonyíték nélkül!

Na aztán az ötvenhatos események megmutatták, hogy kicsoda a Király Béla −

Zavaros idők vótak ezek, nagyon labilis vót még a helyzet. 50-be ezredes lettem, meg mellékesen ülnök is a Katonai Főtörvényszéken − na lassan akkor úgy ezen keresztül is kezdtem betekintést nyerni a dogokba. És el vótam KÉPEDVE, hogy micsoda ingoványba élünk: hát minden teli vót kémügyekkel, hazaárulással, összeesküvéssel!

Hogy néha direkt megijedtem, hogy mik történnek itten! Egyszer a Farkas Mihályhoz kellett éppen mennem, és pont benn vót nála az Elhárítás parancsnoka − szóhoz se engedett jutni a Farkas, aszondja:

− Jöjjön csak! És hallgassa, hallgassa végig! Legalább most maga is hallja!

És hallgatom: hát valami FANtasztikus kémügyet tárgyalnak − de én majd hanyatt estem! Hogy te jó isten, mik vannak itt! Hogy ugye mi állandóan csak a békés építésről beszélünk, meg az óriási eredményekről, a világraszóló fejlődésről − és akkor a háttérbe meg ez megy, a talpunk alatt így süpped a mocsár!

Meg mondom, magam is résztvettem ilyenekbe a bíróságon − nagyon érdekes vót például, amikor az én volt parancsnokomnak az ügyét tárgyaltuk. Akit összeesküvés vádjával letartóztattak, pont mikor engem kineveztek melléje − hát két napig volt a főnököm összesen, alig ismertem, háromszor ha találkoztam vele a letartóztatásáig, pedig pont az én szemináriumomra osztották be a szerencsétlent! Még ő hivatkozott rám a tárgyaláson:

− Nagyon szegy elem magam − aszondja −, mer épp aki a szemináriumvezetőm vót és a helyettesem, az is itt ül az ülnökök között − −

Hát szóval ugye ez ment akkoriba, hogy ezek a régi tisztek, akik a fölszabaduláskor külföldre szöktek, egymás után szállingóztak haza, és szervezkedtek, ilyen kém-vonalon, és keresték ugye a régi bajtársaikat, akikkel még valamikor együtt vótak az Akadémián meg a Horthy-hadseregbe, és kezdték őket aljas módon behálózni! És vót amelyiket sikerült is megkapni! Nem mindegyiket, mer például ezt az én osztályvezetőmet nem bírták elcsábítani, ez nem akart, meg is mondta nekik, hogy őtet hagyják ki − na igen ám, csak ezt elmulasztotta jelenteni! Ez vót a probléma ővele! Meg még nagyon sokkal ugyanez vót a probléma!

− Rendbe van, nade mért nem jelentette, hogy be akarták szervezni?!

Persze hát azér ennek is mérlegelve lett a helyzete, mer bizonyos mértékig meg is lehetett ezt érteni: végeredménybe ő becsületes akart lenni, nem akarta elárulni a régi bajtársait se, de viszont azt is tudta, hogy neki mint demokratikus katonatisztnek nem szabad a népidemokráciával szembefordulni, szóval emerre se akart ő áruló

lenni! Hát aztán a két szék között a pad alá került persze. De azér mondom, ez mérlegelve lett neki, még én is úgy próbáltam valahogy igazságosan kihozni a teljes összképet − a végin a lehető legenyhébbet kapta: öt évet. De lehet hogy aztán még ezt is harmadolták neki, úgyhogy szóval nem vót ez olyan nagyon súlyos eset − csak viszont RENGETEG vót ilyen! És vót azért ebben is valami félelmetes, hogy hol ez tűnik el, hol az, hol amaz, ugye elég nyugtalanító dolog vót azért ez − mondjuk nem személy szerint nekem, mer hát én nemigen voltam veszélybe, hát én tiszta vótam, engem már az osztályhelyzetem miatt se próbáltak soha behálózni, meg ugyanez miatt én gyanú alá se nagyon eshettem − csak azér valahogy ugye mégis −

Ahogy 49-be bevonultam, kevésre rá én lettem a hadsereg pártbizottságának a titkára is − hát most már ez se katonai titok, hanem lényegébe legális dolog, lehet már erről is nyugodtan beszélni. Úgy történt, hogy aki előzőleg a pártbizottság titkára vót, az tüdőbeteg lett, elvitték szanatóriumba, és akkor ez is az én nyakamba szakadt hét hónapra − csak úgy, a rendes munkám mellé! Hát el lehet képzelni, hogy mennyire meg vótam terhelve! Amikor meg a rendes titkár visszajött, akkor meg a Peb titkára lettem − a Párt Ellenőrző Bizottsága volt ez a hadseregnél, most már nincs ilyen, csak Fegyelmi Bizottság − na szóval nekem folyamatosan megvót mindig a pártfunkcióm is a katonai munkám mellett!

Közbe meg gyorsan emelkedtem, alezredes lettem, azután ezredes, 51 november hetedikén meg már vezérőrnagy, tábornok. Harminchét éves vótam akkor, a Hazai Jenővel meg a Tóth Lajossal mi hárman vótunk a legfiatalabb tábornokok a hadseregbe! Mondjuk a Tóth Lajos, az egy külön szám, mer ő már akkorra visszajött a Szovjetunióból, őt egyenesen oda kűdték tanulni, avval hogy ha majd visszajön, ő lesz a vezérkari főnök, ezt úgy nagyjából lehetett már tudni, én a Kongresszuson hallottam sugdosni − na de mindegy, a lényeg hogy mi hárman vótunk ilyen fiatalok.

Emlékszek, épp valahol vidéken vótam, Debrecen közelébe, amikor utóiért az üzenet, hogy a Farkas Mihály keresett telefonon, azonnal hívjam vissza. Szaladtam be Debrecenbe, mondom: a Hazai pont ott van, tőle tudok telefonálni! Beérek − nem akarnak beengedni hozzá. Hogy vannak nála, és kérte, hogy senki se zavarja.

− Jó − mondom −, de nekem muszáj azonnal fölhívni a minisztert,

mer keresett, be kell mennem minden-hogy!

Már akkor jött is ki a Hazai Jenő:

− Pista − aszondja −, de jó hogy jössz! Gratuláljál légy szíves: tábornok vagyok!

− Hát − mondom − gratulálok, meg nagyon örülök! De − mondom − ne haragudjál, nekem most azonnal telefonálni kell a miniszternek, mer keresett, és meghagyta hogy hívjam vissza!

− Persze, persze, gyere! − és vitt a telefonhoz. Körbe meg a társaság − természetes javába ittak már, ünnepeltek.

Tárcsázom a Farkast − közbe a Hazai ott áll már mellettem, nyújtsa nekem a teli pohár vodkát -

− Várjál már − mondom −, előbb lejelentkezek − Kapcsolnak.

− Miniszter elvtárs − mondom a telefonba −, itt Fáber István ezredes, jelentkezek −

− KICSODA?! − aszondja a Farkas Mihály. − Fáber István *ezredes??* Olyan nincs! Talán Fáber István VEZÉRŐRNAGY!

Szólni se nagyon tudtam hirtelen − A Hazai meg csak nyújtsa a pohár vodkát, körbe meg mind nevetnek − persze ők tudták már −

Tábornok lettem, és akkor kineveztek az Olep-hez, országos légvédelmi parancsnok lettem. Csináltam azt is négy évig!

Namost ennél a pontnál valamit tisztázni kell. Ugye: én NAGYON gyorsan emelkedtem föl, és NAGYON magasra. Most ebből azt hihetné valaki, hogy ugye ennek az embernek én nem tudom milyen képességei vótak. Hát itt megálljunk egy pillanatra!

NEM voltak nekem extra képességeim. NEM voltam én egy különleges alkat! Amim nekem vót, az mind csak menet közbe adódott!

Mondjuk, ha szolid akarok lenni: vót egy-két jótulajdonságom. Hogy SZERETTEM DOLGOZNI. Hogy mindenkor RÁMENŐS voltam. Hogy NEM FÉLTEM − ilyesmik. Ha ez is képesség, akkor jó: hát ennyi képességem mondjuk vót.

Meg hogy szerettem olvasni, amikor lehetőségem vót rá, akkor szerettem tanulni. Hát már inas koromba elkezdtem magamnak kivágni az újságokból a cikkeket, amik érdekeltek − ez jó vót: amikor megnősültem és mentem az anyósékhoz lakni, három kegyetlen nagy csomagot vittem magammal; csak lestek ott mind, hogy na ebbe van biztos a hozományom, alig várták hogy kibontsam − aztán

kibontottam, és látták: semmi más, csak kivágott újságcikkek –

A másik meg, ami fontos vót, és talán nem dicsekvés ha így mondom: én mindig FELTALÁLTAM MAGAMAT, de mindenféle helyzetbe! Hát csak egy példa: hogy bevonulok, és egyből rámbizzák a kiképzést, belelöknek a mélyvízbe – hát ha én ott kezem-lábam összetörtem volna, akkor se tudtam volna megcsinálni azt a kiképzési tervet! Hát annyit értettem én akkor ahhoz, mint a hajdú a harangöntéshez! Mit lehetett itt csinálni? Egyet: itt most nekem pofátlanul idegen tollakkal kell ékeskedni! És nem féltem: elhatároztam, kiterveltem, megszerveztem, végrehajtottam, bejött – aztán tovább már tudtam magam is csinálni! Mer azért tanulékony vótam, a tapasztalatokat mindig jól eltettem! Olyan vótam: ha én valamin már EGYSZER keresztülmentem, másodszorra azt én már tudtam! Ha például hallottam valamiről egy előadást, én abból az előadásból utána már BÁRmikor tudtam egy másik előadást tartani! Mint mikor a hatvani moziba kelletett nagyhirtelen nagygyűlést tartani Koreáról, dugig a terem, még kinn is álltak, én meg egy nagy térkép előtt magyaráztam a koreai helyzetet – egy másik előadás alapján, amit nemrégibe hallottam!

És soha se féltem így kiállni! Nem azt mondom, hogy nem szoktam készülni – hiszen érdekel is, mindig szerettem a szakmával kapcsolatos ismereteket gyűjteni, most is ha kapok egy utasítást, hogy a jövő hónapba kell egy ilyen és ilyen előadást tartani, már MOST elkezdem gyűjteni hozzá az anyagot egy dossziéba! Szóval én jegyzetelek, és nem mondom, hogy nem támaszkodok a jegyzetre – de soha nem FÖLOLVASOM azt a jegyzetet! Néha belenézek – de mondom, ahogy jön! Ha meg valamiér nincs jegyzet, akkor se félek! Vót úgy, hogy elmentem egy nagygyűlésre, és nem jött el az előadó; és akkor odajön hozzám a Sebes, a Fejér megyei Pártbizottság titkára, és mondja, hogy nekem kell beszélni, mer nincsen szónok.

– Hát – mondom – hogyan, hát én nem készültem!

– Mért – aszondja –, magának KÉSZÜLNI kell egy augusztus huszadiki beszédre?!

És megtartottam! És nem is egy ilyen vót! És ha az elején egy kicsikét rosszul is éreztem magamat, az mindig megadta az önbizalmamat, hogy visszahallottam a hangomat a megafonba. Mondtam, megálltam, akkor amíg rezonált, addig gondolkoztam,

mondtam tovább −

Az első évekbe azér kínlódtam, elég nehezen bírtam beilleszkedni, elég nehezen. Mer az az igazság, hogy hát elég keveset tudtam. Úgyhogy bizony vót bennem egy − nem azt mondom hogy „kisebbségi érzés”, mer nemigen vótam én meghatódva! − de azér vót bennem egy bizonyos félelem, a haditeknikai ismereteknek a hiányával kapcsolatosan. Hát SEMMIT nem tudtam én, mindent összekevertem eleinte! Ezeket a különböző páncélozott izéket − most már megin elfelejtettem őket, már nem tudom megmondani, hogy mit mivel kevertem össze, de arra emlékszek, hogy rengeteget bosszankodtam velük!

− Hát most már magyarázza meg nekem végre valaki, hogy EZ mi az isten, hogy hívják EZT! Hát ennek is lánctalpa van, most ez mibe különbözik amattól?! − hű de sokat kínlódtam evvel! Aztán a végére mégis megtanultam, mer 56-ba, mikor letartóztattak, pont ilyennel vittek be: páncélozott, lánctalpas, elöl ágyú, de hátul nyitva: ROHAMKOCSI, a kurva anyját −

Na el lehet képzelni, hogy hogy álltam ott: már tábornok vótam, országos légvédelmi parancsnok − és még nem vót érettségim se! Előkerült akkor egy egyetemi tanár, a doktor Grega, egy nagyon kiváló valaki, azóta is nagyon jó barátom − na őneki köszönhetem, hogy leérettségiztem. Mer nem hagyott békébe! Hogy nem tudtam elzavarni se! Volt úgy, hogy fél napot ott ült és várt rám − hát mikor vót nekem időm abba a rohanásba matematikát tanulni! − de ő nem tágított, ott posztolt az irodám előtt, én már teljesen ideges vótam, dühöngtem,

− MENJ MÁR HAZA − mondom neki −, hát NEM ÉRTED MEG, hogy nincs időm?!

− Nem − aszondja a Grega −, nem. Tanulni fogunk! És tanultunk! Mer nem engedett, mer KITARTÓAN és KÍMÉLETLENÜL szorított − és tanultunk!

És én nem akartam elmenni az érettségire se! Mer nem értem rá, meg nem is mertem menni, és már mindenki leérettségizett, és a bizottság már haza akart menni, de a Grega nem engedte őket,

− Kérem − aszondja −, nem lehet! Ez egy NAGYON elfoglalt ember, TÁBORNOK, és országos légvédelmi parancsnok, meg kell várni!

És fölhívatott a bizottság elnökével!

− Önre várunk − aszondja az elnök −, hát legyen szíves, jöjjön, mer nem érünk rá sokáig várni!

− Hiába − mondom −, hát nem érek rá, nem tudok menni!

− Jöjjön csak − aszondja −, ne idegeskedjen, jöjjön nyugodtan! Várjuk!

Úgy mentem oda tábornoki egyenruhába, kiállítottak egyből a táblához, diktálták a példákat − de én olyan ideges vótam, hogy egyik kezemmel írtam, másik kezemmel töröltem −

− NYUGODTAN! Csak NYUGODTAN! Hiszen tudja!

Tényleg tudtam: megnyugodtam kicsit, és minden példát megfejtettem szépen. Ilyen csigasorokat adtak, de vagy harmincféle csigából, hogy hol a súlypontja vagy mije neki − megcsináltam! Még csudálkoztak is:

− Szép − aszondja a tanár −, tudja, hogy még az egyetemen is milyen problémákat okoz ez? Nagyon szép vót!

Jóindulatúak vótak nagyon. De azér a végén, mikor már látták hogy minden jól megy, bedobtak egy nagyon csúnya, cseles példát − egyszerű lett vóna pedig, mert a Pithagorasz-tétellel egyből meg lehetett vóna oldani, „á-szor á az á négyzet, bé-szer bé az bé négyzet”, de nem jutott eszembe, el vótam már csigázva.

− Nem − mondom −, nem megy, nem érdekel tovább, nem izélek vele!

− Nem baj, nem érdekes, hát a többi nagyon szépen ment − megfelelt!

Na így lett meg az érettségim!

Közbe én ugye tartottam a kapcsolatot a baráti körömmel továbbra is − a prolikkal! Tábornok vagyok − jó, rendbe van; de közbe meg azért úgy bennem élt az a proli-sors is! Úgyhogy én nem szakadtam el az enyémektől, nem tagadtam meg a barátaimat azután se!

Például egy eset: Megyünk valahol a Soroksári úton, kocsin, vezérkari tisztekkel; van ottan a hídnál egy kultúrházuk a szövőknek, nem jut eszembe a neve, pedig tartottam már ott nagygyűlést is, nem lényeges, ott megyünk előtte − egyszercsak látom: szeneskocsi, benne ül a barátom. Jó barátom, beszkártista vót az is, nem tudom hogyan lett közbe gépkocsivezető, tiszta szénpor, de biztos hogy ő az −

− Álljunk meg! Álljunk meg!

Kiugrottam a kocsiból, lerángattam a gyereket is a fülkéből,

összeölelkeztünk ott az út közepin az autók közt, én tábornoki egyenruhába, ő fekete a széntől − hogy ezek a vezérkari tisztek csak NÉZTEK ott.

Nem szóltak semmit, kivárták amíg visszamásztam, mentünk tovább −

Nem az hogy talán propagandát akartam vóna én csinálni evvel magamnak! Sőt, hát eléggé furcsán is jött ki a dolog −

Vagy egy másik eset: Megyek egy alkalommal egy meccsre az Emtéká-pályára; kiszállok a kocsiból, tábornoki egyenruhába; kísérők, minden; elindulok a díszpáholy felé − hát látom: a jegyszedő. A Túli Gyuszi, akivel együtt vótam inas! Híres futbalista lett ő egyébként, hát nagyon jóképességű srác vót, a Nemzetibe futbalozott, csak aztán úgy látszik kiöregedett, jegy szedő lett − észrevesz ő is, ordít a kerítésen át:

− Pista! Az anyád szentségit! TÁBORNOK lettél?! Úgy fogtunk aztán kezet a drótkerítésen keresztül, csak a két ujjunk fért át −

Én egyáltalán nem csináltam cirkuszt: ha nem kocsival vótam, akkor általába magam jártam, egyedül. Még a Margit szigetre is kimentem egyszer, egyenruhába, egy szál magam − mer olyan régen vótam már a Margit szigeten, sose vót időm rá, és szép tavaszi vasárnap vót, gondoltam: nem érdekel, én most kimegyek! Na ebből aztán egy elég meleg helyzet alakult ki, mer ott vót épp egy csibész banda, persze kiszúrták rögtön a tábornoki egyenruhát -ujúj, mondom, itt baj lesz! De olyan MARHA MÁZLIM vót, hogy ott vót épp a Ferencváros, a futbalisták meg a kerékpárosok, megláttam köztük a kerékpáros Lapajt, akivel együtt gyerekeskedtünk a Ceglédi úton, és persze mindjár: szevasszevasz, összejöttünk egyből, és

− Ide figyelj − mondom neki −, ide ülök hozzátok. Mer nézd meg, hogy ezek a piszkos csavargók hogy fenik a fogukat!

− Nyugodt légy, Pistukám − aszondja −, nyugodt légy, itt vagyunk veled! De hogy ne legyél szem előtt, gyere, elviszlek hátra!

Mer az egyik futbalistának − nem jut már eszembe a neve, a Zöldfának lett azután a vezetője − a menyasszonya ott vót kávéfőzőnő, ahhoz mentünk be hátul − és nem is lett aztán semmi. Mer ahogy meglátták ezek, hogy a fradistákkal barátkozok, hogy így a védelmükbe vesznek, abba a pillanatba abbamaradt ez az egész, már nem mertek jönni, el is tűntek.

Nem is helyeselték ezt akkoriba, hogy csak így egyedül járkálok

egyenruhába, meg is róttak érte − de nem lett azér soha komolyabb kellemetlenségem. Mondjuk vót amikor melegem lett kicsit, pláne mikor a családdal vótam valahol az utcán − de mondom komolyabb izé nem lett soha.

Közbe hát otthon a családdal éltünk ugye, éldegéltünk − Négy gyerek vót már akkorra. Ugye: tábornok vótam − de azér olyan nagyon mi nem dőzsöltünk akkoriba sem. Az igaz, hogy a lakás megvolt, elég jó lakásom volt az Orom utcába, később meg a Gellért hegyen az Otthon utcába, honvédségi villába − de pénz viszont tényleg nem valami sok! Ugye mind a négy gyerek iskolás, fejtek engem mint a fejőstehenet, hogy ugye „az apád tábornok”, hát akkor persze ide húsz forint, oda száz, amoda ötven, de egyfolytába − a fizetésem meg nem valami nagy összeg vót! Nem mint ma, hogy egy magasabb parancsnoki beosztásba már nincs anyagi gond − minálunk bizony hónap végire mindig elfogyott az a kis pénz, mi mindig vártuk az elsejét!

A feleségem otthon vót − ő különben nemigen vett részt így a politikai dogokba se. Párttag vót, egy időbe párttag vót ő − de kimaradt aztán. Mer egy párttitkár, akit különben ki is zártak később, elkezdte buzerálni, hogy nem végez pártmunkát. Végzett ő, csinálta egy darabig becsületesen, járt háziagitációra, vitt magával engem is − nade én meg nem értem rá velemenni mindig! Pláne hogy gyakran voltam vidéken − hát hogyan menjek? Ő meg négy gyereket nevelt − hogyan végezzen mellette még pártmunkát is? Bizalminak nevezték ki -akkor ott állandóan tartani a kapcsolatot, bonyolítani a beszélgetéseket a bizalmicsoportba − hát nem bírta már. Úgyhogy akkor aszondta:

− Nézd, én nem érzem magamat elég képzettnek arra hogy párttag legyek − aszondja −, én nem bírom tovább csinálni!

Hát meg lehetett érteni.

Úgyhogy akkor a tagkönyvcserénél egyszerűen nem ment be, és így szépen kiesett.

Egy darabig velünk vót még anyám is. Hát, anyám −

Õ különben vallásos vót. Az utolsó percig! Mondjuk nem vitte azér túlzásba, mer templomba például ritkán ment − de azér elég sokat imádkozott, meg a keresztvetés az általános vót nála, erről nem lehetett leszoktatni. A templomról már inkább; egyszer nagyon rápirítottam, mer a templomba ellopták a ridiküljét:

− Hát − mondom neki − azért jársz templomba, hogy ellopasd a pénzedet?

Nem is ment akkor egy darabig. Pedig gyerekkoromba még a sonkát meg a tojást is elvitte szenteltetni húsvétkor!

− Te − mondom −, milyen ízű ez?? Megromlott ez?! Vagy tán MEGSZENTELTETTED?! Olyan furcsa íze van!

Szóval valamennyire azér lehetett őtet is nevelni − például nekem nemigen merte azt mondani, hogy „isten éltessen”, hanem azt mondta helyette, hogy „a Rákosi elvtárs éltessen sokáig!” Jó kis öregasszony vót −

Na hát én aztán egy pillanatig se voltam vallásos. Mer egyáltalába nem érdekeltek ezek a dogok! Ugye azelőtt minden okmányon rajta kellett legyen, hogy katolikus vagyok − de már 45 után én nem is engedtem ráírni. Emlékszek, 45-be Debrecenbe tanú voltam egy csendőr-ezredesnek a bírósági tárgyalásán, aki Budapest védője vót − hát én nem ismertem őt személyesen, csak arról kelletett tanúskodnom, hogy milyen helyzet volt az ostrom alatt Budapesten. És akkor ott a bíró fölvette az adataimat, és kérdezte a vallást is.

− Én − mondom − felekezet nélküli vagyok.

− Hogy lehet az − aszondja −, ilyen nincs Magyarországon!

− De − mondom − én annak vallom magamat! Szóval ennyire hadilábon álltam én a vallással! Mikor anyám haldoklott a kórházba − hát én tábornok vótam már akkor. Úgyhogy persze papot akkor se hívtam hozzá − na pont az kellett volna még nekem, abba az időbe! Kevésre rá meg az anyósom került ugyanebbe a cipőbe; bevitettem a Tiszti Kórházba, és kérte persze az is a papot − nem, mondom, ilyen hülyeséget már ne csináljunk! Na aztán úgy oldódott meg a dolog, hogy vót egy pap unokaöccse anyósomnak, az bement hozzá civilbe, ott meg is gyóntatta, vagy mi a fenét csinált neki, tán utolsó kenetbe részesítette, nem tudom, mer nem is érdekelt − hát ez már ugye kettőjük között zajlott le, semmi közöm hozzá!

Anyám 52-be halt meg. Mosónő-betegségbe: méhrákba. Nehéz vége vót nagyon.

Ugye,ővele az vót a helyzet, hogy próbáltam én őtet magunkhoz venni − de ő nem akart jönni. Egy rövid ideig velünk lakott az Otthon utcába, neki adtuk az alsó szintet − de valahogy nem érezte jól magát, nemigen tudott beilleszkedni. Mer ő valahogy úgy gondolta, hogy ha

nekünk négy gyerekünk van, akkor örüljünk ha el bírjuk tartani őket. Ugye ő nem bírta azt fölfogni, hogy hát TÁBORNOK vagyok, magas beosztásba − jó, tényleg nem vót valami sok a jövedelmem, de hát azért őt még vállalni tudtuk vóna! Ő viszont nem akart a nyakunkon lenni − úgyhogy aztán megin különment.

Aztán, amikor már nagyon beteg vót, akkor befektettem a kórházba. És hát még avval tudtam meghálálni hogy fölnevelt − „meghálálni”, hát hülyeség, mer nem tartozásból tettem én ezt! − szóval avval tudtam valamennyire csökkenteni a szenvedését, hogy rádiumot szereztem neki, tehát hogy rám való tekintettel, mégis hogy ugye az én anyám, húsz percenkint adták neki a rádiumot, holott hát ennyit nemigen szoktak adni senkinek, mer nagyon költséges. A végén persze már ez se vót elég neki, már nem bírta kivárni a húsz percet se, már tíz perc után jelentkezett a fájdalma − úgyhogy nagyon sokat szenvedett. A legvégén már a fájdalomtól nem is vót észnél, megtámadta ott az ápolókat, verekedett velük, meg azt állította hogy őt bántsák, meg mittudomén − hát nem vót már beszámítható szegény, de ezt megértették az ápolók is −

49-be lettem katonatiszt − akkor ment épp a Rajk-ügy.

Hogy a Rajk László, akiről ugye köztudott volt, hogy egy nagyon tekintélyes kommunista politikus, egy internacionalista forradalmár, hogy végigharcolta Spanyolországot, a Rákosi-zászlóaljnak volt a politikai helyettese, volt börtönben, internálva, minden, aztán meg ott volt a legfölső pártvezetésbe, belügyminiszter, külügyminiszter, és egy nagyon-nagyon BECSÜletes, TEHETséges, KEMÉNY ember, és hallatlanul népszerű − hogy ez a Rajk László ugye egyik pillanatról a másikra egyszercsak eltűnt.

Először ugye a hadsereget kelletett meggyőzni, hogy a Rajk áruló. Összehívták akkor a legmagasabb parancsnokokat, eljött a Rákosi is, a Farkas Mihály megnyitotta a gyűlést és tartott egy beszédet, elmondta ott az irányelveket − aztán egymás után jöttek ott ilyenekkel, hogy hát „a mi Rákosi apánk ébersége megmentett minket, leleplezte és összezúzta az összeesküvő Rajk-ban-dát” − −

Hát el lehet gondolni, hogy hogyan érintette ez az embert.

Hát hogyan LÉTEZIK ez, hogy csak így, egyszerűen, máról holnapra − hát eddig még csak JELZÉST se látott senki arra, hogy áruló lenne? Most meg egyből mindenki −

Hivatkoztak ugye a jugoszláv kapcsolataira. Nade hát nyilvánvaló: abba a spanyolországi nemzetközi brigádba vót francia, vót jugoszláv, vót magyar, szovjet, olasz, vót ott minden hétszentség − hát mér ne lettek vóna a Rajknak pont jugoszláv kapcsolatai?! És hát azok mind kommunisták vótak, hát mér baj akkor, hogy éppen jugoszlávok, vagy akármik?!

A másik meg ugye: hát az emberismeret. Hát én ismertem jól a Rajkot! Hát egy NAGYON NAGYSZERŰ elvtárs vót a Rajk! Hát rengetegszer vótunk együtt, mindjár 45-be is a debreceni pártiskolán, azután meg a választások előtt is ő jött ki a Nyóc kerületbe hogy eligazítsa a tennivalókat, elmagyarázza a Pártközpont részéről, hogy mire kell nagy súlyt helyeznünk, meg egyebek − meg hát még sokat, nagyon sokat voltam vele, ismertem jól! Most akkor hogy tudjam elképzelni azt, hogy − −

Csak ültünk ott, hallgattuk a szöveget − Nagyon bonyolult dolog ez, nagyon bonyolult. Ugye: ez az egész időszak nagyon bonyolult vót, abba az időbe MINDEN elképzelhető vót! De másik részbe meg ugye − − Szóval én nem is tudom, hogy tán félelemből hittük el, vagy hát − Meg az is, hogy ugye az ember nem győződhetett meg az ellenkezőjéről se! Csak azér közbe mégis: valahogy a szíve mélyén érezte az ember, hogy hát ez, ez, ez −

Csak SOKKAL később, vagy huszonöt év múlva kezdett ez az egész dolog úgy kirajzolódni nekem. Most már ugye sokmindent lehet tudni, cikkek jelentek meg erről, meg könyvek, most már utólag tudjuk, hogy hogyan befolyásolták a Rajkot, hogyan KÉNYSZERÍTETTEK, hogy vállaljon el olyasmiket, amiket nem csinált, avval hogy „így a Pártnak, a mozgalomnak használ”, meg hogy milyen eszközökkel puhították −

Nagyon népszerű volt a Rajk László − na ez is vót a baja neki, ez vót a baja. Ezer vót féltékeny rá a Rákosi. Es így akkor elkövette a Rákosi is ugyanazt a hibát mint a Sztálin, aki ugyanígy sorba egymás után nyírta ki a legkiválóbb nemzetközi kommunistákat −

Most már ugye nem titok ez, hát jól ismerjük már a Rajk-pert, meg utca is van már elnevezve a Rajk Lászlóról, meg satöbbi-satöbbi − csak azér még most is nehéz erről beszélni. Mer SAJNOS ugye a jelenlegi vezető elvtársak is − szóval hogy mondjam − Ők se látták a dogokat? Vagy nem értették tisztán? Vagy hát féltek ők is? Vagy hogy

vót ez?! Én nem tudom. És nem bírom megérteni, hogy ha van egy nem tudom hány tagú Politikai Bizottság, meg egy nem tudom hány tagú Központi Bizottság, akkor azt EGY ember, az egy szál Rákosi ENNYIRE tudja terrorizálni? Hát ezt KÉPTELENSÉG megérteni! És meg lehet nézni a lexikonba, hogy kik voltak AKKOR a vezetők, meg MOST kik a vezetők! Hát tudok olyanokat, akik VÉGIG mindegyik Politikai Bizottságba ott ültek − hát hogy mondhattak ezek végig mindenre igent?! Én jól emlékszek még, amikor a Rajk 45-be megjött, sebesülten, bekötött fejjel, egy táborból szökve, és hogyan borultak a nyakába, hogyan csókolták össze, hogy

− Lacikám!! Hol vótál?! TE hiányoztál! Csakhogy megvagy! Tenélküled nem tudunk lépni!

Itt meg, amikor most „a Rákosi apánknak a bölcsessége szétzúzta a hazaáruló Rajk Lászlót és társait”, nem bírták abbahagyni a tapsolást, de UGYAN AZOK: nem bírták abbahagyni a tapsolást! És EZT nem bírtam én nézni, EZT − na hát a Kádár elvtárs mondta nagyon helyesen!: hogy „nem lehet egy szájból hideget is meg meleget is fújni!” Erről van itt szó.

És milyen művészi módon tudták megrendezni ezt a színházat! Hogy szinte úgy nézett ki a dolog, minthogyha egy alulról jövő kezdeményezés lenne a Rajk László halálos ítélete! Hogy hogy meg tudták mozgatni a tömegeket! Azok a hirtelen összerántott üzemi gyűlések, a megvadult emberekkel, az elvakult jelszavak, hogy „halál az áruló Rajk-bandára!”, ez a kép nagyon megmaradt bennem -

meg mellette egy másik kép. Az a néma menet a Rajk László rehabilitációjakor, amikor kiderült, hogy ártatlanul halt meg. Az a megrendült, mély gyász az arcokon, a nagy kommunistának a temetésén −

49 nyarán − egészen friss voltam még a hadseregbe, csak pár hónapja voltam őrnagy, épp csak a kiképzést elindítottam: leküdtek Lellére nyaralni. Elküdtek, mer olyan sovány girnyó vótam, hogy rossz vót rámnézni. Egész új vót ez nekem, hát életembe az első nyaralás, a feleségemmel meg a négy gyerekkel mentünk, kaptunk egy hónapra egy külön kis nyaralót, és hát ott fölszabadultan és boldogan −

És ott nyaralt épp velünk szembe az Illy altábornagy, a családjával az is.

És akkor egyik este jönnek, és kérdezik, hogy hol vannak az Illyék.

Mondom, hogy moziba mentek. És akkor ezek valahogy úgy a bizalmukba fogadtak, és mondták nekem, hogy mi van. És aztán le is tartóztatták a moziban az Illy altábornagyot, elvitték á moziból.

Hát én nem ismertem közelebbről se az Illyt, se a többi tábornokot, akiket akkor vele egyidőbe letartóztattak − csak valahogy úgy ízléstelennek tartottam ezt az egészet. Hogy aztán hogy vót tovább a per, a rögtönítélő hadbíróság, meg hogy hogyan hajtották végre az ítéletet, ezt már én nem tudom. Mer csak egész rövid tájékoztatást kaptunk a dologról. Hogy népellenes hazaárulók, a népidemokrácia ellen szövetkeztek, aljas módon elárulták a Pártot, satöbbi − akik addig a demokratikus hadseregnek a büszkeségei voltak!

Háát − −

Aztán hát közbe ott vót ugye az egész jugó-ügy.

Ami azér eléggé más vót, mint a Rajk-kérdés! Mer a Rajkról ugye személyes élménye vót az embernek, amiből ugye nagyjából lehetett sejteni a dogokat, és az ember inkább csak azon csudálkozott, hogy másoknál mér nincs meg ugyanez az emberismeret, hogy hogyan lehet egy jólismert emberről ilyen süket meséket beadni − na Jugoszlávia ebbe eléggé más volt. Mer Jugoszláviáról nagyon keveset tudtunk. Amit meg tudtunk, hát az tényleg elég furcsa vót! Ugye ilyenek, hogy a Szovjetunióval megszakítsa a kapcsolatot! Na. Meg emlékszek, még korábban egyszer a Szerényi Sándor lenn volt Jugoszláviába, és avval jött vissza, hogy aszondja

− KÉPzeljétek el, mi van ott! Hát a jugó téeszeket mind a kulákok vezetik!

És akkor ezen tényleg úgy megdöbbentünk! Aztán vagy huszonöt év múlva egyszercsak úgy eszembe jutott, hogy hiszen azóta mi is rátértünk már erre a vonalra, és nem is tettük rosszul, mer a mezőgazdaságnak ki a legjobb szakértője, ha nem a középparaszt, akit akkoriba a kulákkal tévesztettünk össze − na és akkor kezdtem el úgy tépelődni ezen, hogy hogy is van akkor ez a Jugoszlávia? Nade AKKOR bizony mi a jugoszláv-kérdést egyértelműen úgy fogtuk föl, és énnekem magamnak is ez vót az észrevételem, hogy bizony ott egy elhibázott politikát folytatnak, ami ugye hát szocialistaellenes.

Úgyhogy igaz ami igaz, ÉN MAGAM is így gondoltam, én is benne vótam ebbe a hülyeségbe! Mer emlékszek, hogy a pártiskolán kellett akkoriba egy előadást tartanom a jugó-kérdésről, és − jó, hát ugye egy

pártiskolán nem szokás úgy beszélni, hogy „láncos kutya”, meg egyéb hasonlók, de azért a mondókám lényege mégis ez volt. Szóval függetlenül a finomabb fogalmazástól, az elítélés ugyanúgy benne vót!

De azér ez most nem is csak bűnbánat, mer én ÁLLÍTOM, hogy ennek az egésznek ők is ugyanannyira okai vótak, mint mi! Mer ők is állandóan köpködtek miránk! És ezek a dogok az ő újságjaikból meg rádiójukból rendszeresen átkerültek mihozzánk! Hát csak egy példa: Emlékszek, amikor a mi honvédelmi miniszterünkre, a Batára azt mondták, hogy egy bábu, akit csak dróton rángatnak, meg mittudomén − hát azér már bocsásson meg a világ!

Meg ami a határvidéken ment, hát az se vót tréfa! Nagyon komolyra ment ott a játék, elég rendes csatározások folytak − elég sok ember bukott is ebbe nálunk. Sokszor kis komolytalan marhaságok indították el, mondjuk ilyen, hogy valaki letolta a nadrágját, megmutatta a fenekit nekik − erre azok átugrottak, jól elkapták az illetőt, vagy még oda is pörköltek! Mer VADAK vótak, ELVAKULTAK vótak azok is, nemcsak mi!

Még azokba az időkbe, mikor még elég rosszba vótunk, még éppen csak kezdődött nagyon lassan a békülés, tagja vótam én is egy közös határ-bizottságnak, amelyikbe leginkább ilyen vízi kérdésekkel foglalkoztunk − hát nagyon körültekintően kelletett eljárni, mer kényes vót a helyzet nagyon. Hol mi mentünk át, hol ők jöttek Bajára, de ha valahova vittük őket, mindig vigyázni kelletett, hogy olyan úton menjünk, ahol nem látnak semmit. Nade azér a valóság az, hogy mi abba a bizottságba elég jól szót értettünk egymással. Elvittük őket Baján a vendéglőbe, kaptak egy jó kis vacsorát, kis italt hozzá, zenét, jól érezték ott magukat − szóval ezen a vonalon nem vót probléma velük. De a határvidék, az más vót, ott nem vót kecmec! Ott bizony vérre ment a játszma! Hát nagyon jellemző: egyszer majdnem komoly felelősségrevonást kaptam miattuk. Ugye ott vót a jelzőrendszerem végig a jugó határon, amit én rendszeresen látogattam. És egyszer Lentinél, kinn egész a határon: járom a vonalat egy ellenőrzés során, persze tábornoki egyenruhába − egyszercsak ott-terem mellettem három lovas határőr. Hogy ők a személyes biztonságom érdekébe jöttek, és kérik, hogy azonnal vonuljak innen vissza, mer parancs van, hogy csak honvédegyenruhába szabad megjelenni a határ közelébe, magasabb rendfokozatú egyenruhába tilos − mer esetleg ÁTLŐNEK

odaátról!

Szóval ilyen viszonyok vótak, ez vót a helyzet a jugókkal!

A személyes biztonságom érdekébe − jó, hát akkor gyerünk vissza! Visszamentem akkor −

Hát nagyon kialakulatlan, nagyon zavaros világ vót még az akkori, és eléggé furcsa helyzetek is adódtak néha. Például − ez is egy személyes történet − a Kun Béla ügye −

Ugye én szemináriumot tartottam a katonatiszteknek, a magyar munkásmozgalom történetéről. Amihez persze megkaptam az új szemináriumi anyagot, amibe már a Kun Bélát is a helyére rakták. És, hát beszélek ottan az elvtársaknak többek között a Kun Béláról is, hogy milyen nagy érdemei vannak neki, és hogy hosszú ideig mennyire félreismertük a Kun Bélát − és közbe látom ám, hogy a hallgatóság kétfelé válik! Az egyik fele: igen-igen − csöndbe bólogatnak. A másik fele meg: a SZÁJUK is nyitva marad a csudálkozástól! De szinte fölHÖRdültek attól, amit én ott a Kun Béláról mondtam!

Kiderült aztán, hogy miről van szó. Hogy kétfajta szemináriumi brosúra van kiadva! Mer az újat kiosztották már, de a régit még nem vonták be! Akinek már az új vót, mint nekem is, azok már tudták, hogy mi újság! De akik még a régit nézték, azok meg vótak RŐKÖnyödve, hogy én miket beszélek össze!

Na két napra rá volt aztán a Sportcsarnokban egy nagygyűlés, ahol a Rudas László tartott egy beszédet, és ott aztán már véglegesen elrendeződött a Kun Béla kérdése. Úgyhogy aztán szépen el is múlt ez a kis pillanatnyi kellemetlen zavar.

Jó − csak azért ezeknek az időknek a zűrzavarához azt is meg kell érteni, hogy − hát persze hogy sokszor tévedtünk! Hát új vót minden, még ismeretlen vót a szocializmus építésének az útja − hát hogyne tévedtünk vóna! Csak lassan, fokozatosan jöttünk rá − és ebből lettek az ellentmondások! − csak apródonkint találtunk rá a helyes megoldásra! Szóval nem helyes MAI szemmel nézni ezeket a dogokat! Mer AKKOR nem a mai eszünkkel, hanem bizony még tapasztalatlanul, tudatlanul kellett helytállni!

Ugye vegyük például a gazdaságot. Csak nagyon lassan jöttünk rá, hogy az áru az áru, a pénz az pénz, az érték az érték, hogy piac is van, mer LÉTEZIK, ha akarjuk, ha nem! Mer az elején ugye ezek mind

ismeretlen fogalmak vótak, mer tagadtuk őket! Mer kijelentettük, hogy lényegébe már szocialista társadalom van, mer a kommunizmust építsük, tehát akkor nálunk az érték az nem érték, hanem egyszerűen mindenkinek meg kell kapni azt, amire szüksége van! Na aztán persze lassan ráébredt az ember, hogy hát ez az elosztás szempontjából nem megy, mer azért ugye differenciálni is kell, a munka alapján! Úgyhogy akkor jött a szocializmusnak az az elve, hogy „mindenki a munkája szerint” − nade hát erre előbb rá kellett jönni! Amihez idő is kellett! Ezeket a bonyolult dolgokat mind földeríteni, megvitatni, egyeztetni − hát persze hogy nem ment ez egyből! Meg ugye ezek az ügyek is, az ilyen süket koncepciók, hogy „a vas és az acél országa vagyunk” − vas és acél nélkül! Meg, hogy az egész követelményrendszer rossz − úgyhogy aztán módosítani is kelletett az ötéves tervet, menet közbe, a harmadik évben − módosítani kelletett, nade akkor módosítottuk is! Mer így tanul az ember: a saját kárán, és menet közbe!

És így vót ez a többi területeken is, mindenbe ugyanígy vótunk!

Én ugye minden kongresszuson résztvettem. De hát ki tudta azt abba az állandó lelkesedésbe, hogy a tervek, amiket ismertetnek, nem reálisak? Ott állandóan AKKORA vót az ünneplés, hogy az atyaistennek se jutott vóna eszébe, hogy a hibákat firtassa! Hát mindenki a pozitívumoknak örült ottan, persze hogy nem tűnt föl semmi más! Jó, igen, az biztos, hogy talán túl sok vót a külsőség, a sok fölösleges fogadás, az irányított felszólalások, meg a félórás tapsok − sok ilyesmi vót; de ki gondolta vóna, hogy ezek a dolgok esetleg nem jó irányba visznek?

Nemigen zavarta ott semmi se az egyhangú lelkesedést − még mondjuk olyasmi néha előfordult, amin így csöndesen mulattunk magunkba, hogy például egyszer szavazásra került a sor a Rákosi megválasztásával kapcsolatosan, és persze titkos szavazás volt, és a végén kijött, hogy mindenki a Rákosira szavazott, csak egyetlen szavazat volt őellene − na és akkor erre a Rákosi fölpattan, és azt mondja:

− Ez BIZTOS hogy a Muszka volt!

Mármint hogy a csepeli Muszka Imre, aki aztán később disszidált is. Na hát ezen aztán jókat nevettünk persze.

Meg még egy jópofa esetre emlékszek − ez 54-be vót, a kongresszus előtt. Akkoriba mentek ezek a küldöttgyűlések, hogy ugye

a kerületek választották a budapesti küldötteket, a budapestiek és a megyeiek az országost − én akkor az Öt kerületbe vótam tanácstag is, és a Háem jelölt szintén az Öt kerületbe küldöttnek is. Namost ugyancsak az Öt kerületbe vót a Rákosi is! Mer őneki meg hát a Pártközpont vót a munkahelye, onnan jelölték a kerületbe. Na és, hát a kerületi küldöttgyűlés előtt összehívtak minket, és el lett mondva, hogy a Rákosi elvtársnak az az egyenes kívánsága, hogy ne csináljuk ezt a szokásos cirkuszt, az állandó fölállást, tapsokat, egyebeket, mer hogy a személyi kultusz most már nagyon elharapódzott − na ugye ez volt az az időszak, amikor már így napirendre került a személyi kultusznak az önkritikája.

Na, hát így is lett. Bemegyünk az Öt kerületi gyűlésre, javába gyülekezünk, beszélgetünk ott nagy vidáman − bejön az Öreg. Mi meg − hát az utasításnak megfelelően! − meg se REZdültünk! Ott fecsegünk, locsogunk tovább, rá se BAGÓZOTT senki a Rákosira! Hát ugye: értsük mi a konspirációt!

Utána behívott minket a miniszter.

− MICSODA!! − aszondja a Farkas, de ORDÍTVA!

− Hát maguk már a Rákosi elvtársat SEMMIBE se veszik?!! − és így tovább!

Szóval akkor meg jól le lettünk teremtve, amér nem tapsoltunk! Na hát ugye így nézett ki a személyi kultusz önkritikája. Jó, rendbe, hát akkor szépen tapsoltunk tovább −

Közbe − hát csináltam a munkámat, mint országos légvédelmi parancsnok, irányítottam az Olep-et. Eléggé eseménydús életem vót akkoriban. Rengeteg olyan helyzet, amibe hát intézkedni meg dönteni kellett az embernek, sok vót a mozgás − nem részletezem. Mert ez egy olyan dolog, hogy figyelemmel kell lenni arra is, hogy mi az, ami ebből lényegébe már történelem, meg mi az, ami esetleg hát katonai titkot sértene. Mer ma se minden tartozik azért a nyilvánosság elé!

Ugye ez vót az az időszak, amikor az amerikaiak egyfolytába piszkoskodtak velünk. Amikor állandóan mentek a berepülések meg a lufbalonok, meg még olyan is vót, hogy játékbabákat dobtak le robbanó töltetekkel! Meg a mindenféle légi úton bejuttatott röpcédulák a különböző ilyen propagandaanyagokkal − amit persze mind nekünk kellett elfogni, megsemmisíteni, és hát állandóan védekezni kelletett a szemtelen kalózakcióik ellen. Hatalmas munka vót ez! De hát ebbe

nem az én szerepem meg nem az én személyem az érdekes, nem akarom magamat kiemelni, előtérbe állítani − úgyhogy ezen nincs mit részletezni.

Azér az jó érzés vót, hogy van egy erős, ütőképes hadseregünk! Milyen jól jött ez néha! Csak egy példa erre. Amikor valamelyik évbe volt a földrengés Dunaharasztin. Én csak azon vettem észre magamat, hogy az Orom utcai lakásomba a hatalmas, kétmázsás bronzcsillár elkezd mozogni! Mi az isten ez?! Azonnal a telefonhoz, jelentést kérek − és perceken belül már kaptam is a részletes beszámolót, hogy Dunaharaszti, Taksony, meg satöbbi, és pillanatokon belül már a kocsiba ültem és vittek oda!

Evvel se az érdemeimet akarom most kiemelni, hanem csak azt illusztrálom, hogy ha ilyen esetbe nincs egy jólműködő apparátus, ha nem jár olajozottan a gépezet, akkor micsoda problémák állhatnak elő, mennyi emberi szenvedés származhat akkor az ilyenből!

Énnekem ugye országos hálózatom vót − hát a teljes honi légvédelem!: a légvédelmi tüzérség, elfogó vadászrepülők, lokátorrendszer, híradásrendszer, minden a világon, ami csak összefügg a légvédelemmel, és nagylétszámú alakulatok az ország minden részén − úgyhogy percek alatt a Budapesti Hadosztályt már irányítottam is Dunaharasztiba, és akkor ugye neki annak a községnek, térképpel, minden utcát végig, egyik oldalon két katona, másik oldalon két katona, fölmérni a helyzetet, hogy nincs-e valakire mittudomén rádőlve a ház, vagy nincs-e tűz, vagy másvalami veszély, hol kell mentési munkálatokra intézkedéseket foganatosítani, akkor azonnal konyhákat fölállítani, élelmet hozni, hogy főzni tudjunk a lakosságnak, ne maradjon senki élelmezés nélkül, satöbbi − na, hát csak egy példa!

Közbe meg folyamatosan a hadseregépítés − de hatalmas ütembe, akkoriba tényleg FANtasztikus ütembe! Egy kis epizód ehhez is:

Egyszer a Gazdasági Főtanács ülésén a katonai beruházásokat tárgyaltuk − hát elég tisztességes pénzekről vót ottan szó. Katonai részről én is ott vótam − hát énnekem mindenütt ott kelletett lenni, egy tyúkkopasztás nem eshetett meg nélkülem! A Gerő elnökölt, a Farkas Mihály terjesztette elő az igényeket. Meg a Vas Zoltán vót még ott − hát őnála vót a pénztárca.

− Na − aszondja a beszámoló végén a Farkas Mihály a Vas Zoltánnak −, ha ezeket az összegeket hiánytalanul biztosítod nekünk,

akkor kinevezlek alhadnaggyá!

− Ide figyelj! − azt feleli a Vas Zoltán. − Amennyibe ti már vagytok nekem, ahhoz a vezérezredesi rang is kevés vóna!

A rengeteg munkám mellett persze próbáltam még tanulni is, hogy lépést tudjak tartani a dolgokkal − na hát nem könyvekből, mer arra nemigen jutott idő; inkább úgy, hogy odafigyeltem mindenre. És − ez érdekes − be kell vallani, hogy én nagyon sokat tanultam a Farkas Mihály tói. Mer az állandóan vizsgáztatott engem! Naponta kétszer-háromszor is be kelletett mennem hozzá, mer mindig volt valami, vagy egy berepülés, vagy a léggömbözéssel kapcsolatos ügyek, vagy egy új teknikát kaptunk, annak a rendszerbe állítása körüli problémák, meg mittudom én − úgyhogy énnekem állandó szabad belépésem volt őhozzá, még ha éppen az Elhárító Osztálynak a vezetője jelentett neki, ami ugye a legkényesebb vót, engem akkor is AZONNAL fogadott a Farkas elvtárs − na és elég az hozzá, hogy ilyenkor mindig vizsgáztatott. Vót neki a falon egy fekete táblája, ződ függönnyel eltakarva, azt széjjel kellett húznom, ott várt engem mindig egy matematikai példa, azt meg kellett fejteni. Hát talán furcsa, hogy ugye egy TÁBORNOKOT, ilyesmikkel − de hát őneki ez vót a szokása. Meg vót a szobájába egy nagy arzenálja, a pisztolyoktól a géppuskáig minden, a Néphadsereg tér felőli falon végig;

− Na tessék, ezt itt! − szétszedni, összerakni, tüzelőállást foglalni, a fegyver összes adatait köpni-vágni, minden! Hát nemcsak énvelem csináltatta ezt, hanem valószínű mindenkivel − egyszer is: bevágódok hozzá, hát a Köteles van ott, a szőnyegen hasal, kapaszkodik egy golyószóróba, a Farkas Mihály meg fogja a golyószóró csövit, úgy húzza végig a szobán a Kötelest −

− Lássa?! − aszondja mekem. − ÍGY kell tüzelőállást foglalni! NÉZZE MEG! Oda van FORRVA ahhoz a fegyverhez! ÍGY KELL!

Egyszer kapott csak rajta, hogy nem tudtam. Valami lövész-ügyeket kérdezett, és hát ugye ami az én szakmámmal, a légvédelemmel közös volt, azt szépen el is mondtam neki, hogy ugye milyen egy lövész-menetnek a légvédelmi biztosítása, meg vasúti szállítás esetébe milyen a légvédelmi biztosítás, hát evvel ugye foglalkoztam, ezt tudtam is prímán, de aztán csak tovább, csak tovább, hogy milyen hosszú egy lövészezrednek a menete, meg hogy milyen vagonokat kell igényelni a szállításhoz és hányat − na hát erre azt találtam mondani neki, hogy

− Hát − mondom − hadseregtábornok elvtárs, én ezt honnan tudjam? Hát ez nem énhozzám tartozik, ez nem az én dolgom!

− MICSO-DAA?! És ha én holnap kinevezem magát hadtestparancsnoknak, akkor mit fog csinálni?! TUDNI KELL! − aszondja. − Hát maga TÁBORNOK, magának MINDENT tudni kell!

Érdekes volt, hogy azért viszont nem haragudott, ha a szabályzatot nem tudtam fejből! Ott vót neki a hosszú asztalon az összes szabályzat sorba kirakva, odamentem, kiemeltem az egyiket, föllapoztam − ezért nem szólt! Mer tisztelte, hogy tudok tájékozódni!

− Lássa − azt mondja −, ezért nem tudok haragudni. Mert az ember feje nem lexikon! Ezt szeretem: tudja, hol keresse!

És elég jól lehetett vele együttdolgozni − mert ő mindent a maga kezébe tartott. Énnekem eléggé széleskörű terveket kellett kidolgozni − leadtam neki, és ő mindet SAJÁT MAGA, FÉL NAP alatt áttekintette, utána levizsgáztatott belőle, jóváhagyta, aláírta − kész! Már a következő minisztereknél nem így ment, azoknál már a portásnál kellett kezdeni, kilincselés, tizenöt aláírás, istenharagja, eltartott egy hónapig is − de a Farkas nem, ő MAGA csinálta, MINDENT egymaga!

Okos ember vót − a Szovjetunióba híre vót neki, mert ott tanult, és mondták, hogy a LEGkiválóbb képességű katona vót az akadémián, hogy NAGYON tudott. De én meg is győződhettem róla személyesen, hát láttam, ahogy a nagygyakorlatot levezette! Igaz, hogy vót bakija is, épp az én fegyvernememnél bakizott − nade minden fegyvernemet senki se ismerhet egyformán tökéletesen, a velejéig, meg hát végeredménybe ő is egy elég fiatal miniszter vót! Úgyhogy én nem is GONdoltam arra, hogy ezt kifogásoljam, vagy hogy akár csak MAGAMBA is kifogás tárgyává tegyem!

Engem nagyon szeretett különben. Mer őszinte vótam. És ezt tisztelte. Egyszer egy tervnek a megbeszélése után − háromnegyed kettőtől este fél tízig nála voltam! fél tízkor engedett csak el! − hát eléggé fáradt vótam; indulok haza; és, gondoltam, beülök a Kárpátiába, hogy egy kicsikét kifújjam magamat. Ott fröccsözgettünk a gépkocsivezetőmmel tán egy fél órát. Aztán be a kocsiba, irány haza − de nekem hirtelen lett egy olyan ÉRZÉSEM, hogy hátha odabenn van valami!

− Ej − mondom a gépkocsivezetőnek −, nézzünk még be hamar a

vezetési pontra! Mer nekem van egy olyan érzésem, hogy------

Bemegyek − hát ugrálnak föl mind:

− Vezérőrnagy elvtárs, vezérőrnagy elvtárs, a miniszter elvtárs kereste! Kéri hogy azonnal hívja vissza!

− Hát − mondom − hogyhogy, hát onnan jövök, egy órája sincs hogy elengedett!

Vót persze ká-vonalam meg em-vonalam, fölhívtam azonnal a lakásán.

− Maga az?! HOL vót?!

− A Kárpátiába vótam − mondom neki.

− MI az a Kárpátia?! Mondom:

− Egy étterem. −És MICSINÁLT ott?! Mondom:

− Megittam három fröccsöt. − MICSINÁÁLT?!

− HÁROM FRÖCCSÖT MEGITTAM! − mondom neki.

Hát, paff vót!

− Na jól van − aszondja −, nézze, ez és ez a helyzet, elfelejtettem mondani, hogy −

Hát nem vót hozzászokva, hogy valaki ilyen őszinte legyen hozzá!

Egyszer meg, kinn vótunk gyakorlaton, állok éppen sorba a büfé-sátornál, jó hosszú sor, huszon-valahanyadik lehettem − egyszer valaki elkiabálja magát:

− Jön a Farkas!

Egyszerre MIND szétrebbentek! Egyből első lettem a sorba! Kértem is rögtön egy féldecit. A többi meg, akik utánam odamerészkedtek: tejet, csokoládét, Bambit, ilyesmiket mertek csak venni − hát ugye: a MINISZTER előtt! Odaér a Farkas elvtárs, én vígan fél-decizgetek, a többi meg szopogatja a tejet − odajön, rám nevet, aszondja:

− Ee, hát EZEK KATONÁK?! De a GUTA ütötte meg a többit!

Szóval szeretett, azt mondhatom, engem kimondottan szeretett!

Sokat vacakoltam akkoriban a feleségemmel, mer nagyon nem szerette a fogadásokat, őtet ugyan hiába hívtam, nemigen jött velem fogadásra. Pedig néha már direkt kínos vót, hogy nélküle megyek! Azt kérdezi egyszer a Farkas Mihály tőlem:

− Mondja, maga nem nős?

− Hadseregtábornok elvtárs jelentem, már négy gyerekem van!

− Akkor hogyhogy nem láttam még a maga feleségét?!

− Hát − mondom −, hadseregtábornok elvtárs, egyszerű asszony a feleségem, nemigen szeret az ilyen helyekre járni −

− Hogyhogy „egyszerű asszony”?! Hát pont ilyenekre van nekünk szükségünk! A legközelebbi fogadásra elhozza a feleségét, és bemutatja nekem! Értette?!

− Értettem hadseregtábornok elvtárs −

Épp a kínai követség fogadása vót legközelebb, a Gundelba. Mondom az asszonynak, hogy muszáj velem jönnie.

Hát, ő nem jön. Mer így, mer úgy, nincs is mit fölvegyen, hát mit venne föl?

− Engem nem érdekel, akármit veszel föl, de jönnöd KELL! A miniszter parancsa, hát mit mondjak neki ha nem jössz?!

Fölvett egy fekete kosztümöt fehér blúzzal, kihajtotta a blúz nyakát, föltűzött valami egyszerű brosst − elmentünk. Odavittem a Farkas Mihályhoz, bemutattam neki. Hát ez a szolid egyszerűség nagyon tetszett a Farkas Mihálynak!

− Mér nem jár ide közénk máskor is? − azt kérdezi tőle.

− Mer a férjem nem hoz − aszondja rá az Ica, a legártatlanabb arccal!

− Mi az − aszondja a Farkas −, maga SZÉGYELLI a FELESÉGÉT?!

Azt hittem, elsüllyedek. Próbáltam vóna kimagyarázkodni − de csak hápogtam ott!

− Büszke lehet a feleségére! − aszondja. − Pontosan ilyen egyszerű asszonyok kellenek ide! Elvárom, hogy a jövőbe mindig hozza magával a feleségét!

Na ebből persze semmi nem lett, mer hiába könyörögtem az Icának, továbbra se akart jönni.

Én se szerettem fogadásra járni, fenéket szerettem − nade hát kelletett, hivatalból mennem kellett, énnekem tényleg muszáj vót!

Hivat egyszer a Farkas Mihály.

− Jó híreket hallottam magáról − aszondja. − Azt beszélik, jól tud inni, és nem rúg be. Igaz ez?

Bevallottam neki, hogy bizony szépen haladtam ebbe is, azóta hogy először találkoztunk.

− Nagyon jó! − aszondja. − Fontos föladatot kap most! A november hetediki fogadáson maga fog az amerikai nagykövettel és a kíséretével

inni! Vigyázzon, mer a három attaséja príma ivó, különösen a légügyi, a Mac-Ball!

Megkaptam tolmácsnak a Szűcs ezredest, a párizsi katonai attasét. A feleségekkel együtt tizenkét főből állott az asztaltársaságunk. Hát ott aztán észnél kellett lenni, keményen állni kellett a sarat! Egyből elment három-négy láda tokaji aszú! De azért én ugye maradjak józan − húú −

Rendesen haladtunk már, amikor a nagykövet úr kibökte, hogy szeretne koccintani a honvédelmi miniszterrel. Mentem, megsúgtam a Farkas Mihálynak.

− Rendbe, jöhet, hozza!

Az amerikaiak persze hozták magukkal a tokaji borukat, hogy azzal koccintanának -

− SZÓ se lehet róla! − aszondja a Farkas Mihály. − Mondják meg a nagykövet úrnak, hogy ha a Nagy Októberi Szocialista Forradalom ünnepén velem akar koccintani, azt csak vodkával lehet!

Megtöltöttek akkor mindegyikünknek egy-egy kétdecis poharat vodkával − hát nem tudott már a nagykövet se kitérni! Ki kellett inni neki is a két deci vodkát fenékig!

Visszamentünk a helyünkre, utána még a büféig is elszédelgett a nagykövet, mer érezte, hogy most hamar enni kéne valamit, még megfordult, a feleségének akart szólni − azzal ZUTTY! Elvágódott. Összecsuklott! A fejét is bevágta rendesen!

Persze az attaséi azonnal elvitték.

Figyeltem azután mindig a fogadásokon − de attól kezdve már mindig csak üdítőt ivott −

Ezeket az akkori nagyobb politikusokat általában ismertem személyesen is, a Gerőt, a Révait, Kovácsot, Nagy Imrét, satöbbi − hát persze csak mint politikusokat: fogadásokról, meg vótak ilyen magasabb parancsnoki értekezletek, onnan. Meg hát ismertem persze a Rákosit is − tán egyiket se annyira, mint a Rákosit. A Farkas Mihály mutatott be őneki, meg a feleségemet is, Icát. Sokszor még úgy el is beszélgettünk a fogadásokon − na mondjuk olyan, hogy énnekem kellett vóna valami, és őhozzá fordultam vóna, olyan hát lényegébe nem vót. De azér úgy eléggé jó kapcsolatom vót ővele. Amikor a Kongresszus után vót a nagy fogadás, akkor engem Icával az ő különszobájába is meghívtak − mer vót neki egy külön kisebb terem

fönntartva, ahova behívtak pár színészt, írót, egy-két közelebbi elvtársat, valami harminc embert összesen − na hát ebbe mi is benne vótunk a feleségemmel.

Meg vótam nála külön is, vótam a lakásán is. Mer egyszer, amikor a születésnapja vót, elmentünk hozzá hárman régi beszkártisták, vittünk neki egy autóbuszt. A Keresztes Sanyi ötlete vót ez − a Beszkartnak ugye vót főműhelye, ott megcsinálták, de tiptopra, elektromos berendezéssel, tökéletesen fölszerelve, minden. Bejelentkeztünk − igen, ekkor és ekkor fogad a Rákosi elvtárs, mehetünk − mentünk.

Ott vártunk rá a közvetlen előszobájába. Egyszercsak kijön, üdvözöl minket, persze kezet ráz, minden −

Énnekem az tűnt föl az egészbe legjobban, hogy micsoda PRÍMA emlékezőtehetsége van a Rákosinak! Arra még nem is nagyon figyeltem föl, hogy amíg ott mivelünk foglalkozott, közben aszondja a titkárának:

− Tavaly június második felébe járt itt egy elvtárs Mosonmagyaróvárról, csináltam róla föl jegyzéseket, kerítse elő azokat nekem!

De így, hogy aszondja „tavaly június második felébe”!

Aztán, ahogy ott leültet minket, egymás után csupa ilyen, de zsinórba!:

− Sanyikám − aszondja a Keresztesnek −, hogy van a lánya?

− A FIAMAT mondja, Rákosi elvtárs?

− Ne mondjon már ilyet! A LÁNYÁT kérdezem! Hát ILYEN dagadt volt a nyaka, 39 tavaszán operálni kellett Moszkvába, hát emlékszek!

− Ja, igen, igen − aszondja a Sanyi −, persze! Köszönöm, jól van már!

A Keresztest persze ismerte jól, még a Szovjetunióból, hát persze vele beszélgetett többet. Koccintunk, iszunk − aszondja megint a Sanyinak:

− Te Sanyi − mondja a Rákosi elvtárs −, mondjad már! Volt a Beszkártnál egy birkózó, jó mozgalmi gyerek, valami város-neve vót neki; mi van avval a fiúval?

− Város-neve?? − aszondja a Sanyi. − Nem emlékszek ilyenre, Rákosi elvtárs −

− CEGLÉDI, megvan: Ceglédinek hívták!

− Ja, a Ceglédi! Jól van − aszondja a Sanyi −, Cinkotán raktáros!

− Nem szégyelltek ti magatokat? − aszondja a Rákosi elvtárs. − Egy ilyen RÉGI, BELE való MOZgalmi gyereknek csak raktárosi beosztást tudtatok találni?!

Szóval ez jellemző vót rá, nagyon jellemző, hogy CSUDÁLATOS emlékezőtehetsége vót neki!

Na itt vannak a fényképek. Ez vagyok itt én, tábornoki egyenruhába. Itt szembe velem a Rákosi elvtárs, szalmakalapba. Mosolyog. Ez a politikai helyettesem, meg tisztek, akik az Öreggel jöttek le a gyakorlatra, itt a Bata, itt a Nógrádi elvtárs. Ezen meg itt őmellette állok, körbe meg vezérkari tisztek. Egy fotóriporter csinálta ezeket, meg is jelentek újságba, meg hát kűdtek belőlük nekem is, meg gondolom a Rákosi elvtársnak is. Ezen itt az Öreg magyaráz valamit a politikai helyettesemnek, én meg mögöttük állok. Nevet itt is, jókedve van −

54-be vót ez, vagy 55-be, már nem is tudom. Fölhívott egyik nap a Farkas Mihály, aszondja:

− Magát megtisztelte a Rákosi elvtárs, jövő héten le fog menni magához három napra. Az lesz a dolga, hogy mgmutassa a fegyvernemének a keresztmetszetét a Rákosi elvtársnak!

Na úgy is lett. Előtte persze kidolgoztuk az útitervet, meg végigjártam az egész szakramentumot, ellenőriztem hogy minden jól működjön, csillogjon −

Első nap lenn vártam rá az egyik egységemnél. Meg is érkeztek, majdnem időbe, nyóc nagy kocsival. Előbb ugye a központba. Ott elmagyaráztam neki a térképen, hogy hol mi látható, ez ez, ez az, ez amaz − rábök az Öreg a térképre, hogy ő EZT akarja látni, a Légierő Vezetési Pontját. Jó, elindulunk. Kis folyosó, végigérünk rajta - megállít. Mutat jobb felé, a Központi Harcálláspontra:

− ODA megyünk, ugye?

− Hát − mondom − nem, azt hittem hogy a Vadászerőkhöz megyünk. Hát azt tetszett mondani, hogy a Légierő Vezetési Pontjára, az OTT van!

− Nem − aszondja −, ODA menjünk inkább, a Központi Harcálláspontra!

− Jó, menjünk akkor vissza!

Vissza a szűk kis betonfolyosóba − ahogy hirtelen megfordultam,

ráléptem a Rákosi elvtárs lábára. De rendesen! Csizma vót rajtam, de még azon át is éreztem, hogy milyen bütykös lába van! Megrémültem. Odakapok hozzá, mer egy lépcső is vót előttünk, odakapok ijedtembe − erre rálépek a másik lábára is!

Hát én aszittem, hogy TŰZBE ÉGEK EL, aszittem hogy nem bírok onnan továbbmenni se!

Nem szólt rá semmit. Egész nap vártam hogy majd szóvá teszi − de nem.

Na így kezdődött ez a három nap − de a folytatása se vót már sokkal jobb. Mer már meg vótam zavarodva, már mindennek melléje nyúltam!

Második nap: megint egy táborba, vidékre. Reggel megjön a kíséretével, lejelentkezek nála, jelentek, minden rendbe -

− Na − aszondja −, vigyen ODA!

Beugrálunk a kocsikba, én az embereimmel a dzsippembe, az Öreg a Csajkájába, én nagy büszkén előreugratok, nekivágunk egy hatalmas legelőnek, füstölünk elől − egyszer hátranézek: hát sehol senki. Rákosi SEHOL!

− Hú az anyád istenit − mondom a gépkocsivezetőmnek −, fordulj meg! Hát nem látod hogy a Rákosi elvtárs eltűnt?!

Kidobáltam hamar a tiszteket a dzsipből, pucolás vissza a Rákosiér! Persze az történt, hogy a Csajkával nem bírt jönni, rögtön leragadt. Megint nem szólt semmit, csak a fejét csóválta. Átraktuk akkor egy Pobjedába, az jól bírta a terepet, akármilyen akadálypályán elment − úgy indultunk újból.

Harmadik nap: Egy vidéki városba megyünk le, megnézni az új teknikát. Én még az éjjel leszaladtam, hajnalba újból ellenőriztem mindent. Reggel úgy kilenckor telefonálok Pestre a Titkárságnak, hogy mi a kilátás, mikorra jönnek.

− Hát − aszondja a Trepper Iván −, közbejött egy tárgyalás, délelőtt már nemigen indulnak!

Jó, príma, ha ez a helyzet, akkor én még megborotválkozok! Bementem a városba, beültem a borbélyhoz. Utána szép kényelmesen megittam valahol két deci bort. Megyek vissza a laktanyához, hát látom: luxuskocsik! három, ÖT, NYÓC nagy fekete kocsi! Ott állnak sorba a laktanya előtt! Az anyja szentségit! Meghűlt bennem a vér! De hát ez nem LÉTEZIK, hát alig egy órája beszéltem Budapesttel, akkor

még nem indultak, és hát az száznyolcvan kilóméter! De még ha meg is jöttek, akkor is: hátha bement előbb még a pártbizottságra, vagy valahova! Na futás! De majd a NYAKAMAT törtem ki, úgy rohantam föl a dombon a bunkerba! Bevágódok –

– Jaj, jaj, itt vót a Rákosi elvtárs! Meg a Farkas hadseregtábornok elvtárs is kereste telefonon, kérdezte, hogy hol a vezérőrnagy elvtárs –

Na, azt hittem, ebből már tényleg nyaktiló lesz!

Kiderült aztán, hogy amíg Budapesten tárgyaltak, előreküdték a kocsikat, még reggel, ő meg helikopteren jött utánuk, de hamarabb lenn vót mint a kocsik! Ó, te jó isten –

Délután lett, mire sikerült telefonkapcsolatot létesíteni a Farkas Mihállyal.

– Fáber István vezérőrnagy, országos légvédelmi parancsnok, jelentkezek –

– KI MAGA?!!

Megismételtem: – Fáber István vezérőrnagy, országos légvédelmi parancsnok –

– Ki maga, hogy EZT MERTE csinálni?! HOL VOLT?!

– Hát – mondom – borotválkozni vótam, de előtte beszéltem a Trepper elvtárssal, és a Trepper elvtárs azt mondta, hogy –

Na hát így jártam a Rákosival. De nem mutatta, utána se mutatta soha, hogy talán mittudomen – nem. Meg itt a képeken is mosolyog, nevet azér mindegyiken!

Eszembe jut még egy epizód. Az első napon történt ez is.

Ahogy ott mászkálunk a mindenféle létesítmények között, a Rákosi egyszercsak rámutat az egyik épületre:

– Az ott mi?

– A Polgári Védelem.

– Nézzük meg azt is!

Jó, rendbe, nézzük meg! Semmi baj, hát föl vótunk készülve mindenre!

Bemegyünk, a tisztek persze mind ugrálnak föl, állnak vigyázzba – ott tiszteleg a parancsnokuk is, átszellemült arccal, egy ezredes, nem emlékszek már a nevére.

Ahogy ott megállunk velük szembe és a Rákosi elvtárs körülnéz, rámosolyog mindegyikre, egyszercsak a nagy csendbe megszólal az ezredes:

− Rákosi elvtárs! Nem ismer meg? − de szinte ÁHÍTATTAL!

Csend. Kíváncsi lett a Rákosi, NÉZI az ezredest, aki ott egyfolytába csak tiszteleg − de látni az arcán, hogy nem ismeri meg.

− Együtt vótunk Szegeden a Csillag börtönbe − aszondja az ezredes −, egy cellába vótunk!

Még úgy röviden rámosolygott az Öreg, meg biccentett is a fejivel − aztán ment tovább. Mi meg utána. Nem felelt semmit ennek a tisztnek.

Kíváncsi lettem én is, pár nappal a látogatás után jártam megin arra, kerestem az ezredest − hát nincsen.

− Hát hol van?

− Hát, nincs már itt.

− De hát mégis, hova lett, mi történt vele?!

− Hát, máshova lett átvezényelve. − Hova?!

− Háát, nem tudjuk pontosan −

Én azt az embert soha többet nem láttam. Meg nem is hallottam róla többé. Pedig még kérdezgettem egy darabig mindenkitől − senki nem tudott róla. Elnyelte a föld!

Hogy talán nem jó emléke vót róla a Rákosinak a börtönből, vagy − hát fogalmam sincsen.

Namostan, az az érdekes helyzet vót, hogy én, mint hát tiszta lelkiismeretű ember, abba az egész, eléggé nehéz időszakba soha nem féltem! Mer énnekem nem vót mitől félni!

Csak egyvalami miatt féltem mégis: a barátom, a Varga Gyula altábornagy végett.

A Varga Gyula − nahát az egy külön szám, egy különleges történet. Még az első világháború alatt került ki ő Oroszországba, mint hivatásos tiszt, hadifogságba esett, aztán a forradalom alatt bolsevik lett, és mint katona a Lenin mellett nagyon magas beosztásba került. A Cseka legfölső vezetésinek lett az egyik tagja, és a Lenin olyan hatalommal ruházta föl, hogy a Varga Gyula vonatot visszafordíthatott, várost kiüríthetett, ami csak eszibe jutott, vagy hát amit csak szükségesnek látott azt mind megtehette! Ő kapta az első Lenin-rendet is − nagyon nagy ember vót ő odakinn az első időkbe! Az ő beosztottja vót a Zalka Máté! Az ő beosztottja vót a Münnich Ferenc! De nem is csak magyarok, mer az ő beosztottja vót a Csapájev is! A Csapájevről csak így beszélt:

− CSAPÁJEV, az ki vót?! A Csapájev nem vót KATONA! Elküdtem iskolára, ott csináltak belőle hőst!

A Zalka Mátéról meg, aki őalatta vót zászlóaljparancsnok, mesélte, hogy amikor szorult körülöttük a gyűrű, és nem tudott már mit csinálni a nőkkel, fogta, bepakoltatta őket egy vonatba, rábízta az egészet a Zalkára,

− Na vigyed őket Moszkvába! − aszondja. − Úgyse vagy jó itt egyébre, mint hogy a nőket őrizzed! − Hát már nem bírtam a nőkkel! − aszondja a kisöreg.

Rengeteget mesélt Gyula bácsi − hát a fene tudja, én ugye honnan tudhatnám hogy mennyi vót az igaz a történeteibe! De az biztos, hogy nagyon bennfentes vót ő odakinn. És azt a papírt, amibe a Lenin ilyen különleges hatalommal ruházta föl őt, azt a papírt ÉN MAGAM láttam, a Lenin sajátkezű aláírásával együtt! És az is biztos, hogy egy KEMÉNY katona vót az öreg, egy MARHA KEMÉNY katona. Hát háromszor követtek el ellene merényletet odakinn a Szovjetunióba, hátulról lelőtték, megmérgezték, meg mittudomén − de ő végig állta a sarat! És egy nagyon igazságos ember vót, ez is biztos; például amikor megkapta a Lenin-rendet, nem fogadta el, aszondta hogy ez nem őt illeti, hanem az egységet, és föltűzette a zászlóra a kitüntetést! És büszke magyar vót a kisöreg!

− Tudod − aszondja −, NEM VÉLETLEN, hogy a Lenin a magyarokat vette maga köré! Miránk magyarokra bízta az életit, mi vigyáztunk a személyes biztonságára! De még az arany-vonatot is magyarok kísérték! Mer mi KATONÁK vótunk!

Na csak aztán később megromlott az ő helyzete is odakinn, amikor ugye a Sztálin alatt elkezdődött ez a bizalmatlanság az internacionalista kommunistákkal szembe, amikor ugye a Kun Bélát is kinyírták, meg hát még nagyon sokakat − őneki elég érdekes vót a helyzete, mer egyik részbe ugye nagy ember vót, annyira hogy benn lakott a Kremlbe, de másik részbe meg már kezdett nagyon forró lenni a föld a talpa alatt, úgyhogy 45 után ő már szívesen jött vóna haza Magyarországra − de a Rákosi meg nem engedte! Megmutatta nekem a Varga Gyula azokat a leveleket meg táviratokat, amiket a Rákosival váltott, részbe a Szilágyinak a közvetítésivel, aki a Rákosinak a gazdasági vezetője vót − „maga csak maradjon”, ezt írta neki a Rákosi, „hát mit akarna itt? Magának magas nyugdíja van a Lenintől, ez a kis

Magyarország nem bírja azt fizetni magának!" Úgyhogy nem tudott hazajönni a Varga Gyula!

Ott lakott a Kremlbe a Kun Béla veje is, az a Hidas nevű költő − na az is leírja, hogy amikor a Kun Béla eltűnése után elkezdtek hát ilyen eléggé kedvezőtlen szelek fújdogálni, akkor ővele se állt szóba senki a szovjet írószövetségbe, mindenki kerülte mint a leprást, úgyhogy már minden nap várta a letartóztatását − na ez a Hidas a barátja vót a Varga Gyulának, a Kremlbe is ugyanazon a folyosón laktak. De a Varga Gyula egy idő után már nem mert hazajárni, bujkált a városba, és csak a Hidas tartotta vele titokba az összeköttetést. Behívatták a Vargát először a Pártközpontba, hogy adja le a párttagsági könyvét. Nem ment be. Akkor értementek, keresték a lakásán − persze nem vót ott, csak a Hidas értesítette hogy mi a helyzet. Na akkor már tudta az öreg, hogy innen most sürgősen el kell tűnni, mer úgyis megtalálják és lekapcsolják. És akkor úgy sikerült neki megszökni, hogy a Furceva elvtársnő, a moszkvai pártbizottságnak az akkori titkára kicsempészte egy albán küldöttséggel. Fölrakták az albán repülőgépre − így menekült meg a Varga Gyula, így került haza több mint harminc év után.

Na hát ez is egy fura helyzet vót ugye: leszállt Budapesten az albán repülőgépről − és itt állt minden nélkül! Egy nadrágba-ingbe, a zsebibe a Lenin-renddel! Úgyhogy az itteni barátaitól kért másik nadrágot, másik inget, hosszú ideig még lakása se vót, egy barátjánál aludt a fürdőkádba! Egy nagyon visszás helyzet vót ez, mer a Rákosi félt a Varga Gyulától, mer túl sokat tudott róla Gyula bácsi, és RETTENETESEN utálta a Rákosit − de hozzányúlni meg mégse mertek, mer a Lenintől vót kitüntetése, és hát végeredménybe ő szovjet állampolgár vót, tehát őhozzá nem lehetett nyúlni! Úgyhogy aztán végre nagynehezen bedugták valami múzeumba vagy katonai levéltárba parancsnoknak a Varga Gyulát. De kínos vót az egész helyzet, nagyon kínos!

Na szóval azér vót itt akkoriba is egy kis mag, akik nem értettek egyet a Rákosi vonalával − hát például a Varga Gyula. Ugye elég jól ismerte ő a Rákosinak az életrajzát, még akkortól amikor a forradalom után valahol a Távolkeleten ilyen átképző vót a Rákosi a magyar hadifoglyok körébe − és hát ebbe az életrajzba persze vót egy csomó ellentmondás. Mint a legtöbb akkori életrajzba − hát ez így ment,

nagyon tudom: egyre szebbek lettek az önéletrajzok, egyre vonzóbb múltat rajzolt magának mindenki, először még erdészeti körzetvezető vót az apja, aztán már erdőkerülőt írt, utoljára meg már favágót, így csiszolódott ez mindig kerekebbre − na hát a Rákosié is. Namost ugye aki ebbe belelátott, azt el kelletett hallgattatni, nehogy meginduljon a suttogás. Úgyhogy ezer aztán senki nem mert beszélni − kivéve a Varga Gyulát. Ő aztán kinyitotta a száját! Bátran beszélt, mer bátor ember vót! És hangosan beszélt, mer süket ember vót. És kegyetlenül, KEGYETLENÜL haragudott a Rákosira, úgyhogy ő aztán nem ismert kíméletet, ORDÍTVA szidta mindenütt a Rákosit! Hát tiszta életveszély vót vele lenni!

− KI AZ A RÁKOSI?! − bőgi az öreg. − Hát az is valaki?! Ilyen BAROMSÁGOT: azt írja hogy ŐŐŐ befolyásolta Lenint a brest-litovski béke megkötésébe! − mer ezt írta a Rákosi magáról, hogy ő beszélte rá Lenint, meg még a vonaton is ő készítette föl a küldöttséget. De TOPORZÉKOLT Gyula bácsi, aszittem a guta üti meg mind jár: − Hát HÜLYÉNEK nézik itt a Lenint?! Hogy majd PONT a Rákosival!! −

És akkor PONT engem kiszúrt a Varga Gyula altábornagy, és megszeretett és állandóan rajtam lógott − na az az igazság hogy akkor féltem. Mer nekem amúgy semmi félnivalóm nem lett vóna, az osztályhelyzetem is olyan vót, meg a pozícióm is, meg nem is csináltam soha olyat hogy félnem kellett vóna − de akkoriba bizony komolyan féltem, hogy mikor fognak engem is a Gyula bácsi miatt egyszercsak eltűntetni. A nyakamra akasz-kodott az öreg, de annyira hogy MINden NAP kétszer-háromszor fölhívott! Meg jött utánam − ha az Olep-en vótam, megjelen az Olep-en, ha a Háem-be mentem, egyszercsak mellettem termett ott is, tábornoki szemlén vagyok, hát nem ott áll mellettem, és kezdi darálni a szövegét a főiembe − de HARSÁNYAN, hogy a dobhártyám nem bírta! És közbe ott vannak körbe a belügyesek! Hűű, mondom magamba, hát nincs mese, Gyula bácsi börtönbe juttat, ott rohadok meg! Mi az anyám kínját csináljak?!

De még a kongresszuson is mellém ült! És persze nem hallott semmit, mindig engem kérdezett! Mikor látta, hogy valami történik:

− Mi van? Mi van? Mi van?

De azt se hallotta amit én súgok! Teli vótam blokkokkal, arra írtam neki hogy ki mit beszél − ugye amikor az ember maga is örül hogy hall

valamit, és próbálná magának jegyzetelni, de nem lehet, mer az öreg − hát már izzadtam az idegességtől, és néha már tényleg a POKOLBA kívántam Gyula bácsit!

− Mi van? Mi van? Már MEGIN a Rákosi?! Húú − −

Én nem is tudom, hogyan úsztam meg ezt a meleg barátságot. Mer hát ezt mindenki tudhatta, hogy mi szoros kapcsolatba vagyunk, összejárunk, sülve-főve együtt vagyunk − nem tudom: valahogy életbe maradtam mégis.

És akkor ráadásul piás is vót az öreg, ez az igazság, öregségire nagyon piás lett. A fogadásokon is mindig a jó borokat leste! Mindig mondta:

− Becsapnak − aszondja −, vigyázz, becsapnak! Meglátod, ezután hozzák majd a jó bort! A legjobbat a végire hagyják!

Úgyhogy azér az elejin visszafogta magát valamennyire, mer mindig a MÉG jobb bort várta, addig csak úgy decizgetett − de hát neki már az is elég vót, szépen elázott attól is.

Állandóan együtt vótunk akkoriba, mer valamiér nagyon szeretett engem. Rengeteg levelet is kaptam tőle − hát ugye ő ráért már, firkálhatott kedvire. Meg persze az is volt, hogy rám vót szorulva a kisöreg. Mer kocsija nem vót − ő meg állandóan ment vóna. Ha nagynéha hivatalosan kellett mennie, fogadásra vagy ilyesmi, akkor ha kért, kapott kocsit a Külügyi Osztálytól, de bizony nem szívesen adtak neki − ő meg persze a bor miatt egyfolytába csak az országot járta vóna. Na ehhez kellettem akkor én.

De olyan követelődző vót már, hogy ha ő kitalált valami vidéki borpincét, és én valamiér nem vittem el oda őtet, hát odáig vót, dúlt-fúlt! Például megbeszélte egyszer Parádon − mer ott vót neki valami régi mozgalmi barátja, a parádi gyógyfürdőnek az igazgatója − na evvel megbeszélte Gyula bácsi, hogy leszaladunk Parádra és onnan hozunk karácsonyfát. Na persze hogy valami bor-ügy vót ezmögött is! Én viszont ugye − hát kínba vótam, mer nem vót időm, nem bírtam lemenni! Úgyhogy amikor már nem bírtam másképp szabadulni az öregtől, azt hazudtam neki hogy elromlott a kocsi − hát mit mondjak már neki?

KEGYETLENÜL letolt utána. De gorombán! Hogy őtet én ne hozzam ilyen kellemetlen helyzetbe, ő ezt már megbeszélte − és magázott! Ha dühös vót rám, magázott!

Nagyon nehéz kutyaszorítóba vótam vele, mer egyszerűen nem értette meg, hogy hát énnekem beosztásom van, kötelességem, én nem érek rá akármikor csavarogni ővele! Ugye egy magas beosztáshoz szokott ember, akinek nem létezett tér, nem létezett idő, aki megszokta hogy ha ő valamit elhatároz, akkor annak úgy kell lenni! Énnekem meg ugye kutya kötelességem ugrálni!

Úgyhogy aztán már nem tudtam másképp védekezni: letagadtattam magam előtte. Mer a felesége is megmondta, hogy olyan betegsége van az öregnek, hogy NEM SZABAD neki inni, ne engedjem − ő viszont ezt nem akarta megérteni! Örökké ment vóna Egerbe, Szekszárdra, Gyöngyösre, mittudomén hova, mer az anyja szentségit, nem vót olyan bor a világon, amivel ő meg lett vóna elégedve, most ide gyerünk, most oda, amoda − közbe a szervezete nem bírta már! Úgyhogy aztán mondom szinte már bujkáltam előle, letagadtattam magamat, elszöktem − na erre aztán nagyon megharagudott rám. És akkor kaptam tőle olyan leveleket, hogy teljesen elkeseredtem. Szidott, mocskolt Gyula bácsi − én meg kétségbe vótam esve, hogy hogyan változott meg így velem szembe!

De később azér ez is rendeződött köztünk. Úgyhogy nyugodtan mondhatom, hogy nagyon jó barátok vótunk Varga Gyulával. Pedig hát ő sokkal öregebb vót nálam, úgyhogy én nem nagyon mondhattam neki azt hogy „barátom” − de ő viszont mondta, meg így is írta mindig: „Kedves barátom!” Én nem mondhattam neki, de azér úgy éreztem, mer tényleg egy nagyon szoros, közeli kapcsolat vót ez, egy BARÁTI kapcsolat!

Azér valahogy olyan vegyesen vótam én evvel az egész katonásdival. Mer vót ennek jó ódala, meg vót rossz ódala. Ott vannak például a díszszemlék − ugye egyik részbe szerettem, mer szép vót nagyon, meg még máig is hiányzik, mer az ilyesmi nem múlik el máról holnapra az emberbe! De másik részbe meg −

Mer az a helyzet, hogy a honvédségnél nagyon sok OKOS ember vót. És azokkal minddel kijönni, súrlódás nélkül −

Énnekem sajnos mindig vót valami veszekedésem. Mer ugye én vezettem a légvédelmet. Namost a légvédelemmel mindig vót egy kis torlódás! Ami abból adódott, hogy mi az Ajtósi Dürer soron álltunk, onnan kelletett egy nagy kanyarral kifordulni a légvédelemnek a Dózsa György útra. Elmentek először a lövészek, rögtön őutánuk mi

következtünk, és csak miutánunk a harckocsizók − vége vót a lövészek oszlopának, akkor gyorsan, hogy ne maradjon ki űr, be a kanyarba, fölzárkózni − Mindjár az első éjszakai gyakorlatnál:

− Mi van ott?! Mér van torlódás?!!

És kaptam a parancsot, hogy vizsgáljam ki a torlódást, tudjam meg az okát, számítsam ki hogy mennyi időre kövessük a lövészeket, hogy meglegyen a folyamatosság! De közbe a MÁSIK süket meg kiadta a MÁSIK parancsot, hogy minden parancsnoknak személyesen kell vezetni a saját fegyvernemét! Én persze azt a parancsot követtem, amelyiket okosabbnak láttam: leszálltam a kanyar előtt, és ott a sarkon stopperoltam, hogy menynyi idő kell a kiforduláshoz, hogy ne legyen se leszakadás, se összezsúfolódás! Na erre persze:

− Hol a Fáber vezérőrnagy!! Fáber vezérőrnagy, maga csak úgy SEGGBERÚGJA a parancsot?!

− Bocsánatot kérek − mondom −, de az előbb nem erről vót szó! Hanem arról vót szó, hogy mér van torlódás! Hát én előbb AZT a parancsot hajtottam Végre!

Szóval ilyen szempontból kemény vótam, nem hagytam magammal így izélni! De ez inkább hibám vót. Talán inkább alkalmazkodni kelletett vóna, úgy simulni egy kicsit − mer így csak az állandó veszekedést kaptam mindenkivel. Úgyhogy aztán lassan odáig jutottam, hogy már nem is tudtam szeretni még a díszszemléket se. Az a túl sok túl okos katona ottan, azokkal az összevissza parancsokkal − áá −

Nem vót valami jó a hangulat a honvédségen belül, akkoriba gyakran direkt feszült vót a levegő, mindenütt ingerültség, a tábornokok is össze-összecsaptak egymással − sokszor ilyen kicsinyes hülyeségeken, hogy kik kerüljenek egy díszelnökségbe, hogy ki hányadik sorba üljön a Néphadsereg Színházába a díszelőadáson − valahogy egyre jobban látszott, hogy nincsen meg az összhang, nincs egyetértés.

Vót egyszer egy olyan, hogy majdnem vezérkari főnök lettem.

Avval kezdődött, hogy éppen mentünk vóna nyaralni a feleségemmel Bulgáriába, és indulás előtt kapom az értesítést: egy nappal később lesz az indulás. Minden rendbe, a gép is vár minket a repülőtéren, de csak egy nappal később indulhatunk! Mi az isten lehet? Na aztán kiderült: hát akkor vót épp a Farkas Mihálynak a leváltása.

Egész napos értekezlet − na hát ez is tanulságos vót. Akik addig egymást taposták a Farkas Mihály kegyeiér, most egyszerre mind egymást múlták fölül a Farkas elleni kirohanásokba. De még a helyettesei is, akik addig sülve-főve együtt vótak vele mindenbe − most hirtelen mind fölismerték a Farkas hibáit! Hát hogyan?! Hát eddig nem ismerték a Farkas Mihályt?!

De piszkosul megcsömörlöttem ettől a sötét kétszínűségtől! Hogy még soha nem vártam ennyire egy értekezlet végét!

Na lezajlott végre minden − jó, indulhatunk most már. Ki is mentünk Bulgáriába − egy hónap múlva meg ugyanúgy vissza.

Persze kinn vártak Ferihegyen: a politikai helyettesem, a törzsparancsnokom, a Külügyi Osztály vezetője, meg még egy ezredes a Politikai Főcsoportfőnökségről. Beülünk a két kocsiba, egyikbe a feleségem a Külügyi Osztály vezetőjével, a másikba mi többiek, elindulunk a gyorsuton befelé. Megyünk. Egyszer azt kérdezi a főcsoportfőnökségi ezredes:

− Tudja vezérőrnagy elvtárs, hogy a Farkast leváltották?

− Bolond vagy − mondom −, hogyne tudnám! Hát addig el se indulhattam, amíg le nem rendeződött minden!

Megyünk egy jó darabot − kérdezem akkor én is:

− És mondjátok, a vezérkari főnök kicsoda lett?

− Még nincsen − aszondja az ezredes. Megin zötyögünk egy darabig.

− És − mondom − mégis mi hallatszik, ki lesz? Aszondja a törzsparancsnokom: − Fáber elvtárs.

− Nocsak! − mondom én.

De többet nem is beszéltünk egész úton! Hanem utána, de AZONNAL, de RÖGTÖN szaladt be valamelyik a Pártközpontba! Hogy aszondja:

− Mi az isten ez a Beszkárt-kultusz?! Előbb vót Olep-parancsnok a beszkartos Bata; utána jött az Olep-en a beszkartos Fáber, Bata ment vezérkari főnöknek; most meg Bata miniszter lett, Fáber megkapja a vezérkart − hát már csak Beszkárt, Beszkárt mindenütt?!

És el is fogadták! Egyből elfogadták neki! Úgyhogy le is lett fújva a dolog azonnal.

De mondjuk ki őszintén: vót is benne valami. Mer néha már akkora Beszkárt-fölény vót az egész placcon, hogy az direkt vicc vót már!

Emlékszek például olyanra: Gazdasági Főtanács-ülés, Gerő vezeti, tizenegyen vagyunk − és a tizenegyből négy beszkartos! Megszámoltam: NÉGYEN vótunk beszkártisták a tizenegyből!

Úgyhogy akkor csináltam tovább az Olep-et.

Meg azmellett még MINDENT! Nehéz helyzetbe vótam nagyon, mer mint az igásló, úgy be vótam fogva! Már attól kezdve, hogy a Bata vezérkar-főnök lett, meg pláne attól hogy miniszter lett, én LÉLEKZETHEZ nem jutottam! Hogy tanulni, vagy pihenni, vagy valami − SZÓ nem lehetett róla! Bata nem engedett!

− Hát meg kell csinálni a terveket, hát kire támaszkodjak, ha terád nem támaszkodhatok!

Elengedett nagynehezen szabadságra egy hétre − még el se bírtam utazni, beállít a futár. Hogy másnap Szentendrére kell menni kitüntetést osztani, utána meg Pápára úttörőket avatni. Visszaérek Pápáról − na, mondom, most aztán tényleg gyerünk pihenni! − csöng a telefon: Bata.

− Na, kipihented magad? Gyere be reggel. Meg kell csinálni egy tervet!

És csinálhattam megin a tervet, három hétig éjjelnappal!

Igaz hogy utána elzavart egy hétre Mátraházára. − Lementek az Icával a hadsereg számlájára, egy filléredbe nem kerül, lenn töltitek a karácsonyt is, holnap indulhattok! Pihend ki magad! − na ezt megcsinálta azér, nem mondom. De hát azér mégis, hát −

És ez így ment, hónapról hónapra, ÉVRŐL ÉVRE − hát ha én akkor elmehettem vóna Moszkvába tanulni, nem lett vóna énnekem semmi problémám! Másképpen alakult vóna akkor az életem is!

Csináltam tovább az Olep-et − hát az se vót egy idegszanatórium. Mer állandóan történt valami, mindig, örökké! Próbálkoztak az amerikaiak még olyannal is, hogy kémrepülőt kűdtek be a légterünkbe, egy Cé 47-es gépet − amit egyébként mi szépen leszállítottunk. Lenyomtuk a repülőtérre, és elfogtuk! Hát ez egy elég szép manőver vót, és elég nagy szenzáció, utána sorba gratuláltak az összes szocialista országok, meg kaptunk egy csomó pénzt is. Aztán persze visszaadtuk az amerikaiaknak a gépüket, csak kivettük belőle a fényképezőgépeket a filmekkel, aztán mehettek vissza − de akkor is nagyon szép teljesítmény vót ez a sikeres leszállítás!

De persze ugyanígy vótak kudarcok is a munkánkba. Például

amikor egyszer tévedésből leszállítottuk a Hruscsovot − mindegy, hát erről nem kell beszélni, mer ez egy belső katonai ügy, fölösleges kivinni. Ez nem történelem, hanem csak csámcsogás lenne az eseményeken, ami hát teljesen szükségtelen. Régen vót, 55-be még − felejtsük el. Persze akkor se közölték az újságok, meg azóta se köztudott a történet, mer kinek mi köze hozzá! Különben hozzáteszem, hogy nem a mi hibánkból történt a dolog, nem a mi hibánkból! Hanem a jugoszlávok hibájából! Na ugye ebbe is megmutatkozik az ő ellenséges magatartásuk: ők nem jelentették a gép érkezését! Hát nekik kötelességük lett vóna jelenteni, nemzetközi jog kötelezi őket, hogy hat órával előbb jelezzék hogy jönni fog! Ők meg nem jelentettek semmit. Náluk vót a Hruscsov és ment vóna haza, és vadászokkal kísérték a határig, de mifelénk jelentést nem adtak egyáltalán, úgyhogy mi persze úgy vettük mint ellenséges gépet, bevetettük a vadászainkat, a jugó vadászokat hazazavartuk, a Hruscsov gépét meg annak rendje-módja szerint leszállítottuk!

Leszállítsuk a gépet a magyar repülőtérre − és kiszáll belőle a Hruscsov. Húú, te jó isten −

Akkor megin nagyon bizonytalanul éreztem a fejemet a nyakamon −

De aztán nagyon karakán vót az öreg, mer amikor beszámoltunk neki hogy hogyan is történt ez, akkor egyből megértette, és kijelentette, hogy SENkinek SEMmi bántódása nem lehet − úgyhogy nem is lett ebből semmi, szép csöndesen pont került az ügy végire.

Meg hát történtek még ehhez hasonló dogok, amikről mondom kár lenne itt beszélni, mer nem falrengető dolog egyik se, úgyhogy nem a történelem meghamisítása ha inkább kimaradnak, sőt, csak összezavarnák a dogokat, szóval −

Mindegy; a lényeg inkább csak az, hogy − hát ugye minden időszaknak megvan a maga problémája. És hát akkoriba az vót a probléma, hogy magyarán mondva le vótunk maradva. Mer a nyugati repülőgépek akkor bizony korszerűbbek vótak mint a mieink. Hát a pilótáink panaszkodtak, hogy nem bírják a gépek a magasságot, százmétereket zuhannak ha megpróbálják − nem ment, egyszerűen nem ment akkoriba még a verseny! Na ezér vót aztán olyan nagy öröm, amikor mégis sikeresen leszállítottuk az amerikai kémrepülőt. Hát az egy igazi boldogság vót! Az a rengeteg telefon, az az ünneplés

–

Csak azér utólag mégis elgondolkoztam egy kicsit a dogon. Mer akkor ugye nem engem dicsértek meg. Hanem a beosztottaimat. Jó, mondjuk igazuk vót! Habár én irányítottam a gépezetet, meg én is résztvettem az akcióba, ott vótam végig! De legyünk igazságosak: rendbe van, kapják inkább a kicsik a babért. De viszont: amikor meg valami nem sikerült, akkor mér CSAK ÉN vótam a hibás? Én nem akartam akkor se kibújni a felelősség alól, én vállaltam − erre egyszercsak ott álltam egyedül a felelősséggel, mer a többi meg mind kibújt! Úgyhogy akkor nagyon ki vótam, ez nagyon fájt!

Egy nagyon csúnya berepülési história vót ez is, 55-be. De egy nagyon látványos valami, úgyhogy nagyon nagy vót körülötte az idegesség. Szóval: egy ellenséges berepülés − és nem jelez a jelzőrendszer! De az vót az érdekes, hogy nemcsak minálunk, mer pont akkoriba az összes szocialista országba vót ugyanilyen bizonyítható légi esemény − és SEHOL nem jeleztek a lokátorok! Se nálunk, se a románoknál, se a csehszlovákoknál, de még az itteni szovjet lokátorok se mértek semmit! Úgyhogy nem tudták elfogni a gépeket sehol!

Vót nekem egy jelzőrendszerem végig a jugó határon. Amit már rég le kellett vóna szerelni, miniszteri parancsra, ahogy ugye megtörtént a jugoszlávokkal a kibékülés − de én hagytam. Hogy mégis, hát ha valami adódik, azér ne legyünk pucérak! És ez vót a szerencse, mer csak ezek az állomások jeleztek! EGY ilyen észlelt csak: befutott a jelentés a nagykanizsai őrsről, hogy nyócezer méter magasságba ellenséges gép köröz, nagy körökkel. Én abba a PILlanatba már benn ültem a kocsiba, és egy perc alatt benn vótam az Olep-en. Hát a magasságot valószínű nem jól adta meg a kanizsai figyelős, de aztán a másik őrs is megerősítette az eseményt, ők is észleltek, úgyhogy azonnal működésbe hoztuk a mérőrendszert és kerestük a gépet − és semmi. Minden magasságot átpásztáztunk − és SEMMIT nem jeleznek a műszerek!

Hát ugye, egy érthetetlen rejtély: hát MÉR NEM működik a jelzőrendszer? Na igen, mer biztos rossz! Hibás, el van hanyagolva, nincs ellenőrizve, satöbbi − nade hát ez nem igaz, mer ki van próbálva, előtte is, utána is prímán működik − csak éppen MOST nem jelez semmit!

Na, elég az hozzá, hogy ezer az EGGY eseményér én egymás után HÁROM eseményi fegyelmit kaptam. És pont a barátomtól, a Batátol! Hibás vót a jelzőrendszer − nem vót hibás − hibás vót − NEM VÓT HIBÁS − HIBÁS VÓT − ez így ment hónapokig! És ami nekem a legfájóbb vót, hogy pont az én beosztottamat bízták meg a vizsgálattal, de PONT azt az embert, aki ha valaki felelős lehetett az ügybe, akkor ÉPPEN ő! Ez vót a legszomorúbb.

Előzőleg én olvastam egy tudományos folyóiratból egy cikket − angolból lett ez lefordítva magyarra −, arról hogy van egy új festék, amivel ha bevonják a repülőgépet, akkor elnyeli a rádióhullámokat, és nem jeleznek a lokátorok. És akkor mondom ezt a miniszternek, hogy ezt és ezt olvastam, és hogy én csak valami ilyesmire tudok gondolni -

− Ugyan! − aszondja a Bata Pista. − Ne ábrándozz! Túl sok Anderzen-mesét óvasol!

Hát ez fájt. Ez fájt.

Jó; megvót a vizsgálat, lezárták − engemet marasztaltak el. Kaptam egy fegyelmit − kész, felejtsük el.

Igen, csak közbe ám a Szovjetunióba is lement a vizsgálat, kihoztak nagyon szép piros bőrkötésbe egy prikázt, hogy súlyos hibák történtek, hullottak ott is a csillagok, meg börtön, egyebek − erre itt is megvakarták magukat, elkezdték ÚJBÓL az én ügyemet is! Másodszor! És MEGIN elmarasztaltak − és 56 május elsejével fegyelmi úton leváltottak az Olep-parancsnoki beosztásomból.

Elkűdtek akkor személyi tartalékba. És beraktak egy különleges tanfolyamra, hogy tanuljak meg oroszul. Avval, hogy hát el leszek küdve a Szovjetunióba a Vorosilov Akadémiára, szeptembertől ott fogok tanulni két évig.

Ott vagyok a tanfolyamon, elkezdem a tanulást, eltelik három hét − ÚJRA előszedik az ügyemet! És visszahívnak a tanfolyamról! Mer hogy nem érdemlem meg hogy a Szovjetunióba küldjenek!

Eltelik három nap: Jelentkezzek újból a tanfolyamon! Akkor meg már megin megérdemeltem hogy folytassam a tanfolyamot és a Szovjetunióba menjek! Hát így labdáztak az emberrel! Rettenetes vót!

Közbe, míg ez a cirkusz ment, vót olyan hónap, hogy nem csináltam semmit, otthon voltam és csak járkáltam föl-alá a szobába, szólni se lehetett hozzám mer tisztára meg vótam háborodva, és azon spekuláltam hogy fejjel nekirohanok a falnak, vagypedig főbelövöm

magam!

Ez 56-ba vót már, az ellenforradalom évébe.

Namost ami ezt az egész ötvenhatos ellenforradalmi időszakot illeti, énnekem van egy olyan értékelésem a dogokról, hogy − énszerintem utána első sorba nem a kisembereket kelletett volna felelősségre vonni. Mer az én megítélésem szerint lényegébe magába a Pártba kezdődtek a fő bajok! Igen.

Ugyanúgy, mint most Lengyelországba! Hogy ugye szidjuk a Valesát − pedig szólhatunk egy szót is? Amikor kiderül, hogy a Pártnak a legfőbb vezetői miket csináltak, hogy korruptak vótak, saját zsebre játszottak, meg így tovább − hát ha a Gierek ilyen vót, akkor mondhatunk valamit a Valesara?! Mer ha egyszer a fölső vezetés így eltéved, akkor ez a fertőzés már persze hogy megindul minden irányba, a bajok kiterjednek politikai vonalra, és akkor már persze hogy megmozdul az ellenség is!

Na hát ugyanígy vót nálunk is!

Vegyük csak a sajtót. Hát azok az újságcikkek! De a Szabad Ifjúságtól a Szabad Népig − a Párt újságjáig! − végig mindenütt! Háát, én csak álmélkodtam − Hogy a jóhiszemű kritikából hogyan lett itt pár hónap alatt ez az ÉLES, ELLENSÉGES támadás − az ember csak kapkodta a fejit!

És hogy PONT a PÁRT, éppen a Párton belül! Hát csak egy példát! Én ugye egész nyáron ott vótam ezen a különleges tanfolyamon, hogy készüljek a Szovjetunióba. Ugye csupa kiemelt, vezető beosztású emberrel vótam együtt. És akkor van ottan köztünk egy illető -hát tényleg nem egy akárki, mer nemcsak hogy a Partizán Szövetségnek a vezetőségi tagja, hanem valóba van mozgalmi múltja is, résztvett a Vándor-kórusba, meg mittudomén -

és akkor egyszer a folyosón, szünetbe, amikor így kötetlenül beszélgetünk, többek előtt elkezdi: hogy ő milyen álmos; mer alig aludt az éjjel; mer egy milyen nagyszerű gyűlésen vót az este!

− Képzeljétek − aszondja −, a Petőfi Körbe vótam!

És LELKESEN mesél ott róla! Hogy ILYEN klassz vót, meg OLYAN csudálatos, hogy milyen OKOS, milyen BÁTOR fölszólalásokat hallott ő ott − és még majnem hogy elítéli a Nógrádit, aki szintén fölszólalt, és próbálta valahogy menteni a mundér becsületét!

Hát ILYET! Már megengedjen a világ: egy politikai funkcióba lévő párttag, egy propagandista csoportvezető!

Hát szabad vót ezt engedni?! Hogy ennyire elfajuljon a Párt?!

Namost ugye itt van egy nagyon bonyolult kérdés. Ezt pontosan meg kellene érteni, hogy ennek az időszaknak az értékelésébe én elsődlegesen nem abból indulok ki, hogy nekünk itten meg kellett védeni a rendszert − no persze hogy ebből is ki kell indulni! mer nyilvánvaló: hát a mi rendszerünk az a mi rendszerünk, azt meg kell védeni! Nade semmiképpen nem úgy, hogy MINDENÁRON! Hogy hazugság árán is! Hogy ha igazságtalanság van abba a rendszerbe, akkor azt az igazságtalanságot is védjük vele együtt! Hát NEM! Hanem igenis MERJÜNK bátran szembenézni a hibákkal, és küzdeni a jobber, ha kommunisták vagyunk, akkor is, illetve épp azért! De hogyha már elszabadul minden -és itt az örök kérdés! −, megindul az általános GÚNYtámadás a Párt ellen, megindul a LEBECSÜLÉS, megindul a szocialista építés eredményeinek a SEMMIBEVEVÉSE −

Én ezt a SEMMIBEVEVÉST nem bírtam elviselni! De evvel még most is így vagyok, még a mostani kritikába is ezt nem bírom! Hogy a hibákkal együtt a LÉNYEGET is megtámadják! Mer amikor a harminchat évről beszélünk, akkor igenis az EGYSÉGES harminchat év eredményeiről kell beszélni, a FOLYAMATOS eredményekről! És egy MÁS DOLOG a hibák!

Na: mint ahogy most már a Szovjetunióba is kezdik reálisabban nézni a Sztálinnak a szerepét! Mer vót hiba? Nem vitás hogy vót! De a lényeg nem a hibák! Hanem az eredmények! És szükségszerű vót amit a Sztálin csinált? Az vót, SZÜKSÉGSZERŰ! Amikor például bevezették a hadikommunizmust: azér vezették be, mer szükség vót rá! Akkor igenis grammozni kellett a kenyeret, és KEMÉNYSÉG kellett − népszerűtlen dolog vót, persze hogy népszerűtlen! Hát az emberek nem szívesen fogadják el, hogy most csak húsz gramm kenyeret eszünk! De igenis KELLETT akkor ez a keménység!

Jó, nem védeni akarom én most a Rákosit, vagy akármelyiket, és nehogy már úgy tűnjön föl a dolog, minthogyha én rákosista vónék, vagy mittudomén − nade azér könyörgök!

Bonyolult kérdés ez, nagyon bonyolult kérdés −

A másik meg: hát a hadsereg. Ami megdöbbentő vót!

Sokat gondolkoztam én ezen aztán. Hogy hogyan is történt ez, hogy az ellenforradalom alatt ennyire gyöngén szerepelt a hadseregünk,

ennyire elnyelte a zűrzavar. Nagyon nehéz kérdés ez is! Próbáltam én már megtalálni rá a választ, 56 után neki is ültem hogy leirkálom a nézeteimet − nem úgy hogy könyvet akartam vóna írni, vagy ilyesmi, arra nem is gondoltam, csak magamnak, saját magam előtt akartam tisztázni a kérdéseket! És arra jutottam, hogy hát bizony a mi akkori hadseregünkbe nem vót valami jó a szellem. A magasabb beosztású tisztek között − de én azt gondolom hogy lejjebb se. Mindenki olyan izoláltan, csak magába létezett, a másiktól elszakadva − még a közös szórakozásba se találta meg senki a hangot! Ami pedig egy fontos dolog, úgyhogy ez egy nagy baj vót!

Hogy aztán ez MITŐL alakult így − én nem tudom. Hogy féltékenységnek lehet ezt nevezni? Vagy FÉLTEK egymástól az emberek? Fogalmam sincsen − de ezt azér se gondolom, mer például itt vagyok én: énbennem egy Fikarcnyi félelem se vót! Nem tudom. De az biztos, hogy a szellem nem vót jó, nagyon rossz vót a hadseregbe a szellem!

Nagyon zavaros vót a helyzet már nyáron. 56 nyarán elkezdték egymás után kiengedni azokat, akiket most meg hirtelen ártatlannak kiáltottak ki − szépen kezdtek átesni a ló másik ódalára. Ilyesmik mentek, hogy már százhúszezer, meg százhatvanezer forintokkal kártalanították ezeket az illetőket − hát mondhatom hogy ízléstelen vót, nagyon visszatetsző vót! Úgyhogy akkor már én kezdtem nagyon megcsömörleni ettől az egésztől!

Nade ez még hagyján. A java még ezután jött! Valamikor az ősz elején megrendezték Farkasréten az öt tábornoknak, a Pálffynak, az Illynek, a Sólyomnak, meg a társainak a temetését, akiket annakidején kivégeztek. Két szónok vót. Hát én ÁLLÍTOM, hogy ha akkor még nem vót előkészítve az ellenforradalom, akkor most itt megteremtették hozzá az alapot! Hát egy FÖRTELEM vót! Hogy UGYANAZ, aki valamikor dicsőítette, csókolta, ünnepelte őket, és UGYANAZ, aki annakidejin véresre tapsolta a tenyerit, hogy igen, lelepleztük az árulókat, ki kell végezni őket, UGYANAZ, aki közbe benn ült az ÖSSZES Politikai Bizottságba, most tart egy gyászszónoklatot, hogy ÍGY, meg ÚGY −

Hát mit lehet erre mondani?! Hát pont MOST eszmélt föl ez a jóember?! És eddig mit gondolt?!

Hát szóval egy AKKORA rakás HAZUGSÁG, SZENNY − hogy

utána én napokig szólni se bírtam a megbotránykozástól! Nekem akkor MINDENTŐL elment a kedvem!

Úgyhogy ezer is úgy vótam, hogy én ugyan nem veszek részt SEMMIBE, nem is megyek SEHOVA, ülök inkább otthon, vagy tanulok a tanfolyamon oroszul − a FRANC aki ilyen emberek közt ugrál! Örülök hogy élek, semmi közöm senkihez!

Rohadt egy helyzet vót: már áprilistól személyi tartalékba vótam, nem vót más dogom mint a különleges tanfolyam, egyfolytába csak szovjet könyveket olvastam, katonai irodalmat, szeptemberre már perfekt beszéltem oroszul, szeptember elején fölszereltek, becsomagoltam mindent egy hajókofferba, és vártam az indítást − de az indítás meg csak nem jött. Szeptemberbe már Moszkvából telefonáltak, hogy mikor indulunk már. Októberbe KÉTSZER telefonáltak, meg a moszkvai magyar követség is ideszólt, hogy mi van, már nagyon várnak minket, az összes külföldiek ott vannak már, minden szocialista országból, a magyar csoport meg sehol, hát hogy lehet ez?

− Hát − mondom − én önkényesen nem mehetek, én akkor indulhatok amikor engem indítanak! Hát én is várom már, én se értem hogy −

És akkor kiderül, hogy nem is akar senki menni! Vagy hét embernek kelletett vóna indulni − és kiderül hogy összesen csak ketten lettünk vóna hajlandók utazni! De még azok se akartak visszamenni, akik már egy évet ott lenyomtak, és még egy évük lett vóna! Köztük jó barátaim is, akiket nagyon szerettem, és teljesen elcsudálkoztam, hogy mi ez most, szóvá is tettem,

− Hát én nagyon csudálkozok rajtad − mondom −, hát hogyhogy most egyszerre, hát én egyáltalán nem tudlak megérteni! − mondom.

− Hááát − aszondja az illető −, nézzed, most ez a helyzet!

És akkor vót még egy nagyon érdekes epizód. Valamikor szeptember közepén vagy végén − benn vótunk a feleségemmel egy este a Tiszti Házba, és, aszondja az Ica, hogy ő inna egy Hubertuszt. Odamegyek a bárpulthoz hogy rendeljem neki a Hubertuszt − és ott áll a pultnál a Maléter. És ahogy odaállok én is és meglát engem, aszondja:

− Pista − aszondja −, te TÉNYLEG kimész a Szovjetunióba?

Hát engem úgy meglepett ez a szó, hogy „TÉNYLEG kimész” −

hát szeptember végén, amikor már RÉG el kellett vóna mennem! Most mire föl kérdezi ez, hogy hát „TÉNYLEG”, most mire alapozza ő ezt?! Úgy megütődtem ezen a kérdésen!

− Igen − mondom neki −, persze, kimegyek! Persze ismertem a Malétert, még akkorról amikor ő vót a Szabályzatszerkesztőségnek a főnöke, akkor ugye az új szabályzatoknak a kiadásával kapcsolatosan mindig ővele kelletett tárgyalni a Fő utcán − na később azután az osztályidegen munkaszolgálatos katonáknak lett ő a parancsnokuk, de találkoztunk azér akkor is elég sűrűn. És ez is egy érdekes dolog: közbe neki a felesége is lényegébe osztályidegen vót! Valami Zsolnay-lány vót a felesége − ezt én tudtam is róla! De közbe meg: hát őt a háború alatt ejtőernyővel juttatták Magyarországra, mint partizánt! Partizán vót ő, úgyhogy sokáig ki is vót téve a Hadimúzeumba a Maléternek a kucsmasapkája meg a partizán-tőre!

Szóval, a FRANC tudja. Utána már hallottam aztán ilyeneket is, hogy valahol a Balatonnál, a Nagy Imrének a villájába találkozgattak ezek, ott tanácskoztak többen, köztük a Maléter is − hát a csuda tudja hogy hogyan változtak meg ezek az emberek ilyen hirtelen. Mer hát jópáran nagyon megváltoztak ezekbe a zűrzavaros időkbe, komoly beosztású vezető emberek is!

− Te TÉNYLEG kimész a Szovjetunióba? − azt kérdezi ott a pultnál.

− Igen − mondom −, kimegyek!

És evvel minthogyha a téma be is lett vóna fejezve, ilyen furcsán abbamaradt ez! Én ugye vittem a Hubertuszt az Icának, elsodródtunk −

Szóval ez már akkor, a Maléter MÁR AKKOR −

Október huszonharmadikán én benn vótam a Háem-be. Nem vót nekem ott semmi dogom, de délelőtt fölhívott a Trepper Iván −, Pistám − aszondja −, nem jössz be? Gyere már be!

Jó, bementem. Ott tébláboltam késő délutánig, próbáltam mégis tájékozódni, de már olyan idegesség vót mindenkibe, alig lehetett szóbaállni valakivel − áá, hát semmi dogom itt, gyerünk haza!

De én azt se tudtam, hogy nagygyűlés készül az Országház előtt! Csak ahogy indulunk, látom: teli az utca emberekkel. Tömeg mindenütt! Egy nagy csoport a Falk Miksa utcából jön, egy másik a Honvéd utcából, kiabálnak, hogy „le a Gerővel!”, meg mittudomén − hát mi ez?! Na mindegy, hát menjünk!

De nem messzi jutottam, mer a Kúria előtt, ahol most a Munkásmozgalmi Intézet van, körülfogott a tömeg, elakadtam. Az Alkotmány utcából csak úgy ÖMLÖTT a nép − hát várjunk akkor. Igen, de valaki észrevette ám, hogy egy tábornok van a kocsiba!

− Ni, egy TÁBORNOK! Borítsuk föl!!

És nekiestek a kocsimnak, elkezdték hátulról emelgetni, hogy velem együtt fölborítsák!

Na az mentette meg azután a helyzetet, hogy előkerült valahonnan egy fiatal srác, tán egyetemi hallgató lehetett, de BELEvaló, JÓföllépésű kölök, karszalaggal, mint rendező, és az keményen beavatkozott:

− Kérem, ne csináljanak itt botrányt! Tessék oszolni! − de határozottan! − Tessék engedni a kocsit! Ön meg, vezérőrnagy úr − aszondja −, forduljon be balra, nehogy véletlenül a tömegbe menjen!

Valahogy megfordultunk akkor, átvergődtünk nagy-nehezen a mellékutcákon, kijutottunk − nagyon meleg vót a helyzet, de szerencsém vót: hát végződhetett vóna rosszabbul is! Hát ez már az az este vót, amikor a Rádiót megtámadták, ugyanez a tömeg!

Na aztán hát elég furcsa napok jöttek − 23-án este ugye szépen hazamentem − hát mit csináljak? Személyi tartalékba vagyok, se csapataim nincsenek, se beosztásom, semmi − de még tájékozódni se tudtam! Mer még az is hozzátartozik a dologhoz, hogy rossz vót a rádióm, azt csinálta hogy amikor egy kicsikét bemelegedett, akkor magától leállt, elhallgatott, akkor ki kelletett kapcsolni, várni hogy kihűljön, egy idő után újra be, akkor fél percet szólt, megin vége − hát semmit nem bírtam kivenni! Szerelőt meg azokba a zavaros napokba már nem tudtam szerezni! Úgyhogy én süketen-vakon ültem otthon, nagynéha telefonon sikerült valakit elkapnom, de mindenki csak össze-vissza beszélt, sehol semmi értelmes információ − hát BORzasztó egy helyzetbe vótam!

Ugye 23-án este, ahogy a Háem-ből eljöttem és ez az incidens történt velem, mindjár következtettem, hogy itt valami baj van. 24-én reggel meg ott jöttek el a lakásom előtt a páncélosok, dübörgött az egész környék − hát gondoltam hogy valami nem stimmel! 24-én délelőtt sikerült telefonálni a Háem-be, megkaptam a minisztert, jelentkeztem szolgálattételre.

− Te most csak maradjál szépen a fenekeden − aszondja a Janza −,

tanuljál oroszul! Teneked most ez a föladatod!

Hát szép, ugye, tanuljak oroszul − ilyen körülmények között!

Másnap, 25-én megin telefonáltam − hát nem bírtam már magammal! Akkor a Trepper Iván vette föl.

− Te − mondom neki −, ide figyeljél, hát nem, nem kell nekem bemenni? Nincsen szükség az én szolgálatomra? Nincs valami probléma, ami miatt esetleg −

− Várjál − aszondja −, megkérdezem a másik vonalon a minisztert!

Kis szünet, várokj megin a Trepper hangja:

− Halló! Figyelj − aszondja −, hát tegnap már beszéltél a miniszterrel, hát mit akarsz akkor tőlem? Hát tegnap már megmondta, hogy maradj otthon és tanulj! Most is ez a parancs!

Na, jó, hát ha nem kellek, mit csináljak! Kínlódtam akkor tovább a rádióval, bekapcsoltam, kikapcsoltam, bekapcsoltam, kikapcsoltam, közbe meg az ablakból figyeltem, hogy az egész városba ropognak a fegyverek − VÉGtelenül idegesítő helyzet vót!

27-én elkaptam egy kis részletet a rádióba: tudósítás a Háem pincéjéből, az ellenforradalmárok behatoltak, cigarettával kínálgassák a minisztert meg a politikai főcsoportfőnököt -

kész, vége, megin elhallgat. Most MÍÍ?? Most HOOGY?? Hát SEMMIT nem értettem!

29-én reggel fölhív a Trepper. A Háem-ből! Ezek szerint már elengedték őket??

− Te Pistám − aszondja −, nem akarsz bejönni?

− Hát − mondom − ne hülyéskedj, hát ÉN kérdezgetlek benneteket már mióta, már KÖNYÖRÖGTEM, hogy − −

− Jó − aszondja −, hát akkor gyere be! Csak úgy beszélgetni egy kicsit!

− Jó − mondom −, majd meglátom, lehet hogy bemegyek!

Ez vót 29-én. Be is mentem akkor, kocsival − kicsit már azér nyugodtabb vót a város akkorra. Bementem a Háem-be − de értelme nem sok vót az egésznek. Azt a cukrászdát, amit ott találtam! Minden szanaszét dobálva, senki nincs a helyin, a fele lelépett, értelmesen beszélni senkivel nem lehet − mint a bolondokháza, olyan vót a Háem! Nem tisztelték már ott se a minisztert, se a vezérkari főnököt, se senkit − de nem is vót miér tisztelni őket, hát a vezérkari főnök ilyeneket kérdezett ott, hogy aszondja − Most akkor a Maléter velünk van, vagy

ellenünk van?

Te jó isten, hát ennyit azér már én is tudtam addigra a helyzetről, hogy kivel van a Maléter!

− Mer utoljára azt hallottam, hogy fehér zászló van kitéve a Kilián Laktanyára − aszondja a Tóth Lajos −, hát most akkor kivel van a Maléter?

Na ott is hagytam nemsokára az egészet − hát egy kész anarchia, egy kupleráj, hát mit kezdjek velük?!

Másnap, 30-án újból beültem a kocsiba − hát be kell menni a nzetésér, mer elfogyott a pénz. A Vorosilov útra indultam, a Külügyi Osztályra, mer mint különleges tanfolyamos onnan kaptam a fizetést. De csak egy kertészt találtam, azt mondta hogy átszervezték a Külügyi Osztályt a Háem-be, oda kell menni a pénzér. Na, gondoltam, akkor most a Háem-be menet még beugrók az Akadémiára anyagér − mer ott adtak ki mindig friss orosz olvasnivalót a tanuláshoz.

Ez is megvót, irány a Háem − na akkor elkaptak a Gumigyárnál.

Megyünk, én hátul ülök, nézegetem az orosz anyagot − egyszercsak megáll a kocsi.

− Most mi van, mér állunk?

Fölnézek, látom: halálraváltan ül a szakaszvezető a volánnál, szólni se bír − meg látom most már én is: velünk szembe, a Gumigyár előtti hídon föl van állítva egy golyószóró, a csöve ránkirányítva.

− Hát − mondom − most már csak menjünk! Most már hiába, hát ha megfordulunk, úgyis szitává lőnek!

Megyünk lassan előre vagy ötven métert −

− Állj!

Körülfogják a kocsit, föltépik az ajtót, kicibálnak, géppisztolyt nyomnak a hátamnak −

− Kezeket föl! Fegyver?!

És keresik a pisztolyt, tapogatnak végig. Meg fölrángassák az üléseket, hátha ott van a fegyver.

Egy kis görbelábú cigánygyerek vót a bandavezér − én állok ott tábornoki egyenruhába, föltartott kézzel − és azon gondolkozók, hogy hol is a pisztolyom! Kis bőrtokba tartottam, hónaljba, a ruha alá lehetett fölszíjazni, de nemigen szoktam magamnál hordani − máma hozni akartam, de fölcsatoltam? nem csatoltam? Hol a pisztolyom?!

És akkor már nem attól vótam megijedve, hogy mi lesz ha nálam

van a pisztoly, hanem hogy hol hagytam ha nincs nálam! Pedig nincs nálam! Akkor én azt a fürdőszobába hagytam, amikor borotválkoztam! Mi lesz ha a kisgyerek megtalálja, és elkezd játszani vele?! De rettenetes ideges lettem!

Közbe kutatnak. És akkor megszólal ott az egyik ilyen géppisztolyos illető:

− Ne bántsátok − aszondja −, a vezérőrnagy elvtárs jó ember! Őalatta szolgáltam Sztalinvárosba!

Nem tudom ki vót, én nem ismertem, lehet hogy tényleg katonám vót, lehet hogy csak úgy mondta −

Akkor hallottuk meg az első ágyúlövéseket a Köztársaság tér felől, egymás után több lövést is − hát persze se én nem tudtam hogy mit jelent, se ezek nem tudták.

− Itt nincsen jó ember meg rossz ember − aszondja a parancsnokuk −, vagy hogy barát, vagy hogy testvér! Itt egy dolog van: van nála fegyver, vagy nincs nála fegyver! Ha van, akkor kap egy sorozatot!

Fegyvert persze nem találtak, úgyhogy elengedtek minket. Avval mehettünk tovább, hogy mondjam meg a minisztériumba, hogy nehogy megpróbáljanak ávéhásoknak igazolványt adni, mer úgyis elkapják őket, már el is fogtak kettőt.

− Jó, megmondom! − hát mit felelhettem vóna nekik? Eljutottunk akkor a Keletiig − a Hév-végállomásnál

MEGIN elkapnak! De akkorra már visszanyertem a lélekjelenlétemet, úgyhogy ott már csak kitettem a lábamat a kocsiból, úgy mondtam nekik:

− Mit akarnak?! Nem lássák hogy a Gumigyár felöl jövök, ott már igazoltattak és átengedtek, hát akkor mit óhajtanak még?!

El is engedtek akkor egyből.

De előttünk meg az ágyúzás − most merre menjünk? Odaugrik akkor egy régi beszkártos emberem, aki fölismert a járdáról, aszondja:

− Ne erre, Fáber elvtárs! Itt harcok vannak! Forduljatok jobbra!

De nem lehetett ám kivenni, hogy hol lőnek! Én aszittem hogy a Rákóczi úton! Úgyhogy befordultunk akkor a Rottenbiller utcán, aztán végig a Wesselényi utcán mentünk be a Háem felé.

Úgyhogy akkor én MÉG MINDIG nem tudtam, hogy mi van a Köztársaság téren! De nem tudták a Háem-be se!

Beérek a Háem-be − rögtön rámcsapnak! Már a lépcsőházba elkap

három ezredes. Hogy énnekem most azonnal tiszti gyűlést kell tartani! Siessek, mer két órakor kezdődik a gyűlés − de már háromnegyed kettő vót!

− ÉNnekem?? − mondom. − MÉR pont nekem?! Honnan tudtátok egyáltalán hogy ide jövök?! Hát véletlenül jöttem be, nem is ide indultam!

− De − aszondja az egyik − ez a Párt utasítása, és mindenhogyan neked kell megtartani! Mer a Kádárnak az a kívánsága, hogy egy olyan tábornok tartsa, aki egyik oldalon sincs kompromittálva!

Mer persze egy nagyon bonyolult helyzet vót ez: hát az egyik fele azér vót kompromittálva, mer lövetett, a másik fele azér mer nem lövetett − na így akkor én vagyok a megfelelő, mivelhogy se beosztásom, se csapattestem nem vót, kívülálló vagyok, nekem tiszta a kezem. Jó, hát ezt egy bizonyos fokig meg is lehetett érteni.

− Na és − mondom − MIRŐL kell tartani?

− A fegyelemről!

A fegyelemről − na jó. Hát nem probléma − elég sok nagygyűlést tartottam már így, hogy hirtelen be kelletett ugrani másvalaki helyett, fölkészülés nélkül, hát én nem vagyok gyáva − jó, megtartom!

Ahogy közeledtünk a gyűlés helyszínéhez, már messziről megcsapott a hangzavar. Egymás szavába vágva kiabált mind:

− El kell távolítani a Hídvégi vezérőrnagyot!

− Távolítsuk el a Szabó altábornagyot!

− El kell zavarni a Hazai vezérőrnagyot!

Csak elnéztem ott ezt a gyülevész népséget, és egészen elszörnyedtem: hogy fajúlhatott el így a helyzet, hova lett a katonai vezetés, hova lett a politikai apparátus?! Én már a látványtól kiborultam! Ahogy ott körülnéztem: hogy egyesekre milyen könnyen aggatták rá a katonai rendfokozatokat! És mivel fizettek ezek érte, mivel hálálták meg?!

Csendet csináltam akkor nagynehezen, és megtartottam a tiszti gyűlést, beszéltem a katonai fegyelemről. Nem véletlen hogy a Kádár elvtársnak éppen ez volt a kérése, mer hajmeresztő állapotok voltak, muszáj lett vóna már egy kicsikét összerázni a hadsereget, vagy legalább egy kis biztos magot kialakítani − szóval elég aktuális vót a fegyelem kérdése!

Arról beszéltem nekik, hogy fegyelem nélkül nincs hadsereg,

márpedig hadseregre szükség van, mer a hadsereg köteles biztosítani az ország rendjét, a mi föladatunk fölszámolni az anarchiát. És a hadseregnek minden áron egységesnek kell maradni, mi nem veszíthetjük el a fejünket pont ebbe a nehéz helyzetbe, mi nem úszhatunk együtt az árral, hiszen katonák vagyunk − valahogy így.

Amíg én beszéltem, nem is vót semmi rendbontás. De utánam egy tüzér alezredes beszélt, aki állítólag a Sztálin Akadémiáról jött mint Dísz-titkár, ismertette ott a huszonhárom-pontos követelést, amit állítólag a Sztálin Akadémia hallgatói állítottak össze − na abba aztán vót minden ördög füle. Még az a forradalmi követelés se maradt ki belőle, hogy szüntessék meg a katonák kopaszravágását!

Én megtartottam az előadást a fegyelemről − hát aztán a gyűlésnek a vége éppen hogy a fegyelmezetlenség miatt kezdett már csúnyán összezavarodni, mer egymás után jöttek megin, hogy követeljük ENNEK az eltávolítását, ANNAK az eltávolítását − és aztán ezek közül egy jó pár embert tényleg el is távolították. Hát szánalmas vót az egész: katonák, TÁBORNOKOK, akik ott magyarázkodnak, siránkoznak − az egyiket például avval vádolták meg, hogy „moszkovita”, és akkor ő ottan sértődötten, kiborulva, hogy ezt kikéri magának, ő nem moszkovita, meg ilyen jelenetek − SZÁNALMAS vót!

De ezen én már nem vótam végig ott. Mer közbe bejött a Janza, és kihívott. Mer már huszonötödikétől be vót vezetve, hogy minden nap légifölvételeket készítettek a csapatmozgásokról, de viszont már két napja nem érkeztek meg a fölvételek − és akkor engem kért meg a miniszter, hogy mivel én vótam azelőtt az Olep-parancsnok, hát ismerős vagyok ott, menjek föl az Olep-re és hozzam el az anyagot. Úgyhogy én akkor elmentem − ez azér fontos, mer ebbe a csúnya személyeskedésbe én már egyáltalán nem vettem részt, nekem még egy nyilatkozatom se vót ebbe a kérdésbe! Nem azér nem szóltam bele, minthogyha nem lett vóna mondanivalóm, hanem mer egyszerűen nem vótam ott! Én már csak a gyűlés legvégire érkeztem vissza a légifotókkal, akkor már a tiszti gyűlés határozatait sokszorosították, a követeléseket, amiket ott megszavaztak. Még a sokszorosítást megvárták, aztán szét is széledt a társaság.

De előtte, még délután sokminden történt.

Én nagyon nem éreztem jól magam ott ebbe a légkörbe, egyre

jobban éreztem hogy valamit kéne tenni − de MIT? és HOGYAN? Hát legalább tájékozódni kellene − de KITŐL? Bementem akkor a miniszterhez.

Na hát a Janza is − hát én tudtam a Janzárol, hogy egy rendes, becsületes proli, de hát mint honvédelmi miniszter − Nem tudom hogy kinek a süket ötlete vót őt tenni oda! Hát egy szerencsétlen ember vót ő ebbe a helyzetbe! Egy tisztességes kommunista, aki a VÉRÉT adná − na de katonai intézkedésekbe egy nulla vót ő. Ugye hát egy hadtápos − a hadtápot még elvezette, de a MINISZTÉRIUMOT, ilyen időkbe?! Meg is kapta azután a Janza a magáét, a párttagságával kapcsolatosan is problémák vótak, meg a rendfokozatával kapcsolatosan is − én ennek nem látom jelentőségét, mer nem vót ő egy rosszindulatú ember, egyszerűen csak nem vót katona-típus! Hát ezt meg lehet érteni!

Sokan vótak benn a Janzánál, ott vót a Váradi vezérezredes, a Székely vezérőrnagy, a Tölgyes alezredes, a Központi Bizottságtól is két elvtárs − meg ott vót a szovjet főtanácsadó is, a Tyihonov altábornagy. Na ő lesz nekem a legjobb, ő biztos többet tud! Odamegyek akkor a Tyihonov elvtárshoz, ővele beszélgetek ott oroszul, hogy mit lát, milyennek találja a helyzetet, mit kell csinálni, satöbbi. Közbe érkezett meg egy háromtagú küldöttség a Sztálin Akadémiáról, azok is követeléseket hoztak, átadták a miniszternek, a Janza átfutotta, aszondta hogy ő mindennel tökéletesen egyetért − és mindjár nyúlt is a telefonhoz, fölhívta az Országházba a Nagy Imrét. És jelentést tett neki, hogy érkezett egy fölhívás, amivel ő teljes mértékbe egyetért, de mivelhogy személyek leváltását is kérik benne, ezer most ő ezt a levelet átküldi az Országházba − itt megállt, körülnézett, meglátott engem, akkor folytatta:

− A Fáber István vezérőrnagynak adok parancsot, hogy vigye át a követelést a Nagy elvtársnak! A Fáber elvtárs azonnal indul! − aszondja.

− Hoppá − mondom oroszul a Tyihonov altábornagynak −, épp a nevemet hallom, bocsánat, asziszem épp egy parancsot kaptam! − és megyek oda a Janzához.

Még úgy rá is bólintott a Tyihonov, hogy − A parancs az parancs, végre kell hajtani!

Ez úgy öt óra után lehetett, 30-án délután. Öt kommunista tiszttel indultunk el, a Csonka alezredes vót köztük, Fehér százados, a

pénzügyi csoportfőnök, Lakatos, akkor egy Tóth nevű tiszt, meg egy párttitkár, főhadnagyi rangba − csak ezt az egyet nem ismertem, de a többi mind tühtig kommunista vót!

Még emlékszek, kinn a folyosón találkoztam egy másik szovjet tanácsadóval, a hadtápossal is, mondta hogy parancsot kaptak, mennek haza, úgyhogy el is búcsúztunk ott − na persze nem mentek haza, csak Sashalomig; mindegy. Meg még lefelé menet be akartam nézni a Haditanácsba, hátha ott megtudok valamit, de ott is zárva az ajtó, sehol senki − na hát akkor gyerünk!

Nem is vót könnyű bejutni a Parlamentbe, mer ott is tömegen kellett átverekedni magunkat, de aztán sikerült a dolog, bemegyünk, bevezetnek -

és ott van egy terembe együtt a Párt meg a kormány, teljes létszámba. Még akkor ugye kommunista kormány! Köztük sok barátom is, régi beszkártisták! Középen a Nagy Imre, jobb szélen látom ott van a Kádár elvtárs, akkor Kossá Pista, Apró Antal − persze díszlépésbe mentem az ajtótól, közbe próbáltam széjjelnézni, látom, a Nagy Imre mellett ott a veje, a Jánosi lelkészvezérőrnagy, meg még a Tildy tűnt föl így hamarjába, aki mondjuk hát nem oda való lett vóna − de fura egy helyzet vót ez az egész, mer balról ott állt egy csoport ellenforradalmár is, géppisztollyal! A másik sarokba meg a külföldi diplomaták, jugoszláv, amerikai, minden −

Na elég az hozzá, hogy vágom ottan a díszlépést, odaérek, megállok vigyázzba, tisztelgek − és jelentem, hogy a miniszter elvtárs parancsára hoztam egy levelet, amelyik a Sztálin Akadémia követelését tartalmazza, és szeretném átadni a miniszterelnök elvtársnak!

− Kérem − aszondja a Nagy Imre −, olvassa föl, hogy hallja a Párt és a kormány.

Én meg: fölbontom a levelet, és elkezdem ott hangosan olvasni!

A Széli Jenő vót akkor a Rádiónak az igazgatója. Ott vót ő is. Ismertem jól, együtt dogoztunk még a Nyóc kerületi Pártbizottságba. De akkor már a Nagy Imrének a barátja vót − ült is érte azután. Elkezdem olvasni hangosan a levelet − a Széli Jenő meg odaugrik, és tartsa elém a mikrofont!

Hát én azt se tudtam hogy mi van abba a nyavalyás levélbe! Mer a Janza nem hangosan olvasta, csak magába! Utána meg lezárva adta át

nekem! Hát ugye követelések, hát sejtettem éppen hogy mi lehet − nade akkor is, hát mégis: a Sztálin Akadémiáról jött! Hát kommunista vezetők írták! Hát hogy ENNYIRE olyan, azt az isten tudta, én honnan tudhattam vóna?! Például ugye hogy „ötödik pont: a szovjet csapatok azonnal hagyják el Budapest területét”!

Hát mit csináljak, énnekem parancsom van erre, meg most már hozzáfogtam, hát akkor csináljuk végig!

Aláírásnak én azt mondtam be, ami oda vót írva. Hogy a nemtommilyen Honvédelmi Bizottmány! De a Széli Jenő meg bemondta a végin a mikrofonba: „Fáber István vezérőrnagyot hallották!”

És még aznap közvetítette az egészet a rádió. Úgyhogy ez a Széll Jenő szépen befeketített engemet az egész ország előtt. Sőt hát mondhatom hogy az egész világ előtt!

Még akkor annyi vót, hogy ahogy ez befejeződött, látom: az Apró elvtárs sír. És odajön hozzám és aszondja:

− Pistám − aszondja −, védjétek meg az Országos Pártközpontot!

Amire én azt feleltem neki, de jó hangosan, ott mindenki előtt:

− 1935 óta vagyok a munkásmozgalomba − mondom −, a szívem, a lelkiismeretem, a becsületem a Párté! Minden erőmmel harcolok a Pártér!

Ezt mondtam, szó szerint. Hát nem vót éppen egy túlságosan simulékony szöveg, nem nagyon vót szokás azokba a napokba ilyeneket mondani! De nagyon meg vótam rendülve ott ettől az egész szituációtól.

Meg még akkor a Kádár elvtárs is odajött és odasúgta nekünk, hogy a Magyar Dolgozók Pártja ma megváltoztassa a nevit Magyar Szocialista Munkáspártra, de ezt ne vigyük még ki az utcára, mer csak holnap válik határozattá.

Avval eljöttünk a Parlamentből, mentünk vissza a Háem-be.

Visszaértünk − és én CSAK AKKOR tudtam meg, hogy mi történt a Köztársaság téren! Ami mellett koradélután ott jöttem el! Úgy derült ez ki, hogy ment egy pár tiszt a Háem-ből a Köztársaság téri pártházba, de valamit ottfelejtettek, és az egyik alezredest visszaküdték; de amikorra ez másodszorra is odaért, már nem bírt bemenni, mer már nagy tömeg vót, már ment a cirkusz, már vitték az embereket kivégezni − és akkor ez az alezredes megin visszajött a

Háem-be és elmesélte az egészet. És én AKKOR kapcsoltam, hogy mér mondta nekem az Apró sírva, hogy „Pistám, védjétek meg a Pártközpontot” – hát ő már akkor tudta hogy mi újság!

Na akkor aztán már bekeményedtem, akkor már éreztem hogy hát itt tenni kell valamit – itt most már CSELEKEDNI KELL!

Akkor én először nem is a Janzához mentem, hanem előbb fölhívtam a karhatalmi parancsnokot, a Sós ezredest, és mondtam neki:

– Figyelj ide – mondom –, a Párt és a kormány utasítása: AZONNAL gondoskodjál az Országos Pártközpont védelméről! Ha elintézted, NEKEM jelentsd vissza!

Hát énnekem semmi illetékességem nem vót ebbe, mer ugye beosztásom se vót – de a Sós elfogadta a parancsot, és ez vót a lényeg.

Utána mentem csak a Janzához jelenteni:

– Miniszter elvtárs – mondom neki –, a Párt utasítása ön felé, hogy azonnal intézkedjen a Pártközpont védelméről! Ott vannak benn az elvtársak, és veszélybe érzik magukat, AZONNALI intézkedés szükséges!

Előttem hívta föl a Janza az egyik vezérőrnagyot – nem fontos a neve –, és kiadta neki az utasítást.

Mire visszamentem, épp visszahívott a Sós ezredes, és jelentette, hogy elküldött egy flottillás századot meg egy híradós századot a Pártközpontba, sőt még vótak önkéntesek is a Sztálin Akadémiáról, politikai tisztek, azok is elindultak.

Eltelik utána három óra; négy óra; ÖT óra. Én közbe nyugodt vótam: én teljesítettem a kötelességemet, minden rendbe halad! Éjjel van már. Egyszercsak beállít egy ismerős alezredes, a párt-összekötőnk. Aszondja nekem:

– Fáber elvtárs! Te kötelező ígéretet tettél a Pártnak és a kormánynak, hogy intézkedsz és biztosítod a Pártközpont védelmét!

– Hát – mondom – én intézkedtem is, sőt, a Sós visszajelentett, hogy két századot elkudött oda, meg még plusz tizennégy önkéntest!

– Pistukám – aszondja –, az isten áldjon meg! Tudod hány ember ment?! Összesen HUSZONNYÓC!

– Én – mondom – létszámot nem tudok, csak amit a Sós mondott nekem! De – mondom – különben is én ezt az intézkedést a saját szakállamra tettem, amér tudtam hogy a miniszter milyen nehézkesen intézkedik. De utána még telefonáltattam ővele is! Hát mér nem mész

és kérdezed meg őt is, hogy mit intézett?

− Csináljad inkább te − aszondja −, szóljál föl hozzá! Telefonáltam akkor én. Nem is a Janzának, hanem

annak, akinek ő az utasítást adta, az Iksz vezérőrnagynak.

− Kaptál egy utasítást a minisztertől − mondom neki −, hogy a Pártközpontnak a biztonságát azonnal szervezd meg, és küldjél oda katonai erőt. Mi a helyzet?

− Pistám − aszondja −, majd intézkedek! Még nem tudtam hozzáfogni!

− Ne húzd-halaszd, hanem intézkedj!

Eltelik újra másfél, két óra. Jön újból az alezredes.

− Te − aszondja −, még mindig nincsen semmi. Fölhívom megin a vezérőrnagyot:

− Ide figyeljél − mondom neki −, az isten megbasz, hogyha nem intezkedel azonnal! Most MÉR húzod az időt, amikor az elvtársak veszélybe vannak?! Teneked nem szent a Pártközpont?!

− Nyugodj meg − aszondja −, most már AZONNAL intézkedek!

Megin elmúlik másfél óra. Megin jön az alezredes. Hogy még MINDIG semmi! Kézenfogtam akkor, úgy indultam vele a miniszterhez!

De nem jutottunk odáig. A folyosón látom: épp jön a vezérőrnagy. És fordul be a Király Béla ajtaján!

Aha! Hát szóval így vagyunk!

− Te! − mondom neki, de kiabálva! − Megállj!! Az istenedet, hát MÉR NEM INTÉZKEDSZ!!

− Azér − aszondja −, mer már nem lehet. Mer már nincs lehetőségem rá.

− Ezer vártál idáig?!

Nem felelt rá. Befordult a Király Béla szobájába.

És mind a kettő megvan ma is! A vezérőrnagy is, az alezredes is! Akik SEMMIT nem csináltak, csak engem ugráltattak, akinek se katonám nem vót, se hatásköröm, se semmim! Mind a kettő magas beosztásba van ma is, NAGYON magas beosztásba! Igen.

Ebbe a négy nehéz napba, harmincadikától harmadikáig mi ketten tartottuk ott a frontot a Trepper Iván ezredessel. Én nem tudom hogy hogyan alakult ez így, de minden marhasággal hozzánk jött mindenki! Minthogyha nem tudom kicsoda-micsoda lettem vóna én a Háem-be −

közbe meg senki se vótam, hát beosztásom se vót! Csak egyszerűen oda vetődtem, oda dobott a sors!

Azalatt a négy nap alatt egyszer próbáltam csak hazamenni − de az se sikerült. Hát nem vót könnyű akkoriba közlekedni se, mer közbiztonság az nemigen vót! Befordultunk a Hegyalja útra − és hátulról belénkjött egy tíztonnás tehergépkocsi! Ahogy fordultunk be, még jó messzi vót, de biztos ahogy észrevette az egyenruháról hogy tiszt az utas, mögénk jött, és JÖN, JÖN az a DÖGnagy kocsi, mi meg még ugye nem vótunk sebességbe, hát nem tudtunk hova lenni − hát BELÉNK! Úgyhogy teljesen egyértelmű vót a helyzet, tisztán lehetett látni hogy szándékos a dolog. Én mindig úgy ültem, hogy a lábamat jó előre nyújtottam − de így is jól bevertem a fejemet az üvegbe, meg a gépkocsivezetőm is, a kocsinak meg széjjelment a hátulja.

Nem is vót akkor kocsim egy ideig, mer nem bírtak azonnal másikat adni.

Tartottuk akkor tovább a frontot a Trepper Ivánnal, éjjel-nappal ővele vótam − meg még valakivel: az öreg Varga Gyula altábornaggyal. Mer az is állandóan ott lógott, ott sündörgött, szaglászott, kikérdezett hogy mi a helyzet, én meg ordítottam a fülébe a híreket amiket tudtam, mer nagyon süket vót már Gyula bácsi. De minden nap kétszer-háromszor is bejött az öreg! Megnyugtató vót különben, valahogy olyan erőt adott nekem, ahogy ottan kiabálva mesélte a Szovjetunió-beli élményeit, hogy hogyan ment ez annakidején odakinn:

− Itt nincs kegyelem! − aszondja az öreg. − Itt EGY-GYIKNEK PUSZTULNI KELL!

Szóval hogy az ellenforradalomnak az a sajátossága, hogy ott nincs olyan, hogy na most ezt börtönbe zárjuk, vagy amannak megbocsátunk − nem: elkapom, falhozállítom! Ők ezt így csinálták a Szovjetunióba! Mer ha az ellenforradalmárok elkaptak egy bolsevik tisztet, azonnal kinyírták − akkor viszont ugye a vörösök is ugyanígy: RÖGTÖN, ott helybe golyót bele!

− Itt nincs pardon! Itt egyiknek MEG KELL HALNI! NINCS KÍMÉLET!! − Ilyen kemény vót különben mindenbe Gyula bácsi.

Csak később tudtam meg, utólag, hogy mér járkált ő be állandóan hozzánk: ő vót az összekötő a Pártközpont felé, ő hordta a híreket a Nógrádinak, aki akkor ugye a Keb titkára vót. Akkor különben nem

egyenruhába vót Varga Gyula, hanem egy kis bundás kabátba, kucsmába, bottal − úgyhogy ő szabadon járkálhatott az utcán: hát ugye egy öregember, a kutya se bántotta! Közbe meg fontos szerepe vót − amiről még én se tudtam!

Minekünk az Ivánnal lényegébe az vót a dogunk, hogy lehetőleg mindent elhárítsunk magunktól, az összes ilyen szélsőséges ellenforradalmi követelést visszadobjuk. Például ilyeneket:

Bejön hozzám elsején az akkori politikai főcsoportfőnök − de nem is így hívták akkor, mer át lett keresztelve MŰVELŐDÉSI főcsoportfőnöknek! − behoz nekem a főcsoportfőnök két papot. Hát ez meg mi az isten?! Két pap! Én nem sokat értek ezekhez a papi rangjelzésekhez, de ezeknek látszott a ruhájukon, hogy valami magasabb papi méltóság mind a kettő! És ad nekem a főcsoportfőnök egy parancsot, hogy ez a két pap itt fog nálunk a hadseregbe lelkipásztorkodni, intézkedjek az ügyükbe. Hát én nagyon csudálkoztam ezen az egészen, hát teljesen új vót ez nekem − most minek kell ez?! Mer mi ugye a hadseregbe addig egy olyan szellembe vótunk, hogy hát nem a lelkipásztori dogok kellenek ide, hanem hát a szocialista nevelés! Én meg ráadásul még párttitkár is vótam előzőleg különböző helyeken, meg mittu-domén, szóval vót bennem egy ilyen szocialista tudatosság, ami általába kötelező is vót a hadseregbe, egyszóval a vallási ügyekről énnekem megvót a külön véleményem! Úgyhogy nagyon dühös vótam: most minek hozzák ide nekem ezeket?! Viszont hát ugye egy parancsot kaptam − hát mit tehetek?

− Nézzék uraim − mondom a két papnak −, őszintén megmondom: én nem szívesen látom önöket a hadseregbe! De mivelhogy parancsot kaptam, nem tehetek maguk ellen semmit. Úgyhogy hozzanak be két fényképet a katona-igazolványukba, mer addig nem tudok semmit tenni az érdekükbe!

És elküdtem őket. Gondoltam, evvel is időt nyerek, és aki időt nyer, csatát nyer. Majd aztán kitalálunk valamit!

De nem sok időt nyertem. Másnap reggel − épp az újságot olvastam − jön a Trepper Iván.

− Te − aszondja −, itt a két papocska.

− Nem baj − mondom −, engedd be őket! Van már egy ötletem!

Bejönnek a papok, hozzák a fényképet.

− Hát, uraim − mondom nekik −, végtelenül sajnálom, de megin

elakadtunk! Mer közbe nézzék csak mi újság!

− és mutatom nekik az aznapi újságot. Ott vót az első oldalán nagy betűkkel, hogy megalakult a Tiszti Rehabilitációs Bizottság, valami Vértes ezredes a vezetője, és hogy minden régi tiszt fölül lesz vizsgálva központilag, hogy benn maradhat-e, vagy beléphet-e a hadseregbe.

− Én most már semmit nem tehetek − mondom −, tessék ehhez a Rehabilitációs Bizottsághoz fordulni, majd ott elintéznek mindent!

− Nade ön kapott egy parancsot, hát akkor hogyhogy − −

− SAJNOS − mondom −, ez most egy ÚJABB parancs, úgyhogy ez az érvényes! Mivelhogy az újság is írja, nekem most már ezt kell végrehajtani! A viszontlátásra, sok szerencsét!

Úgyhogy szóval nem hajtottam végre a parancsot, hanem ügyesen leszereltem a papokat − de nagyon haragudtam a főcsoportfőnökre! − Na persze aztán ez is, mondanom se kell: miniszter lett később másutt, civil minisztériumba −

Meg még ez is másodikán történt: Beállít a Janzához egy győri bizottság. Két civil, meg egy ezredes, a fehérvári hadtest törzsparancsnoka. Avval, hogy Győrbe egy másik honvédelmi minisztériumot akarnak alakítani, és ezt az ezredest akarják honvédelmi miniszternek!

Behívat a Janza, hogy ez és ez van, le kell mennem Győrbe, meg kell nézni az ügyet.

Hát, nagyon nem tetszett a dolog! Egy EKkora MARhaság! És persze már megin pont én kellek hozzá!

− Hát − mondom a Janzának − én nem tudlak megérteni, mér nem mondtad meg nekik ITT, hogy hát nem alakíthatnak másik honvédelmi minisztériumot!

Akkorra már kezdett nagyon meleg lenni a föld a talpam alatt benn a Háem-be. Vót megin egy tiszti gyűlés, a Váradi vezérőrnagy elnökölt, és megin elindult ez, hogy kiket kell eltávolítani − és ott már én is belekeveredtem a dologba. Mer a Tóth Lajost, a vezérkari főnököt már előbb leváltotta az ellenforradalom; de a Tóth Lajos visszajött, bejött erre a honvédelmi bizottmányi gyűlésre, és VISSZAKÉRTE magát a hadseregbe! Hogy aszondja:

− Hát elvtársak, én nem értem − de direkt sírós hangon! −, hogy én mér nem felelek meg önöknek mint vezérőrnagy, meg mint vezérkari

főnök! Kérem, hogy ezt vizsgálják fölül, mer én −

Na ugye a Tóth Lajos is − hát őbenne is csalódni kellett. Mer a külsejéhez képest − hát egy DALIA a Lajos! − elég lezseren viselkedett. Nem gyávaságról beszélek én, csak hát azt hihette volna az ember, hogy egy nem tudom milyen kemény katona a Tóth Lajos − és bizony nem tudott katonásan föllépni ő se!

− Kérem szépen elvtársak, hogy vizsgálják fölül a döntést, hiszen hát én −

Na erre ott elkezdték csepülni, gyalázni a Lajost. Akkor szót kértem én is. Én megvédtem őtet.

− Nézzétek − mondom −, én a Tóth Lajost ismerem. A Tóth Lajos egy nagyon jó elvtárs! Még a Beszkártnál együtt dógoztunk a Tóth Lajossal, amikor ő lakatos vót a Baross pályaudvaron, én meg a forgalomba kocsivezető − meg satöbbi, így ismertettem ott az életrajzát a Lajosnak.

Erre fölall egy főhadnagy, aki előtte a minisztérium alapszervi párttitkára vót, mer még oda is befurakodott − hát ez is jellemző! de én mindig sejtettem hogy egy csibész az illető! − fölall, és aszondja:

− Na ugye pont a Fáber beszél! Épp a Fáber mentegeti a Tóth Lajost! Hát a Fáber UGYANÚGY nem közénk való!! Ki kell ezeket szépen rakni − aszondja −, mind a kettőt el kell távolítani!

Úgyhogy akkor én is elég nehéz helyzetbe kerültem ott, amér kiálltam a Lajos mellett. De nem haragudtam aztán a Lajosra, mer lehet hogy épp ez vót a szerencsém. Mer lehet hogy ennek köszönhetem, hogy nem választottak be hivatalosan is ebbe a Honvédelmi Bizottmányba! Úgyhogy szóval van mit köszönjünk egymásnak a Lajossal!

Na akkor aztán a Tóth Lajost szépen eltanácsolták onnan − meg hát engemet is eléggé kiutáltak.

Ez már november másodika − hát akkorra már eléggé büdös vót ez az egész. Énnekem már akkor nagyon nem tetszett a helyzet! Könnyebbséget jelentett, hogy amikor már megválasztották a Váradi vezérőrnagyot a Forradalmi Bizottmány elnökének, akkor már nem engemet háborgattak a mindenféle ügyekkel, hanem mindenki csak a Váradit kereste, úgyhogy ezekről a különböző dogokról amik akkoriba ott mentek, fegyvercsempészetről meg hasonlókról én szerencsére nem is tudok semmit, mer fogalmam sincs hogy a Váradi szobájába mik

játszódtak le − na ez egy kis könnyebbséget hozott nekem, de azér mindig jobban éreztem, hogy itt most már nagyon büdös a levegő, most már tényleg le kéne lépni!

Úgyhogy én már másodikán reggel bementem a Váradihoz, és mondtam neki:

− Nézd − mondom −, adjatok nekem valami beosztást! Mer nem tudok már tovább téblábolni itt! Minden hülyeségbe benne vagyok, közbe meg semmi közöm semmihez − hát adjatok nekem egy hadosztályt a légvédelemnél! Nem akarok Olep-parancsnok lenni, csak egy hadosztály-parancsnoki beosztást adjatok!

− Jó − aszondja −, megbeszélem a miniszterrel. Aztán nemsokára a Trepper Iván közölte velem, hogy a miniszter hozzájárult.

− Jelentkezzél le az Olep-en, majd a papírokat elintézzük!

Na, mikor aztán ez a győri ügy bejött, akkor én úgy spekuláltam magamba: Ez most nekem épp jó lesz! Mer jelentkezek az Olep-en, ott tudni fognak rólam, de még nem veszem át a beosztásomat, mer a papírok csak később jönnek, úgyhogy ott asziszik hogy itt vagyok, itt asziszik hogy ott vagyok már − így majd a kettő között szépen elevickélek, és nem megyek le Győrbe se! Így is lett, − aszondja az Olep parancsnoka −, most biztos met. sok fontos föladatod van a Háem-be, hát menjél csak, majd ráérsz idejönni!

Úgyhogy akkor én szép csöndesen elpucoltam, hazamentem.

Egy nap múlva, negyedikén hajnalba meg már jöttek a szovjetek.

Negyedike után persze már bementem újból − nem a Haem-be. Már nem vót kocsim se, hanem az Olep-re csak, az közel is esett. Hát ez már más vót −

Föl kellett szaladnom akkor a Gellért hegyre is, mer adódott egy olyan probléma, hogy majdnem összekaptak a szovjetek meg a magyarok, rendet kellett teremteni − na mer ott együtt állomásoztak, és a magyarok kifogásolták, hogy az élelmükből esznek a szovjetek, meg hogy a szállás meg a tüzelő − ilyesmikből lett egy balhé. Persze ugye a szovjetek hirtelen jöttek, a hadtápjuk lassabban ért ide, érthető!

− Én aztán megmagyaráztam hogy az élelem az közös, meg itt MINDEN közös − ebből nem lehet ügyet csinálni.

Maguk itt nem bánthatják egymást, hát egymásra vannak utalva − mondom. − És ne nehezítsék meg a helyzetet mert elég nehéz az most úgy is! − szóval így lecsillapítottam egy kicsiket a kedélyeket.

Ott ismerkedtem meg egy szovjet ezredessel, még mondta is hogy milyen jól beszélek oroszul −

− Igen − mondom −, mer épp készülök Moszkvába a Vorosilov Akadémiára! Úgy örülök − mondom −, már csak az indulási parancsot várom, be is pakoltam már mindent − így beszélgettünk ott fönn a Gellért hegyen − −

Másnap aztán találkoztam vele újra. Csak sajnos akkor már más körülmények között.

Mer letartóztattak. Kijöttek értem a lakásomra − pont ez az ezredes kapott parancsot a letartóztatásomra. Hát biztos neki is eszébe jutott ez a tegnapi beszélgetés −

A feleségem épp nem vót otthon, mikor november hatodikán elvittek, amikor jött haza a boltból, a kisgyerek szaladt eléje:

− Apát elvitték, apát elvitték!

Hát ez nem vót egy különleges dolog, tulajdonképpen hát minden katonát, minden magasabb parancsnokot begyűjtöttek akkor, hogy átbeszéljék vele hogy mi hogy vót − nem kell ezen csudálkozni, meg lehet ezt érteni. Tisztázni kelletett az ellenforradalmi cselekményeket, hát természetes! Még a minisztert is Szolnokra vitték, hát tulajdonképpen még a Kádár elvtárs is Szolnokon vót! Ezen MINDENKI átesett! Csak azok nem, akik egész idő alatt sehol se vótak, akik elbújtak − hát persze hogy azok vótak a legokosabbak, akik már a legelejin eltűntek a Háem-ből! Vót még olyan is, aki képes vót átmenni Csehszlovákiába, meg az öregisten haragjába -na ezeket ugye nem kérdezték, mer nem vót MIRŐL kérdezni őket. De a hadsereg vezetőit, akiket negyedikén megtaláltak a minisztériumba, azokat vitték le Szolnokra, ott mindenkit meghallgattak − ezek aztán persze meakulpáztak, hogy mit rontottak el, hol rontották el, mittudomén − Szóval ezen mindenki keresztülesett -csak én nehezebb körülmények között, mer későbbre maradtam, és ezer egyedül vótam.

Még ez az ezredes mondta ott, hogy − Nye bojsze, nye bojsze!

− Nem, hát nem félek én! Menjünk akkor!

Elől ment egy harckocsi, mögötte mentünk mi, egy fölül nyitott, lánctalpas rohamkocsiba. Le a hegyről, el a Vár alatt − hát nagyon kellemetlen vót, mer a Várba még ellenforradalmárok vótak, még folytak a harcok, ha most ezek azt hiszik hogy mi támadni akarjuk őket, vagy ha meglássák rajtam a tábornoki egyenruhát, és persze nem

tudják hogy milyen címen ülök a szovjet rohamkocsiba − szóval nagyon rosszul éreztem magamat, eléggé melegem vót. Vagy ha a szovjetek hiszik azt hogy ellenforradalmárok vagyunk?! Mer még akkor az ellenforradalmároknak is vót harckocsijuk! Úgy mentünk, hogy amikor a harckocsiból megláttak előttünk valamit, akkor megálltunk, zászlóval jelzett egy katona, amazok visszajeleztek, tisztázódott hogy az is szovjet egység, akkor mehettünk tovább. Végig a Rákóczi úton, ott égett javába a Divatcsarnok, körbe ropogtak a fegyverek − nehéz utunk vót Sashalomig!

Na mondjuk nem vótam én azér egy kimondott letartóztatott, mer például ővelük étkeztem a tiszti ebédlőbe, azt ettem amit ők − hát elég szar kaja vót, de mindegy. Meg azér elég kopár helyen, elég silány körülmények közt vótam. Meg ami a legrosszabb vót, hogy beraktak egy olyan társaságba, hogy nem kívánom mégegyszer látni őket! Hát akiket ugye így különböző helyekről összeszedtek − vótak azok közt szabályos ellenforradalmárok is! Hát mondjuk érthető ez is: nem vót elég helységük nekik. Csak viszont akkor is, hát hogy jövök hozzá, hogy olyanokkal − −

És megsokalltam, NAGYON megsokalltam már az egészet! Hogy mindig újra önéletrajzokat csináltattak velem! Hogy írjam le az események menetét, hogy hogyan történt, mikor mit csináltam − vagy HÁRMAT írtam már, vagy NÉGYET, nem is tudom! Úgyhogy tizedikén már nagyon pipa vótam, és mondtam ott az egyik szovjet tisztnek:

− Ide figyeljen − mondom −, én a városparancsnokhoz akarok menni! Kérek kihallgatást a városparancsnoktól!

− Mit akar a városparancsnokkal?

− Azt akarom vele, hogy még a FAsiszta Német TISZteknek is jobb helyzetük vót a fogságba, villákba vótak elszállásolva Moszkva mellett, és szabadon mászkálhattak, én meg a SAJÁT országomba így vagyok?! És MÉR tartanak itt, MÉR nem mondják meg legalább?! És az okmányaimat elvették, és nem adták vissza! AZONNAL vigyenek engem a városparancsnokhoz!

Nem tudom hogy ezután mit beszéltek kinn egymás közt, de úgy látszik hogy hatott az erélyes föllépésem, vagy meghatódott a szavaimtól ez a tiszt, vagy én nem tudom, de elég az hozzá hogy nemsokára hozta a parancsnok az irataimat, és elengedtek.

Sőt még kocsin be is hoztak − az Ajtósi Dürer soron vót a városparancsnokság, odáig beszállítottak.

Onnan aztán már gyalog jöttem hazáig. Az se vót egy könnyű út − tábornoki egyenruhába, szőrösen, elvadulva, keresztül a városon, csak néztek mindenütt utánam, vót aki tán hősnek tartott, vót aki leköpdösött, jöttem, végig a Sztálin − vagyis a Köztársaság − szóval az Andrássy úton, a József Attila utcán, néhol még hallatszott a lövöldözés, át a Lánchídon, az Alagúton −

Így értem aztán haza nagynehezen, november tizedikén.

Nade evvel még nem vót vége a dolognak − ó, még ezután jött a java!

Mer rögtön utána, 56 decemberbe alakult egy Tiszti Fölülvizsgáló Bizottság, ahova egymás után hivatták az embereket, és megkérdezték őket, hogy mi vót, hogy vót, kivizsgálták a szerepüket, minden − na és engemet épp az az elvtársam, aki annakidején a hadseregbe bevitt, az jelentett be, a Földes Laci. Hogy hát mégis, azér kompromittálva lettem, jó lenne tisztázni egy-két dogot!

Namost hát az én véleményem szerint ez egy hajánál fogva előráncigált ügy vót. Mer SEMMI olyan komolyabb problémát enellenem nem tudtak fölhozni! Mint ahogy már novemberbe is: hát én épp azér vótam az utolsók közt, mer SEMMI olyat nem tudtak rólam, ami miatt enellenem sürgősen el kelletett vóna járni − és hát aztán el is engedtek, minden priusz nélkül! És most is: hát ellenem SEMMI MÁS bejelentés a hadsereg tisztjei részéről nem jött, csak ez az egy, csak egyedül a Földesnek a bejelentése!

Különben karakán vót a Földes, mer megmondta nekem egyenesen:

− Nézd Pista − aszondja −, ÉN jelentettelek be. Mer ugye még mielőtt a Szovjetunióba mennél, mindenképpen tisztáznunk kell ezt a dogot!

− Jó − mondom −, hát akkor tisztázzuk!

De olyan érdekes vót ez is, hogy még ott a tárgyalás előtt kint beszélgettünk a Földessel, és még akkor is azt mondta nekem:

− Nézd − aszondja −, úgy néz ki a helyzet, hogy SEMMI különösebb probléma nincsen! Hogy mi lesz a döntés, azt ugye még nem tudom, lehet hogy egy enyhe pártfegyelmit fogsz kapni, de ennél több kihatása a dolognak BIZTOS hogy nem lesz!

Még így vígasztalt engem előtte! Közbe meg ő már ELEVE úgy

javasolta, hogy engem ne kűdjenek ki a Szovjetunióba. Hogy akármi is lesz a döntés, ne kűdjenek ki!

Meg még a kihallgatásom után, a szünetbe, mielőtt a döntést meghozták vóna, odajött hozzám az Elhárító Osztálynak a vezetője, a Selmeci vezérőrnagy, aki az egész ügyet vizsgálta, szóval aki a legilletékesebb vót, mer hivatalból átlátta az egész históriát, odajön és aszondja nekem:

− Pistám, ezer te nem hogy fegyelmit, de DICSÉRETET érdemelnél, ez egy olyan tiszta ügy!

Na úgy kezdődött a kihallgatás, hogy a bizottságnak az elnöke föltette nekem a kérdést:

− Azt szeretnénk megkérdezni, hogy hát tulajdonképpen HOGYAN kerültél te bele ebbe az egész dologba?

− Tessék − mondom neki −, kérdezd meg a politikai helyettesedet, aki ott ül melletted, a Liszt ezredest, hogy hogyan kerültem bele. Mer ő vót az, aki engemet a Kádár elvtársra való hivatkozással megkért, aki nekem jóformán hát egy PARANCSOT adott, hogy tartsak egy tiszti gyűlést! Egyáltalán, honnan tudták hogy ott leszek? Ha a Külügyi Osztály kinn maradt vóna a helyén a Vorosilov úton, akkor ott megkapom a fizetésemet, és akkor én be se megyek a Háem-be! Én − mondom − VÉLETLENÜL kerültem be!

Na hát aztán kiderült, hogy a parlamenti epizód a probléma. A követelések, amiket én ott fölolvastam. Hogy hát én mindenképpen kompromittálva vagyok, mer erről a Széli Jenő miatt, a rádió útján tudomást szerzett az egész ország és az egész világ, meg satöbbi. De ezt is olyan féremagyarázva, olyan rosszhiszeműen állították be! Aszondja a Földes Laci:

− Pista, hát te olyan ÖRÖMmel, olyan BOLdogan jöttél avval a levéllel!

Szóval ugye hogy én úgy vittem azt a levelet, mint aki egyetért vele!

− Már ne haragudjál Lacikám − mondom −, én egy PARANCSOT teljesítettem, egy HIVATALOS MINISZTER parancsát! És nem is vót olyan könnyű teljesíteni, nem vót valami egyszerű bejutni akkor az Országházba! Hát persze hogy örültem, hogy teljesíteni tudok egy fontos parancsot, hogy valami jót tehetek! Hát mit tudtam én, hogy mi van abba a lezárt levélbe!

Végül aztán tisztázódott az egész, MINDEN tisztázódott, MINDENT elfogadtak − és született egy olyan döntés, hogy ne menjek a Szovjetunióba. Mer engemet kompromittáltak. És evvel olyan helyzetbe kerültem, hogy nem tudnék nyugodtan tanulni kinn a Vorosilov Akadémián, mer állandóan csak magyarázkodnom kellene a többi szocialista ország képviselői előtt, és akkor ez engemet befolyásolna a tanulmányaimba, meg mittudomén − úgyhogy szóval nem megyek Moszkvába, hanem beosztást kapok.

− Hát jó − mondom −, hogyha ez a döntés, akkor nem megyek. Kérek akkor beosztást.

Így maradtam akkor idehaza.

Ez vót 56 december 30-án. De evvel még nem vót vége! Még csak utána jött az igazi piszkoskodás, de sorozatba!

Közbe, még úgy november közepén megalakítottuk a Háem-be az új Pártot. Csonka Tibor, Lakatos Béla, Kossovitz, Trepper, Váczi − talán ha tizenöt-húszan lehettünk az elején.

November 20-án kaptam egy ideiglenes beosztást a Vezérkarnál. Nekem kelletett intéznem a honvédségi lakásügyeket − elég nehéz föladat volt, és rettenetesen népszerűtlen. Nekem kellett veszekedni az összes civil lakásfoglalóval. Annyi örömöm vót az egészből, hogy sikerült jó pár alacsonyabb beosztású, de nagycsaládos tisztet szép nagy lakásba tennem − szerencsém, hogy már nem láttam: pár év múlva hogyan teszik ki őket szerényebb lakásba, hogy másoknak legyen hely. Az elején, amíg még tartott a pánik, jöttek a magas beosztású tisztek is, hogy a nagy villalakásuk helyett jobban szeretnének katonai házakba lakni − decemberbe persze már nem féltek úgy, akkor már jobb lett megint a villa − −

57 februárba meglett a végleges beosztásom: kineveztek a Fővárosi Kiegészítő parancsnokának − a Halas elvtárs a Munkásőrség országos parancsnoka lett, én meg megkaptam az ő régi beosztását.

Fölvettem az új munkámat, csináltam a dogomat, annak rendje-módja szerint − ősszel megin jön egy vizsgálat! Ugyanabba az ügybe! Mer akkor alakult újjá a hadsereg, és a Politikai Bizottság létrehozott megin egy Különleges Bizottságot, úgyhogy a hadsereg vezetőinek, a magasabb rendfokozatú és beosztású tiszteknek újra meg kelletett jelenni, hogy kivizsgálják az ügyüket − ÚJBÓL!

Behívnak a bizottság elé − és megin ott ül a barátunk, aki

annakidején bevitt a hadseregbe, meg aki decemberbe nem engedte hogy kiküdjenek Moszkvába − megin ő!

Meg még egy páran. Vót akit ismertem közülük, nagyonis jól ismertem!

Vót egy ezredes, aki később az utódom is lett a légvédelemnél, és akivel nekem már több ügyem is vót előtte. Ez egy olyan ember vót, hogy ahol megjelent, ott megfagyott a levegő, ott egyszerre jégcsapok lógtak mindenhonnan − ez nem kemény vót, hanem HIDEG. Fehérváron egy hadnagy lett miatta öngyilkos, Budapesten meg egy százados, akit szintén ismertem, úgyhogy amikor a katonai bíróság tárgyalta ezt az ügyet, akkor engem is akartak hívni, de én azt mondtam hogy nem vagyok hajlandó tanúvallomást tenni, mer rossz viszonyba vagyok evvel az ezredessel. Mer annyira gyűlölöm, hogy biztos hogy elfogult lennék vele! De hát azt mindenki utálta, mer az egyáltalán nem tudott emberekkel bánni, az egy normális szót nem tudott váltani emberekkel! Egy pökhendi, egy gonosz, egy beteg ember vót! És akkor ráadásul politikai tiszt − hát aki ezt káderezte, az nem tudom hova rakta a szemét! − Na és akkor vót egyszer egy olyan esetünk, hogy egyik alezredesünk berúgott, és elhagyta a táskáját a Tiszti Házba, a pisztolyával együtt. Persze meglett aztán minden, hát nem az utcán vesztette el, nem idegenek kezébe került az, hanem házon belül maradt, szóval lényegébe a hadsereg kötelékin belül zajlott le az ügy − na és elég az hozzá, hogy ez az ezredes azonnal hadbíróság elé akarta állítani ezt az alezredest. Én meg hát nem akartam engedni, mer ugye túl erősnek tartottam, hogy rögtön hadbíróság!

− Nézd − mondom −, először vizsgáljuk meg a dogot magunk közt, emberségesen, én nem azt mondom hogy kenjük el az ügyet, nem, hát kapja meg amit megérdemel, nade hogy mindjár HADBÍRÓSÁG elé állítani, tönkretenni −

Úgyhogy akkor én ugye a parancsnoki jogkörömnél fogva magam jártam el, szépen leültettem az illetőt a helyőrségi fogdába, de nem hagytam hadbíróság elé vinni! Én nem is nagyon ismertem ezt az alezredest, mer nemrég került hozzánk, csak az anyagából tudtam hogy semmi hasonló nem vót még a múltjába − de emez meg ismerte, és ez vót a szomorú: ő jól ismerte! És dúlt-fúlt, és rettenetesen kikelt magából, hogy én ilyen puhán kezelem ezt az ügyet, ilyen liberális vagyok, meg mittudomén!

Na hát ilyen viszonyba vótam én evvel az ezredessel! És akkor ezt az embert találom ott a bizottságba, hogy ez fog énfölöttem ítélkezni!

Meg még ennek egy beosztottját, egy alezredest, aki állítólag katonai pszichológiát tanult, de nem tudom sehogy elképzelni a dogot, mer olyan sötét vót mint az éjszaka, meg hozzá még rosszindulatú is − na, hát ezek elé kellett nekem odaállni!

Fölszólított az elnök, hogy mondjam el annak a négy napnak a történetét részletesen.

Elmondtam a négy napot, részletesen.

− De − mondom − az én egész akkori tevékenységemnek az a lényege, hogy énnekem sehol egy aláírásom, sehol egy szóbeli vagy írásbeli parancsom nincsen abból az időszakból, én csak egyszerűen megpróbáltam menteni ami menthető!

Erre a Földes kér szót. Aszondja:

− Te Pista! Én tégedet azér javasoltalak a hadseregbe − aszondja −, mer kemény embernek gondoltalak! Én tetőled azt vártam vóna, hogy azokba a napokba te katonai diktatúrát csináljál!

− Igen?? − mondom. − Katonai diktatúrát?? Hát az szép lett vóna! Elvágtam vóna a vezetékeket az Országháztól, letartóztattam vóna a kormányt, a Kádár elvtárssal együtt − hát azér bocsánatot kérek! És − mondom − TE, aki ezt a tanácsot adod most, TE MÉR NEM CSINÁLTAD MEG ezt a katonai diktatúrát?! Hát 30-án este fél hatkor én kerestelek téged, de nem vótál sehol, úgy eltűntél mint Attila kardja! Pedig te a Haditanács tagja vótál!

− Igen − aszondja −, elmentem; azér mentem el, mer kiutáltatok!

− ÉÉN?! − mondom. − ÉÉN utáltalak ki?! Nahát − De én szóhoz se jutottam tovább. Ez betette nekem az ajtót. Olyan rettenetesen el vótam keseredve, hogy szólni se bírtam utána már!

Avval zárult a kihallgatásom, hogy

− Hát nézzed − aszondja az elnök −, majd döntünk az ügyedbe. Lehet hogy megtartod a rendfokozatodat, lehet hogy nem, de mi téged mindenhogyan egy becsületes kommunistának tartunk − aszondja −, úgyhogy nincs mitől tartanod, mer mindenképpen a hadseregbe maradsz!

De én IRGALMATLANUL ki vótam borulva! Hát EZEK ítélkeznek, RAJTAM?! Ezek a TALPIG bátor emberek, akik MIND eltűntek a kritikus pillanatba?! Ha nézi az ember ezeket az

önéletrajzokat, hát OLYAN KEMÉNY katona vót mind, ezek ám szembeszálltak az ellenforradalommal, hősiesen, az életüket is kockáztatva − ee, közbe meg gyáva nyúl vót valamennyi! Már bocsánat a kifejezésér − de hát én ott vótam, láttam! És akkor én meg, akinek semmi takargatnivalóm nem vót, mer amit a szerény tehetségemmel meg bírtam tenni, azt én végig megtettem, és akkor őhelyettük én − Hát meg vótam DÖBBENVE! Tisztára meg vótam ZAVARODVA!

Az ügy meg csak húzódott, a döntés csak nem jött. Elmúlt 57 is, 58 tavasza vót már −

Akkor egy szép napon eljutott hozzám egy szóbeszéd. Arról szólt, hogy el fognak venni tőlem egy rendfokozatot, visszaminősítenek ezredesnek. De ami a leginkább sértő vót, hogy a beosztottam, a Bordás ezredes előbb tudta ezt mint én! Mer őtőle szivárgott ki ez a pletyka!

Pletyka? Vagy igaz lehet? Hát ennek utána kell járni! Fölhívtam akkor az Apró elvtársat.

De ő nem akart velem beszélni, csak annyit üzent, hogy ő „egyetért a határozattal”.

Szóval akkor van határozat??

El szoktam én járni minden péntek reggel a Lehel utcai Honvéd Sport Tornaterembe, ott vót egy ilyen közös tornánk. És egyik ilyen alkalommal − mer pont az előző napokba hallottam ezt a szóbeszédet, hogy egy rendfokozatot el fognak venni tőlem − az egyik ilyen közös torna végin, ahogy öltözők fel, látom: meglazult a váll-lapomon az egyik csillag. Valahogy lefeslett. És még ott elkezdtem hülyéskedni!:

− Nézzétek − mondom −, letornáztam az egyik csillagomat! Addig ugráltam, hogy leugráltam egy rendfokozatomat!

Még ott röhögték a többiek!

Ott áll mellettem épp a vezérkari főnök, hallja az is, és aszondja:

− Te, Pistám, épp erről akarok veled beszélni − aszondja. − Mer én is úgy hallom, hogy egy rendfokozatot el fogsz veszíteni. Pedig − aszondja − ez nem jó, mer tudod hogy van ez: ugye ha valaki ezredesből lesz alezredes, azt nem nagyon veszi észre senki; de hogyha vezérőrnagyból bukik valaki ezredesnek, az már föltűnő, mer leesik a lampasz! Akkor már magyarázkodni kell, meg mittudomén! Úgyhogy − aszondja − mi a véleményed? Énnekem az a javaslatom, az

a tanácsom, hogy akkor már inkább szereljél le.

− Jó − mondom −, igazad van. Már én is gondolkoztam ezen. Egyetértek veled! Benne vagyok!

Hát így történt ez. Hogy előbb a Politikai Bizottságnak az vót a határozata, hogy mint ezredes szolgáljak tovább. De aztán ennek a beszélgetésnek az alapján a vezérkari főnök a Cinegén keresztül, aki akkor a Pártközpont adminisztrációs osztályán dógozott, továbbvitte a kérdést megin a Politikai Bizottsághoz, hogy változtassák meg a határozatot, és a saját kérésemre járuljanak hozzá a leszerelésemhez. így vót.

És akkor ezek után kijött a Személyzeti Osztálytól a papír, hogy engem 58 áprilisi hatállyal FEGYELMI ÚTON, „a Tiszti Fölülvizsgáló Bizottság 56 decemberi határozata alapján” eltávolítanak a hadseregből!

Hát én ki vótam ütve. Készen vótam.

Amikor ÉN mondtam le, ÖNKÉNT! A vezérkari főnök rábeszélésének a hatására!

És amikor 56 decemberébe a Tiszti Fölülvizsgáló Bizottság pozitívnak értékelte a tevékenységemet! Annyira, hogy utána még kineveztek fővárosi kiegészítő parancsnoknak is!

Meg még JÓVAL a Fölülvizsgáló Bizottság után, ötvenHÉTBE vót a hadsereg átszervezése, amit a nyugati részen ÉN CSINÁLTAM! Az egész Dunántúlon, tizennégy fővel, végigjártam az összes laktanyákat, minden − hát még kitüntetést is kaptam érte, itt van, ezt az ezüst izét, hogyishívjákokkal, megvan a hozzávaló emléklap is, hogy „a hadsereg átszervezése terén kifejtett” mittudommi, meg a beosztottaimtól kaptam emlékbe egy dohányszelencét, abba is belevésve a szöveg − hát nem egy óriási ellentmondás ez?!

A csavargó csibészek!

Na akkor én elkezdtem levelezni. Először is: hogy hát HOL VAN az a fegyelmi határozat, KI LÁTTA azt a határozatot?! Mer ilyen határozat NEM VOLT, és NINCSEN! Aztán kértem egy igazolást arról, hogy mikor neveztek ki engem fővárosi kiegészítő parancsnoknak. Hát ugye hogy 1957 február 28-án?! Egy állítólagos fegyelmi határozat után?! Meg még akkor 58 április 12-éről is van egy olyan levelem, amelyikbe a Politikai Főcsoportfőnökség érdeklődik, hogy van-e már intézkedés a végleges beosztásomról, mer számítanak

rám! írtam ide, írtam oda, amoda, MINdenhova, van egy nagy rakás levelem ebből az időszakból − de el kéne tüzelni már egyszer az egész csomagot, mer egy értelmes szó nincs benne, csak csupa mellébeszélés, csupa összevissza hülyeség!

Hát én RETtenetesen el vótam kenődve akkor. Hogy hát hogy az atyaÚRIStenbe lehetséges, hogy emberek ilyen JELLEMTELENÜL hazudjanak?!

És akkor még egy poén: hogy a drága jó utódom elintézte nekem a Személyzeti Főcsoportfőnökségen, hogy NE kapjam meg a kéthavi fölmondási illetményemet -a tárgyhavi illetményemmel szereltem le április 13-án!

Na közbe persze hát csinálni is kéne valamit, mer ebből nem élünk meg. Én végkielégítést se kaptam, mint mások, csak jött egy értesítés, hogy a Pártközpontba az Ipari és Kereskedelmi Osztály vezetőjét, a doktor Szurdi Róbertet utasították, hogy engem helyezzen el. Akkor, ahogy egy kicsikét magamhoz tértem, jelentkeztem őnála.

− Nézd Fáber elvtárs − aszondja −, hát most így zsebből nem tudok neked állást adni, ilyen hirtelen ez nem megy. De majd keresünk valamit. Én úgy gondolnám, hogy talán megfelelne valami főosztályvezető-helyettesi beosztás valamelyik minisztériumba, vagy valami ilyesmi.

Na, bementem én hozzá háromszor is, de továbbra se vót semmi konkrétum. Amikor épp harmadszor vagyok ott, véletlenül épp szól a telefon: a Kossá Pista. Hogy nem kapta meg a tüzelőt, így meg úgy -

− Adjad nekem is a Pistát! − mondom a Szurdinak. Átadja a kagylót.

− Pistikém − mondom −, ide figyelj! Itt vagyok a Szurdi elvtársnál, mer még mindig nincs beosztásom, és telik az idő; nem tudsz nekem valamit?

− Add vissza a Szurdit! − aszondja.

Valószínű azt kérdezhette akkor a Szurditól, hogy van-e velem kapcsolatosan valami korlátozás, megszorítás, mer a választ hallottam: nem, nincs semmiféle kikötés.

− Jó, akkor add vissza a Fábert! Átveszem a kagylót, aszondja a Kossá:

− Csinálj egy önéletrajzot, és holnap reggel gyere be vele. Addig kitalálunk valamit!

Na így lettem Győrbe igazgató.

58 májusába lementem Győrbe, elfoglaltam az állásomat − de a vizsgálatnak még mindig nem vót vége! 58 végin elkezdtek jönni újból az idézések a Gyorskocsi utcába, hogy jöjjek Pestre kihallgatásra, most ennek az ügyébe, most amannak az ügyébe − hát vótak itt akkoriba még kismillióan nyomozás alatt! Kihallgatnak, hol az Ikszszel, hol az Ipszilonnal kapcsolatosan − de persze azér ez úgy ment, hogy közbe magamról is el kellett mondanom mindent!

Aszondja nekem az egyik ilyen alkalommal a nyomozó:

− Hát Fáber elvtárs − aszondja −, az illető ezredes elvtárs tagadja, hogy ő magának megbízást adott volna arra a tiszti gyűlésre!

− Tagadja? − mondom. − Érdekes. Hát hogy tagadhatja, amikor hárman vótak ott! A három közül valamelyikbe csak van annyi gerinc, hogy bevallja!

− Nem − aszondja −, mind a hármat kihallgattuk, egyik se tud róla!

− Na nézze − mondom −, mi se könnyebb ennél! Hát hiszen ezt a Lajtos egyszer már bevallotta! És arról jegyzőkönyv is készült! Hát a Tiszti Fölülvizsgáló Bizottságnak az ülésén én azt mondtam az elnöknek, hogy „kérdezd meg a politikai helyettesedet aki melletted ül, mer az adott nekem utasítást!” És akkor erre nyilatkozott is az illető, elmondta, hogy valóba a Kádár elvtárstól volt egy olyan utasítás, és annak alapján ő énnekem − hát ez benne volt a jegyzőkönyvbe! Szedje csak elő, hát maguk is kaptak belőle, mer öt példányba készült a jegyzőkönyv, és tudom hogy kapott az Elhárítás, a Személyügy, meg mittudomén ki még, hát tessék megkeresni a példányt!

− Jó, köszönöm, egyelőre elmehet.

Körülbelül két hónap múlva egy másik ügybe megin behívtak.

− Na − aszondja a nyomozó −, Fáber elvtárs, hát igaza vót: megvan a jegyzőkönyv, és szerepel is benne a dolog, úgy, ahogyan itt előadta. Csak − aszondja − az a bökkenő, hogy az illető még mindig váltig tagadja, még ÍGY IS tagadja!

− Hát − mondom − erről már én nem tehetek. Akkor döntsék el valahogyan, hogy ki mond igazat, én meg a jegyzőkönyv, vagy ő!

Egy hónap múlva MEGIN egy tárgyalás. Én ott várakozók a folyosón hogy szólítsanak, és látom: ott vár a Lajtos ezredes is.

Én egy BÜDÖS szót nem szóltam hozzá! Ő jött oda hozzám! Aszondja nekem:

− Te mér állítasz olyat, ami nem igaz?

− Hát − mondom − én nagyon csudálkozok rajtad. Nagyon kurta eszed van neked hallod! Hát hárman jöttetek elém, te, a Méhes, meg a Polgár, és a Kádár elvtársra hivatkozva közöltétek, hogy nekem kell megtartani a tisztigyűlést! Még kérdeztem, hogy „mér pont nekem?” És hogy „egyáltalán, honnan tudtátok hogy ide jövök?” És te azt mondtad, hogy nem érdekes, azér énnekem kell, mer olyanra van szükség aki nincs kompromittálva! De − mondom − ezt az egészet egyszer már ugyanígy te is bevallottad, 56 december 30-án!

− Nem igaz − azt mondja.

− Nem igaz?! Hát jegyzőkönyvbe lett véve! Te meg most letagadnád az illetékes elvtársak előtt?! Jól van − mondom −, tagadjad, nem érdekes! Mer azóta megkerestettem a jegyzőkönyvet, és meg is találták!

Elsápadt. És otthagyott.

Akkor aztán le is szállt rólam. Nem is láttam azóta. Meg nem is hívtak be többet, nem faggattak tovább, így lett vége nagynehezen az ügyemnek, 59-be már.

Szóval ez az egész időszak, 56 után −

Nem szívesen emlékszek vissza erre az egészre. Amikor úgy kezdtem látni, hogy mire megy itt a játék, hogy nagyon sok felelős beosztású ember hogyan bújik ki a felelősség alól, és úgy kezdtem fölfogni, hogy ezek most mind bűnbakot keresnek, és rajtam fog majd csattanni az ostor − hát ronda egy érzés vót! Csak dekkoltam otthon, és lestem az ablakon át, hogy mikor jönnek letartóztatni. Függetlenül attól, hogy nekem nem vót miér félnem! Mer nekem az ellenforradalom alatt sehol egy aláírásom, sehol egy parancsom nem vót, én egy szál fegyvert nem adtam ki, semmi, SEMMI olyasmit nem csináltam amiér − és mégis, MÉGIS tudtam hogy itt én leszek a bűnbak!

A felelősséget könnyű áthárítani másra! Én soha nem hárítottam át senkire a felelősségemet. Szövetségest mindig vállaltam, meg el is vártam, hogy ha baj van, és az a baj közös, akkor aki még részese neki, az álljon mellém és legyen a szövetségesem, hogy együtt küszöböljük ki azt a bajt − de hogy valaki abból éljen, hogy őhelyette mindig más vállal felelősséget, hát azt mindig utáltam! Nem, a felelősséget vállalni kell, és nem szabad meghátrálni a nehézségek elől, még akkor se ha

tudja az ember, hogy ennek következményei lesznek!

Ugye: kétfajta típus vót. Vót ugye amelyik BÁTRAN intézkedett − ellenünk. Meg vót amelyik elbújt. És akkor mikor lement a buli, akkor ezek mind előkerültek -de mind a két fajta! −, és mind eljátszották a hőst! Hát a legtöbbet ismertem ugye, sokkal még olyan barátságfélébe is vótam, hát én tudtam jól hogy melyikkel mi a helyzet!

Úgyhogy amikor ezt így végignéztem, akkor rámjött egy egy egy − egy utálat. Egy UNDOR jött rám!

Ott álltam megin civilbe −

Nem azt mondom, hogy az első időkbe nem vót fájó − de hát átvészeltem valahogy.

Asziszem az asszonynak köszönhetem: ő nem szerette ezt az egészet, utált engem mikor tábornok vótam! Amikor aztán leszereltek, aszondta: jól van ez így, kár ezen töprengeni − úgyhogy akkor én is megpróbáltam nem töprengeni rajta.

Nem ment azér könnyen, mer nem mondhatom hogy eleinte nem fájt! Ilyenek, mint például a díszszemlék -ugye díszszemleparancsnok is vótam − az ilyesmik azér NYOMTALANUL nem múlnak el az emberbe!

De a vége felé már mindig jobban az UTÁLAT jött elő bennem is. Ezer is heverhettem ki törés nélkül a bukfencet. Mer már örültem is hogy megszabadulok! Amennyi borsot ott az én orrom alá törtek, meg az a rengeteg becsapás, ahányszor engemet gyáván elárultak − jajaj, elég vót! Ugye amikor megkérnek valamire, a Párt nevébe, a Párt érdekébe, aztán mikor kiderül hogy baj van, akkor meg LETAGADJÁK, a Párt érdekébe − nem, ez nem hiányzott, ezt jobb vót otthagyni! Földobnak, ászt leejtenek − hát ugye ezen keresztülmenni, az nem könnyű dolog egy embernek. Én úgy tudtam ezen túljutni, hogy éreztem, TUDTAM, hogy nem én vótam a hibás. Mer tisztán láttam, hogy mások akarják a butaságukat, a butaságuk miatti felelősségüket rám hárítani − és ez nekem adott egy olyan érzést, egy olyan megnyugvást, hogy tovább tudtam lépni!

No, hát lementem Győrbe, igazgató lettem a Tefunál.

Elég nehéz szituációba kerültem − mer azonnal rám-szálltak. Mindenünnen rámszálltak, valahogy mindenkinek én vótam ott az érdekes!

Két napja vótam lenn, amikor már jöttek, hogy tartsak a

teknikumba gazdaságpolitikai előadásokat, mer nincs előadójuk. De most azonnal, négyórás előadást! Nem akartam kivonni magam, nehogy azt gondolják hogy gyáva vagyok, vagy barátságtalan − megtartottam az előadást. De nagyon megizzadtam! Hát el lehet képzelni, NÉGYÓRÁS előadást, és nem akárkiknek, nem zsákolóknak vagy utcaseprőknek, hanem olyanoknak akik azér színvonalat vártak! Elkezdtem ugye az áru meg az érték fogalmával, ilyesmikkel, amik hát a kisujjamba vótak, nadehát már a tulajdonképpeni gazdaságpolitika − bizony már a negyedik órába kapkodtam a levegőt, már alig vártam hogy vége legyen!

Egyből jött akkor az Emháesz is, hogy vállaljam el a tartalékos tisztek megyei elnökségét. Elvállaltam azt is. Gatyába is ráztam őket − elég zilált állapotok vótak addig, mer előzőleg erőszakos szervezés folyt, és ez eléggé éreztette még a hatását − na én aztán rendbe tettem a dogokat. Könnyebbségem vót, hogy ugye rengeteg gépkocsi fölött rendelkeztem, személygépkocsim is vót három, amit erre a célra igénybe tudtam venni, végeredménybe legálisan, úgyhogy egy-kettőre megszerveztem az egész megyébe a tartalékos tiszti kiképzést. És nagyon szép eredményeket értünk el, kaptam is egy kitüntetést az Usztatól, aki akkoriba az Emhaesznek a főtitkára vót.

De nem vót könnyű helyzetem, se a vállalatnál, se a városba. Mer valahogy én mindenkinek KATONA vótam, TÁBORNOK! Akármennyire is nem akartam, mindenki annak vett! Pedig direkt avval kűdtek le, hogy nehogy már laktanyát csináljak a Tefuból, nehogy katonai fegyelmet vezessek be − és ha mondjuk nem is tud az ember a bőréből kibújni, de azér én vigyáztam is erre! De hiába. Mer persze tudták hogy ki vótam azelőtt, hát beszélhettem én nekik! Én közvetlen vótam mindenkivel, baráti hangon szóltam hozzájuk − ezek meg: ha beléptem egy szobába, egyből mind katonásan kihúzta magát! Bejön hozzám a főkönyvelőm − vigyázzba vágja magát! Jön a személyzetisem, egy munkásőr különben − az is, csak úgy CSATTAN a bokája! Pipa vótam nagyon, szóltam is nekik számtalanszor, kértem őket − de a fene megette, CSAK csinálták tovább!

Jönnek le egyszer a minisztériumból, lássák hogy mi van −

− Mi az isten − aszondja a miniszterhelyettes −, katonai fegyelmet tartasz?!

− Na − mondom −, már vártam ezt a kérdést! Nem torn mit csinálok

már velük − mondom −, mer milliószor szóltam már ezmiatt, de a falnak beszélek! Hidd el, én EGYÁLTALÁN nem kívánom ezt tőlük! És higgyétek el, én mindegyikkel baráti kapcsolatot alakítottam ki, és akkor mégis itt bokáznak nekem! Hát mi az úristent csináljak velük?!

De az egész város − az ANYjuk PISZkos IStenit! Hogy akár hova mentem, mindenütt egy volt katonám, itt egy őrnagy, ott egy főhadnagy, amott egy ezredes − de még a civilek is! Hogy − Tábornok elvtárs! Gyere az asztalunkhoz! − Meg így tábornok elvtárs, meg amúgy vezérőrnagy elvtárs − körbe mindenütt ez ment! És mindig inni, inni, INNI velük! Hogy aszondja „de örülök hogy találkoztunk!”, „gyerekek, nézzétek, a volt parancsnokom!”, „igyunk már meg egy pohárral!” És direkt sportot űztek belőle, hogy ők most egy tábornokkal ülnek együtt! Hát ízléstelen vót már, kimondottan ízléstelen! Ugye a feleségem azt mondta rá, hogy „persze, hát neked ez tetszett!” − pedig nem tetszett, hát NEM TETSZETT! Mer nagyon kellemetlen érzéseim vótak nekem ebből kifolyólag!

Az az örökös piálás! Például a Megyei Pártbizottság elsőtitkárának a helyettese, aki alezredes vót, de még az én időmbe leszereltük, mer annyira piált, és akkor már fél gyomra vót csak neki, állandóan vigyázni kellett rá hogy be ne rúgjon, mégis örökké beseggelt, és egyfolytába engem üldözött, hogy na igyunk, igyunk, igyunk

− hát KÍNOS vót, a végtelenségig!

Egy csomó ilyen rossz, piás barát ragadt rám egyből, és elbújni se tudtam előlük, mer annyira szem előtt vótam, ugye a város is kicsi vót, meg azonkívül hát én benn a vállalati irodámba laktam is! Ott vót a televízió, az ágyam, egy ilyen heverő, azon aludtam, kényelmes vót, kellemes lett vóna − de viszont akárki akármikor megtalálhatott! És LÓGTAK rajtam!

Úgyhogy szóval ottan egy kicsikét így az emberi magatartásomba hát megváltoztam. És nagyon nem az előnyömre. Az az egyedüllét, a családtalanság, a mindenféle barátok, akik között bizony vót hétpróbás csibész is

− és hát bennem is vót hiba, ez az igazság: bennem is vót hiba. Már maga az, hogy − hát piáltam. Hát ugye ki az atyaisten tud ellenállni, amikor −

A vállalatnál azér nem vót baj, ott elég jól mentek a dogok. Ugye egy tízéves üzem, amelyik még soha nem vót élüzem − és énalattam

mindjár a második évbe él-üzem lett! Egy év alatt élüzemet csináltam belőle! A jó szervezéssel gyönyörűen föl lehetett hozni! Ugye megvót a jó kapcsolatom a többi igazgatók felé − a többi meg már ment magától! Például ilyenek, hogy kőszállítás. Amit az Út− és Vasútépítőnek csináltunk. És amivel azelőtt mindig probléma vót, mer nyáron ott vót a nyakamon a rengeteg gyümölcs, a málna meg egyebek, ősszel is a tengernyi mezőgazdasági termény, hát olyankor nem bírtam kocsit biztosítani az Útépítőnek! Úgyhogy nyáron-ősszel mindig más megyékből kértek kocsikat, ráfizetéssel, télen meg mi álltunk potyán! Aztán a második évbe rádöbbentem: hát ELŐSZÁLLÍTÁS! Hát mér nem csinálunk előszállítást?! Az Útépítő igazgatójával szépen le is tudtam rendezni a kérdést, mer egy jó melós-gyerek vót, egy nagyon értelmes ember,

− Ide figyelj − mondom neki −, neked nem mindegy, hogy mikor szállítsuk azt a követ? Nem lehetne TÉLEN? Télen megcsinálom neked olcsóbban! Lerakjuk prizmába, szépen megvárja az út szélén a tavaszt!

És ÓRIÁSI pénzt szedtünk be így! Egyszerűen avval, hogy nem vót üres szezonunk! De úgy megugrottunk, hogy mindenki csudálkozott! Úgyhogy akkor meg épp az lett a probléma, hogy túlfutottunk!

Jön a főkönyvelőm, összecsapja a bokáját, aszondja:

− Igazgató elvtárs, javaslom, hogy az évi eredményen majd csökkentsünk, mer másképp jövőre bajok lesznek.

− Micsodát akar csökkenteni?! − mondom.

− Hát az a helyzet, hogy kijött százhét százalékunk − aszondja −, de nem kéne jelenteni csak százkét százalékot, másképp megemelik a jövő évi tervünket!

− Szóval CSALNI akar?! − mondom. − És ráadásul a CINKOSÁVÁ akar tenni?! Még ha azt csinálta vóna, hogy nem százhetet hoz ki, hanem csak százkettőt, hogy én ne is tudjak róla, hát jó; de most már vegye tudomásul, hogy igenis be fogjuk vallani a százhetet! Még ha VÉRT IZZADUNK jövőre, akkor is! Mer én nem leszek a maga cinkosa a csalásba!

De aztán nem vót baj a következő évbe se. Úgyhogy mondom az eredményeink azok olyan szépek vótak, hogy nagyon sok kellemetlenségér kárpótoltak!

59-be jött a nagy országos téesszervezés − nekem ez is Győrhöz

fűződik. Persze ebbe is bekapcsolódtam. A Megyei Pártbizottság megkért − és persze ebbe is pont a legnehezebb területet kaptam! Négy községet: Csorna, Ménfőcsanak, Nyúl, Sokorópátka vót az enyém. Ugye kocsim vót, könnyen tudtam mozogni − elvállaltam!

Még az első három falu hagyján, ott még tudtam meggyőzéssel, szép szóval hatni − de Sokorópátka! Az vót életembe a legnehezebb ilyen agitációs szervezőmunkám, a legrohadtabb! Sokorópátka, az egy külön szám vót!

Pedig még kapcsolatom is vót abba a községbe! Egy barátom, egy volt határőr-ezredes − ezt is a piálás miatt szerelték le! Még a téesz-akció előtt véletlenül összefutottam vele Győrbe − kiderült hogy Sokorópátkán ő a párttitkár. A bátyja meg a tanácselnök! A felesége meg mittudom mi − szóval az egész család be vót ott rendezkedve, az ő kezükbe vót az egész község! Egy egész Románia vót ottan! De énvelem nagyon barátságos vót a Salánki, hívott rögtön, hogy szaladjak ki hozzájuk − ki is mentem, ARANYOSAN fogadtak, az apjáék is, egy öreg paraszt-család, meg az egész rokonság, megvendégeltek, itattak, nagyon jól éreztem magam náluk, meg még egy zsák almát is kűdtek utánam Győrbe − na persze aztán ahogy kiértem Sokorópátkára mint megyei téesz-agitátor, egyből ővelük kezdtem. Hát ugye világos, hát a barátom! És funkcióba van az egész család, hát akkor ők kezdjék el, ők mutassanak példát!

Megyek hozzájuk, és elmondom, hogy engem bízott meg a Megyei Pártbizottság, fogunk szervezni egy termelőszövetkezetet, és milyen jó lesz, így meg úgy, és hogy én úgy gondolnám hogy először lépjenek be ők, mivelhogy a példamutatás előmozdítaná a szervezést −

− Hogy MICSODA?! Hogy TÉESZBE?! MI?! A büdös istent! A büdös istent!!

De AZT a fölháborodást! AZT a vad gyűlöletet! Hogy én el vótam képedve!

Azt hittem azér, hogy nem fog soká tartani az indulatuk, hát csak előszedik a józan eszüket. Pár nap múlva mentem megin − de még a kapu is bezárva! Be se engedtek, szóba se álltak velem!

Húú az anyátok úristenit! Bementem akkor a Tanácsházára − ott már csak nem tudnak kitérni előlem! Bementem az elnökhöz, a másik Salánkihoz, rávágtam az asztalra:

− A téesszervezés befejezéséig leállítom a favágást az erdőből! Aki

téesz-tag, az írást kap, avval mehet fát vágni, a többi egy DARABOT se! Mer − mondom − az erdő az köztulajdon, hát akkor annyit elvárhatok, hogy téesz-tagokon kívül senki emberfia ne nyúljon hozzá!

Én nem is tudom hogy milyen erdő vót az, községi, vagy állami, nem is érdekelt engem, hát az a lényeg hogy nem magántulajdon vót! Mégis onnan hordta az egész falu a tüzelőt! Hát már megbocsásson a világ!

− És − mondom az elnöknek − este hét órakor gyűlés lesz a moziterembe, itt akarom látni az egész községnek az egyéni parasztságát! A Megyei Pártbizottságnak az utasítása! Tessék végrehajtani!

Megtartottam a gyűlést, meg amennyire tudtam külön-külön is beszélgettem az emberekkel, megpróbálkoztam ilyesmikkel is, hogy − mer láttam ugye hogy milyen nehéz körülmények vannak − megígértem nekik hogy megcsinálom az utat, megígértem hogy a téeszbe elletőt építek nekik, megígértem hogy kutat kapnak, mer egy kútjuk vót csak a hét kilóméter hosszú falura − szóval megpróbáltam én MINDENT − a kutya istenüket, hiába. Fújtak, köpködtek rám! Amit én megígértem nekik, azt MIND teljesítettem később, én MAGAM segítettem az ellető építésin − nade AKKOR ez még mind csak ígéret vót! És senki nem vót kíváncsi rá! Borzasztó helyzetbe vótam, ha csak megláttak valahol, már vicsorogtak rám! A házakba meg senki! Elfutottak előlem az erdőbe, az anyjuk szentségit! Hallom egyik este az utcán: egy házba nagy éneklés, mulatozás − na ez épp jó lesz, itt legalább sokan vannak! De mire kirigliztem a kaput, és bebotorkáltam az udvaron át − üres a ház! Névnap lehetett, vagy keresztelő, legalább HÚSZ pohár a hosszú asztalon, az előbb még itt ettek-ittak − most meg egy TEREMTETT LÉLEK sehol! Hogy hogyan tudták meg hogy én jövök, FOgalmam sincs! − Hát kutya egy helyzetbe vótam!

Na, gondoltam akkor, ha a párttitkár kidobott, próbáljuk meg a papot! Nem találtam otthon, de érkezett már éppen, szállt le a buszról −

− Szent atyám − mondom neki −, magát keresem! Szeretnék magával beszélni! Arra szeretném megkérni, hogy hirdesse már ki a szószékről: szeretnénk áttérni a közös gazdálkodásra, és hogy ez mennyire előnyös! Hát tudja, ugye, hogy a termelőszövetkezetnek

milyen hatalmas előnyei vannak, nincs a nadrágszíj-parcella, hanem hát gépi mittudoménmi van helyette, ami sokkal több termést eredményez, jólétet biztosít a községnek, életszínvonalat − mondom −, hát segítsen már nekem!

− Hogyne − aszondja −, én egyetértek! Vasárnap a tízes misén elmondom az embereknek!

Ott vótam én is a tízórás misén − és tényleg elmondta! Szorul szóra, amit én mondtam neki!

Röhögtek is egy jót az emberek −

Vót ebbe a községbe egy nevezetes ember. Úgy hívták hogy Sokorópátkai Szabó István. Országgyűlési képviselő vót valamikor ennek az apja, meg tán földművelésügyi miniszter is vagy mittudomén, híres név, de még a fia is nagy tekintélynek örvendett, szinte az egész megyére kiható tekintélye vót. Hát világos akkor: ővele kellene valahogy boldogulni! Nyúlon akkorra befejeztem már a szervezést, és vót ottan egy nagyon jó nagygazda, egy kulák, de avval elég könnyen boldogultam, mer valamilyen úton a Dobinak vót jó barátja, úgyhogy mikor fölkerestem, azt mondta:

− Hát nehéz dolog ez − aszondja −, nagyon nehéz dolog, de hát a Dobi is szólt nekem, hogy ne okoskodjak, mer nincsen semmi értelme − úgyhogy aztán ez a nyúli nagygazda szépen be is lépett, és utána meg a többiek. Na és ez az ember még azt is megsúgta nekem, hogy van neki Sokorópátkán egy barátja, a Sokoropatkai Szabó István, azt hogyha meg bírom nyerni, akkor BIZTOS hogy mindenki belép!

Helyes, hát akkor elkapjuk a Sokorópátkait! Ez most már az utolsó lehetőség! Föl is kerestem a lakásán, próbáltam vele elbeszélgetni.

− Nézze − mondom −, tudom hogy maga elvileg nem ért egyet a kollektív gazdálkodással; nadehát azér mégis, hát a KÖZSÉG, a KÖZÖSSÉG érdekibe, a LAKOSSÁGRA való tekintettel! A JOBB TERMÉS érdekibe! Mer azér − mondom − azt magának is be kell látni, hogy ez az egyéni gazdálkodás nem egy jó dolog! Ez így akármeddig nem mehet! És nézze − mondom −, mi meg bírnánk csinálni azt is, hogy betagosítsuk a földjét, és adunk magának helyette valahol a pokolba másikat, esetleg JÓVAL rosszabb földet, aztán gyalogolhatna kapálni fél napig! Meg bírnánk csinálni! De − mondom − hát minek az ilyen háborúság, hát kell ez? így meg fog kapni egy jóljövedelmező háztájit, meg ott lesz a közös, ami hát mindenhogyan a

haladás fő iránya –

– Szó se lehet róla – aszondja. – SZÓ se lehet róla! Az anyád jóistenit!

Másnap: állok kinn a Tanácsháza előtt, beszélgetek valakivel, körbe egy csomó ember – és közbe látom: jön arra a Sokoropatkai Szabó is. És épp akkor érkezik be egy dzsipp, száll ki belőle a szomszéd téesz elnöke, akit a Pártbizottság kűdött, hogy segítsen nekem. Odaér a Sokoropatkai is, megállítom, mondom neki:

– Na, kérem, legyen szíves szálljon be a kocsiba! De nem gorombán, csak így, rendesen, udvariasan!

– Szálljon be kérem!

Beszállt. Beszálltam én is. Mondom a sofőrnek, jó hangosan:

– Győrbe!

Bevittem a Sokorópátkait Győrbe a Vörös Csillagba. Fizettem neki egy konyakot meg egy dupla kávét, és elbeszélgettünk. De barátságosan! Még mondta is:

– Maga egy barátságos ember – aszondja. – Ha a többiek is ilyenek vónának, talán könnyebb lenne szót érteni.

Gyúrtam még ott is vagy másfél órát, de eredmény semmi. Na mindegy! Beraktam akkor megin a dzsippbe, hadd menjen haza.

Másnap csak délre jutottam ki a faluba. Kiérek – hát kiderül, hogy közbe az egész község aláírt! Egy ÓRA alatt az egész falu! Ugye ahogy végignézték, hogy én egy dzsippen elviszem a Sokorópátkait – hát honnan tudták vóna hogy konyakozni megyünk! – ahogy meglátták a főkolompost a dzsippbe, MIND szaladtak aláírni! De TÓDULTAK!

Aszondja nekem a Sokorópátkai Szabó István:

– Hogy maga MICSODA egy ravasz ember! – de tépi a haját, fújtat, a guta majd meg üti!

– Én?! – mondom. – Tegnap nem ezt mondta! Tegnap azt mondta hogy barátságos ember vagyok!

– Na de ilyen módszerrel, egy ilyen aljas trükkel férevezetni engem, meg az egész falut!

– ÉN, MAGÁT?! – mondom. – Hát mit mondtam én magának, amivel férevezettem?! Én udvariasan megkértem, hogy szálljon be a dzsippbe, nem?

– Igen!

– Aztán bementünk a Vörös Csillagba, meghívtam magát! Így volt?

– Így volt!

– Jól érezte magát? Vagy rossz helyre vittem? Maga mondta tegnap, hogy jól érezte magát!

– Igen – aszondja –, de maga NEM AZÉR csinálta ezt, hogy én jól érezzem magam! Hanem hogy a parasztokat becsapja!

– KÉNYSZERÍTETTEM én magát valamire?!

– Nem.

– Akkor – mondom – mi a probléma??

Na így folyt le a téesszervezés Sokorópátkán. A végin csak sikerült – úgyhogy mi lettünk az első téesz-megye az országba!

Úgyhogy szóval nem kelletett ebbe az agitációba erőszakot alkalmazni! Csak a hangnemen múlott az egész. Én ÁLLÍTOM, hogy nem történt ott semmi erőszak! Akkor nem is lenne ilyen szilárd a téesz, akkor nem dógoznának ilyen szívvel-lélekkel az emberek! Ugye a Rákosi erőszakkal csinálta – meg is látszott az eredményen, nem is sikerült jó téeszt létrehozni! Mi nem folyamodtunk erőszakhoz, csak a meggyőzés vót az eszközünk: el is értük a célunkat! Hát akkor persze még a meggyőzésér is meg akartak verni. De ha én most odamennék, és aszondanám nekik, hogy „emberek, megszűnik a téesz, mától kezdve újból egyénien kell gazdálkodni!”, ha evvel odamennék, most EZER vernének meg! Mer közbe olyan jó lett a termelőszövetkezet! Nem mindenütt ment könnyen a szervezés, de azér nem vót ez egy ördöngösség, és nem kelletett hibákat elkövetni ahhoz hogy sikerüljön. Csak ahogy a Kádár elvtárs is mondta, hogy „a parasztot át kellett segíteni a küszöbön” – na: hát én átsegítettem a küszöbön a sokorópátkai parasztokat! Mer azér ENNYI kellett!

Két és fél évig vótam lenn Győrbe. Aztán ugye az vót a helyzet, hogy már kaptam vóna lakást is a Horváth Edétől – ismertem őt még régről, fogadásokról, még esztergályos korából, sokszor találkoztunk a Rákosi körül, mer őt mindig meghívták, hát ő vót az ötezerhatszáz százalék, ugye akkoriba mentek ezek a hülyeségek – na, szóval a Horváth Edétől kaptam vóna egy elég szép lakást, azokból amiket magának épített a gyár, a feleségem már le is jött megnézni – csak aztán mégis úgy döntöttünk, hogy nem. A család miatt, főleg hát a gyerekek miatt, már iskolás vót mind a négy, és ugye a probléma, hogy milyen iskolába menjenek – szóval hát a család nem akarta hogy

leköltözzünk, én meg már nem bírtam az állandó utazást. Úgyhogy visszajöttem akkor Budapestre.

Akkor még vót egy ilyen, hogy megpróbáltam a honvédséget. Még egyszer megpróbáltam! Beírtam a Pártközpontba, mellékeltem igazolásokat is, hogy nem fegyelmivel szereltek le, hanem a saját kérésemre, meg satöbbi − gondoltam: legalább a polgári védelem jó lenne!

Nagyon politikus választ kaptam, egy nagyon ügyes levelet. Egy SZÓVAL sincs benne, hogy politikai jellegű probléma lenne velem kapcsolatosan − hát ezt nem merték vóna leírni! −, hanem csak hogy miután a leszerelésem már több éve történt, és azóta a hadsereg nagyon sokat fejlődött, a kérésemet szakmailag kell elbírálni, és ezer forduljak a hadsereg illetékeseihez.

Nem fordultam sehova. Meguntam, elég vót − többet nem is próbálkoztam aztán.

Bementem akkor a Kossához − közlekedési miniszter vót akkor − és kértem hogy segítsen. Mivelhogy a család nem akar leköltözni, én meg két és fél év után már fáradt vagyok hozzá hogy Győrbe bumlizzak, szeretnék most már följönni.

− Nézd − azt mondja a Kossá Pista −, azt meg tudom csinálni hogy fölgyere Pestre, azt is meg tudom csinálni hogy a fizetésed ugyanaz maradjon ami odalenn vót, de − aszondja − én igazgatói beosztást most nem tudok neked adni. Mer neked pekk, de nekem meg ugye szerencse, hogy most már hosszú évek óta mindenütt megvannak a stabil igazgatóink!

Így jöttem föl mint fődiszpécser, kiemelt fizetéssel, a győri fizetésem megtartása mellett.

Aztán, hát nagyon megszerettek, és egy idő után megin igazgató lettem a Tefunál −

Jött egy nagy átszervezés, létrehoztak egy új központot, annak lett hét üzemegysége, később meg még egy nyócadik, önálló igazgatóval mindegyik, a Tröszt alá rendelve, és át lett keresztelve az egész Akövnek − na egy ilyen önálló üzemegységbe lettem igazgató, mer aki addig vót igazgató, azt bevitték a Trözsthöz, megkapta a Személyzeti Osztályt.

Igen ám, de egy év után rájött az illető, hogy nem szeret ott lenni, és vissza akart jönni a régi helyére! Amibe én vótam már! És nagyon

furcsán csinálták a dogot, mer nekem ez az egész nem lett megmondva, csak úgy hallottam innen-onnan, hogy visszajön ám a Takács Jóska, énnekem meg el kell menni!

Bementem akkor a Trösztbe az igazgatóhoz, a Dobos Lászlóhoz − egy beképzelt, egy öntelt, egy rákosista típusú pasas, egy parancsoló, erőszakos valaki, mindenki kussolt előtte, egyedül én vótam aki szembeszállt vele! De nagyon nem vót hozzászokva! − Bementem akkor hozzá.

− Te − mondom neki −, ha valami tervetek van, mér nem lehet azt egyenesen megmondani? Mér kell nekem a GÉPKOCSIVEZETŐKTŐL hallani, hogy az én helyemre a Takács Jóska pályázik?!

De olyan gorombán válaszolt, mint a pokróc!

− Hát − mondom − azér már ne gorombáskodjál, én szépen kérdeztelek, és asziszem hogy jogosan háborodok föl, amikor a hátam mögött beszélnek olyasmiket, amikről te elfelejtesz engemet értesíteni! Énszerintem − mondom − ezt a módszert ma már nem lehet alkalmazni!

Hát ez nagyon érzékenyen érintette!

De utána csak annál jobban megindult ellenem a piszkálódás!

A második összecsapásunk abból lett, hogy − hát nem teljesítette a Tröszt a tervet. De érdekes módon PONT az én üzemem, a Trösztön belül EGYEDÜL az én üzemem teljesítette! Olyannyira, hogy ki is jött hozzám a Dobos a párttitkárával meg az eszbé-titkárával, és engem, meg a párttitkáromat, meg az eszbé-titkáromat megjutalmazott! Kaptam ha jól emlékszek kétezer forintot, a másik kettő meg tán ezerötszázat, ezerkétszázat? Na ez még régebben vót. De most meg, hogy ez a konfliktus már előállt, vagy egy fél évvel később, kijön megin a Dobos, és ott az egész társaság előtt, értekezleten, elkezdi: hogy baj van, mer nincs meg az árutonna-kilóméter; márpedig árutonna-kilóméter nélkül nem lesz ám prémium se; ő nem mondja hogy csaljanak, de azér valamit mégis ki kéne találni, hogy legyen kimutatva árutonna-kilóméter is!

− Érdekes − mondom −, te NEM mondod hogy csaljanak! De azér MÉGIS megkaptuk most a jelzést arra hogy csaljunk!

Na persze megin óriási botrány, üvöltözés, minden − de már akkor az egész társaság arra játszott, hogy hogyan lehetne engem valahogyan

elkapni! Ha már a csalásba nem ugrottam be, akkor például összeférhetetlenség címén! Hogy megürüljön a helyem, hogy a Takácsot vissza tudják rakni!

Ugye, ha egyenesen csinálja, hogy „nézd, Pistám, visszamegy a Takács Jóska; te ottmaradsz helyettesnek; úgyis hát fődiszpécser vótál, elég akkor ha most helyettes leszel” − ha ezt nekem így szemtől szembe megmondja, hát isten bizony nincsen semmi probléma, én egy SZÓ NÉLKÜL visszalépek! De hogy ilyen ALJAS módon, hátulról −

Na akkor állítottak nekem egy nagyon ronda kelepcét.

Ebbe már a párttitkárom vót a főszereplő, aki énelőttem a Takácsnak is a párttitkára vót, egy SZEMET CSAVARGÓ, aki a Takáccsal játszott össze! Meg a rakodógép-csoportnak a vezetője, aki ennek a párttitkárnak vót a barátja, mégis úton-útfélen szidta és mószerolta előttem a barátját, egy kis jellemtelen senkiházi − na ezek ketten!

Tartok egy termelési tanácskozást a vastelepi csoportunknál. A végin aszondja nekem a kereskedelmi osztályvezetőm:

− Te Pistukám − aszondja −, kocsival vagy, nem vinnél engem magaddal? A feleségem kinn vár Pünkösdfürdőn a vikendházunkba, vigyél már el!

− Hát − mondom − nézd, elvihetlek!

Megyünk. Odaérünk. Leszáll, beszalad − kiabál vissza:

− Nincs itt a feleségem! Na nem baj − aszondja −, gyere, szállj ki te is, van itt egy görög partizán, jó bora van, kóstoljuk meg!

Kihozott a partizán egy liter bort, ő is közénkült, elbeszélgettünk vele, rögtön nagyon jóba is lettünk, szépen eliszogattunk ottan − de én éreztem hogy a fejembe száll a bor!

− Gyere − mondom ennek −, üljünk át a presszóba, meghívlak egy feketére! Mer én már érzem a bort!

Meg is ittunk két duplát − na gyerünk akkor tovább! Vót ott a Pünkösdfürdői úton a Tefunak egy üdülője, a Tizennyócas Tefué vót akkor −

− Álljunk meg itten − aszondja az osztályvezetőm, és már nyissa is ki a kocsiajtót −, beszaladok!

Lefékez a gépkocsivezetőm, kiszáll a pacák, bemegy az üdülőbe − várunk. Jön vissza.

− Szállj ki te is Pistám − aszondja −, gyere be egy kicsit! Mégis,

kiszellőzünk egy kicsikét!

Na jó. De én már olyan ideges vótam ettől az egésztől! Bemegyünk − hát ott van a párttitkárom, a Takácsnak a barátja, meg ott van vele az ő barátja, a rakodógépcsoport-vezető. Ülnek egy asztalnál, isznak. A párttitkárom, aki éppen pártiskolán vót! Meg még két idegen, akiket a pártiskoláról hozott magával − ott piálgatnak négyesbe.

Hát én persze hogy nem az ő asztalukhoz ültem le, nemcsak azér mer hely se vót náluk, hanem hát mér üljek le olyanhoz, akivel ÍGY állok! Másik asztalhoz ültem!

De alig ülhettem ott tán egy negyed órát − a kereskedelmi osztályvezetőm nem is tudom hogy hova lett közbe −, odajön hozzám ez a kis vakarék, a rakodógépcsoport-vezető, a párttitkáromnak a barátja, és elkezd nekem ott hadonászni! És elkezd ott hangosan ugatni nekem − hát persze jó ittas vót már, én nem is tudtam kivenni hogy mit akar! És elkezd engem ott ültő helyembe lökdösni!

Dühös lettem rá nagyon − ej, mit akar ez itten! − és löktem én is egyet rajta! Ellöktem magamtól!

Én nem tudom hogy hogyan lett rajta az a karcolás, vagy tényleg én csináltam neki, vagy nem én csináltam, én már nem vitatkozók ezen −

Elég az hozzá, hogy másnap a Dobos László trösztigazgatótól a következő jelentés ment a Kossához − akiről különben tudta a Dobos, hogy nekem jó barátom! −: „A Fáber István, mint IGAZGATÓ, a MUNKAHELYEN, MUNKAIDŐBE, ITTASAN, pofonütötte az egyik alkalmazottját!” Na.

Hát mondanom se kell, hogy nem is a munkahelyen − mondjuk hát a Tefu területin, mer ugye az üdülőbe; hogy munkaidő vót-e még, vagy lejárt-e már, azt nem tudom, mer az órát nem néztem, valamikor délután történt ez az egész; hogy ittam előtte, azt nem vitatom; de viszont az alkalmazottam nem vót nekem ez a csavargó, mer a rakodógépcsoport éppen át lett helyezve éntőlem egy másik telepre, már végre is lett hajtva az áthelyezés, úgyhogy egyáltalán nem tartozott az illető az én hatáskörömbe!

És a Kossá meg egyből elhitte ezt az egészet − Hát ugye, ha egy igazgató, egy felelős CSÚCSIGAZGATÓ adja neki írásba?!

Csúnya ügy lett aztán ebből. Hosszú, gusztustalan hercehurca! A tröszti szakszervezeti titkárnál pár nap múlva már arról is vót jelentés, hogy én lezsidóztam a Dobost! Bemegyek hozzá, mindjár evvel kezdi:

hogy neki milyen furcsa, hogy egy régi mozgalmi ember zsi-dózik!

− És − mondom neki − te ezt elhiszed? Hát kérdezd meg erről a gépkocsivezetőmet, az is zsidó! Kérdezd csak meg tőle, hogy milyen barátok vagyunk! Hát JÁRUNK egymáshoz!

Nem tudtam semmit csinálni, mer a Kossá nem is foglalkozott az üggyel, átpasszolt egyből a Földvári Lászlónak. És a Földvári se énnekem hitt! Elmondtam neki is az egészet, hogy miből indult a dolog, hogy a Takács a helyemre pályázik, és ezer most fúrnak engem − nem hitte el!

− Hát − mondom − most már MINDENT kitalálnak ellenem, hogy RÉSZEGES vagyok, hogy ADÓSSÁGOKAT csinálok, most már VEREKEDTEM, már ZSIDÓZTAM, hát mi jön még? Még azt is ki fogják találni hogy GYILKOS vagyok?!

Gyönyörűszépen kinyírtak. Fegyelmi, minden − elítéltek áthelyezésre. Indokolás: AZÉR nem tudtam teljesíteni a tervemet, mer ilyen magatartást tanúsítok a beosztottjaimmal, és mer nem tartom be a munkafegyelmet, munkaidőbe többször is nem találtak a helyemen!

Odamentem utána a Doboshoz, mondom neki:

− Gratulálok! − mondom. − Gratulálok, ezt csudaszépen kisütöttétek! Csak azér, hogy a lelkiismeretedet meg ne nyugtathasd: emlékezz rá, hogy a hét közül EGYEDÜL én vótam, aki TELJESÍTETTEM a tervet! Hogyha ennyire rossz az emlékezőtehetséged: TE MAGAD hoztad ki nekem ezer a kétezer forint prémiumot! A HÉT közül egyedül NEKEM!

És akkor még kiderült közbe, hogy azér ő maga is gyöngének, ingatagnak találta a vádanyagot, és ezer elkezdett GYŐRBE nyomozni utánam! Hogy nem-e lehetne találni valamit, amit ÉVEKKEL később is föl tudna használni ellenem! És ezt Ő MAGA mondta meg nekem! Elkapott akkor a düh. Vigyáznom kellett, nehogy berobbanjak, mer akkor szétvertem vóna a pofáját! De sehogyse vótam vitatkozó kedvembe, úgyhogy csak annyit mondtam neki:

− Jó, rendbe van, elmegyek. Győztetek! De találok én magamnak máshol is munkát! Nem is szeretnék maradni, mer a LEVEGŐ se jó nekem itt nálatok! A TORKOM szorul ebbe a társaságba!

Na, meg akkor még egy rúgás! Azalatt, amíg ment ez a hajcihő, azalatt történt ez is. Megyek be megtartani a szemináriumot − mer a pártszemináriumot is én vezettem a telepünkön −, megyek be, és ott a

párttitkár, ez a csibész, és férehúz és aszondja nekem, hogy ne menjek be, mer nem tarthatom meg a szemináriumot. Mer az a határozat, hogy nem vezethetem tovább! − Megyek a propagandista elővezetőhöz, mondom neki, hogy

− Kérlek szépen − mondom −, én most elmegyek, mer nem tarthatom meg a szemináriumot −

− Mi az hogy nem tarthatod meg?! Ide be van írva a neved, hát honnan szeded akkor ezt a marhaságot?!

− Most közölte velem a párttitkár, hogy nem tarthatom meg, mer ez a határozat. Úgyhogy szervusztok, elmentem!

Utána írtam a Nógrádinak egy levelet. Kértem hogy mondja meg nekem, hogy hányfajta párttag van ebbe a pártba. Mer én kíváncsi vónék erre!

Azt a választ kaptam rá, hogy fölhívta a Budapesti Pártbizottság figyelmét az ügyre, kérte őket hogy járjanak utána, hogy mér nem találok a kerületbe párttagot megillető bizalomra − ezt írta vissza a Nógrádi. Szóval magyarul mondva jól letolta őket, nyilván jól leteremtette őket!

Nadehát ez sovány vigasz vót, mer ugye ott álltam megfürödve. Én azonnal el akartam menni. Igen ám, de nem lehetett, mer áthelyezésre lettem ítélve! Úgyhogy maradnom kellett a cégnél − áttettek a kamionhoz forgalomirányító fődiszpécsernek. Nem a nyugatihoz, hanem a demokratikus kamionhoz, szocialista relációba. Elfogadtam − hát mit tudtam vóna csinálni!

Na hát ugye demokratikus kamion: az eléggé más mint a nyugati − de azér a demokratikus utak közt is vót egy pár olyan ami kapós vót, és akkor persze ezekér ment a sötét játék. És én megin megkaptam a jussomat, mer itt meg a Pál Géza vót a főnököm, a Takács Jóskának a jó barátja! Aki persze próbálta ottan mindenhogyan kihasználni a kamionos gépkocsivezetőket! Még itt, szocialista relációba is! Hallottam olyanokat, hogy ötezret is kapott az ipse a pilótától egy-egy jó útér! Meg vót olyan csavargó csibész, aki elvitte a főnököt a Mátyás pincébe, az egész társaságával, és fizette neki a számlát! így mehetett külföldre!

Én ugye, hogy ne lehessen vita, kitettem a beosztást egész hónapra előre, le vót pontosan rögzítve hogy ki hova fog menni. Igazságosan elosztottam, hogy a jó utakból mindenkinek legalább kettő-kettő

jusson − nehogy azt lehessen mondani, hogy itt kivételezés folyik! Hát aztán ezer persze nem nagyon tetszettem a Pál Gézának!

Fölhív egyik nap a barátunk − hallom a telefonba: cigányzene! Na, tán csak nem a Mátyás pincéből telefonál?

− Átcsoportosítás lesz − aszondja. − Holnap a Böröcki meg a Varga utazik!

− Hát − mondom − nem utazik holnap se a Böröcki, se a Varga, mer már egy hónapja megvan hogy kik utaznak holnap! Én ezen most már nem változtatok, még a te kedvedér se, mer nem is lehet változtatni már, meg nem is kell!

− Márpedig változtatni fogsz!! Mer ha nem, akkor −

− Márpedig NEM fogok változtatni! Kár a vitáér!

Persze megin ugye: hogy én összeférhetetlen vagyok, a főnökeim nem tudnak már mit csinálni velem, mer az utasításokat nem teljesítem, meg satöbbi − −

RETTENETESEN el vótam már keseredve! És védekezni nem tudtam − hát hogyan leplezzem le ezt a mindenféle csalást, amikor mindenki benne van?! De CSÚNYÁN ki vótam borulva! Hogy már tényleg aszittem, hogy egyszer nekiugrok valakinek, és leütöm!

És épp akkor: előkerül a régi párttitkárom, a Takácsnak a barátja, szembejön velem, és aszondja:

− Mondd Pista, MÉR haragszunk mi egymásra?! Én nem tudom, hogy MÉR haragszunk mi egymásra!

− Ide figyelj − mondom −, te olyan pofátlan vagy, de OLYAN pofátlan, hogy az nem kifejezés! Hát legalább ne kezdenél! Legalább azt tennéd meg, hogy férefordulsz ha látsz, vagy eltűnsz előlem hogy ne lássuk egymást! Ehelyett ilyen MARhasaggal jössz hozzám, hogy „MÉR haragszunk mi egymásra”!

Épp előtte a szakszervezetbe mesélt róla valaki egy pár szép dogot, ilyeneket, hogy az Újpesti Dózsába vót motorkerékpár-versenyző, de sikkasztásér kirúgták, utána lett párttitkár, meg hasonlók -

− Figyelj ide − mondom neki −, sokkal jobb lenne ha lapulnál és takargatnád a szennyesedet! Én nem foglak megvádolni, de tudok egy-két dogot rólad! Csak annyit mondok: DÓZSA! Ebből talán értesz! Úgyhogy jobb lesz ha mint párttitkár szépen csöndbe maradsz, és nem kötekedsz velem, mer könnyen megpiszkálhatom a disznóságaidat! Te STRICI!

Na, de hát ez így már nem mehet tovább, innen most már pucolni kell, mer ez egy darázsfészek, itt nekem nincs helyem!

Elmentem akkor a Tóth Pistához − akkor lett nemrég főtitkár a szakszervezetbe. Nekem tanítványom is vót valamikor, mellettem dógozott a pártbizottságon − fölkerestem akkor őt.

− Te − mondom −, nem tudsz valamit nekem?

− De − aszondja. − Elintézzük. Visszamész a Besz-kárthoz.

Visszamentem akkor a Beszkárthoz. Egy telepnek lettem a vezetője, a Gépjárműnek az Orczy téren.

Közbe 67-be beadtam a kérvényt a Szocialista Hazaér Érdemrendre −

Namostan ez egy olyan dolog, hogy − hát énnekem ez egy nagyon fájdalmas dolog.

Én valahogy soha senkinek nem dicsekedtem avval, hogy én ez vótam, az vótam, hogy énnekem illegális múltam van − hát annakidején még az anyósomék se tudták, de még a FELESÉGEM se tudta hogy én illegális kommunista vagyok! Fogalmuk se vót! Sose mondtam én nekik, hogy most hova megyek, mit csinálok! Mer az is, hogy hát a családot nem akartam belevinni a veszélybe, nem akartam bajba keverni, úgyhogy így tényleg: ha valaki őket kérdőre vonja, nyugodtan tagadhatnak, mer valóban nem tudnak semmiről! De meg különben is: hát nem azér csináltam én amit csináltam, hogy aztán dicsekedjek vele! És még 45 után is, amikor már nem vót többé titok ez − hogy én most ebből valamilyen előnyöket akarjak magamnak? Hát ez egy ÍZLÉSTELEN dolog lenne, nem?

Szóval én még a fölszabadulás után se hetvenkedtem sehol az én múltammal. És föl se vetettem soha, hogy énnekem a Szocialista Hazaér JÁR! Pedig hát egyértelmű vót a dolog, mer a tagkönyvembe is be van írva, hogy „1935-től”!

Csak akkor kezdtem el gondolkozni ezen, amikor egyre jobban kiderült, hogy milyen kevés a pénzem, és akkor valakitől megtudtam, hogy erre a nyavalyára havi ezer forint is jár −

Valaki rámszólt, hogy − Pista − aszondja −, hát te mér nem kéred a Szocialistát? Még ezer forintot is kapnál rá minden hónapba!

− Áá − mondom −, én neem −

De akkor azér mégis úgy elgondolkoztam ezen -hát, mondom, végeredménybe, ha egyszer ez nekem JOGOS? akkor mér ne járjak

utána? mi van abba? nem?

Itt vannak az ajánlólevelek, amiket akkor írtak nekem −

Ez a Töröké, aki valamikor a tagdíjakat szedte a Beszkártnál, akinek még mikor bevonultam katonának, akkor is otthagytam húsz pengőt, és megkértem hogy nehogy elfelejtse a tagdíjamat folyamatosan rendezni, meg a könyvemet is otthagytam nála −

Ez a Tóth Ferié − ö vót aki annakidején megbízott hogy legyek bizalmi a Dankó Pista utcába −

Itt meg a Kerekes Jóskáé. „Igazolás. Ezennel igazolom −" írja, hogy hát ő milyen természetesnek találta, hogy még az ostrom alatt, mind jár az elsők közt a Kommunista Pártba léptem, mer ő engem 35-től ismert a mozgalomba, és tudta rólam hogy a kötelességemet mindig pontosan teljesítem, úgyhogy nekem nyugodtan lehetett bármilyen megbízatást adni, írja is hogy „Népszava-előfizetésgyűjtés, illegális röpiratterjesztés, házi agitációba való részvétel, a lebukott elvtársak pénzbeli segítése a Vörös Segélyen keresztül, a Szovjetunió harcai mellett való bátor kiállás, a fasizmus elleni harc", meg satöbbi − alezredes vót a Kerekes mikor ezt írta, a Politikai Főosztály vezetője a Belügyminisztériumba, csak azér váltották le később mer két rab megszökött. Annakidején meg hát lényegébe ő vót az én sejtvezetőm!

Vót még egy, a Keleti-Kempfneré. Csak az nincs már meg. Mer azt összetéptem, olyan dühös vótam.

Beadtam a kérvényemet a Tizenharmadik kerületbe, mer ott dogoztam akkor. És − hát ez egy hülye véletlen vót! − aki ott a kerületbe meg vót bízva vele, hogy a régi mozgalmi emberek ügyével foglalkozzon, egy öreg kommunista, az éppen beteg vót. Akit meg erre odatettek hogy helyettesítse − hát mit mondjak. Egy huszonnyóc éves, hivatásos forradalmár! Nem tudok rá mást mondani!

Beadtam a kérvényt, a három ajánlóval. És akkor egy idő után behívat engem ez az illető, avval, hogy szerezzek egy negyedik ajánlót is, mer ő ezt hárommal nem fogadhatja el!

− Hát − mondom − nem értem. Hát mindenkitől kettőt kértek, én hoztam HÁRMAT, és akkor most még egy NEGYEDIKET követel?

− Mér − aszondja −, nem tud egy negyediket szerezni? − de ilyen SZEMTELENÜL!

− Jó − mondom −, hát nem probléma −

Na akkor kértem meg a Keletit, hogy írjon ő is egyet.

Meg is írta. Bevittem ezt a negyediket is.

Behívat akkor egy idő után megin ez a fiatal elvtárs. Hogy ez így nem jól van, mer hogy a Keleti nekem csak 42-ig igazolta a múltamat!

Ugye az vót a helyzet, hogy a Keleti-Kempfnert 42-be elvitték munkaszolgálatra, mer zsidó vót. És akkor persze hogy nem találkoztunk egészen 45-ig! Úgyhogy ő még mondta is nekem, hogy ő csak azt igazolhassa nekem, amiről ő közvetlenül tud -

− Persze − mondom −, hát mi mást igazolnál!

A franc gondolta, hogy ebből majd problémát csinálnak!

− Nézze − mondom ennek a fiatal illetőnek −, mindenkitől kettőt kértek; én hármat hoztam; nem vót elég, kért egy negyediket; behoztam a NEGYEDIKET is! A négyből három VÉGIG igazolja a múltamat és a tevékenységemet, ez az egy csak 42-ig, mer 42-be elszakadtunk, hát ő nem tudhassa hogy én mit csináltam 42 és 45 között; nade a másik három AZT IS tudja! Hát akkor most −

Hogy én ne akadékoskodjak, ő tudja hogy mi a dolga, és nem én!

Akkor még megmutattam neki azt az igazolványomat is, ami 45 februárból vót, amibe megbíztak, és kérték, hogy a hatóság támogasson, meg mutattam neki a papírt, hogy 45 februárba már a Nyóc kerületi Pártbizottság tagja vótam −

− Hát mit gondol − mondom neki −, hogy 45 április elsején talán APRÓHIRDETÉSRE vettek be a Pártbizottságba, közigazgatási vezetőnek?! Nem a munkásmozgalmi múltam alapján?!

Hogy őt ez nem érdekli, őneki ajánlólevél kell!

Még ezt a papíromat is megmutattam neki, hogy „Kedves Fáber elvtárs, értesítjük, hogy a Központi Párt Végrehajtóbizottság 1961 október 26-i ülésén munkásmozgalmi múltját 1935-től megerősítette”! Győzködöm, győzködöm ott ezt a fiatalembert mindenhogyan, és a végin én már aszittem hogy meggyőztem! Mer aszondja a végin:

− Na jó − aszondja −, majd megpróbáljuk! Én meg erre otthagytam!

Eltelik öt vagy hat hónap − megkapom a választ a Tizenhárom kerületből. Hogy a negyedik ajánlólevelet nem fogadhatják el, és ezer a kérésemet sajnálattal elutasítják. És egybe közlik, hogy a jelentkezéseket lezárják, mer a határidő lejárt.

Hát ha nekem időbe válaszolnak, tudtam vóna én MÉG TIZENNÉGY ajánlást vinni! Vagy AKÁRMENNYIT, hát BÁRKI tudja nekem igazolni hogy ki vótam, mit csináltam, hát

RENGETEGEN tudtak énrólam! De hogy ilyen POFÁTLANUL −−

Hát én olyan pipa vótam, hogy össztéptem még a másolatát is a fölterjesztésemnek, meg összetéptem mérgembe a Keleti ajánlását is, gondoltam egy csúnyát, és hagytam az egészet a francba!

De KESERVES vót nekem ez a csalódás!

Rá nemsokára véletlenül találkoztam a Sárközivel, aki a Tanulságtevőkbe írt is rólam, leírta hogy hogyan bontottuk le 45-be az irányításommal a hét barikádot a Népszínház utcába − mesélem a Sárközinek is az esetemet.

− Hát MÉR nem jöttél hozzám?! − aszondja. − Adtam vóna neked én is ajánlást!

− Áá − mondom −, annyira el vótam keseredve, hogy nem mentem én már sehova se. Hát ha ennyi nem elég nekik, akkor minek erőlködjek tovább?!

− Nem baj − aszondja a Sárközi −, most lesz a kongresszus, írjál egy levelet a kongresszusnak!

− Fölösleges − mondom −, nem írok, mer úgy tudom hogy 67-tel lezárták az ügyet. Mindegy már −

Közbe én ezt féreértettem! Mer a lezárás csak azt jelentette, hogy a KERÜLET lezárta a jelentkezést, hogy attól kezdve már csak a kongresszushoz lehet fordulni! De ezt nekem nem magyarázta meg senki! És akkor a kongresszus után megjelenik a jegyzőkönyv, és látom, ott van mindjár a bevezetőbe, hogy 137 fő kérte a kongresszustól a Szocialistát, és ebből megkapta hatvan-nemtomhány −

Ez vót a Tizedik Kongresszuson. És akkor még a TIZENEGYEDIKEN is − áá, mondom, most már BIZTOS nem foglalkoznak evvel! − és MEGIN nem írtam új kérvényt!

Igaz, hogy akkor a Bata miatt se írtam. Mer találkoztam a Bata Pistával, és mesélte, hogy ő kérte a Tizedik Kongresszustól a párttagságát, és olyan választ kapott, hogy visszavennék a Pártba friss párttagnak, de az illegális múltját nem fogadják el. így meg ő nem akarta.

− Hát hogyha egyszer alkalmasnak találnak és visszavesznek a Pártba, akkor hogyhogy nem adják vissza a régi párttagságomat, hogyhogy elveszik a múltamat?! − aszondja.

És akkor erre azt gondoltam, hogy most mit izéljek, hogy engem is

elutasítsanak? Hát én talán el se bírnám viselni, hogy a kongresszus elutasítson engem is!

Úgyhogy MEGIN nem léptem! És MEGIN kiderült, hogy a Tizenegyedik Kongresszus is egy SOR régi elvtársnak megadta a Szocialista Hazaér Érdemrendet!

Na, hát így maradtam ki −

Csúnya egy történet. És sok oldala van! Mer utóbb megtudtam azt is, hogy a Tizenhárom kerületbe pont egy ezredesnek, egy régi ellenségemnek a felesége bírálta fölül ezeket a kérvényeket. Hát gyanítom hogy őneki is köszönhetem hogy megbukott az én ügyem. Tanszékvezető lett azóta már ez az elvtársnő a Pártfőiskolán − nem tudom hogy hogyan csináltak belőle tanszéket, mer olyan buta vót mint a sötét éjszaka −

Azér én is buta vótam, saját magamat is szidhatom! Utána gondoltam csak erre is: hogyha nem a kerületnél adom be, hanem a Beszkártnál, akkor MINDEZT elkerülhettem vóna! A Beszkárt készen küdte vóna az anyagomat a Hét kerületnek, és semmi fönnakadás nem lett vóna!

Ha mindent összeszámolok, akkor evvel a hülyeséggel én körülbelül olyan kétszázezer forintot vesztettem! Kábé ekkora összegtől fosztott meg ennek a fiatal elvtársnak a bürokratizmusa és rosszindulata! Mer azér egy ilyen oldala is van ennek!

Mégse ez fáj a legjobban. Hanem a sérelem. A SÉRELEM az, ami NAGYON fáj!

Csak közbe az az érdekes, hogy ez a sérelem se ingatott meg engem. Mer nem azt mondom hogy nem káromkodtam − káromkodtam eleget! De én SOHA nem a Pártot szidtam! Hanem csak azokat az embereket, akik ilyen lelketlenül foglalkoznak a másik emberrel. A Párt megbízásából − de LÉLEKTELENÜL! Úgyhogy mondom én ebbe a nehéz helyzetbe se inogtam meg egy PILLANATRA se − mer Ugye megin csak ezt mondhatom: az a régi iskola. Az jön vissza ebbe is! Ami visszanyúlik egészen a harmincötös évekbe, amikor mi megtanultunk ÖNZETLENÜL dógozni a Pártér! Meg a negyvenötös időszakba is, amikor éjjel-nappal, SZAKADÁSIG dógoztunk, és INGYEN, hol közigazgatást szerveztünk, hol a halottakat hordtuk, hol a szemetet, a törmeléket szállítottuk, hol burgonyát osztottunk, hol Pártot építettünk − ebbe az iskolába tanultuk

mi meg azt az érzést a Párt iránt, ami aztán ENNYIRE megerősítette az embert a hitébe, és nem engedte hogy meginogjunk a nehéz pillanatokba!

Felejtsük el − mer gondolni se szeretek rá!

Sajnos, ma már itt az a helyzet, hogy a partizánoknak, ellenállóknak, mozgalmi múltú embereknek a száma úgy szaporodik, minthogyha dézsából öntenek őket, hogy lassan már többen lesznek, mint a sima polgáremberek! Egymást ajálgassák, egymást igazolják − és a többi meg beveszi! Hát olyanokat ismerek, hogy benne vót a dalárdába, nem csinált mást csak kivágta a hamis magas cé-t − és kérem szépen máma Szocialista Hazaér érdemérmes! Hát NEVEKET tudok mondani, SZEMÉLYESEN ismerek egy sor ilyet!

Hát csak egy példa! Még a Beszkárt Pártbizottságon vót ez − bejön egyszer egy elvtárs, egy beszkartista a Keresztes Sanyihoz. Aszondja neki:

− Keresztes elvtárs − aszondja −, énnekem kifogásom van az Iksz Ipszilon ellen, aki itt a Pártbizottság tagja! Mer én őt 44-be Erzsébeten nyilas egyenruhába láttam, Árpád-sávos karszalaggal!

Behívott akkor engem is a Keresztes.

− Ismételd meg! − aszondja neki. Megismételte.

− Onnan ismerem − aszondja −, hogy két testvérnek udvaroltunk, egyiknek én, a másiknak ő. Borbély vót különben Erzsébeten. És akkor viszontláttam egyenruhába, nyilas karszalaggal!

− Tudsz valakit tanúnak hozni? − mondom neki.

− Minek tanú − aszondja −, hát az én szavam nem elég?!

− Nem − mondom −, ne haragudj meg, de nem elég! Ez a legminimálisabb, hogy tanút állítsunk, ezt mindenütt megkövetelik! Mer végeredménybe lehet ez a te bosszúd is őellene!

Még ilyen hülye vótam!

Behívattuk akkor az illetőt. Ott dógozott nálunk, ismertem, eléggé szerettem is a gyereket − a Hét kerületi Pártbizottságról jött ő át hozzánk, ott leváltották, a Beszkártnál mint segédmunkás kezdett, de aztán fölkerült megin a Pártbizottságba. Nem tudom mér váltották le a Hét kerületbe, de nem politikai okból, mer annak utánanéztünk! Na, behívassuk, beszélünk vele.

− Hát − aszondja − ez nem igaz! Ez alaptalan vád! Hát nekem mozgalmi múltam van! Erdélybe laktunk mi, és az én apám

kommunista vót, és ő bújtatta a Gheorghiu Dej-t, amikor az illegalitásba üldözték! Én még gyerek vótam, de tudtam én is róla! Hát nálunk − aszondja − régi mozgalmi múltja van az egész családnak!

Na, tanú nem lett, úgyhogy nem fogadtuk el igazoltnak a vádat, nem vettük tudomásul. Meghagytuk a gyereket a Pártba − ha nem is a Pártbizottságba, az azér túlzás lett vóna, de hát sima párttagnak megmaradt. Én még sokat gondolkoztam aztán ezen az ügyön. Még annyi kiderült, hogy az apjának tényleg vót mozgalmi múltja, mer amikor egyszer itt járt a Gheorghiu Dej, akkor beszélgettek is, kinn Ferihegyen odafurakodott és románul megszólította a Dej-t, ezt én is láttam − de hogy aztán a FIÚVAL mi vót tulajdonképpen a helyzet, hát azt a jóisten tudja −

Most olvasom az újságba: meghalt az illető. Mint a Szocialista Hazáért Érdemrend tulajdonosa!

Vagy egy másik eset!

Ez is beszkártista vót! Ezellen is jött egy bejelentés! Egy levélbe: hogy partizánvadász vót! És akkor a Keresztes Sanyi elővette, hogy

− Mi ez? − aszondja neki. − Tisztázd magad!

És HÁROM FÉL ÉJSZAKA ott ült a lakásomon ez az illető, már aszittem hogy a GUTA ott üt meg! Ott főzött engem, mer tudta hogy baj van! Én meg KÉPTELEN vótam lerázni!

Úgy 48-ba lehetett ez, mer emlékszek hogy épp akkor vót a tagkönyvcsere, és akkor jelentették föl ezt a szép mákvirágot. És még ÉN védtem, ezt is!

− Sanyikám − mondom a Keresztesnek −, hát egy NÉVTELEN levél miatt?! Hát ne haragudjál már! Nem tudod bebizonyítani! Hát lehet ez egy bosszú is! Én azt javaslom: ne vegyük ezt tudomásul!

Megmaradt az illető párttagnak. Nem lett semmi baja.

Sőt, később katona lett, főhadnagy! És pont az én fegyvernememhez került, a légvédelemhez! De nagyon nem szerettem, mer egy nyegle, kellemetlen pasas vót! Megyek le egyszer Kecskemétre, benyitok hozzá a politikai helyettesemmel meg a törzsemmel − hát ott ül az asztalon! De le se száll róla! Lóbálja tovább a lábát, és aszondja:

− Szervusz Pistukám!

− Főhadnagy elvtárs − mondom neki −, legyen szíves álljon vigyázzba, és adjon nekem jelentést! Most ön főhadnagy, ennek az

osztálynak a politikai helyettese, én meg tábornok vagyok, a maga fegyvernemének a parancsnoka, és nem „Pistukám”! Engedje meg − mondom −, hogy majd én szóljak magának hogy mikor barátkozzunk! Tegyen jelentést!

Egy ilyen szemtelen pofa vót ez! Egyszer, valamikor 52-be fölhív telefonon. Őrnagy vót már akkor, a Politikai Főcsoportfőnökségen!

− Pistám! − aszondja. − Mondd meg nekem! Milyen rend vót nálatok a Beszkárt-Pártbizottságon?

− Nem értelek − mondom. − Hova akarsz kilyukadni?

− Ott vót nálatok az én partizán-igazolványom! − aszondja. − És SZŐRÉN-SZÁLÁN eltűnt! Bementem és kerestettem, és nem találják sehol!

− Hiába is keresik − mondom neki. − Mer olyan igazolványod teneked sose vót! Jó vóna ha hallanák mások is ezt a beszélgetést, hogy legalább megtudná mindenki, amit én most már tudok. Hogy nem partizán vótál te, hanem partizán-VADÁSZ!

Ment aztán még följebb is a barátunk, alezredes lett, úgy halt meg most nemrég. Látom az újságba a gyászjelentést: Szocialista Hazaér érdemrendes, ez is! Hogy az anyja kínjába csinálta ez a csavargó −

Szóval itten SZEMTELENNEK kell lenni, és akkor minden megy! Csak egy pici összeköttetés kell hozzá, haverok, meg HATÁRTALAN szemtelenség, és akkor megvan a mozgalmi múlt is!

Én nem vótam szemtelen − így maradtam ki. Mer tudtam vóna én ÖT ajánlót is vinni, vagy HATOT, vagy AKÁRHÁNYAT aki igazolja a múltamat − de én nem vótam hajlandó lenyelni ezt a pofátlanságot, és összetéptem mindent!

Dogoztam tovább a Beszkártnál, vezettem az Orczy téri telepet −

Három évig ott engem halálian dicsértek! Hogy ilyen eredményes vagyok, olyan kiváló vagyok − de egyfolytába!

Három év után beüt a krakk. Mit tesz isten: megincsak egy párttitkárral akadok össze!

Olyan buta ember vót, mint a csizmatalp. Egy korlátolt bunkó! Ott végezte el a marxista-leninista egyetemet − még én segítettem, én hordtam neki az anyagot, én magyaráztam-mutogattam neki mindent! Utána: elvégzi a szakosítót! Persze megin én dógozhattam helyette! És akkor visszajön, és majd föl veti a tudás, és be nem áll a szája, hogy így az ő diplomái, meg úgy az ő képesítése, hogy most ő ilyen

papírokkal már akár TANÁR is lehetne! Na, akkor nekem már nagyon elegem vót belőle!

− Ide figyelj öregem − mondom neki −, örüljél hogy lyuk van a fenekeden! Hogy te „akár már TANÁR is lehetnél” − vedd már észre magadat, és ne hangoztasd ezt! Ha tanár lennél, akkor is énhozzám futkosnál anyagér?

Hát, megsértődött! Most micsináljak vele? Hát sértődjön meg!

Igen, csak attól kezdve én nem álltam meg többé a lábamon a Beszkártnál. Attól kezdve minden baj vót velem, semmi nem vót jó úgy ahogy én csináltam!

Tudom, az is vót a hiba, hogy akkoriba én eléggé kilengős vótam − hát ittam. És ebbe persze bele tudtak kötni, ezt kihasználták ellenem. Persze hogy ittam, hát a bánatomat ebbe öltem bele! De attól azér én ugyanúgy dogoztam mint akárki, hibátlanul dogoztam én! És csupa olyan hányta ezt a szememre, aki ugyanúgy ivott mint én!

Lenyomtam itt is öt évet, de rettenetesen untam már a banánt, nagyon el vótam már keseredve, hogy az úristenit, hát én lényegébe alapító tag vótam a Beszkártnál, tagja vótam az első pártbizottságnak, újságot szerkesztettem, minden nyavalya, ami munkám énnekem már benne fekszik a Beszkártba, hát tán senkinek annyi − és akkor most ITT IS megin ilyen problémáim vannak! El kéne már menni valami olyan helyre, ahol egyáltalán nem ismernek, mer ez nem jó, ezt nagyon nem bírom tovább!

Fölmentem akkor a Földes Lacihoz. Ahhoz, akinek a rengeteg bajomat köszönhettem. Miniszterhelyettes vót akkor a Belügybe − vagy már a Mezőgazdasági és Élelmezési Minisztériumba? Nem is emlékszek pontosan, de azt tudom, hogy miniszterhelyettes vót.

− Ide figyelj Laci! − mondom neki. − Annyi borsot törtél már életembe az orrom alá, most az egyszer segíts már rajtam! Szeretnék elhelyezkedni egy olyan helyre, ahol senki se ismer! Mer így én már nem bírok dógozni! Hát ezek egymásnak adják a stafétabotot, fúrnak keresztül-kasul, súgnak-búgnak jobbra-balra, járassák le az embert, én ezt már nem bírom tovább! Kész vagyok már idegileg!

− Jó − aszondja −, várjál.

Fölvette a telefont, fölhívott egy vezérigazgatót.

− Te − aszondja −, itt van nekem egy barátom; én csináltam belőle katonát, én is szereltettem le; rendes ember, vonatot még nem lopott,

úgyhogy nagyon javaslom neked, keress valami beosztást neki!

Na így kerültem az Erdérthöz. Szállításvezetőnek neveztek ki.

Hát, mit mondjak − eleinte elég jól indult a dolog. Egy ezredes vót a telepvezetőm, Lendvai, jó barátom régről, nem vót vele semmi bajom. De aztán az elment, bevitték a központba, és jött helyette egy − hát, hogyan jellemezzem? − jobb ha semmit nem mondok. Hogy azt honnan szedték föl, én nem tudom! Ez lett a telepvezető, a főnököm.

Próbáltam meghúzódni, nem szóltam egy szót se. Kinevezett téemká-vezetőnek, mer hogy neki problémái vannak ezen a vonalon, aztán hát csináltatta velem a különböző dogokat. Először átalakítottuk a raktárt, mer egy nagy hodály vót csak, keresztül-kasul mászkáltak benne − csináltunk bele egy pult-rendszert, hogy rendes kiszolgálás legyen, biztonságba legyen a társadalmi tulajdon. Akkor rámbízta egy kereskedelmi épületnek a tervezését és házilagos kivitelezését, meg is csináltam a rajzát, aztán két emberrel kiviteleztem − ami lényegébe büntetendő cselekmény, mer ha valaki ott fejreáll, akkor engem simán lecsuknak! Akkor, hogy irattára legyen, egy ilyen romos épületen fölemeltette a tetőt másfél méterrel − hát el lehet képzelni: két emberrel, egy TETŐT, MÁSFÉL MÉTERREL! Hát egy istenkísértés vót! Szóval tiszta szabálytalan dogok mentek, de zsinórba! Énbennem csak forrt a méreg. De talán azér kibírtam vóna, ha ezmellett nem piszkál örökké, nem ordítozik velem mindenér!

Na egyszer aztán egy kis marhaságon összecsaptunk. Kivitetett egy gépet az udvarra. Én nem is tudtam róla, mer engem épp elkűdött valahova! Csak jövök vissza, az udvaron át, szakad az eső − ez meg ott kiabál a raktár előtt:

− Micsinált már megin?! Nem lássa hogy szakad az eső?!

− MIRŐL beszél?! − mondom.

− Mér van itt ez a drága gép az esőn?!

− TŐLEM kérdezi?! − mondom. − Most látom először hogy itt van! Tudomásom szerint maga adott utasítást az egyik dolgozónak, hogy hozzák ki!

De így, de úgy, én felelek a gépekér, ha berozsdásodik kifizetteti velem, följelent, ésatöbbi!

Hháát, nekem elegem lett az egészből. Megmondtam neki:

− Nézze − mondom −, én elmegyek, kérni fogom a nyugdíjazásomat! − mer épp akkor jött ki ez a korkedvezmény-

rendelet. − Én magával nem bírok dógozni! Nekem ebből elég!

Mér, tán valami kifogásom van az ő vezetési módszerével kapcsolatba?

− Énnekem nincsen kifogásom a maga vezetési módszerével kapcsolatba, mer nem is érdekelnek engem a vezetési módszerei, és nem akarok semmiről se vitatkozni, csak nem tudok magával dógozni! Én mindent megtettem amit kívánt tőlem, de úgy látszik, hogy maga vagy féltékeny, vagy idegbeteg, vagy nem tudom mire magyarázni a viselkedésit, minden esetre nekem UNTIG elegem vót magából! Úgyhogy el fogok menni nyugdíjba!

− Nyugdíjba?! NEM LÉTEZIK! Szeretném én azt látni!

− Hát majd meglássa!

Másnap bementem a Pártközpontba, de nem találtam benn senki ismerőst. Indulok utána haza, állok a Gresham előtt, várom a négyes buszt − látom, jön épp a Kevi elvtárs. Köszönök, köszön, szervusz, szervusz -hát együtt vótunk még Debrecenbe a pártiskolán.

− Te − mondom neki −, ide figyelj! Nem lehetne elmenni nyugdíjba? Én OLYAN beteg vagyok, OLYAN fáradt vagyok, ANNYI bajom van, ÚGY elegem van már mindenből, hogy nem bírok magammal már!

− Menj el holnap a Miklós elvtárshoz, a Nyugdíjfőigazgatóságnak az igazgatójához − aszondja −, hivatkozzál rám, hogy én kűdtelek!

Másnap bementem a Miklós elvtárshoz. Kiraktam eléje az összes papírjaimat.

− Hát a Szocialista hol van? − evvel kezdte mindjárt.

− Hát − mondom − nézze Miklós elvtárs, az a helyzet: az igazság az hogy nem kaptam meg. Itt van a papír amivel elutasították. Hát ez a tényállás!

− Érdekes − aszondja −, hát akkor mér nem ezt intézte el először a Kevi elvtárs magának? Mér ide kűdte először?

− Hagyjuk ezt most már − mondom −, ezen már nem lehet segíteni.

− Na jó − aszondja −, jövő hétre berendelem orvosi vizsgálatra. Menni fog a dolog!

Úgyhogy két héten belül én már jelentkeztem is a telepvezetőnél, hogy rendbe van a nyugdíjam, december harmincegyedikével elmegyek.

− Jó − aszondja −, hát sajnálom. De − aszondja − nagyon tudnám

foglalkoztatni magát mint nyugdíjast!

− Júúj − mondom −, hát örülök hogy megszabadulok magától! Nem bolondultam meg hogy visszajöjjek!

− Kapna pedig hét forintot − aszondja.

− Ige-en?! HÉT forintot! De ám a másik telepen tizenhatot ajánlottak! Megyek is, csak a munkakönyvemet várom, elsején már ott kezdek!

Na így kerültem nyugdíjba, 72 decemberébe. Két évvel a korhatár alatt.

Hát eléggé megviselt állapotba. Mer nagyon nehezen bírtam saját magammal is rendezni ezt a dogot. Mer mikor vizsgáltam magamba, hogy hogyan is vót ez: hát most már HÁROM helyen vót egymás után ugyanilyen konfliktusom! Hát akkor a legjobb indulattal is azt kell mondanom, hogy énbennem kell lenni a hibának!

Mer igaz hogy ezek a szemetek mindig megkeresték egymást, és pofátlanul adták egymásnak a drótot − hát képesek vótak egészen Győrig visszaásni, hogy hátha akad valami ellenem! −, úgyhogy én sehol nem tudtam tiszta lappal indulni! Meg igaz az is, hogy sokminden abból származott, hogy ugye tudta mindenki: na ez valamikor magas beosztásba vót; hát akkor most tegyünk meg mindent hogy legyűrjük, víz alá nyomjuk! Az emberekbe van egy ilyen! Hogy csakazértis megmutassuk, hogy már nem vagy senki! Na ez is, biztos hogy ez is benne vót az én történetembe! Mer azér hogy MINdenhol, MINdenhogyan belém akarjanak kötni −

Csak viszont mégis: hogy HÁROM helyen egymás után − a fene tudja. Úgyhogy ez a csúf helyzetem sehogyan se hagyta, hogy egyértelmű gondolatok induljanak el bennem − rohadt érzés vót, nagyon rohadt érzés!

Na azóta is az Erdértnél vagyok, csak másik telepen. Dogozók mint nyugdíjas.

Két évvel ezelőtt együtt kaptunk prémiumot evvel a pacákkal, aki akkor a telepvezetőm vót; be kelletett menni a központba, ott vót az ünnepélyes jutalomosztás; és akkor ott hallom, ahogy egy másik illetőnek mondja:

− Csak azt tudnám − aszondja −, hogy ez a Fáber MÉR nem köszön nekem, MÉR haragszik rám?!

Na, hát ilyen pofátlan alakok vannak a világba! Ilyen POFÁTLAN

alakok!

Én minden papírficnit megőriztem. Itt van nekem az egész múltam, ezekbe a dobozokba!

Itt van ni, például: a kongresszusi belépők. Meg a küldöttigazolványom. „Küldöttigazolvány Fáber István elvtárs részére, a Magyar Dolgozók pártja II. Kongresszusán –” Meg itt van a III. Kongresszusra is, 5174-es sorszámmal. És ilyen nagy piros könyvfödelet kaptunk, ezen is rajta a név, meg hogy „Magyar Dolgozók Pártja II. Kongresszus”, belül meg blokkok vótak, hogy tudjunk mire jegyezni, írószer is hozzá, meg itt a kis rekeszbe két jegy a magyar-angol meccsre, itt meg a jelvény – szépen föl vót szerelve annakidején! Hát most már szarul néz ki, kopott –

Itt meg vannak a kitüntetések – van egy vagonra való.

Ezt a Hároméves Terv sikeres végrehajtásáér kaptam; ezt a Nyóc kerületi Pártbizottságtól; itt van ni: Magyar Munka Érdemérem – ez is úgy 48 körül lehetett. Ez itt a Beszkárt-Pártbizottságtól van; ezt az emlékérmet szintén 48-ba kaptam, az akkori fiataloktól, amér tartottam nekik a negyvennyócas emlék-izén egy előadás-sorozatot. Ezek meg itt a katonai plecsnik: Magyar Népköztársasági Érdemérem arany fokozat, Magyar Népköztársasági Érdemrend V. fokozat, meg kell lenni valahol a IV. fokozatnak is, Kiváló Szolgálatért Érdemérem – akkoriba minden évbe kaptam egyet! Ez nem is tudom mi a franc, nem látom szemüveg nélkül a föliratát – ja, ezt Győr megyétől kaptam a téesszervezésér. De kaptam egyet Győr városától is, mer a ménfőcsanaki téesz Győrhöz tartozott, meg kaptam még egy harmadikat a járástól is, a sokorópátkai szervező-munkámér! Ezt meg itt az Aköv adta.

Na ilyen van egy egész sereg, az Emháesz-től kaptam ezeket. Meg egy csomó sport-érem – mer én vótam a Honvéd csapatnak az elnöke is! Még a Puskás meg a Czibor idejébe! Akkor kaptam ezeket a megtisztelő nyavalyákat is, a kajakozóktól, a boxolóktól, mer azoknak is én vótam az elnökük –

Mostan az a helyzet, hogy összesen négyezer kétszáz húsz forint a nyugdíjam. Úgyhogy mellette még dogozók. Mer az az igazság hogy ez kevés, ez nem elég. Polgári-védelmi törzsparancsnoki teendőket látok el, meg rendészeti munkakört töltök be – hát rá vagyunk szorulva, na! Mer nem nagyon dúskálunk! Most az az elképzelésem,

hogy ezt az évet még ledógozom, akkor kilépek, és fölülvizsgáltatom a nyugdíjamat − úgy számítom hogy akkor valami ezerkétszáz forinttal többet fogok kapni. Aztán utána ha ez elég lesz, akkor maradok itthon, ha meg ez is kevésnek bizonyul, akkor csökkentett munkaidőbe dogozók tovább − hát amíg tudom, csinálom. Mer így azér csak könnyebben élünk!

Különben hát − csöndesen élünk.

A barátok is eléggé eltűntek −

Varga Gyula bácsi meghalt.

De nehéz ember vót az öreg, aj de nehéz ember! Egyszer kaptam egy üzenetet a Kádár elvtárstól − ÁLLÍTÓLAG ő indította el, azér mondom hogy „állítólag”, mer közvetítőkkel jött ez −, hogy a Kádár elvtárs arra kér engem, hogy mivel én szoros baráti kapcsolatba vagyok a Varga Gyula altábornaggyal, próbáljam meg picikét befolyásolni őtet, hogy írja meg az élettörténetét, szorongassam egy kicsikét hogy írogasson. Mivelhogy neki fontos szerepe vót a Szovjetunióba már 17-től kezdve, meg satöbbi. Na be is lettünk utalva a balatonkenesei üdülőbe egymás mellé − ez a kép is ott lett levéve, állunk egymás mellett a parkba a Varga Gyulával. Elég öreg vót már akkor, de még mindig jókiállású, katonás ember!

Na piszkáltam is akkor az öreget folyton, hogy hát fogjon hozzá már, csinálja − közös erkélyünk vót, csak egy kis korlát választotta el, átléptem a korlátot, belestem az ablakán, láttam: valamit firkál Gyula bácsi − jól van, írja már, dogozik, rendbe vagyunk! Azt hittem, azt csinálja. Vártam akkor, nem maceráltam tovább. Csak ahogy aztán eltelt az első hét, úgy kérdeztem, meg:

− Na hogy állsz? Haladsz, haladsz?

− Csudákat! − aszondja. − Hozzá se kezdtem! Nem tudom csinálni, mer nincs anyagom! Hát kinn maradt Moszkvába minden jegyzetem! Az kellene, akkor tudnék írni!

− Na és − mondom − nem lehetne írni Moszkvába, vagy valami −

− Frászt − aszondja −, hát eldugtam! Úgy eldugtam, hogy csak én találom meg!

Jelentettem akkor fölfelé, hogy meg vagyunk lőve, nem bír dógozni az öreg, mer a jegyzetei kellenének Moszkvából. Ki kéne küdeni Gyula bácsit valahogy Moszkvába, hogy el tudja hozni a jegyzeteit!

Jött akkor egy november hetedike, ki is kűdték Varga Gyulát egy

delegációval Moszkvába. Kinn vót öt napot. Már lestem hogy mikor jön vissza, vártam kinn Ferihegyen −

− Na mi van, hoztad?

− Frászkarikát! Nem hoztam semmit. Nem bírtam érte menni! − aszondja. − Hát nem tudtam egy percre se elszabadulni tőlük! Őriztek!

Úgy jött vissza anyag nélkül! Nem is írta meg soha az életét. Jajaj, de nehéz ember vót!

Ez akkoriba vót, hogy Győrbe vótam igazgató − még onnan is tartottuk a kapcsolatunkat. De már akkor elég beteg vót az öreg. Befeküdt a Tiszti Kórházba, ott látogattam, Győrből jártam föl hozzá. És még szemrehányást is tettem magamnak, sokáig megmaradt bennem a lelkiismeretfurdalás, mer − szóval lehet hogy butaságot csináltam. Ugye a Tiszti Kórházba engem ismertek jól még régről, az összes orvosok, ápolónők, szabadon járkálhattam ki-be, engem nem ellenőriztek − és bevittem neki egyszer egy demizson bort. Tudtam én, tudtam hogy nem szabad − de sose hagyott békén! Én meg valahogy abból indultam ki, hogy talán fontosabb neki hogy egy kis öröme legyen, mint hogy egy-két héttel tovább éljen. Úgyhogy aztán még nagyon sokáig bántott ez engem, hogy lehet hogy én is hozzásegítettem az öreget − hát, nem tudom −

Egy tér, meg egy iskola lett aztán elnevezve Varga Gyuláról −

Szegény Kossá Pista − hát ővele se bánt valami jól az élet. Sose felejtem el, odajön egyszer hozzám − pénzügyminiszter vót akkoriba:

− Te − azt mondja −, segíthetnél! Tanulok, júliusba vizsgázok a Zrínyi Akadémián, megfulladok a rengeteg katonai szabályzat közt! Segíts kicsit! Ha sikerül a vizsga, lehet belőlem még százados is!

− Hogyne − mondom −, majd bolond lennék segíteni! Még majd utólérsz rendfokozatba!

Pár napra rá, április 25-én vót a közlekedési dolgozók mártírjainak az ünnepe, fölvonultunk a Városligetbe a „Felemelt Ököl” emlékmű előtt − Bata és énközöttem ott verte a díszlépést szegény Kossá Pista is. Kiváló katona lett vóna belőle −

De nem lett katona mégse. 51 őszén egy szép reggel fölhívott az irodámba:

− Pistám − aszondja −, képzeld milyen megtiszteltetés ért! Nagyot emelkedtem! Vótam már partizán, vótam pártösszekötő, vótam a Szakszervezeti Tanács főtitkára, vótam ipari miniszter, vótam

pénzügyminiszter − most kineveztek az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének! Mer ez még nem vótam!

De nem vesztette el azér a humorát a nagy megtiszteltetéstől se. Pár hétre rá egy fogadáson látom ám: ott a Kossá Pista, körülvéve püspökökkel, bíborosokkal. Ajaj, szegény Kossa! Nem akartam zavarni, csöndbe továbbmentem. De észrevett, utánamszólt, jó hangosan!

− Pistám, Pistám! Gyere már ide! Odamegyek −

− Gyere! Bemutatom neked a barátaimat! − és vigyorogva bemutatja nekem sorba a püspököket −

Később aztán őtőle is messzibb kerültem valahogy. Ahogy ugye ő nem állt ki énmellettem, hanem hitelt adott a rágalmaknak −

Vóna még akkor ugye a Bata. Na hát a Bata is −

Én nem akarom a barátomat sérteni, mások már úgyis megmondták neki − szóval hát ővele az vót a helyzet, hogy ő a képességeit meghaladó beosztásba került. így van. És akkor, hogy a hiányosságait valahogyan takargassa, egy kicsikét hát olyan föllengzősen viselkedett, ugye mindent hatalmi úton próbált elintézni, meg hasonlók.

De ezt ő is érezte! És én ezer nem tudok haragudni rá! Mikor egyszer csúnyán összebalhéztunk, utána jött a lakásomra. Nem vótunk otthon, erre hagyott egy cédulát, azt írta rá hogy „gyere át hozzám, várlak egy üveg jó borral”. Hát ez úgy eléggé jólesett nekem.

Hagyjuk, megvan neki is a baja. Meghalt a felesége − jó, amíg élt, nemigen becsülte, nem úgy becsülte ahogy kellett vóna, pedig az egy nagyon rendes, egyszerű asszony vót, pont mint az én feleségem. Sokat is szenvedett szegény a Pista mellett − mer az az igazság hogy az asszonyok még többet szenvedtek mint a férjek, többet szenvedtek! Mer nekik az jutott, amit az ember hazahozott az idegeibe. Na aztán amikor meghalt az asszony, akkor jött a Pista, hogy − Jaj-jaj, meghalt szegény, de sajnálom − meg ilyenek -

− Háát − mondom −, nézd barátom, igen, hát sajnos, sajnos −

Vót idő, mikor a Bata Pista is próbálta vóna ápolgatni a mi barátságunkat − na azér most is még: ha úgy véletlenül találkozunk valahol, hát elbeszélgetünk −

Szóval mondom a régi barátokból nem sok van már. Úgyhogy a családba élek csak.

1940-be, az erdélyi bevonuláskor született a kislányom, a Zsuzsika.

41-be, a délvidéki bevonulás után meg született a fiam, a Gyuszi, 41 szeptemberbe. Utána aztán 47-be született a másik lányom, és 49-be a másik fiam.

A Gyuszi fiam kicsikét az én vonalamat követi, a légi forgalomirányításba dogozik − elég nehéz munkája van, lenn vannak a sziklapincébe, és hát az idegekre nagyon megterhelő az a munka. A lányok, azok férjnél vannak. A nagyobbik lányom szintén katonai vonalon dogozik, benn van a Háem-be, a férje is magas katonai beosztásba van, a pártbizottság titkára. A kisebbik lányom az már mondjuk messzebbre esett, a Menimpex-nél van, ilyen deviza-ügyeket intéz. A férje meg geológus vót, de most nagyon kiugrott így számítógép-vonalon, most doktorált is, meg utaztatják külföldre, mer ő vót az első akit kiképeztek ezekre a nyugatnémet-angol kooperációs gépekre, amik nemcsak számítanak, hanem rajzolni is tudnak − úgyhogy szóval nem panaszkodhatok, se a gyerekeimre, se a két vömre.

Hát a kisebbik fiam − az most fűtő. Avval nagyon sok probléma vót, mer nem akart tanulni a gyerek. Beírattuk teknikumba a Kun Béla térre, víz-gáz szakra, olyanra ami mindjár érettségit is ad − aztán egyszercsak kiderült hogy nem is jár be. Mi aszittük hogy iskolába van, közbe meg a Fáber név eredetét kutatta könyvtárakba, levéltárakba, meg mittudomén hol még. Csak épp tanulni nem akart soha. Úgyhogy most kazánfűtő a szerencsétlen. Ő nekem a gond − de hát még fiatal, még kialakulhat a dóga. Csak az a baj hogy nem hallgat ránk, sose hallgat ránk!

Ezek a mostani gyerekek, ez a mai generáció ilyen -valahogy úgy függetlenítik magukat a szülőktől. Valahogy úgy − a fene tudja. Mindenbe más a véleményük! Nem hallgatnak rám! Hát a nagyobbik fiammal is mindig vitám van! Örökké! Mer mindig az ellenkezőjét fújja annak amit én mondok! Akkor is ha tudja hogy nincs igaza! De sokszor olyan MARhaságokat tud mondani, hogy az ember haja égnek áll! Mer ő nem méri föl annak a súlyát, őneki mindegy az! Na: hát ő már úgy nőtt föl, hogy mindent lehet, mindent szabad mondani − ő ezt már természetesnek veszi. Hát vagy van demokrácia, vagy nincs demokrácia, ugye? Ő meg hát korlátlanul fogja föl azt a demokráciát!

Aztán hát az unokák − van belőlük egész sorozat −

Na az a lényeg, hogy − hát a család mondjuk így kiegyensúlyozott.

Mer problémák VANNAK − de azér nem olyan problémák ezek, hogy nagyon kellene aggódni miattuk annak a szülőnek.

Közbe ugye az a helyzet, hogy azér én a nyugdíjazással se mentem nyugdíjba, mer munkám mindig vót elég. Csináltam tovább a polgári-védelmi kiképzést az Erdértnél, meg még a Pest megyei Vendéglátóiparnak is, egy időbe még az Élelmiszeripari Kutatónak is, akkor csináltam tovább a tartalékos tiszti kiképzést az Emhá-esz-nek, de még az Út− és Vasútépítőknél is, közbe választókerületi politikai felelős is vótam, politikai vitakört vezettem az Egy kerületbe, meg a mindenféle szeminárium, az Erdértnél, másutt − dogoztam én mint az igásló. Most hagytam csak abba a szemináriumvezetést, két hónapja − hát elég vót most már.

Novemberbe még HÁRMAT tartottam, párhuzamosan, egyszerre! És akkor, sorozatba: nem értesítették ki a tagokat. Én bementem már reggel, találkoztam egy párral, mondom nekik:

− Gyerekek, tudjátok hogy máma szeminárium van?

− Nem − aszondja −, nem tudunk semmit.

− Hát nem értesítettek benneteket?!

− Nem szólt senki!

− Na akkor − mondom − most vegyétek tudomásul, hogy máma szeminárium lesz!

És így szedtem össze az ötvennégyből negyvenkettőt, egyenként! Nade hát ez így nem megy!

− Márpedig − mondom − én NEM VAGYOK HAJLANDÓ a kiértesítést is csinálni! Nem elég hogy fölkészülök?! Nem elég hogy megtartom?! Még akor ÉN értesítsem is őket?! Ennyi fáradságot nem vesztek?! Nem − mondom −, tudjátok meg, hogy lemondok, mer én ezt nem csinálom tovább!

Meg is írtam akkor nekik, hogy az egészségi állapotomra való tekintettel, mivel szürkehályog van a szememen, és az orvosi javaslat szerint nem szabad erőltetni, akadályoztatva vagyok a fölkészülésbe, és ezer kérem a fölmentésemet, és ezt kérem tudomásul venni! Megírtam! Egyébként hát ez a valóság: nagyon rosszul látok már, nagyon nehezen óvások.

Namost ugye − hát egyrészt persze hiányzik. Nagyon hiányzik, mer nagyon sok éven keresztül csináltam, és szerettem csinálni! De másrészt meg: hát teljesen elment tőle a kedvem. Hát jellemző: azóta

hogy én otthagytam, nincs is megtartva a szeminárium! Mer ilyenek mennek: hogy MUNKAIDŐ ALATT azér nem tartsák meg, mer nyugdíjast búcsúztatnak! A szakszervezeti szemináriumot meg azér nem tartotta meg az utódom, mer Gabriella nevenap vót! MUNKAIDŐBE! És ilyenér elmarad a szeminárium!

Benn vótam ezen a héten is − ugye négy óráig dógoznak, a szeminárium persze MUNKAIDŐBE van, fél háromkor kezdődik; fél három után tíz perccel látom a folyosón: nyílik az ajtó, jönnek ki, öten vagy hatan, mennek el.

− Na − mondom −, mi van? Hát a szeminárium?

− Csak húsz percet tartottunk − aszondja az egyik −, befejeztük előbb, mer kevesen vótunk.

− Hogyhogy HÚSZ percet − mondom −, hát még csak TÍZ perccel múlt fél három!

− Ja, tényleg − aszondja.

− Hát szóval épp csak összejöttetek, és mentek el! Áá, hát szóval −

És akkor még ÉN törjem magamat, 68 éves koromba még mindig Énbennem legyen lelkiismeret, az ÉN gondom, idegességem legyen, hogy van-e pártszeminárium?! Amikor EZEKNEK úgyis hiába csinálnám, ha kötéllel kell őket odahúzni!

Meg még valami. Nekem nagyon nehéz vót szemináriumot tartani − tudnillik én készültem rá. Nekem az MUNKA vót! Úgyhogy szóval nem érte meg. Csinálja akkor inkább olyan, aki képes rá hogy csak úgy odakenjen valamit, ászt jól van! Úgy majd inkább megéri!

Csak közbe meg − hát HIÁNYZIK! KEGYETLENÜL hiányzik! Meg ez a rossz érzés is, hogy így maradtam ki belőle −

Na szóval itt van az én problémám. Itt valahol van az én nagy problémám! Hogy azér engem, aki nem tudom hány éven keresztül csináltam például a légvédelemnél is egy csomó olyan dogot, ami lényegébe még ma is él, nem is változott, mer a rendszer ugyanaz most is -engem most csak úgy elfelejtenek! Van ott egy ember, akit szintén ÉN CSINÁLTAM, mer egy kis százados vót amikor odavittem, és alezredessé tettem és magam mellé vettem helyettesemnek, és aki máma a parancsnok ott énutánam − de hogy ez az ember egyszer idejönne hozzám, vagy mondjuk csak fölhívna telefonon, vagy egy képeslapon azt írná hogy üdvözöl, vagy hogy „köszönöm”, vagy mittudomén! De nem: ez az ember engem a huszonöt éves jubileumra

meg se hív, MEG SE HÍV!

Hát hogyan?! Hát ELLENSÉGE vótam én ennek a hadseregnek?! Vagy most az ELLENSÉGE vagyok?!

Egy fiatal ember − már bocsásson meg a világ, de ez az igazság!: a mozgalomba őt nem hívták senkinek! Énnekem viszont MÚLTAM van! Én nem vágtam föl soha a múltamra. De azér ha én észrevettem őtet, hogy talán mozog valami ebbe a fiatalemberbe, és elindítottam, parancsnokot csináltam belőle, VALAKIT − akkor annyit talán mégis elvárhatok, hogy ha mást nem is, de azt az elemi tiszteletadást megkapjam tőle!

Van ma már egy csomó olyan ember, akinek semmi köze a mozgalomhoz, de azér vezető, magas, meg LEGMAGASABB funkciókba − jó, megértem. De akkor avval, aki valami áldozatot is hozott, mi lesz?! Hát jól van ez így, hogy ma már le se fütyülik a régi mozgalmi embert?! Az most mind hülyének van nézve! Hát ha ez a garnitúra − amelyikkel most még a nyugdíjba is ki van tolva! − ha ez a garnitúra 45-be nem lett vóna, hogy éjjel-nappal dogozzon, és a romokból, a semmiből egy ÚJ ORSZÁGOT teremtsen, és SZOCIALISTA ALAPOKAT, akkor mi lenne ma?!

De ez a generáció, ez ma már SEMMI. Hanem az az újsütetű valaki, aki minden előzmény nélkül szerzett egy diplomát: AZ igen! Az valaki! Pedig lehet hogy a diplomájával együtt nem is ért semmihez, csak tönkreteszi a vállalatát − hány van ilyen, de HÁNY! Bocsánatot kérek, én nem vagyok diplomás-ellenes; de azt viszont igenis elvárnám, hogy ha valaki megállja a helyét, akkor ne lehessen leváltani csak azér, mer nincsen diplomája! Ezt nem szabadna, BECSÜLETBŐL nem szabadna!

Jó, nem csinálok én ebből ügyet. De tényleg nem! És ha néha kicsit fölemelem a hangomat ilyenkor, hát csak magamnak beszélek. Mer nem egészen igazságos ez így. A mi rendszerünk harcosaival szemben NEM IGAZSÁGOS!

Kiestünk, féresepertek minket −

Jó, ha a mai eszemmel visszanézek, most már azt mondom: lehet, hogy bennem is vót hiba.

Bennem IS. Mer jó: az emberi butasággal hiába veszi föl a harcot valaki. Mer ha egyszer nem méri a lokátor azt a francos gépet, akkor annak biztos hogy valami oka van, de ha egyszer ezt hiába

magyarázom, akkor HIÁBA − kész, be van fejezve. A másik meg a felelőtlenség, a felelősség áthárítása; hogy ugye hiába van valaki, akinek a Párt és a kormány előtt felelni kellene ezer, áthárítsa másra: „hát maga a VEZETŐJE ennek az egésznek, hát számoljon el akkor maga, hogy mér nem jelez a jelző!” Hát erre ugye nincs orvosság, ezellen nincs mit tenni. De azér én mégis azt gondolom, hogy − fene tudja. Hogy lehet hogy azér énbennem is vót hiba!

Mer az is az én hibám, hogy nem vagyok megalkuvó. Hogy nem kerülöm eléggé a konfliktusokat, és soha se kerültem. Hát BIZTOS hogy ez a bajom! Mer ha kikerültem vóna a konfliktusokat, akkor nem kerültem vóna ellentétbe nagyon sok emberrel, akkor nem léptem vóna örökké parázsba az igazságom tudatába − vagy hát a VÉLT igazságom tudatába, így is lehet mondani −, hanem csináltam vóna amit a legtöbben csináltak: hogy hát ennek is igaza van, annak is igaza van, és én a kettő között majd szépen megférek − ha így tettem vóna inkább, akkor mindig én lettem vóna a LEGokosabb, a LEGszebb! De hát sajnos − SAJNOS? − nem erre születtem.

Meg hát hibám lehetett az is, hogy talán egy kicsikét én is önteltté, beképzeltté váltam, föllengzőssé − ami hát jellemző vót akkoriba az egész vezetésre. Mer a vezetők szelleme mindig átragad a beosztottakra! Hát érdemes most is odafigyelni: hát a Kádár stílusába beszél most is egy csomó káder! Húzzák a szót, meg egy kicsikét olyan népies ízűre veszik − utánozzák, akarattal, vagy akaratlanul is! Na: hát énbennem meg a Farkas Mihály érződött. A DA-RA-BOS, KEMÉNY beszédével! Ha nem is a magatartás, meg a módszerek − de a stílus. És mostanába sokszor úgy elgondolkozok ezen: hát bizony lehet hogy evvel kihívhattam jó pár embernek az ellenszenvét.

Ez a túlzásba vitt öntudat persze a beosztással is járt. Ugye el lehet képzelni: maga az az érzés, hogy nekem rengeteg tisztem, RENGETEG katonám van, létesítményeim az egész országba, ahova csak menni tudok mindenhol a magamémba vagyok − valahogy olyan korlátlan hatalomba érezhette magát ettől az ember! Azt érezhettem hogy egy NAGYON FONTOS valaki vagyok, aki akár hol jár, mindenütt megtalálják, telefonokon, rádión, futárral, hívják, viszik, röpítik, mer nélküle nem történhet semmi − szóval az ilyesmik akarva-akaratlanul befolyásolják az embert. Hát ez egy emberi gyöngeség! És ilyenek vótunk mind − csak nem mertünk tükörbe nézni, nem mertük

bevallani.

Most már megin más vagyok, ez szépen kihalt belőlem − hát most már mire lennék fellengzős? De akkor bizony alighanem az vótam. Ó, hát még a győri időkbe is, emlékszek: ugye megbíztak hogy tartsak előadást a Tiszti Házba, és hát persze úgy hízelgett az embernek, hogy ezredesek, alezredesek hallgassák, magasrangú tisztek előtt tanárkodhatok − adtam ott a nagy okost!

Ez vót. Ez vót, így valahogy lehetett −

Meg ha már a hibákról van szó: hát ott van a felelősségünk kérdése is. A vakságunk! Igen. Mer evvel is szembe kell nézni!

Van egy könyv, amibe nagyon sok érdekes dolog benne van. Egy magyar írta ezt a könyvet, aki a Rajk-perbe is benne vót, de életbe maradt, kiment külföldre és ott írta le az élményeit, magyarul. Én a Rajkné révén olvastam ezt a könyvet − hát most már mondjuk ez se titok, mer ugye a Rajkné is meghalt már azóta. Na elég az hozzá, hogy ebbe a könyvbe olvastam én nagyon sok megdöbbentő dogot az Ávéhá módszereiről. De tisztára el vótam HŰLVE, amikor ezt végigolvastam − hát ugye ez ITT történt, tényleg jóformán az ORRUNK ELŐTT, és mi SEMMIT nem tudtunk róla?

Mer én semmit nem tudtam, ez biztos, ÉN SEMMIT! Mer jó, vót erről sok szóbeszéd, hogy például ugye a Kádár elvtárs is keresztül ment ezen, mer amikor le vót fogva a Rákosi alatt, a Farkas Vladimir úgy vallatta, hogy a szájába vizelt a Kádár elvtársnak, meg ilyenek − na de mikor hallottam ezt is? JÓVAL később, ötven hatba, ötven HÉTBE már! Ez a könyv meg SOKKAL-SOKKAL később, csak most pár éve került el hozzám − és addig én ezekről a dogokról TÉNYLEG nem tudtam!

Ebbe a könyvbe találtam persze ismerősöket is. Megemlítenek ott például egy illetőt, aki a Péter Gábornak vót a helyettese, úgy van elnevezve a könyvbe hogy „a lányos képű ezredes” − na hát én ezt az elvtársat jól ismerem. Együtt dógoztunk vele még a Nyóc kerületbe, amikor meg én már a polgári védelmet csináltam az Erdértnél, ő kormánybiztos vót a szomszéd vállalatnál − na, találkoztam evvel az illetővel most is, nem olyan régen. És mondom neki:

− Ide figyelj Laci − mondom −, tudsz róla, hogy megjelent egy könyv, amibe te is szerepelsz? „A lányos képű ezredes”, így vagy benne!

− ÉN, LÁNYOS képű?! − még majnem megsértődött ezen!

− Jó − mondom −, nem ez a lényeg, hanem hogy azt írják ott rólad: tetőled féltek legjobban a vallatáskor, mer az vót a szokásod, hogy amíg gumibottal verted a körmüket, közbe még agitáltad meg vizsgáztattad is őket az ideológiából!

− Ez nem igaz − aszondja.

− Ide figyeljél − mondom neki −, te nem is láttad, hogy mi van?

− Pistám! HIDD EL NEKEM − aszondja −, BECSÜLET SZAVAMRA kijelentem neked, hogy SEMMIRŐL NEM TUDTAM! Még olyan is vót, hogy tőlem is kezdtek eltűnni emberek, és akkor mentem rögtön a Péter Gáborhoz és kértem, hogy adjon tájékoztatást, hogy hova lett ez, ez, ez meg ez; és akkor a Péter Gábor azt felelte nekem, hogy majd időbe meg fogom kapni a szükséges tájékoztatást! Szóval én SEMMIRŐL NEM TUDTAM! És ezt fogadd el tőlem!

Hát ugye − én nem tudom. Elfogadjam? Ne fogadjam? Hát most ki tudja hogy mi az igaz! Hát el lehet azt hinni, hogy valaki ennyire a sötétbe botorkált, ennyire nem látott az orráig?

Node fordítsuk meg akkor a dogot: hát ÉN se láttam semmit! Én is csak a sötétbe botorkáltam!

Meg akkor már csavarjunk még egyet!: hát ahogy ennek a Lacinak nem tudom hogy higgyek-e, úgy akkor ÉNNEKEM EL LEHET HINNI, hogy nem tudtam semmiről?? Mer jó, hogy ugye én nem vótam se az Elhárításnál, se a Belügynél, se ávós nem vótam, semmi, hanem csak egyszerűen KATONA vótam, aki közönséges béke-föladatokkal vót elfoglalva − nade hát azér mégis!

Szóval, ez egy olyan dolog, hogy −

Ugye: énnekem a Farkas Mihály a közvetlen főnököm vót. Ráadásul még direkt szeretett is engem! Most már beszélik őróla is, hogy így, meg úgy − én nem tudom. De TÉNYLEG nem tudom! Kétszer is vót pedig olyan, hogy ő személyesen megbízott, és akkor a Pártközpont részéről kimentünk ilyen vizsgálatot tartani. Egyszer az Emháeszhöz − végigjártuk akkor az egész országot, vótam vagy húsz helyen, aztán személyesen a Farkas Mihálynak kellett jelentést tenni, meg még emlékszek hogy az értékelést is én állítottam össze, hogy aztán a Központi Bizottság vagy a Politikai Bizottság megtárgyalja és döntsön − nade hát ez egy szabályos eljárás vót, bejelentésre indult, és törvényes vége lett! Másodszor meg egy beérkezett panasz alapján a

Vörös Csillag Traktorgyárba mentünk ki bizottságilag, így pártvonalon − de én komolyan semmi olyasmit nem vettem észre ebbe se! De ESZEMBE SE JUTOTT énnekem semmilyen hátsó gondolat!

Egyszer, na EGYSZER azér vót egy ÉRZÉSEM, hogy azér valami itt nincsen egészen rendbe. Ülnök vótam akkor a bíróságon. Egy polgári egyén vót kémgyanúval letartóztatva, annak az ügyét tárgyaltuk. Szerencsétlent azsanolták: valaki kiadta magát Tompzon kapitánynak, fökérte ezt hogy kémkedjen − aztán közbe persze a mi emberünk vót a Tompzon, belügyes; nem vót nehéz dóga, mer a pacák szívesen ráállt − úgyhogy én akkor se éreztem lelkiismeretfurdalást, mer világos ügy: hát egy kis szar csavargó, ellensége a rendszerünknek, hát persze hogy el kell ítélni! − Na nem is ez; hanem egyik tárgyalásra bekötött fejjel hozták be az illetőt. És még ÉN kérdeztem tőle, mint ülnök, hogy

− Mér van bekötve a feje?

Szóval én NAIV vótam, ENNYIRE naiv vótam!

− Nekimentem fejjel a falnak − azt felelte rá.

És akkor odasúgja a másik ülnök, akinek úgy látszik már nagyobb tapasztalata vót, odasúgja nekem:

− „Fejjel a falnak”, francokat; biztosan jól megverték − −

Na ezen akkor egy kicsikét úgy elgondolkoztam.

De aztán ezt is elfelejtettem hamar! Hát mit, hát nincs jelentősége!

Én vótam a hibás? Látnom kellett vóna? Máig se tudom, nem tudom!

Hát ott vót a Bata Pista fia − a BARÁTOMNAK a fia! −, együtt vót a Nógrádi fiával meg a Farkas Vladimírral, benne vót ebbe az Operativ Izébe, ők jártak így összeszedni a fontosabb embereket − hát nagyon jól ismertem a srácot; és mégse tudtam meg rajta keresztül semmit! Pedig mennyi gondom-bajom vót avval a gyerekkel! Ismertem még a Beszkárttól, mer dogozott a főműhelybe egy darabig, aztán meg az apja rámbízta, mer mikor bevonult, először a flottillához, egyből összeveszett az összes följebbvalojaval − persze ugye maga mögött érezte az apját, a vezérkari főnököt; és akkor jött nekem a Pista, hogy „Nekem nem áll jól védeni a fiamat, csinálj már valamit te!”, úgyhogy állandóan engem tóit előtérbe, nekem kelletett szaladozni miatta, intézkedni az érdekébe, meg beszélni a fejivei, veszekedni vele, szóval hát eléggé közelről ismertem a gyereket -

és MÉGSE tudtam meg tőle semmit se! Na, szóval ez is benne vót ebbe: hogy az ilyen dogokról egymás közt se vót szokás beszélni. Mer nem vót BIZALOM.

ENNYIRE nem vót bizalom! Ez is oka lehetett a vakságunknak, ez is!

Ez lehetett a hiba, az lehetett a hiba − csak rágódik az ember −

Most már eléggé rendbe vagyok. De bizony amíg Győrbe vótam, meg a Tefunál, meg az Erdértnél, hát ittam rendesen, piáltam. Namost ez egy olyan dolog, hogy − hát könnyű ezt megítélni. Meg is kaptam, nagyon soktól megkaptam: hogy így, meg úgy, mér kell ez, mire való − meg egyebek. Hát én erre csak azt tudtam felelni:

− Nézd, ide figyelj; majd ha te befekszel a kórházba egy operációra, és ott azt mondod, hogy „nekem nem kell az inekció, én altatás nélkül, érzéstelenítés nélkül hagyom magam megoperálni!”, akkor én kezet szorítok veled és aszondom, hogy jó, akkor én se iszok! De addig hadd narkotizáljam magamat. Mer mindenki úgy próbálja elfelejteni a problémáját meg a fájdalmát, ahogyan tudja! Én EVVEL tompítom az agyamat, hogy kibírjam!

Hát lehet hogy ez hülye magyarázat, de azér van benne logika, nem?

És van is rá bizonyítékom! Mer amióta kiegyensúlyozott életet élek, amióta nincs olyan problémám ami napról napra GYILKOL, ÖL engem, azóta nekem nem kell az ital! Hát tizenhat hónapja már hogy egy GRAMMOT nem ittam − és nem is hiányzik! Mer MOST nincs rá szükségem!

Ahogy a cigaretta se hiányzik! Hát ezelőtt én cigarettáztam, pipáztam, szivaroztam, mind a hármat párhuzamosan, de vót úgy hogy idegességembe egyszerre kettőre is rágyújtottam − leszoktam, és nem érzem hiányát! Mer megszűnt az OK, amiér szükségem vót rá!

Pedig azér amibe most vagyok, az se egy idegszanatórium! Mer ahol most én mint nyugdíjas dogozók, ott is NAPról NAPra életre-halálra harcolok a társadalmi tulajdon védelméér és a fegyelmezetlenség ellen! Mégpedig keményebben, mint annak az üzemnek a felelős vezetője! Sőt, még éppen ővele van a legnagyobb harcom! Mer nem hagyom békén őtet, hogy EZT nem lehet tűrni, AZ nem mehet tovább így, AMAZ tarthatatlan − ÖRÖK vitám van vele! Mer ő aszondja:

− Pistukám, értsél meg! Hát nem kapok embert! Mit csináljak?!

Itt van például ez a kazánfűtő-ügy: most éppen nincs fűtés. Mer berúgott a fűtőnk, én meg seggberúgtam, hazazavartam! Most erre három napja már nincs fűtés! És akkor jön nekem az igazgató, hogy aszondja

− És most ki fog fűteni?! Hát így könnyű, ahogy te csinálod! De én meg hogy oldjam meg a fűtést?!

− De − mondom − hát evvel az emberrel mit érnél?! Hát ha ez részegen beleesik neked a kazánba, akkor téged csuknak le! Hát akkor inkább ne legyen fűtés!

Na, szóval ilyen konfliktusok vannak, de állandóan! És én, a vén hülye fejemmel sorba vállalom ezeket a harcokat, és fölveszem a felelősséget a nyakamba, és ugrálok ott össze-vissza − és közbe tudom azt is hogy egy NÉPSZERŰTLEN föladatot végzek nap mint nap, amikor próbálok valahogyan rendet tartani! És MÉGIS csinálom!

Például a mai eset: állok a hátsó portán, ott nem szabad beengedni senkit, ez a parancs; és jönnek és be akarnak hajtani, egymás után kettő is! És erőszakkal! És leállnak ott szájalni velem!

− Mi az isten ez − aszondja −, hát igazi nagyüzembe sincs ez a cirkusz, ebbe a kis szar kócerájba meg eljátsszák a harmadik világháborút?!

− AKKOR SE érdekelsz édesapám − mondom neki −, ÉRTSD MEG, hogy itt tilos bejönni! Én kaptam egy PARANCSOT, és ezt a parancsot VÉGREHAJTOM!

És ha ez a kapu nem is vóna?! Ha be lenne falazva?! Akkor hogy jönnél be?! Vedd úgy hogy nincs is! Menj körbe!

Na, szóval ilyenek! Nem egy idegszanatórium!

De most már ennek ellenére úgy érzem, hogy állok a lábamon, rendbe vagyok magammal, megvan a lelki egyensúlyom, és tudok tájékozódni a világba!

És én vitatkozók azokkal, akik aszondják, hogy a mai korba nem lehet eligazodni − de bizony lehet, már hogyne lehetne! Csak mindig a LÉNYEGET kell megkeresni! Ha elaprózom magamat − nagyon sokszor az a baj! − akkor csak a nagy zűrzavar lesz; de ha én abba a kritikus szituációba mindig a LÉNYEGET fogom meg, akkor igenis megoldom a föladatot, és továbbjutok!

És ez is ide tartozik. Hogy ugye, engem az életem folyamán nagyon

sok sérelem ért. Attól kezdve hogy katona lettem, az 50-es évekbe, de 56 után is, meg hát még mostanába is − NAGYON SOK és NAGYON SÚLYOS sérelem ért! Hogy ennyi sérelem másokat talán megingatott vóna, vagy földhözvágott vóna, vagy mittudomén, hülyeségeket is csináltak vóna mások ennyi sérelem után − én viszont mindig azt mondom magamba:

Én a Pártot nézem. És nem azt az Iksz Ipszilont, aki itt most énvelem szembe a Pártot képviseli. Mer az kettő! Mer hogy ez itt most véletlenül csibész, csirkefogó, az nem jelenti azt hogy A PÁRT rossz vóna, vagy rossz úton járna! EZEK próbálnák elterelni a rossz útra! Ha sikerülne nekik. De ez már rajtam is múlik! -És erről én MINDIG meg tudtam győzni magamat!

Én mindig a Pártot néztem − ez nálam EGY NAGYON KOMOLY ELV volt, és ennek köszönhetem hogy nekem végig megmaradt a hitem a Pártba! Mer mikor valamilyen sérelem ért engem, én SOHA nem úgy fogtam föl a dogot, mint nagyon sokan mások, hogy „most engem a Párt üt”, vagy „a Párt állít félre”. Ez engemet soha nem tudott megszédíteni! Én mindig azt gondoltam magamba ilyenkor: „Ha engem most nem fogadnak el, és ezt meg azt csinálják velem, akkor TE vagy elvtársam a piszkos csavargó, és nem a Párt!”

És ez egy nagyon tanulságos dolog, hogy ugye − annyiszor elhallgatom most is, hogy sokan nem értik meg ezeknek a régi mozgalmi embereknek a cselekedeteit! Csak csudálkoznak, hogy hát „ILYET csinálni!”, meg „OLYAT csinálni!” „Hogy képes rá?! MIÉR csinálja?!” − na hát erre megvan az egyszerű magyarázat: azér képes rá, mer a Horthy-időszakba, az elnyomás alatt járta ki a mozgalom iskoláját, és ott megtanították a közösségér élni! És ez nyomot hagyott benne, és még most is ennek a nyomát viseli! Mer megtanulta azt az önzetlenséget, hogy nem az önös érdekér csinálok valamit, nem azér vállalom a munkát és a harcot, mer magamnak akarok előnyt − hanem a közösségér! Ami ma már talán szokatlan, meg furcsa, érthetetlen − de mi ezt annakidején így tanultuk, és így szoktuk meg!

Hát valahogy így maradtam meg én is töretlenül a Pártnak. Ez az oka, hogy énnekem máig is mind megvannak a párttagsági könyveim − mer annyira szerettem, IMÁDTAM mindent ami a Párttal összefügg, ami valamiképpen a Párthoz kapcsolódik, hogy nekem ez mind ereklye, amit az életem végéig őrizni fogok! Úgyhogy csak azok

nincsenek meg, amik ugye ilyen ideiglenes lapok vótak − hát azokat ugye egy idő után bevonták, és azokra adták ki a végleges tagkönyvet. De a rendes tagkönyveim VÉGIG itt vannak, azokból egy se hiányzik! Ez a régi könyvem egyszer el vót veszve, mer a háború alatt az ablakpárkány alá építettem be, aztán onnan áttettem a padlóba, de elfelejtettem hogy áthelyeztem, és kerestem, kerestem, nem találtam − de én tiszta BETEG vótam az elkeseredéstől! Persze meglett aztán, és megőriztem azt is mostanig, megvan az összes többivel együtt −

Ha most így visszatekintek arra az útra amit megtettem − akkor el kell hogy mondjam, hogy nem vagyok elégedetlen. NEM VAGYOK ELÉGEDETLEN, és nem is nagyon vágytam ennél többre, mint amit elértem!

Sőt, még azt is elmondhatom, hogy egy kicsikét úgy büszke is vagyok belülről, hogy ezt elértem!

Ugye: proli-sorba születtem, nyomorba − tábornok lettem. Sokat köszönhetek az életnek: hogy le tudtam érettségizni, sőt egy évig még egyetemre is járhattam − nem az én hibám hogy abba kellett hagyni, hát Bata mellett nem vót nekem időm erre, meg mellette mindig etettek Moszkvával is, a Vorosilov Akadémiával -mindegy, nem ezt akarom most mondani, hanem hogy én elégedett vagyok!

A feleségem piszkál is ezer, sokszor szóvá teszi, hogy

− Te olyan elégedett vagy! Te MINDENNEL elégedett vagy!

Hát hogyne lennék elégedett, amikor gyerekkoromba két kiló fával, három kiló szénnel tüzeltünk egy egész téli héten keresztül − hát én ahhoz viszonyítok! Hogyne lennék elégedett, amikor most nem krézlit kell ennem, hanem ehetek azt amihez csak kedvem van! Elég szépen meg is híztam, elég nagy a hasam, túl nagy is, nagyobb is mint amilyennek kellene lenni neki − hát mér ne lennék én elégedett?!

Na, szóval arról van szó, hogy az igenis megvan, ami egy embernek kell, vagy hát egy családnak, ami nekünk az életszínvonal tartásához szükséges, azt én meg tudom teremteni − nem a nyugdíjamból! hanem a munkámból most is! de azt viszont SZÍVESEN csinálom! És hogyha kell, akkor még akár hetvenöt éves koromig is ÖRÖMMEL fogom csinálni, mer szerencsére egyelőre a kondícióm az megvan hozzá, és kérik is hogy menjek, sőt követelik − úgyhogy ez se panasz! Mer elégedett vagyok evvel is! És amikor mérges vagyok, és odavágom nekik, hogy „itthagylak a FRANCBA benneteket, nem kínlódok itt

tovább, elmegyek!”, azt se úgy kell érteni, mer én evvel nem azt akarom kifejezni, hanem ez csak olyan − mindegy, szóval nem ez az érdekes!

És jó, hát tartani tudjuk ezt a mostani életszínvonalat − nade ugye nem lehet egyszerűen csak azt a régi keretet venni, hanem − és ebbe van mindig vitám a feleségemmel − persze hogy javítani is kellene, még előbbre jutni, ez is igaz! És nem is arról van szó, hogy énbennem nincsen ambíció, hát hogyne vóna! Csak viszont −

Csak viszont én nem hiszem hogy az lenne az életcélom, hogy DÚSKÁLJUNK a földi javakba! Mer ez engem nem érdekel! Hát én harácsolni sose akartam! Ha azt akartam vóna: hát például kaphattam vóna még 45-be Budaörsön egy nagyon szép házat, gyümölcsössel, szőlővel, mindennel, INGYÉR − és nem kellett, nem fogadtam el! Mer aszondtam: ezer nem én dogoztam meg, és lehet hogy nem is lenne időm ezt a gyümölcsöst ápolni, munkálni − megkapta akkor egyik katonám, a Nyóc kerületi Pártbizottságon dogozott akkor még az is, most nyugdíjas már, mint századost szerelték le, és kérem szépen ötvenezer forintot termel ki az őszibarackosból, azmellett még megvan arbora is, nagyon jó bora − a Kossá Pistával nagyon sokat jártunk ki hozzá egy időbe, nagyon kiváló finom bora termett ott!

Vagy a másik: vehettem vóna a Balatonnál egy nagyon szép kis telket, HÁROMEZER forintér, hát majnem ajándékba kínálták, pont egy nagyon jó barátomé, a Grega egyetemi tanáré mellett, kínálták, hívtak, agitáltak − és én nem törtem magam ezer se, ez se kellett! Mer valahogy úgy vótam vele, hogy hát − nem ez az én utam! Nem ez kell az én boldogságomhoz!

Na a feleségem oda is veti, valahányszor ez a telekdolog szóba jön, hogy én megbolondultam. Pedig nincs igaza, állítom hogy nincs igaza! Mer gondolkodjunk egy kicsit! Mi kell az elégedett élethez? Kiegyensúlyozottság. Nem azt mondom hogy problémátlanság, vagy hogy gondtalanság, nem, mer arra nem vágyok! Hát én épp hogy mindenből gondot csinálok magamnak, örökké problémázok − és AKAROK is mindenből gondot csinálni, amíg csak élek! KIEGYENSÚLYOZOTTSÁG kell, szóval az, hogy az ember a problémákat nem elhessegesse magától, hanem megoldani próbálja, és egyensúlyba tudja hozni itt belül! És ehhez meg nem gondolom hogy balatoni telek kellene! Mer ez a kiegyensúlyozottság énnekem anélkül

is megvan − és ezer mondom hogy ELÉGEDETT VAGYOK!

Magyar Népköztársaság Érdemérem arany fokozat − Kiváló Szolgálatér Érdemérem − Magyar Népköztársaság Érdemrend IV. fokozat, meg itt az V. fokozat is −

Ez itten egy nagyon szép kitüntetés, ezt még 1932-be kaptam mint kárpitos-inas, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamarától. Ez meg tán a legszebb mind között, a Budapesti Kárpitos Ipartestület kitüntetése − ez MŰVÉSZI, ez GYÖNYÖRŰ, el ÁJULTAM mikor először megláttam! Hátul bele van vésve a nevem is, „Fáber Istvánnak”. Ilyen szép domborműves kitüntetéseket máma már nem csinálnak, mostanába már nem is lehet ilyet látni. Mikor a kárpitos-tanoncok budapesti versenyén első lettem, akkor kaptam ezt.

Ezek már későbbiek. Fölszabadulási Jubileumi Emlékérem, 1970-be kaptam. Ezt meg a tanácsi munkámér. Ez meg egy egész új kitüntetés, az a neve hogy „Budapestért”, most két éve kaptam. Ez megin Emháesz, „a hazafias honvédelmi nevelés terén kifejtett kimagasló tevékenységéért, 1975”. Meg egy nagyon szép Leninplakett, az oktatás terén végzett munkámér, ez is két éves, vagy három? „Érdemes munkás” − ezt arra kaptam, hogy tavaly játszóteret építettünk itt az Egy kerületbe társadalmi munkába, és én szerveztem meg, én hoztam a munkásokat is, az anyagot is, minden − Ez mi a szakramentum? Egy „Kiváló”-izé ez is, ebből is van egy ládával! A fene se tudja már mindet! Meg ez a rengeteg emléklap, ki lehetne velük tapétázni a lakást −

− Nem becsülöm le őket, de hát tényleg annyi sok van

− és az ember jó hogyha vigyáz egy kicsikét, nehogy beképzelt legyen −

(1981)

# A PÁRT FOGLYA VOLTAM

„Mi, kommunisták, különös emberek vagyunk.” *(Joszif Viszarionovics Sztálin)*

49-ben Vácon, még mielőtt átvittek a Gyűjtőbe hogy belekeverjenek a Rajk-ügybe, megjelent egyik nap a Szűcs Ernő, a Péter Gábor akkori első helyettese. És magához hívatott az egyik kihallgatószobába.

Bevezetnek. Azt mondja a Szűcs:

− Na Demény, hát így állunk? Ugyanolyan ruhában van, mint amilyenben együtt sétáltunk Szegeden!

Igen, hát darócruha volt rajtam, mint amikor együtt ültünk a Szűcs Ernővel a Horthy-börtönben.

− Így van − mondom neki. − Akkor még maga is ilyenben járt; de most már jobb ruhája van, látom! − hát ezredesi egyenruhában volt a Szűcs.

− No − azt mondja −, tudja már hogy miért van letartóztatva?

− Nem − mondom −, még mindig nem tudom, pedig már négy éve vagyok benn.

− Majd akkor én megmondom magának − azt mondja a Szűcs Ernő. − Emlékszik, amikor egyszer a szegedi börtönben Rákosi elvtárs bement a maga cellájába a kibliért, és azt kérdezte magától, hogy „nem zavarja Demény, hogy éppen a 13-as számú zárkában ül?” És erre maga azt felelte, hogy „nem zavar, mert a kommunista párttagkönyvem is éppen 13-as!”

Persze hogy emlékeztem rá: így történt. Hozzáteszem, hogy lehetett még rajtam kívül másnak is 13-as számú tagkönyve. Mert én a katonacsoportban voltam 13-as számú tag, de volt még rajtunk kívül városi csoport is, meg vidékiek, meg nem tudom mi még, akiknél ugyanígy I-nél kezdődött a számozás, szóval ez egy elég zavaros kérdés − de a lényeg az, hogy az én 13-as sorszámom sokkal alacsonyabb volt a Rákosiénál. Mert ő nálam KÉSŐBB lépett be a pártba.

− Na látja − azt mondja a Szűcs Ernő −, hát ezért ül maga!

Hangsúlyozom: én nem állítom, hogy Szűcs Ernőnek igaza volt. Mert lehetett a Rákosinak ezen kívül még egy tucat oka, hogy engem

eltüntessen. De azért lehet, hogy ennek is volt valamekkora szerepe. És jellemző történet − ezért mondtam el.

− Na hát ezért van itt maga! − azt mondja a Szűcs Ernő. − De én most magát szabadlábra helyezem, és mehet haza.

Persze nem mentem haza. Hanem csak áthelyeztek egy másik börtönbe, és kezdődött az új felvonás, a kísérlet, hogy belemártsanak a Rajk-perbe. Ó, nagyon sokáig nem mentem még haza!

De a Szűcs Ernőt túléltem − hát nagyon sokkal túléltem. Ő még végigcsinálta a Rajk-pert, meg még utána is ott volt egy darabig a Péter Gábor mellett − aztán valahogy elszánta magát, és írt egy levelet Berijának. Hogy ez talán még sincsen egészen rendjén, hogy ennyi régi kommunistát pusztítanak el a Rákosiék, a párt legjobb harcosait mind, sorra − szóval végül is egy becsületes kommunista volt a Szűcs Ernő, aki nem tudta már lenyelni, ami itt ment. De hát ez egy naivitás volt, a Berijának írni! Eljutott a levél a Berijához, Berija elolvasta − és azonnal telefonált a Rákosinak. Debrecenben fogták le a Szűcs Ernőt, felhozták az Andrássy útra, ott foglalkoztak vele a Péter Gábor emberei − hát ezek ismert dolgok ma már, még az is hogy név szerint kik verték. A Rákosi közben telefonált a Péter Gábornak:

− Még él?

− Azonnal megnézem!

Beszólt akkor a vallatószobába a Péter Gábor:

− Még él? Mert a Rákosi elvtárs érdeklődik − Szóval ott verték agyon az Andrássy út 60-ban, szabályosan agyonverték a Szűcs Ernőt. Utána meg még az öccsét is, a Szűcs Miklóst. Az Ernő a legjobb barátja volt a Rákosinak, tíz évet kapott a Horthy-időkben szervezkedésért, együtt ültünk Szegeden, Szűcs Ernő, Rákosi, én, együtt sétáltunk minden nap −

Engem nagyon korán lefogtak. Mindjárt a legelején: 45 február 13-án. Pest akkorra már felszabadult, de Budán még ropogtak a fegyverek − én pedig már fogoly voltam.

Csak nagyon röviden mondom el a legfontosabb előzményeket, csak azokat a tényeket említve, amelyek a későbbiek megértéséhez mindenképpen szükségesek. 44 végéig érdemes visszalapozni a történetben.

44 utolsó hónapjaiban nagyon megélénkült a magyarországi kommunisták tevékenysége. Októberben, amikor a nyilasok hatalomra

kerültek, kiadtuk a plakátjainkat, röplapjainkat, „Általános sztrájk, áruló aki még dolgozik! „ − ezek a kiáltványaink már a hatalomátvétel napján az utcán voltak. Közvetlen hatásuk ugyan nem nagyon volt, néhány kisebb üzem leállt, érdekes módon például a Sertésvágóhíd − de legalább jelezni tudtuk ilyen módon is a jelenlétünket. Megjelent egy nyolcoldalas kiáltványunk is, amelyben összefoglaltuk az álláspontunkat és célkitűzéseinket: köztársasági államforma, azonnali fegyverszünet és béke, szovjetbarátság, és így tovább − nem emlékszem már hogy hogyan írtuk alá, lehet hogy „a szocialisták”, vagy valahogy így, de utána lehet nézni, hiszen ez a fontos dokumentum fennmaradt, az archívumokban megtalálható. De az bizonyos, hogy a következő röplapunkon, amely a közalkalmazottaknak szólt, felszólítottuk őket, hogy ne hajtsák végre a törvénytelen nyilas banda parancsait, és biztosítottuk őket, hogy ilyen esetben a szocialista fordulat után mentesülni fognak a felelősségrevonás alól − ezen a kiáltványon már egy olyan aláírás szerepelt, hogy „a Kommunisták Magyarországi Pártja”. Tehát nem „Magyar Kommunista Párt”, hanem a régi nevünkön − hát más kommunista csoport vagy párt működéséről mi akkor nem is tudtunk!

A közvetlen eredmények csekély volta ellenére annyi értelmük mindenképpen volt ezeknek az akcióknak, hogy a nyilasokat provokáltuk, pukkasztottuk velük: fel kellett fogniuk, hogy mellettük azért még léteznek baloldali erők is, kommunisták. És ugyanígy a közvélemény, a magyar társadalom passzív rétegeinek a tájékoztatására és befolyásolására is jók voltak ezek a kiadványok. De volt egy olyan érdekes hatásuk is, hogy még októberben, egy Pénzes nevű emberünkön keresztül megkeresett minket a másik kommunista csoport: Raj-kék. Hogy ők is léteznek, már szeptember óta dolgoznak, úgy nevezik magukat hogy Magyar Kommunista Párt, és hogy a vezetőik szeretnének találkozni velünk, hogy összehangoljuk a további munkát.

Az első puhatolódzó találkozó a Szigony utcában jött létre, a Lencsések lakásán − akkor még nem úgy hívták őket, de ez egy külön történet −, a moszkvai irányítású csoportot Rajk László, Péter Gábor, Kovács István és Kiss Károly képviselte, a mi részünkről pedig a Klement Károly, a Drahos Lajos, a Gimes Endre − akkor még Gischitz, mert csak később magyarosított −, a Wei-singer Mihály, meg

talán még a Bors Frigyes volt ott.

Úgy döntöttünk, hogy az első találkozóra én még nem megyek el − egyelőre csak tájékozódunk.

A Rajkék álláspontja az volt, hogy ne forgácsoljuk szét az erőnket, ne legyen Magyarországon két külön vágányon futó kommunista párt, hanem egyesüljünk és dolgozzunk együtt. Ezzel nagyjából mi is egyetértettünk − jó, üljünk akkor össze, és beszéljük meg az egyesülés feltételeit!

Másodszor a Harminckettesek terén találkoztunk, a Viderjánék lakásán. Akkor már én mentem a Gischitz Endrével, őtőlük pedig a Rajk és a Péter Gábor jött el. Több órán át tárgyaltunk, megegyeztünk a kölcsönös közeledésben és a következő találkozóban.

A harmadik találkozón már módszeresen áttekintettük, hogy melyik csoportnak hol, mely üzemekben és szakszervezetekben van tömegbázisa, szervezete − ezzel egyben az is világossá vált, hogy mekkora fölényben vagyunk velük szemben −, és a most már közös szervezetünket átszerveztük három szakmai, iparági csoporttá.

November 6-án, a forradalom évfordulójának előestéjén találkoztunk újra. A tanácskozás helyét most is mi határoztuk meg: egy fényképészműhelyt a Nagymező utcában, a Kraici Kálmán sógorának a műtermét választottuk. Ott volt megint a Rajk, a Péter Gábor, a Kovács István, a Kiss Károly, és érdekes módon még egy Bartha nevű csepeli vasmunkás is − tőlünk pedig a Klement, a Weisinger, a Krajczi Kálmán, a Gischitz Endre, és én is. Mert Rajkék ragaszkodtak hozzá, hogy én is ott legyek. Álnéven szerepeltünk persze mindnyájan, az illegális mozgalmi nevünkön − én Molnár voltam. Ezen a találkozón aztán már végleges formában megtörtént a két csoport egyesülése. Megegyeztünk az összes részletkérdésben, és papírra tettük az egyezséget. A továbbiakban egyetlen egységes kommunista pártot alkotunk, a felszabadulás után azonnal összehívjuk a pártkongresszust − és így tovább. 44 novemberében jártunk, a szovjet hadsereg már Pest közelében, hát nem kellett hozzá látnoki tehetség, hogy már a közeli felszabadulásban gondolkodjunk.

Aztán a következő napon történt még egy találkozó. Kijött a Péter Gábor egy általam megadott címre, az Álmos vezér útra, ahol vagy negyven-ötven nagyüzemi munkás várt ránk, különböző pesti és Pest környéki gyárak kommunistáinak a képviselői, Ganz, Fogaskerék,

Csepel, több textilüzem, satöbbi − őelőttük ismertettük a Péter Gáborral az egyesülési okmányt. Ez az aktus volt kvázi a pecsét az egyesülésen.

Ez érdekes: eredetileg úgy volt, hogy a Kovács István is eljön − de ő végül nem mert bejönni, valahol a közelben megvárta a Péter Gábort. És a Péter Gábor is elég hamar otthagyott minket. Meg volt ijedve! Amikor a Kraici Kálmán kikísérte, neki mondta:

− Nem merek tovább maradni − azt mondja a Péter Gábor. − ENNYI ember! És csupa MUNKÁS!

Szóval hát ők nem nagyon voltak hozzászokva a munkás-szaghoz. Az ő társaságuk kispolgárokból állt, a skálájuk maximum a zsidó textilesig terjedt -már a nagyüzemi vasmunkások látványa megriasztotta őket!

Mi egy összekötő útján kapcsolatban voltunk a katonai mozgalom Tarcsay-féle szárnyával. Aztán már az egyesülés után, a Raj kéktói kaptunk jelzést egy másik katonai csoportról: a Rajk küldte hozzám a Pálffyt. Az Uránia mozi előtt találkoztam vele, bemutatkozott, Pálfry György, én is bemutatkoztam az álnevemen, kezdtünk beszélgetni − és ő következetesen úgy szólított engem, hogy „Molnár elvtárs”.

− Jó − mondom a Pállfynak −, ez nagyon szép, hogy maga mint vezérkari százados csatlakozni akar az ellenálláshoz, és én tényleg nagyon tisztelem magát ezért a lépéséért. De azért ne szólítson *elvtársnak,* ez mégis túlzás!

− De hát − azt mondja − én TÉNYLEG „elvtárs” vagyok, kommunista!

így derült ki aztán, hogy az Egyesült Izzóban dolgozik, a zsidó felesége miatt le kellett szerelnie, már 42 óta a mozgalomban tevékenykedik, csakugyan kommunista --

Akkor mindjárt elvittem a Pálffyt egy találkozóra, hogy a két katonai csoportot összekapcsoljam. Előre kitanítottam:

− Be fogok mutatni magának egy másik katonatisztet, de ne mondja a nevét, az sem az igazi nevét fogja használni!

A Rókus kórház mellett volt a Szikszai vendéglő, ott várt ránk a Révay Kálmán − meglátják egymást:

− Szerbusz Gyuri!

− Szerbusz Kálmán!

Hát sokkal régebbről ismerték egymást, mint engem! De az egész

akkori illegalitásra nagyon jellemző volt ez az óvatos sötétben-tapogatódzás!

A katonákkal különösen nehéz volt bánni: mind ismerték egymást, persze fecsegtek egymásnak mindenről, nem tartották be a konspirációs szabályokat, nem is nagyon ismerték őket. És minden tekintetben nagyon naivak voltak. Katonai fölkelést akartak csinálni Magyarországon, most azonnal − nagyon becsületesen, csak éppen a realitások felmérése nélkül. Voltak egy páran, Tarcsayék, Kiss Jánosék, Pálffy − de komoly bázissal a hadseregben nem rendelkeztek. Azonkívül pedig: mit kezdjünk egy katonai akcióval, ha egyszer az oroszoknak nincs rá szükségük? Már Budapest határában voltak, ők maguk akarták elfoglalni Budapestet, nem átengedni magyar egységeknek! A mi katonáink tényleges célja az lett volna, hogy az összeomlásból egy szovjetbarát, de

MAGYAR NEMZETI államot hozzanak ki − ez a gondolat pedig nem lehetett reális része sem a szovjet katonai felvonulási tervnek, sem pedig általában a sztálinizmus egészének. Némileg a varsói felkelés esetével rokon ez a történet − ma persze eléggé más beállításban tárgyalja a hivatalos irodalom, pedig a lényege ugyanaz volt. Mi azért persze próbáltunk ilyen irányban is dolgozni, még ha sejtettük is a számunkra kedvezőtlen összefüggéseket − készüljünk fel minden lehetőségre!

Hát ilyesmikkel töltöttük az utolsó hónapokat.

A katonák aztán lebuktak − nem mondhatnám hogy „véletlenül”, mert elég egyértelműen a konspirációs hozzánemértésük okozta a kudarcot. Én is ott voltam, együtt indultunk a Tarcsayhoz, ott volt a lakása az Andrássy úton az Operánál; a Boldizsár Iván kiszállt a kocsiból, de nekem gyanús volt az egész, maradtam, köröztünk tovább; a Boldizsár fölszaladt a lakásra, ahol már a Gestapo fogadta − én a kötelező óvatosságot betartva nehézség nélkül megmenekültem.

A Rajkékkal továbbra is kapcsolatban maradtunk. Akkoriban csinálták ők az illegális Szabad Népet, összesen három számot tudtak összehozni − az első kettőnek a terjesztésében mi is résztvettünk. December elején viszont lebukott a Rajk is. Ugyancsak konspirációs hibák miatt. És ugyanakkor beállt egy furcsa fordulat a két csoport kapcsolatában, amit akkor nem is nagyon értettünk: az utolsó találkozásokon, úgy december vége felé már nagyon hűvös volt a

hangnem a Kovács Istvánék részéről.

Hogy mi állt ennek a fordulatnak a hátterében, azt csak két évtizeddel később tudtam meg − éppen a Kossá Istvántól. Aki 44 decemberéig Moszkvában élt, és jelen volt a Rákosi, a Farkas és a Gerő egyik beszélgetésén. Ahol is arról volt szó, hogy „a Deményt meg kell semmisíteni”. Lehetőleg nem éppen fizikailag, de mindenképpen lehetetlenné kell tenni. És ezt mint üzenetet is rábízta a Kossára Rákosi − Kossá decemberben hazajött Budapestre, és átadta a Kovács Istvánnak és a Péter Gábornak a Rákosi ilyen értelmű üzenetét. A Péter Gáborék nagy csodálkozással hallgatták a Kossát − hát most nemrégen kötöttünk egyezséget a Deménnyel! De aztán belenyugodtak a parancsba, és aszerint is viselkedtek.

December végén kezdtük észrevenni, hogy a kapcsolatunk kihűlt. És a Kovács István a decemberi Szabad Népben − Rajk akkor már letartóztatásban volt − megjelentette a két kommunista csoport egyesülésének dokumentumát − meghamisítva. Nem a tényleges megállapodást közölte, hanem kihagyott belőle, és beleszerkesztett új passzusokat − persze a mi hátrányunkra. Hogy a felszabadulás után nem vehetnek részt a pártmunkában olyanok, akik az itthoni politikai életben exponálták magukat − meg hasonló badarságok álltak ebben a hamis dokumentumban.

Akkor én nem tulajdonítottam döntő jelentőséget az esetnek, hiszen megvolt az eredeti dokumentum, később majd könnyűszerrel tisztázhatjuk a kérdést, és mi úgysem engedünk, hiszen az erőviszonyok bőségesen nekünk kedveznek −

Sokkal később a Rajk Júliától tudtam meg, hogy ez a hamisított dokumentum a Kovács István keze munkája volt.

Január végén azért találkoztam még egyszer a Péter Gáborral, de csak kutyafuttában tudtunk beszélgetni. Annyira erős volt már a bombázás és a géppuskatűz, hogy érdemi tárgyalásra egyszerűen nem volt mód.

A Szondy utcában húztam meg magamat a feleségemmel együtt az utolsó napokban, a Rassay vejének a házában − kapcsolatban volt ő is az ellenállással, és nagyon előzékenyen a rendelkezésemre bocsájtotta az egész házat, de hát mozgalmi munkáról abban a katonai helyzetben nemigen lehetett szó. Ott a Szondy utcában ért a felszabadulás is, január legvégén, február legelején. Akkor azonnal kimentem Zuglóba,

ahol a saját illegális lakásom volt, és ahol az Ék Sándor húgát, a Leich Bözsit bújtattuk, meg a gettóból kihozott anyját − hamarosan be is állított az Ék Sándor, már új minőségében, mint a párt Propaganda Osztályának a megbízottja, és vele Gromov őrnagy.

− Kérlek − azt mondja az Ék Sándor −, segíts nekünk! Kezdjük a propagandamunkát, és nagyon kell a segítség − −

Hát szóval: felszabadultunk. Kezdődnek a hétköznapok, előttünk a tengernyi munka −

Pestújhelyen voltam épp, egy barátomnál szálltam meg, Réti Sándor rendőrkapitánynál, azzal voltam elfoglalva, hogy szerveztem az első mozielőadást a felszabadult Pestújhelyen − egyik nap beállít a Péter Gábor. Kocsival − már volt kocsija. Ez volt február 13-án.

− Kérlek − azt mondja −, megérkezett a Gerő, és akar veled beszélni!

− Tudom − mondom −, már fel is vettem vele a kapcsolatot, üzentem neki, és holnap bemegyek hozzá.

Ismertem Gerőt, régtől már, még Bécsből − amikor Bécsben voltam, egy sezlonon aludtunk a Gerővel. Közvetlen, lezser kapcsolat volt ez, mert tekintélyben nem sokat jelentett nekem a Gerő − ezt tudta ő is. De hát most érkezett Moszkvából: kíváncsi voltam, mindenképpen akartam találkozni vele.

− Nem − azt mondja a Péter Gábor −, ne holnap menj, gyere most azonnal. Beviszlek kocsin!

Beszálltunk a kocsiba − már ült benne egy fegyveres. De nekem nem tűnt fel ez sem különösebben: ugye Budán jóformán még folytak a harcok, elég zavaros a helyzet, biztonsági szempontok, meg mit tudom, én − Megyünk, bent vagyunk már a városban − azt mondja a Péter Gábor:

− Mielőtt a Gerőhöz mennénk, felugrunk hozzám. Elfoglaltuk a nyilasok házát, az Andrássy út 60-at, ott rendezkedtünk be, gyere, nézd meg!

Jó, nézzük meg! Bementünk az Andrássy út 60-ba, fel a Péter Gábor szobájába. Beült az íróasztala mögé, engem meg leültetett szembe.

− Nézd − azt mondja a Péter Gábor −, én tudom, hogy kettőnk közül te vagy az okosabb. De a ravaszabb én vagyok. Úgyhogy − azt mondja − én most téged szépen itt tartalak!

– Hogyhogy itt tartasz? – mondom. – Miért? És milyen címen?

– Olyan címen – azt mondja –, hogy letartóztatlak!

– De mi az hogy letartóztatsz?!

– Jó, jó – azt mondja –, hát nem „letartóztatlak”, ez nem jó szó, csak fogva tartalak, ha így jobban tetszik. És ne nyugtalankodj. Te most a párt foglya vagy.

– De én ezt nem fogadom el! Magyarázatot kérek!

– Ne kérdezz semmit – azt mondja a Péter Gábor –, most úgysem válaszolok. Majd később beszélgetünk.

Nem értettem az egészből semmit. Még annyira naiv voltam, hogy egyszerűen NEM HITTEM EL, hogy ez lehetséges! Amikor pár hónapja megegyeztünk, mindkét részről aláírtuk a megállapodást, hogy ugyanabban a központi bizottságban vagyunk, Péter Gábor, én,

Rajk, a többiek, és akkor most – – Én KÉPTELEN

voltam elképzelni, hogy ilyesmi megtörténhet!

Betettek akkor egy úgynevezett C-csoportba. Furcsa helyzet volt ez: tulajdonképpen együtt voltam a Péter Gábor nyomozóival, ugyanott aludtam ahol ők, velük együtt ebédeltem-vacsoráztam – csak éppen nem mehettem el, mert fogoly voltam.

Pár nap múlva megkérdezték, hogy van-e kedvem szemináriumot tartani a nyomozóknak. Persze hogy van, miért ne! Az is jobb mint a tétlenség! És attól kezdve esténként két-három csoportban politikai szemináriumokat tartottam, rendőrtiszteknek – én, mint politikai fogoly! Heteken keresztül!

Moldova megírta ezt az egész képtelen helyzetet az *Elbocsájtott légió* című könyvében. De biztosan van rajta kívül más élő tanú is még. Kevéssel a halála előtt meglátogatott a lakásomon a Fehér Lajos – ő azt hitte, nem találkoztunk még; beszélgetés közben mondom neki: „Mi már ebédeltünk együtt.” Nagyon meg volt lepve: „Hol?? Mikor??” „Az Andrassy út 60-ban. Maga Péter Gábor első helyettese volt akkoriban, én pedig fogoly – de azért akkor még egy asztalnál ettünk.”

Hát így kezdődött a fogságom – szemináriumi előadásokkal. Ez így ment egy darabig – aztán elkészült a pince, a híres Andrássy úti pincerendszer, és levittek engem is. Vége volt a szemináriumnak.

A Gerő Ernőt pedig persze soha többé nem láttam.

Az Andrássy úti pince kezdetben három helyiségből állt. Középen

volt egy kis előrész, ott voltam én is. Fekvőhely nem volt benne, nem is fért volna el, csak egy kis dobogó volt, azon, egy pokrócon feküdtünk négyen kommunisták: a Dobó, a Dancza, a Skolnyik, meg én.

A Skolnyikról röviden: 42-ben ő volt az itthoni illegális kommunista párt első titkára. Eredetileg a cseh mozgalomban dolgozott, onnan került Moszkvába. Moszkvából küldték Budapestre − elsőnek őt, második volt Schönherz, harmadik a Szekeres. Mind a háromnak az volt az utasítása, hogy az itthoniak közül senkivel nem kell felvenniük a kapcsolatot, hanem építsék ki nélkülünk a pártot. Hát persze légüres térbe kerültek, tehetetlenek voltak, úgyhogy végül mégis felvették a kontaktust a Rózsa Ferenccel, és rajta keresztül másokkal is − hosszú történet, nem részletezem. A lényeg, hogy most itt volt ő is, és egy pokrócon feküdtünk.

A mi kis előterünkből nyílott egy kisebb szoba, amely elegendő lett volna mondjuk tíz-tizenkét embernek − ott voltak körülbelül nyolcvanan. Köztük például Szabó Pál, az író. Akinek annyi volt a bűne, hogy igazoltatáskor felmutatott egy igazolványt, amelyet a Bimbó úti ellenállási csoporttól kapott − tehát hogy egy a németekkel és a nyilasokkal szemben álló, de kvázi jobboldali társaság papírjával dicsekszik. Én írtam aztán a Darvasnak egy cédulát, hogy itt van a Szabó Pál, próbáljon csinálni valamit az érdekében − egy rendőrrel sikerült is kijuttatni az üzenetet, be is jött a Darvas, és valahogy kivitte a Szabó Pált. − Volt aztán ott még egy sor baloldali, akik a háború vége felé maguk próbáltak kommunista pártot alakítani, meg volt egy csomó horthysta detektív, besúgó, házmester, ilyesmik − teljesen vegyesen.

Volt aztán még jobbra is egy kicsit nagyobb szoba, az talán ha húsz embernek elég lett volna − ott lehettek vagy százhúszan, rettenetes zsúfoltságban. Főleg nyilasok, vagy akiket valaki annak mondott. Egy csomó gazember, közönséges gyilkos, de velük együtt nagyon sok ártatlan, rendes ember is − akkoriban ha valaki bemondott egy nevet, az illetőt már hozták is ide. Mondjuk ilyesmikkel, hogy átvett valamit megőrzésre, és nem adta vissza − egyből lefogták és itt találta magát. Egészen durva esetek is előfordultak. Behoztak például egy nőt, aki állítólag a Corvin Áruház nyilas megbízottja lett volna, vezetik be, már szörnyen megkínozva, de csak ütik tovább −

– Mégis – mondom ott az egyiknek –, hát egy nő! Hát mért csináljátok ezt?

– Muszáj hogy valljon! – azt mondja a Péter Gábor embere, valami újdonsült tiszt.

– Hogyhogy „muszáj”, hát ha egyszer –

– Igen – azt mondja –, de van neki egy príma lakása! És az nekem kell!

Nem mondom hogy ez jellemző volt vagy általános, de elvétve azért előfordult. És hozzá kell tennem, hogy akit így ártatlanul megvádoltak és behoztak, azért az általában hamarosan szabadlábra került – de hát szóval ez így sem volt egy helyes eljárás. Az, hogy a nyilasokat így összefogdosták, az rendben is lenne, ezt egy pillanatig nem helytelenítettem. De azért talán még azokat sem kellett volna ilyen embertelen körülményeknek kitenni. És ami nagyon fájó volt, és ami mindenképpen elkerülhető lett volna: hát azért egy Szabó Pált, egy Skolnyik Józsefet már mégsem kellett volna a nyilasok közé tenni, és ugyanúgy bánni velük! Beleértve magamat is. Ez semmiképpen nem volt egy méltó eljárás velünk!

Előtér, jobbra-balra egy-egy terem – ezen kívül velünk szemben volt még egy jókora szemétdomb, amit a nyilasok összehordott kiadványaiból csináltak, ezen is feküdtek még vagy húszan-harmincan. És hát mindenütt nők-férfiak vegyesen. Vécé egyetlen egy sem volt. A rabokkal ásattak ott lenn a pincében egy latrinát, egy gödröt, oda jártunk, felváltva nők és férfiak, vagy amikor ezt már képtelenség volt beosztani, akkor együtt. Ott közvetlenül az orrunk előtt gyűlt a vizelet és a széklet a gödörbe, meg hát a gödör mellé is, mert ez a kétszáz-kétszázötven ember nem fért mind a gödörhöz, próbálták utólag valahogy a gödörbe söpörni, nem sok eredménnyel – hát őrült büdösség volt az egész pincében. Mosakodási lehetőség eleinte egyáltalán nem volt. Később csináltak egy mosdóhelyiséget, ami egyben mosoda is volt, oda jártunk ki aztán arcot-kezet mosni, de törölköző már nem volt – így éltünk heteken keresztül. Közben folyamatosan fejlesztették tovább a pincerendszert, építették már a normálisabb zárkákat is, de a forgalom nagy volt, egyelőre maradtak a nagy pincetermek is. Innen osztották el az embereket más börtönökbe, folyamatosan indultak a szállítmányok – de ugyanúgy állandóan jöttek be az új letartóztatottak is.

Hát így éltünk az Andrássy út 60-ban, így teltek egymás után a hetek.

Közben én befejeztem egy könyvet is, ott, az Andrássy úti pincében. Egy filozófiatörténet volt ez, egy szemináriumi jegyzet munkásoknak, már korábban megírtam a nagyobb részét, a háború végén a soproni nyomdába küldtük le, mert Pesten már lehetetlen volt kiszedni a bombázások miatt − most egyszercsak beállított a Schaffer Rózsi ennek a könyvnek a kefelevonatával. Ott lenn a pincében szépen megcsináltam a korrektúrát, és írtam a könyvhöz egy előszót. Mikor kész voltam, vitték vissza Sopronba − és meg is jelent a könyvem az előszóval! Hagyták hogy kijöjjön, a nevemmel! El is adták, el is fogyott! Miközben én ültem tovább az Andrássy út 60 pincéjében! Nem aktuális már a könyv, hiszen az akkori viszonyokhoz és igényekhez szabott egyszerű munka volt ez csak, manapság már sokkal többet tudnak az olvasók a filozófia történetéről − csak mint érdekességet említettem, mint a groteszk helyzetemre jellemző dolgot.

Hetek óta ülök már a pincében − amikor egyszer jön a Morvái őrnagy. Régebbről ismertem, lakatos volt, az egyik zuglói gyárban dolgozott, régi kommunista, nagyon rendes ember. Azt mondja nekem:

− Demény elvtárs, nem akar hazamenni, fehérneműt váltani, tiszta ruhát felvenni?

− De − mondom −, akarok!

A Mogyoródi úton volt a lakásom − elkísért a Morvái őrnagy a Bosnyák térig, ott azt mondta:

− Most menjen szépen haza, holnap reggel nyolckor itt találkozunk!

Hazamentem, megfürödtem, otthon aludtam − a feleségem nem volt otthon, kinn volt éppen Pestújhelyen, csak az Ék Sándorné volt a lakásban. Reggel ruhát váltottam − nyolckor ott voltam a Bosnyák téren. Jött a Morvái őrnagy, és mentünk be. − Ugyanúgy meg is szökhettem volna, elmehettem volna bárhová!

Elmúlik megint két hét, megint jön a Morvái:

− Akar hazamenni Demény elvtárs?

− Akarok!

Kimentünk együtt, a Bosnyák téren megint:

− Reggel itt találkozunk!

Hazamentem − akkor ott volt a feleségem és a lányom is.

Megvacsoráztam, tisztálkodtam, aludtam − reggel nyolckor ott vagyok a Bosnyák téren: nincs sehol a Morvái!

Vártam egy ideig, aztán fogtam magam, besétáltam szépen az Andrássy útra. A Köröndön még vettem magamnak egy újságot, aztán jelentkeztem a kapuőrnél.

− Ide nem lehet bejönni! − azt mondja a katona.

− Na − mondom neki −, csak telefonáljon föl a Péter Gábornak, hogy itt van a Demény!

Fölszólt a Péter Gábornak − persze hogy azonnal beengedtek. Mentem vissza a helyemre, újságot olvasni.

Hát valószínűleg azt akarták, hogy szökjek meg. És ezzel kompromittáljam magamat, meg a mozgalomnak az egész itthoni szárnyát. Ahogy aztán később a kisgazdákkal is csinálták! Amikor a Nagy Ferencnek maga a Farkas Mihály tanácsolta, hogy maradjon kinn Svájcban − ez ma már közismert kulcsmozzanata a Kisgazda Párt felszámolásának. Ezt nekem később el is árulta a Szabeczky rendőrtanácsos, aki aztán később főbelőtte magát, ő el is fecsegte nekem, hogy ez volt a hátsó szándékuk − de hát nem kellett nekem ehhez a Szabeczky, rájöttem erre én magamtól is.

Olyan is előfordult, hogy a Morvái felhozott a kapuig, kisétáltam, átmentem az utca túlsó oldalára, ott volt egy étkezde, ettem valamit, mentem vissza − de aztán ezt sem nagyon forszíroztam már később, mert rájöttem a szándékukra: esetleg le akarnak lőni, „szökés közben", vagy valami hasonló. Úgyhogy ezek a kirándulások aztán abba is maradtak.

Egy idő után áttettek engem is kiszárkába. Ez magánzárka volt: körülbelül kétszer három méter alapterület, benne egy priccs, két pokróc, és kész − de még mindig nem a legrosszabb helyzet, mert könyveket kaptam és dohányozhattam. Itt is eltöltöttem néhány hetet.

De még itt is: időnként felvittek a Péter Gáborhoz, beszélgetni. Szabályosan felvezettek, egy rendőr jött értem, felkísért az első emeletre a Péter Gábor szobájába − a végén meg vissza le a zárkámba. Nem kihallgatások voltak ezek, mert engem egyetlen egyszer sem hallgattak ki, jegyzőkönyv soha nem készült − pusztán csak beszélgettünk. Általában még egy-két tiszt jelenlétében, de néha csak kettesben. És hozzáteszem, hogy ezeknek a találkozásoknak a során soha nem vettem észre, hogy idegenül vagy hűvösen bánt volna velem

a Péter Gábor! Mindenkor tegeződve, barátságosan, szinte baráti hangnemben beszélt hozzám!

45 május elsején is felvezettek.

− Gyere − azt mondja a Péter Gábor −, hát a május elsejei felvonulást végig kell nézned! Mégsem lehet, hogy te ne lásd az első szabad május elsejét! Gyere ide az ablakhoz − azt mondja −, nekem most el kell mennem, de te maradj itt és nézd végig!

Az első szabad május elseje − Fura helyzet: Hányszor álmodtam én erről! És most láthattam, végignézhettem, a Péter Gábor elsőemeleti ablakából: itt hömpölyög alattam az ünnepi felvonulás az Andrássy úton, szinte én is részt vehetek benne − csak éppen utána visszavisznek a pincébe, magánzárkába −

45 augusztus elején egyik nap, pontosan éjfélkor jönnek értem. Visznek fel a pincéből, és beültetnek egy kocsiba − a Péter Gábor mellé. A Csillag százados vezette a kocsit − ki az épületből, ki a Hősök terére. Ott megállunk.

Azt mondja a Péter Gábor:

− Szállj ki!

− Miért? − mondom. − Le akartok…?

− Majd meglátod. Szállj ki!

Ugye 45-ben voltunk még, sötét éjszaka, a környék néptelen, kihalt − persze hogy azt gondoltam, hogy ezek most engem itt −

Kiszálltam. Kiszállt a Péter Gábor is.

Megérkezik mellénk egy másik kocsi. Péter Gábor odamegy, beszél valamit az utasával. Aztán visszaül a kocsijába,

− Te maradj itt! − mondja nekem, és elhajtanak.

Ott állok a sötétben.

Akkor kiszáll az újonnan jött kocsiból egy szovjet tiszt. Odalép mellém, és mutatja, hogy szálljak be a kocsijukba.

Beszálltam.

A Vilma királynő útra mentünk, a mostani Gorkij fasorra, egy villába − a volt kereskedelmi miniszternek, Szterényinek a villája volt ez, nagyon jóképű épület, ott rendezkedtek be az oroszok. Magyarázat semmi − otttartottak.

Nem emlékszem a pontos dátumra, de azt tudom, hogy épp a japán fegyverletétel napján volt ez, mert másnap hozták be a japán diplomatákat a követségről. Utánam aztán még megérkezett egy pár

elvtársam is, a Dobó, meg a Skolnyik, kommunisták, meg a Dancza, mondjuk hát az is kommunista, de egy elég zavaros figura, képviselő is volt Miskolcon − mindegy. Meg még szovjet tisztek voltak ott rajtunk kívül, akiket zabrálásért fogtak le − az egyik például szép kitüntetésekkel, mert Budapest felszabadítója volt mint bombázó tiszt, de aztán Pozsonyból egy rekvirált zongorát hozatott fel a pesti nőjének − szóval ilyenek. De ezeket aztán hamar elengedték, jöttek helyettük újak.

Elég jó dolgunk volt a Fasoron, és nagyon jó volt a koszt − káposztalevest kaptunk és hasonlókat, de ugyanúgy étkeztünk mint a szovjet tisztek, a szabadok! Nappal főleg kint voltunk a kertben, vagy elmentünk dolgozni egy kicsit, a Rottenbiller utcában építettünk valami garázst, nem volt különösebben megerőltető. De senki nem szólt hozzánk, semmiféle tájékoztatást nem kaptunk.

Pontosan harminc nap leteltével felvezettek egy emeleti szobába, egy szovjet tábornok elé. Benyúl a zsebébe, kiveszi a párttagkönyvét, és azt mondja:

− Zamercev vagyok. A tagkönyvem 1929, Ogyessza.

− Az enyém régebbi − mondom.

− Tudom − azt mondja. − Kivizsgáltuk az ügyedet. Tolmáccsal beszélgettünk persze, mert akkor én még csak pár szót tudtam oroszul.

− Kivizsgáltuk az ügyedet − azt mondja a tábornok −, és nem találtunk semmit, ami terhelő lenne rád nézve. Szabadlábra vagy helyezve. De még mielőtt hazamész, a Vorosilov elvtárs akar veled beszélni. Már küldtünk egy kocsit a lakásodra, hogy hozzanak be tiszta ruhát neked.

Átvezetnek egy másik szobába, ott várok pár percet − akkor behoznak egy fodrászt. Egy magyart − de az úgy reszketett mint a kocsonya, alig tudott beszélni.

− Nekem kell megborotválni magát − azt mondja −, meg rendbe kell hoznom a haját −

− Jó, csinálja. De mi baja van magának?

− Hát félek! Nem lesz itt nekem semmi bajom??

− Mi baja lenne? Hát maga mondta, hogy annyi a dolga, hogy engem −

− Igen − azt mondja −, de ez úgy volt, hogy itt a Damjanich utcában van az üzletem, és bejött két orosz katona, mindenkit

kizavartak, még a beszappanozott vendégemet is, lehúzták a redőnyt, és engem ide hoztak!

− Nyugodjon meg − mondom −, csak csinálja meg amit mondtak, utána elengedik!

El is engedték rendben, nem volt semmi probléma. Borotválás, hajvágás, fürdés, átöltözés, kölni, minden − közben már hallottam, ahogy az udvaron az autót begyújtották, hogy bármelyik pillanatban indulhassunk a Vorosilovhoz. De csak zörög lenn az autó, csak zörög, zörög − és mi nem indulunk.

Hát az történt, hogy a tolmács a beszélgetésünk után azonnal leadta a jelzést Péter Gábornak. A Péter Gábor meg azonnal szaladt a Rákosihoz. A Rákosi meg elszalajtotta a jakut feleségét a Vorosilovhoz. Hogy ne beszéljen velem a Vorosilov. Mert ha engem a Vorosilov ilyen módon rehabilitál, akkor bekövetkezik a pártszakadás. Vorosilov telefonált a Berijának, és a Berija azt mondta neki, hogy Magyarországon az történik, amit a Rákosiék mondanak. Kész! Mire engem megborotváltak és megnyírtak, ez mind lezajlott. Úgyhogy nem fogadott a Vorosilov mégsem.

Másnap az orosz fogház-őrmester szólított, hogy menjek vele.

− Szabadul! − azt mondja. − Eljöttek magáért a magyarok, hogy kocsival kivigyék!

A Csillag százados jött, megint ő vezette a kocsit. De géppisztoly volt nála. Az őrmesterem − és ez nagyon jellemző az oroszokra! − meglátja a géppisztolyt, azt mondja:

− Szabad embert nem viszünk fegyverrel! Menjen vissza, tegye le a fegyverét!

Hát vissza kellett menni a Csillag századosnak az Andrássy út 60-ba, le kellett tennie a géppisztolyt, és mégegyszer eljönni értem, fegyvertelenül!

Visszaadták minden holmimat − az egyik orosz őr közben elkérte a töltőtollamat, az őrmester észrevette, azonnal: − Visszaadni a töltőtollat! − ezt sem engedte! Ilyen szempontból eléggé tartották a fegyelmet − hát legalábbis ennél a belső szolgálatot teljesítő csoportnál.

Beültem a Csillag mellé, visszamentünk az Andrássy útra. Fel a Péter Gáborhoz. A Száberszky volt bent vele, közvetlen embere, tanácsosa. Azt mondja Péter Gábor:

− Tessék, itt van papír, tollad látom van −

− Mit akarsz még mindig velem − mondom neki −, hát már szabadlábra helyeztek!

− Igen − azt mondja −, ők szabadlábra helyeztek. És én is szabadlábra foglak helyezni, csak előbb írd le részletesen, hogy miminden történt veled az elmúlt hónap alatt a szovjeteknél!

Levittek egy zárkába, nekiláttam írni. Megírtam, hogy káposztalevest ettem a szovjet tisztekkel, hogy a tisztálkodás így volt, a séta úgy volt, a munka amúgy − hát persze hogy nem írtam semmi érdemlegeset. Mert ha valóban leírok mindent, akkor azt mondják, hogy árulkodtam a szovjet hatóságokra, és visszavágnak.

− Hát kérlek, ez nem elég! − azt mondja a Péter Gábor. − Ha nem vagy hajlandó együttműködni, akkor itt kell hogy tartsalak. Itt foglak tartani!

− Csinálj amit akarsz − mondom. − Én többet nem írok!

Állta a szavát: ott − tartott.

Egyik nap − még ez is 45-ben volt −: kivisznek kocsin a Hűvösvölgybe, a Vöröshadsereg útra. Elrekvirálták a Bilkei Pap orvosnak a villáját, mert a fia állítólag belekeveredett valami összeesküvésbe, gyönyörű villa az elmegyógyintézet után − és ott is berendeztek egy börtönt. Később ebben volt a Rajk is, Szakasits is, Tildy is − szóval a Péter Gábornak az extra börtöne lett ez. Hát a pince-rész olyan volt mint a többi akkori börtön, egy nagyon szűk kis zárkába tettek − de fenn tényleg pompás volt minden.

Pár nap múlva − épp a karácsony előtti napon − felvittek. Ott várt rám a Péter Gábor a hallban.

− Nézz körül! − azt mondja. − Ezt ÉN csináltam! − és ragyog.

Végigmutogatta az egész kacsalábon forgó kastélyt, minden csillog, tele minden szarvasagancsokkal −

− Na, mit szólsz hozzá?

− Hát, mit szóljak − mondom −, odalenn elég rondán néz ki, de itt fenn tényleg szép.

− Vacsoráztál? − azt kérdezi.

− Nem.

− Hogyhogy nem vacsoráztál?! Intézkedj − azt mondja a Csillag századosnak −, hozzatok hamar valami vacsorát!

Abban az időben gondolom még elég rossz lehetett a városban az

élelmezés − nekem hoztak egy hatalmas tálon sonkát, szalámit, felvágottakat, szardíniát. Szépen megvacsoráztam − ő nem éhes, nem eszik. Csak nézett, kivárta csendben amíg jóllaktam. Mikor megtöröltem a szájamat, benyúlt a zsebébe, kivette a levéltárcáját, azt mondta:

− Holnap díszelőadás lesz a Nemzetiben. Hoztam rá két jegyet. Neked egyet, meg a feleségednek.

És kitette a két jegyet az asztalra. Csak hallgattam egy darabig.

− Meggondoltátok magatokat? − mondom.

− Meg − azt mondja. − Rendben van minden.

− Hát − mondom −, akkor én most −

− Hazaviszlek kocsin. ÉN viszlek haza!

− Jó − mondom −, fel is jöhetsz, igyál meg nálunk egy feketét.

− Nem − azt mondja −, azt nem. Mert a Teri biztos haragszik rám.

− Miért haragudna? − mondom.

− Hát hogy ilyen sokáig itt tartottalak.

− Annál jobban fog örülni, hogy most kimegyek.

− Na jó, rendben − azt mondja a Péter Gábor −, menjünk. Ja, igaz is, előbb még itt ezt írd alá!

Benyúl megint a zsebébe, kivesz egy papírt, elém teszi. „Elismerem, hogy Schweinitzertől és Hain Pétertől információk fejében pénzt fogadtam el."

Szóval hát ez is csak beugratás volt.

− Úgyis tudod − mondom −, hogy én ezt nem írom alá.

− De ezt MUSZÁJ, ÉRTSD MEG − azt mondja −, hát ENGEM támadnak a Parlamentben, meg RÁKOSI elvtársat támadják miattad! A kisgazdák! Hogy mi van már veled, hogy én benn tartalak téged már majdnem egy esztendeje, pedig ehhez nincs jogom − ilyeneket! írd alá, mert ez a helyzet másképpen nem oldható meg!

− Nem − mondom −, én ezt akkor sem írom alá. Mert nem felel meg a valóságnak.

− Akkor itt maradsz!

− Akkor itt maradok − mondom.

− Rendben. Van valami kívánságod?

− Hát − mondom −, illene most már hogy adjatok egy télikabátot, mert decemberben járunk, odalenn elég hideg van.

Elküldött egy autót a lakásomra, elhozták a télikabátomat.

Megvárhattam a szarvasagancsos hallban. Megkaptam a télikabátot − mentem vissza a pincébe.

Még két napig voltam a gyönyörű budai villa ronda pincéjében − akkor átvittek megint az Andrássy útra. De már csak néhány napig maradtam ott is: vittek tovább a Markó utcába. Ott kaptam egy magánzárkát a második emeleten.

Mondhatom kellemes környezetben: jobbról a Kolozsváry-Borcsa Mihály volt a szomszédom, balról a Kassay-Schallmayer, Szálasi propagandaminisztere, a következő zárkában maga Szálasi Ferenc, velem szemben Reményi-Schneller Lajos − szóval szándékosan a legsúlyosabb nyilasok közé raktak.

A folyosón géppisztolyos őr. Odajön a zárkámhoz, látom: többször is benéz, aztán tovább − én nem láthatom jól a kukucskálón át az arcát, de ő engem tisztán láthatott. Jön megint, ott áll hosszan − egyszer hallom, súgva mondja:

− Hát ez SZÖRNYŰ − − Hogy ÉN őrzöm itt Demény elvtársat −

A hangjáról ismertem meg: Lencsés János esztergályos volt, régi kommunistánk. Erzsébeten dolgozott a fegyvergyárban, aztán bevonult katonának, és az én utasításomra átment a fronton a szovjet oldalra. Mielőtt átdobtuk, elkértem az iratait, hogy az illegalitásban más használhassa őket − így van máig is két Lencsés János, és két Lencsés család. Még a felszabadulás előtt visszajött Lencsés, ejtőernyővel dobták le a szovjetek − remek ember volt, okos és bátor munkás. Egyébként ő volt kiszemelve, hogy a felszabadulás után Budapest rendőrkapitánya legyen − de nem ő lett, mert a Péter Gábor felesége, a Simon Jolán annak idején segítette a Rákosit a börtönben, élelmet és könyveket hordott be neki, ezért aztán a Péter Gábor lett Budapest első rendőrkapitánya, a Lencsés János pedig fegyőr lett a Markóban, és engem őrzött −

Még az első Markó utcai napokban levittek az irodára − a vizsgálóbíró várt. De ez megint olyan furcsa volt: leültettek az előszobába az ügyvédek közé, és otthagytak, egyedül! Hogy várjak! Most mi van, sétáljak ki a kapun? Hülyeség: úgyis nyilván ott várnak az utcán a Péter Gábor emberei − maradtam. Ültem szépen, vártam a soromra. Végre aztán behívtak.

− Miért van itt? − azt kérdezi a vizsgálóbíró.

− Én nem tudom.

– De hát nálunk semmiféle irata nincs! Most én hogy emeljek vádat maga ellen?

– Hát – mondom – én igazán nem tudom. Ez a maga gondja, nem az enyém!

– Na de még egy kihallgatási jegyzőkönyve sincsen!

– Végtelenül sajnálom – mondom.

– Amikor idehozták, a rabszállító cédulája aljára írták ezt a pár sort, de ebből nem derül ki semmi. Nekem erről az egész ügyről fogalmam sincsen!

– Talán akkor nyomoztasson – mondom. – Én igazán nem segíthetek!

Visszavittek akkor.

És – hát nem történt semmi. Ültem a zárkámban, teltek a hetek, hónapok –

Ottfelejtettek.

Ez elég nehéz időszak volt. Nem is voltam még hozzászokva a magánzárkához, erősen megviselt, meg voltam zavarodva, az idő meg csak múlik, körülöttem a sok nyilas, kezdték már őket egymás után felakasztani – Elkezdtem akkor egy éhségsztrájkot. Aztán nem sokkal utána újra, egy másodikat. Ezt még az újságok is megírták, „Ismét éhségsztrájkol Demény a Markóban”. Akkor persze jöttek, hogy lebeszéljenek. Hogy ez mégsem helyes, hogy egy kommunista ilyesmit csináljon, a párttal szemben – Valahogy aztán el is fogadtam ezt az érvelést. Mondom: eléggé meg voltam zavarodva, nehezen tudtam tájékozódni akkor még –

Egy emlékezetes kis epizód a Markóból: Egyik nap nyílik a zárkám ajtaja – belép a fogházparancsnok.

– Demény – azt mondja –, itt vár kinn a Kassay-Schallmayer. Két óra múlva lesz az akasztása. Az az utolsó kívánsága, hogy magával beszélhessen.

Ismertem elég jól: kommunistának indult, tagja volt a Kassák-körnek is, együtt ültünk Szegeden. Zavarosfejű figura volt nagyon, kommunistából átment nyilasba, és a Szálasi propagandaminisztere lett – cifra egy életpálya. Most meg mindjárt kivégzik –

– Jöjjön be – mondom.

Bevezetik a cellámba, kezet akar fogni – hát nem fogtam vele kezet.

− Az a kívánságom − azt mondja −, hogy őrizze meg az utókornak az üzenetemet: én forradalmár voltam, és forradalmárként halok meg!

Most mit mondjak erre? Egy „forradalmárnak”! Aki a németek pénzén volt forradalmár, egy tömeggyilkos oldalán −

− Jó − mondom −, tudomásul vettem az üzenetét.

Hogy micsoda marhaságok juthatnak az eszébe valakinek, még közvetlenül a halála előtt is! Hogy majd én meséljem el könnyes szemmel az „utókornak”, hogy ám a Kassay-Schallmayer, az egy igazi forradalmár volt, egy lánglelkű, tiszta ember, még az akasztófa árnyékában is hű maradt a meggyőződéséhez, az „ügyhöz”! − Na vigyék innen hamar −

Nemsokára aztán átvittek a Gyűjtőbe.

A Gyűjtőfogház parancsnoka azokban az időkben a Nagy József volt, egykorki Beszkárt-asztalos, aki nem volt ugyan organizált tagunk, de lazább formában azért a mi mozgalmi szervezetünkhöz tartozott − ennek megfelelően elég kellemes fogadtatásban részesültem a Gyűjtőben. A Nagy Jóska egymás után hozta be a személyzetbe az olyan embereket, akiket a mozgalomból már ismertem, például a Feketét, aki a mi telefongyári emberünk volt, meg egy egész sor munkásembert őrmesternek − ez elég groteszk helyzetet is teremtett számomra, de egyben azt is jelentette, hogy nekem mindenben maximálisan kedveztek. Minden nap újságot kaptam, annyi látogatót fogadhattam amennyit csak akartam, és így tovább. Fölhelyeztek az irodára, megint taníthattam − ha nem is éppen politikai szemináriumon, de középiskolát végző rendőrtiszteknek a közismereti tárgyakat. Időnként felmentem a Nagy Jóskához, kiadósan elbeszélgettünk − ő persze a Péter Gábor embere volt, mindenről beszámolt a Péter Gábornak, de ezt én is tudtam; másrészt pedig nekem is mindent elmondott − egyszóval nem volt ez egy elfogadhatatlan üzlet.

Rövidesen orvosírnok lettem − ez különösen sokat jelentett, mert ennek révén szinte teljesen szabad mozgásom volt az egész börtönben. Még a női részlegbe is bejárhattam, még a magánzárkásokhoz is − hát nekem kellett szétosztanom a gyógyszert a betegeknek. Elvileg őrnek kellett volna velem jönni, de az őrök lusták voltak, úgyhogy magam jártam keresztül-kasul a Gyűjtőn, és rengeteg érdekes emberrel ismerkedtem meg.

Nagyon sok jobboldali politikus volt bent akkor még, Kunder Antal, Antal István, meg egy sor hasonló figura − ezek egyfolytában kormányt alakítottak, tervezték, hogy melyikük milyen miniszter lesz. Jónéhány jobboldali kormány alakult akkoriban ott a Gyűjtő udvarán, krumplihámozás és tökpucolás közben. Persze csoportokra szakadtak az urak, és a csoportok elég ellenséges viszonyban voltak egymással, mert voltak akik ragaszkodtak a homogén nyilas, katonai kormányhoz, mások meg, mint például a Payr Hugó, hajlandók lettek volna demokratikus elemekkel is koalícióra lépni − hát ez komoly elvi ellentét volt köztük.

Ó, egyszer még engem is meghívtak az egyik ilyen kormányba!

− Ez jobboldali kormány lesz − azt mondja az egyik úr −, de azért szó lehet róla, hogy munkaügyi miniszternek magát is bevesszük. Gondolkodjon rajta!

− Jó − mondom −, köszönöm, de én most egyelőre inkább pihenni szeretnék.

− De ugye azért nem sértettük meg az ajánlattal?

− Nem, dehogy, a világért sem! − mondom. − Csak pucolják tovább nyugodtan a krumplit!

Mulatságos volt az egész − de érdekes is egyben. Hogy ezek az emberek tényleg komolyan számítottak rá, hogy máról holnapra megváltozik a helyzet, és ők visszakerülnek a hatalomba! Érdekes dolog a börtönpszichózis: ahogy az elzártság a legirreálisabb álmokba tudja kergetni a rabokat! Ritka volt az olyan értelmes kivétel, mint az Antal István, aki azt mondta, hogy őt hagyják békén, ő nem alakít semmiféle kormányt − a többi reggeltől estig ezzel foglalta el magát.

46-ban tele voltunk még ezekkel a jobboldali figurákkal − de ami engem nagyon megdöbbentett: már akkoriban is egymás után és egyre nagyobb arányban kerültek be baloldaliak, sőt egyre-másra és komoly tömegben a kommunisták.

Én meg csak csendben vártam a peremre −

Az mindenképpen világos volt a számomra, hogy a Rákosiéknak is kínos ez a rendezetlen, megoldatlan helyzet, amiben engem tartottak. Az eltűnésem már kezdetben is komoly tiltakozást váltott ki, felszólaltak az ügyemben a Parlamentben is, a csepeli munkások is magyarázatot kértek − erről én persze nagyon sokáig semmit nem tudtam. Volt egy ügyvédem, Újlaki, ő is írt egy erélyes hangú levelet a

Péter Gábornak, hogy követeli a szabadlábra helyezésemet, mert vád nélkül senkit nem lehet ennyi ideig fogva tartani, engedjenek ki, vagypedig adjanak át a rendőrségnek és tovább az ügyészségnek, és emeljenek ellenem kézzelfogható vádat. Mellékelt huszonöt vagy harmincöt levelet is, csupa olyan mozgalmi embertől, aki akkorra már funkcióban volt, mind a legpozitívabban nyilatkoztak rólam − úgyhogy szóval kezdett már egyre kellemetlenebbé válni az ügyem, ezt így nem lehetett akármeddig húzni. Hát koalíció volt még, a Rákosiék hatalma nem volt korlátlan!

így aztán 46 júniusában elszánták magukat és vádat emeltek, kitűzték a tárgyalásomat.

Talán a Rajk személyes szerepére érdemes itt még röviden kitérni. Rákosi a Rajk személyes feladatává tette, hogy foglalkozzon behatóan a „Demény-üggyel” − egy olyan logika alapján, hogy annak idején amikor az egyesülési aktust nyélbeütötte velem, ő követte el a „hibát”, tehát akkor most ő legyen az is aki helyrehozza a dolgot. Ez a recept különben teljes mértékben megfelelt a pártvezetésben meghonosodott szokásnak.

Amikor Rákosiék a velem kötött egyezségért felelősségre vonták, Rajk azzal védekezett, hogy ő nem tudta, hogy velem tárgyalt. Mivel ugye az illegalitásban használt nevemen szerepeltem, „Molnár” voltam. Ez elég ügyetlen védekezés volt: túlságosan átlátszó hazugság. 1930 óta ismertük egymást Rajkkal, még a Central kávéházból − ott mutatták be nekem, amikor ő is bekapcsolódott a diákmozgalomba. De még ha ezt el is felejtette volna, akkor is képtelenség volt amit állított. Mert az illegalitásban egyszerűen nem álltunk szóba ismeretlen emberekkel! Ő Kirgiz néven szerepelt a találkozóinkon, én mégis pontosan tudtam hogy ő a Rajk László! Mint ahogy a többiek akik ővele voltak, szintén jól ismertek engem! Péter Gábor nagyon is jól − hát 42-ben, a nagy letartóztatások idején én bújtattam őt is vagy nyolc-tíz napon át, ezalatt majdnem minden nap beszélgettünk, utána meg többször is találkoztunk mozgalmi kirándulásokon, egyebeken, hát neki semmi kétsége nem lehetett az én kilétemet illetően! A Kiss Károly is ismert, járt is az én Dob utcai szemináriumomra a bőrösökhöz, én még a felszólalására is emlékeztem. Egyedül azt a hólyag Kovács Istvánt nem ismertem személyesen − de hát ez csak annyit jelentett, hogy akkor alaposan utána kellett néznem, hogy

kicsoda is ő voltaképpen. Mert ha nem tudtam teljes pontossággal hogy ki az illető, akkor egyszerűen nem álltam szóba vele − hát az életveszélyes lett volna a nyilas időkben! Hogy én kiszolgáltassam magamat és az enyémeket, a Klementet, a Machalat, a Drahost, a többieket, egy ismeretlen akárkinek, aki esetleg a Gestapót jelenti?! Hát ez képtelenség lett volna, súlyos konspirációs dilettantizmus − például a katonatisztek pontosan így buktak le!

Na tudta persze a Rajk is, hogy ez egy nagyon gyenge érvelés, és tudta persze a Rákosi meg a Farkas Mihály is − úgyhogy ilyen előzmények után könnyedén tudták zsarolni a Rajkot. Megkötötted az egyezményt a Deménnyel? Akkor most intézd el te a Demény-ügyet, ahogyan tudod!

Mert ez az egyezmény egy alapvetően fontos tény volt. Benne volt az is, hogy a németek és a nyilasok katonai bukása, az ország felszabadulása után összehívjuk a pártkongresszust, és ez a kongresszus fog dönteni arról, hogy kik legyenek a vezetők, ki álljon a párt élén. És teljesen nyilvánvaló, hogy egy ilyen kongresszuson nem a Rákosi-csoport, nem a moszkvaiak kapták volna meg a szavazatokat, hanem a többség, az itthoni csoport, mi. Ez nem kérdés! Legalább 80:20 arányban a mi javunkra dőlt volna el a játszma! Ha tehát ez a 44-es egyezmény érvényre juthatott volna, az azt jelenti, hogy a Rákosi nem tud labdába rúgni! Hát ezért kellett engem lefogni és eltűntetni. A többi tényező mind csak harmadrendű.

Rajk persze vállalta is a ráosztott szerepet. Ő természetesen pontosan tudta, hogy ez egy koncepciós ügy, és hogy miért van rá szükség − mégis kénytelen volt vállalni. Máig sincs tisztázva, hogy miben is állt voltaképpen a Rajk szerepe, de néhány részlet azért dokumentálva van. Előadásokat tartott rólam különböző helyeken − például Csepelen. Van is a birtokomban egy meghívó a csepeli nagygyűlésre, amelyen a Rajknak kellett elmondani, hogy kiféle-miféle áruló is ez a Demény, és egyúttal ott helyben ki kellett zárni a pártból egy csomó embert, dényistákat, potenciális deményistákat és állítólagos deményistákat, meghívták a szocdemeket is nézőnek, akikkel mi annakidején szemben álltunk − eredetileg egy elvtársamnak volt címezve a meghívó, ott állt rajta az is, hogy pártbüntetés terhe mellett köteles megjelenni a gyűlésen.

Amelyen aztán elég cifra dolgokat mondott ellenem a Rajk, eléggé

éles hangon. Egy csomó képtelen badarságot persze. Később aztán azt mondta valakinek, hogy hát őt így informálták a Péter Gáborék. Nekem pedig természetesen nem állt módomban védekezni: börtönben voltam. Sem az elvtársaimnak − hát ők jóformán a vádlottak padján ültek.

Némileg a Rajkéhoz hasonló szerepe volt az ügyemben az Orbán Lászlónak is, aki politikai ügyész volt akkoriban. Még 33-ban vagy 34-ben mi vontuk be az Orbánt az Országos Ifjúsági Bizottság munkájába, azóta ismertem őt. Aztán 42-ben az történt vele, hogy valamilyen mozgalmi üggyel kapcsolatban megvesztegette a horthysta politikai rendőrséget, személy szerint Wayand Tibor csoportfőnököt. Nagyon helyesen és nagyon tisztességesen járt el az Orbán − ugyanezt csináltam én is a következő években. De hát ez persze nem maradt nyom nélkül, mert többen tudtak róla a mozgalomban

− hát olyan értelemben nem is volt ez titok, hogy szégyellni kellett volna! De az Orbánnak aztán felhozták ezt a történetet Rákosiék, olyan beállításban, hogy ugye ő kapcsolatot tartott fenn a Hain Péterékkel. És azt mondták neki, hogy „elnézik” ezt a kis „kisiklást”, elfelejtik az egészet, ha kirukkol ellenem a peremben és vállalja a vád képviseletét. így lett az Orbán az én ügyészem. És így született ellenem az egyik vádpont: hogy én kapcsolatban állottam a horthysta rendőrséggel.

Én nem akartam a tárgyaláson azt felelni az Orbánnak, hogy először őneki volt kapcsolata a Wayand Tiborral, és csak azután nekem, éppen az ő példája nyomán − nem félelemből hallgattam el ezt, hanem egyszerűen nem akartam túl élesen szembekerülni a párttal. Ami különben lehet hogy még súlyosabb következményekkel is járt volna rám nézve. Nem próbáltam szembeszállni az Orbán Lászlóval, hanem csak annyit válaszoltam, hogy ez a kapcsolat pusztán annyiból állt, hogy egy közvetítőn keresztül megvesztegettem a rendőrséget, és hogy ez nagyon is a pártmunka érdekében történt, úgyhogy én tiszta lelkiismerettel tudom vállalni a történteket.

Kijátszották ellenem a Wayand Tibort és a Hain Pétert is, meg hozzájuk hasonló más jobboldali volt rendőrségi embereket, akiknek még csak akkoriban kezdődött a perük. Azt mondták nekik, hogy ha ellenem vallanak, megússzák börtönnel, nem fogják őket felakasztani. Persze becsapták őket: felakasztották mindet. Erről a mesterkedésről nekem még maga Wayand Tibor is beszélt, a Horthy-rendőrség

politikai csoportfőnöke. Együtt voltunk a Gyűjtőben, és a vasárnapi sétán kilépett a köréből, átcsúszott az enyémbe, mögém, és azt mondta:

− Demény, benn volt a feleségem, holnap kivégeznek.

− Ne beszéljen ilyet − mondom −, hát csak nem?

− De igen − azt mondja. − Pedig a Péter Gábor nem ezt ígérte nekem. Azt ígérte, hogy ha maga ellen vallok, akkor −

És teljes nyíltsággal elmondta ott séta közben az egészet, akkor már teljes nyíltsággal. Tényleg fel is akasztották másnap.

46 júniusában zajlott le a perem. Nevetséges egy per volt −

Az volt a cél, hogy valamiképpen egy „törvényes" pecsétet erőltessenek a fogvatartásomra. És lehetőleg kompromittáljanak a többiek előtt. Meg persze hogy eltűntessenek, kivonjanak a forgalomból hosszú időre, minél nagyobb csendben, feltűnés nélkül elpusztítsanak, vagy legalább tönkretegyenek. 46 júniusa, javában virágzott a koalíció, nem volt még szabad keze Rákosinak − alapvetően más helyzet volt ez, mint később a Rajk-ügy idején, amikor már a hatalom birtokában voltak a moszkvaiak. De azért már most is kipróbálásra kerültek a módszerek.

A Bíróság összetételét a Farkas Mihály határozta meg. A tárgyalás állítólag nyilvános volt, de csak meghívottak lehettek jelen, egészen kevesen, csak a pártközpont útján lehetett belépőkhöz jutni − no azért például a Déry Tibor végigizzadta a tárgyalásomat. Egy Horváth nevű bíró volt a tanácselnök, azt mondhatom hogy elég rendes ember volt − de nem múlt rajta az égvilágon semmi. Egy komédia volt az egész. A legbadarabb dolgokkal jöttek − ma is őrzöm még a vádiratot, egy emeletes marhaság. A vád egyik pontja például ugyanaz a röplap volt, amelyikért Horthyék annakidején két évre ítéltek: „A cseh nép nem ellenségünk" − hogy én ezt a röplapot kiadtam, de mielőtt terjesztettem volna, fölvittem a rendőrségre, megmutattam Hain Péternek − ilyen baromságok! Én csak nevettem végig, ahogy felolvasták a vádiratot.

− Majd − azt mondja a tanácselnök − nem fog ilyen jóízűen mulatni, ha meghallja az ítéletet!

Egy barátomnak a felesége, akit 44-ben megmentettem, rokona volt a Ferenczi főügyésznek, felment hozzá:

− Csak nem akarjátok elítélni a Deményt?!

− De bizony el fogjuk ítélni.

− És mennyit fog kapni?

− Azt nem mondhatom meg, de négynél többet, ötnél kevesebbet.

Ugyanis öt évtől már a NOT-hoz, a legfelső bírósághoz lehetett volna fellebbezni − hát ezt inkább el akarták kerülni.

Az lett a cirkusz vége, hogy négy és fél évet adtak.

Az ítélethirdetés után este levittek a zárkámból az új börtönparancsnok, a Zypser szobájába − ott ül nála a tanácselnököm, a Horváth. És azt mondja nekem:

− Elnézését akarom kérni, de nekem ezt az ítéletet meg KELLETT hoznom, utasításom volt rá! De − azt mondja − ne vegye a lelkére, mert nemsokára szabadulni fog. Rövidesen választások lesznek, és utána szabadul! Ezt az igazságügyminiszter üzeni magának!

Tehát a szocdem Ries − ő volt akkor az igazságügyminiszter.

És ezt a tanácselnököm mondja, a bírám, aki elítélt! Ott a börtönben, a kommunista börtönparancsnok előtt!

46, 47, 48 − lassú évek − −

49 − akkor jött a Rajk-cirkusz. A Gyűjtőben voltam én is − akkoriban magánzárkán. A Nagy Jóska beadta az újságokat, úgyhogy valamit azért tudtam az ügyről, de csak annyit, amennyit az újságok alapján kitalálhattam.

Egyszer egy éjjel, úgy éjfél körül: nyílik a zárkám ajtaja, és belép a Linz detektívfelügyelő, vagy nyomozó tiszt, vagy hogy nevezték őt akkoriban − ni csak, régi ismerős! Mert a Horthy-időkben is detektív volt a Prinz, volt is dolgom vele − hát a Péter Gábor szépen átvette őt is. Belép a Prinz, meg még kettő − hát elég szokatlan felvonulás.

− Álljon fel! − és bilincset tesznek a kezemre. − Induljon!

A folyosó teljesen kiürítve, fegyőrség sincs sehol − mi ez?

Megyünk végig, teljesen csendben − na persze a rabok így is felébredtek, lestek a kivilágított folyosóra az ajtó melletti réseken, az egész földszint látta hogy viszik a Deményt, reggelre nyilván tudta az egész Gyűjtő.

Beültettek egy autóba, lehúzták a sapkámat a szememre hogy ne lássak. Indulunk, robog az autó, aztán megáll, rávilágít egy reflektor, kiabálás, „Jelszó?!”, mondják rá a jelszót, „Rendben, mehet!”, megyünk tovább − csuda rejtélyes felhajtás!

Az Andrássy út 60-ban kötöttünk ki. Fel az emeletre, be egy nagy

szobába − és ott ül együtt az egész Ávó-vezérkar: az íróasztalnál a Péter Gábor, körülötte a többi, vagy négy-öt magasrangú tiszt, Szűcs Ernő, Szűcs Miklós, és így tovább.

Azt mondja a Péter Gábor:

− Na Demény, hát nyilván tudod: elfogtuk ezeket a nemzetközi kémeket, Rajkot, Justust, meg még egy csomót.

− Hát − mondom − én nem tudom.

− Dehogynem tudod! Hát a Nagy Jóska beadja neked minden nap az újságot!

Eszerint tehát ez egy megbeszélt dolog volt.

− Jó − mondom −, hát akkor tudom.

− Na mostan − azt mondja a Péter Gábor −, a Justus, az egy jelentéktelen kis csibész, nem érdekel. Viszont a Rajkról amit tudsz, azt szépen írd le nekünk. Itt van papír, toll, átmész a másik szobába, időd van, leírsz mindent jó részletesen. És onnan akkor már nem is jössz ide vissza, átküldőm a kapukilépődet, mész haza!

Átvezettek, leültem, írtam. Leírtam szépen a 44-es találkozót a Rajkkal, amely a Péter Gábor jelenlétében zajlott le − persze a Péter Gábort is belevettem. Meg leírtam az egyesülési aktust, ahol ott volt Rajk − meg mellette a Péter Gábor, a Kovács István, a Kiss Károly, mind a Rákosi emberei! Ezt is mind leírtam, pontosan a valóságnak megfelelően!

Hát ez persze nem felelt meg a Péter Gábornak. Úgyhogy természetesen nem haza mentem, hanem levittek egy zárkába. De hát ha másképp írtam volna, akkor se engednek el! Hanem akkor szépen belekevernek engem is a Rajk-ügybe!

Egy-két nap múlva, megint éjjel: újra felvezetnek. Megint ott a teljes vezérkar, ezredesek, egyebek − de hát nem csak magyarok voltak ott.

− Na − azt mondja a Péter Gábor −, mennyi az idő?

− Nem tudom − mondom −, elvetted az órámat. Előveszi a zsebóráját, megnézi.

− Fél egy. Látod, mi még ilyenkor is dolgozunk! Most mit csináljak, sajnáljam érte?

− Na Demény! − azt mondja a Péter Gábor. − Most azt akarjuk tudni, hogy mi a véleményed Titóról!

És látom, hogy elő van készítve a jegyzőkönyv, hogy írják amit

mondok.

− Hát − mondom − már itt tartasz több mint négy esztendeje, honnan lehetne nekem véleményem a Titóról!

− Attól te még tudod jól hogy mi a helyzet! Meg az előzményeket is ismered, tudod hogy mi volt, hogy volt!

− Hát − mondom −, annyi a véleményem, hogy amennyiben a Tito valóban szembekerült volna a Kominternnel, vagy az Internacionáléval, vagy nem tudom mivel, akkor tényleg helytelen dolog volt amit tett, mert ezzel az egységet bomlasztotta − valami ilyen smoncát mondtam, komolytalan általánosságokat.

− Ez NEM ELÉG, konkrét és HATÁROZOTT véleményt mondjál a Titóról, meg az egész Tito-bandáról!

Szent isten, gondoltam, már itt tartunk, hogy „Tito-banda”?!

− Én − mondom − ennél többet nem tudok mondani erről. Mert be voltam zárva, nem tudtam tájékozódni.

Szóval, nem boldogultak velem. Abba is hagyták a dolgot.

Akkor nem a Gyűjtőbe vittek vissza, hanem egy időre a Markóba kerültem.

Zsúfolva volt a Markó, azt hiszem nagy helyhiány lehetett, mert rakosgattak egyik zárkából a másikba. Beraktak egyik nap egy cellába, ahol már volt valaki − a Zsigmondi Endre. Nem ismertük egymást személyesen, hát először csak az óvatos puhatolódzás ment, hogy ki a csuda lehet a másik − amikor aztán mondom a nevemet, a Zsigmondi kapja magát, lehasal, izgatottan kopogtat, morzézza a hívójelet − jön a válasz, és kopogja a Zsigmondi: „A Demény Pál van itt − A Demény Pál van itt − −”

− Ezt most kinek mondja?

− Az Aczél György van a szomszéd zárkában, őt értesítem!

Ott voltam egy darabig a Zsigmondival − vele aztán megbeszéltük részletesen a Rajk-ügyet. De én még akkor sem tudtam elképzelni, hogy komoly ítélettel zárulna ez a történet!

− „Komoly ítélettel”?! − azt mondja a Zsigmondi. -Lehet hogy mire maga visszakerül a helyére a Gyűjtőbe, a Rajk már nem is él!

De én akkor még egyáltalán nem hittem el, hogy ilyesmi lehetséges! En ezt MÉG AKKOR SEM hittem el!

Még akkor nem tudtam, hogy lefogták a feleségemet is, meg a lányomat. Mind a kettőjüket ekkor, 49-ben -nyilvánvalóan azért, hogy

rajtuk keresztül összekapcsolják az én ügyemet a Rajkéval. Hogy a Rajkot kompromittálják velem − engem meg a Rajkkal! De hát ez nem sikerült. Mert én egy olyan fafejű voltam − így mondták a Péter Gáborék: „olyan fafejű voltam”, hogy mindig a teljes igazságot vallottam. Mindig gondosan belekevertem a történetbe a Kovács Istvánt, a Kiss Károlyt, a Péter Gábort − hát így nem tudják hasznát venni a vallomásaimnak. A lányom azért szerepelt a Rajk-perben, de nem is közvetlenül, csak a Gischitzen, a Gimes Endrén keresztül, csak érintőlegesen.

Azért még egy dologgal megpróbálkoztak: szembesítettek a Justusszal. Hogy mondjam azt, hogy a Justus Pál rendőrspicli volt a Horthy-időkben. Persze nem mondtam. Két okból is nem mondtam. Hát ha én azt vallom, hogy igen, az volt − akkor honnan tudom én ezt? Nyilván onnan, hogy én is rendőrspicli voltam, és mint kollegák ismertük egymást! De hát nem is ezért nem mondtam, hanem főképp azért, mert ez nem volt igaz: nem volt rendőrspicli a Justus!

Még egy emlékem van a Rajk-ügyről. Azt hiszem akkor már végeztek a per előkészítésével, talán már folyt is a per − felvittek megint a Péter Gáborhoz. De akkor már nem kihallgatásra, csak úgy egy kis barátságos beszélgetésre. És akkor, egy kávé mellett, megkérdeztem tőle:

− Tulajdonképpen miért fogtátok le a Rajkot?

− Tudod − azt mondja a Péter Gábor −, muszáj volt. Mert mint belügyminiszter külön pártszervezetet létesített a Belügyben. És az volt a törekvése, hogy mi is olvadjunk be az ő pártszervezetükbe. Hát most képzeld el, hogy az ÁLLAMVÉDELMI − és ütötte a mellét - hogy az ÁLLAMVÉDELMI HATÓSÁG pártszervezetei beolvadjanak a Béem pártszervezetébe!! Ez azt jelentette volna, hogy mindnyájan az ő fennhatósága alá kerülünk, még ÉN is!! És − azt mondja − a Pálffy, az meg a Háem-en belül, a Katpol-ban próbált egy teljesen önálló vonalat vinni! És mirolunk tudni se akart! Hát ezt már nem lehetett tovább hagyni!!

Szóval ennyire egyszerűen egy belső hatalmi harcról szólt ez a történet! És ezt nekem a Péter Gábor ilyen szép nyugodtan, nyíltan kipakolja! Mint régi elvtársának! Ott ülünk nála, kávézunk, én darócban, fogoly vagyok, ő tábornok −

A Markóból megint a Gyűjtőbe kerültem, onnan pedig ki Vácra.

Aztán megint a Gyűjtő, megint Vác − nem érdemes az állomásokat felsorolni, mert állandóan ide-oda dobáltak, kétszer-háromszor jártam meg a Gyűjtőt is, Vácot is. A változás inkább csak annyi volt, hogy a helyzet fokozatosan rosszabbodott mindenütt, mert közben egymás után vette át a börtönöket az Ávó.

Vácott megint: magánzárka. Kétszer három méter, fapriccs −

Annyit azért kedveztek nekem ott is, hogy szándékosan nem kínoztak. És kényelmesen sétálhattam, velem nem csinálták amit a többiekkel − mert egyébként futtatták, tornáztatták még a hatvan-hetven éves öregeket is. De velem elég rendesen bántak, általában könyveket is kaptam, meg kicsit rendesebb ruhát − volt egy Mocsári nevű fegyőr, az végig ott szolgált Vácott, és valamiért pártolt engem, igyekezett új rabruhát adni, hagyta hogy ruhacserénél nézelődjek, ilyesmik −

Egyszer éppen egy ruhacserénél: benézek az egyik zárkába, csak úgy kíváncsiságból, és valaki kiszól:

− Nem ismersz meg? Aczél György vagyok −

Ez még azokban az arany-időkben volt, mielőtt az Ávó megszállta a váci fegyházat: bejön a cellámba egy civilruhás nyomozó, hogy menjek vele az irodára. Egy pillanatig azt hittem, hogy szabadulok − ilyenkor majdnem mindig azt hiszi az ember −, de más történt. A fegyházigazgató várt.

− Holnapután lesz a Barai Gyula tárgyalása − azt mondja − oda kell vitetnem magát.

− Mi történt a Barai Gyulával − mondom −, miért lesz tárgyalása?

Szocdem volt a Barai, a kispesti famunkások elnöke, ismertem.

− Áruló volt − azt mondja az igazgató −, rendőrbesúgó. A sajátmaguk rendezte kulturesteket bemondta a rendőrségnek.

− De hát ez nem igaz − mondom.

− Nem baj − azt mondja −, el kell hogy menjen a tárgyalásra, és azt kell mondania, hogy igaz.

− Én − mondom − nem megyek el a tárgyalásra.

− Muszáj mennie. Ez utasítás.

Másnap megint felvittek az irodára, megint az igazgatóhoz. Rendes ember volt különben, Marosvásárhelyről került át, tisztességes ember.

− Na − azt mondja −, meggondolta magát a Barai-ügyben?

− Nem − mondom. − Nem megyek el a tárgyalásra. A tárgyalás

napján reggel az igazgató jött le a zárkámba.

− Nézze − azt mondja −, mindenképpen muszáj mennie. És ráadásul megbilincselve. Itt a parancs írásban, és beszéltem telefonon az igazságügyminiszterrel is, nincs kibúvó! Kocsival megy, nem fogják bántani, de a bilincset végig fenn kell tartani.

− Márpedig − mondom − én nem megyek.

− Hát akkor mit csináljunk?

− Megtagadom a parancsot! − mondom.

− De akkor muszáj megbüntetnem. Három nap sötétzárka − azt mondja. − Ennyit mindenképpen muszáj adnom!

− Jó − mondom −, megegyeztünk!

Elég példátlan eset volt, hogy ezt egy fogoly meg tudja csinálni − de megcsináltam!

Lekísér az őr a sötétzárkába, azt mondja:

− Tessék, itt van gyertya, gyufa, használja. Majd ha jön az ellenőrzés, hangosan csörgetem a kulcscsomót, akkor oltsa el a gyertyát!

Vittem magammal a könyveimet, a pokrócomat − egész jól éreztem magam a három nap sötétzárkában! És a formaságok sem szenvedtek csorbát.

52-53-ban elég huzamosan időztem megint a Gyűjtőben − amit jól ismertem már, még 45-46-ból, amikor nagyon jó dolgom volt ott mint orvosírnoknak, de most már az 50-es éveket tapostuk, más volt egy kicsit a Gyűjtő is: időközben átvette az Ávó. De legalább nem voltam magánzárkán most sem − ez sokat számított.

Először hármas zárkában voltam, egy pap volt ott rajtam kívül, meg a Márkus László, a Márkus Emíliának valamilyen rokona − magas beosztású mérnök volt a Tervhivatalban, azért csukták be, hogy kompromittálják vele a Vas Zoltánt. Később aztán főként „jugoszlávokkal” voltam együtt, olyanokkal, akik a jugoszláv kapcsolataik miatt kerültek be − elég jól megvoltunk. De nagyon sűrűn helyezgettek, kevertek minket − biztosítva volt a változatosság.

Még jobb lett a helyzetem, amikor bekerültem a csillámüzembe, és ráadásul még az üzem egyik vezetője is lettem egy időre, egy Szász nevű volt rendőrtiszt mellett. Az volt a dolgom, hogy cipeljem a zárkákba a csillámlemezeket, amiket aztán a rabok hasogattak egészen vékonyra, utána mentem megint, szedtem össze a kész munkát −

vasalókba építették be ezeket a lemezeket, szigetelőnek. Elég sokat mászkálhattam így, biztosítva volt a mozgáslehetőségem, megismerhettem a börtön nagy részét, és hozzájuthattam a hírekhez.

Egyszer a zárt osztályon − ha valaki oda belépett, kigyulladt a piros lámpa, senki idegen arra nem járhatott, de nekem muszáj volt vinnem oda is a csillámot, csak egy őr kísért − a zárt osztály egyik zárkájában három öregembert találtam: a Szocdem Párt vezetőit. Szeder Ferenc, Takács Ferenc, Büchler József− szépen együtt. A szomszéd zárkában − oda nem tudtam bemenni, ott nem kellett anyag − Kertész Miklós, a Magántisztviselők elnöke. Utána meg Vas-Witteg − és így tovább: ott VÉGIG, az egész zárkasoron szocdem vezetők!

Elég siralmas volt így látni őket. Nagyobb részüket ismertem, még azokból az időkből, amikor az ifjúsági mozgalom egyik vezetője voltam a Szociáldemokrata Pártban. Persze ők is felismertek. És nekemestek ott, hogy én hogy kerültem ide. Meg hogy ŐK hogy kerültek ide! Ők, akik a Szociáldemokrata Pártban dolgoztak és harcoltak, mint egyetlen legális baloldali munkáspártban, együtt a kommunistákkal! Meg még 45 után is a legtöbben elég magas pozíciókban voltak! És akkor most egyik napról a másikra itt − Szörnyű volt látni, hogy ezek még nálam is naivabbak: TELJESEN érthetetlen volt nekik a lefogatásuk! Egy ABSZOLÚT értelmetlen helyzet!

Sokan közülük ott is haltak meg a börtönben, mert nagyon nem bírták ezt az értelmetlen fogságot. Szeder Ferenc is többek közt. De voltak aztán olyanok is, akik később még kiszabadultak, sőt beléptek a pártba, pozíciót is kaptak − mint például a Vas-Witteg, aki a SZOT alelnöke lett. Képtelen sorsok −

Egyik nap a sétán mellém áll egy jóképű, magas úriember, és azt mondja:

− Mi tulajdonképpen druszák vagyunk. Sétáljunk együtt!

Mert akkoriban megengedték, hogy kettesével sétáljunk, és a párok egymás közt még beszélgethettek is.

− Druszák vagyunk? Miért, hogy hívnak?

− Esterházy Pál!

Akkor egy ideig az Esterházy herceggel sétálgattam. Sokat beszélt, nagyon barátságosan.

− Kérlek szépen − azt mondja −, én már olyan gazdag voltam, hogy

már nem tudtam mire költeni a pénzemet! Jön a titkárom, azt mondja: „Herceg, ennyi és ennyi a tiszta jövedelme!” „Jó,” mondom, „akkor veszünk megint egy házat!” „Nem jó,” azt mondja a titkárom, „mert 26 háza van Pesten!” „Hát akkor mit csináljunk? Vegyünk birtokot?” Na de már az is annyi volt, hogy nem tudtam számon tartani! Itt 250 ezer hold, ott 400 ezer, amott is 160 ezer, akkor még Csehországban is, Bajorországban is, hát ennek sincs már értelme! Most képzeld el ezt a lehetetlen helyzetet!

Az élete másik nagy problémája az ülésrend volt. Minden évben rendezett egy fényes Esterházy-vacsorát, és azon a vendégek ültetési sorrendje! Két sétán keresztül is mesélte, hogy ez mekkora gond volt!

− Kérlek szépen, ez nem úgy van ám, ahogy te gondolod! Mert aki előző évben mondjuk a harmadik helyen ült, az közben feljebb lépett, megkapta például a Máltai Lovagrendet, előbbre kellett ültetnem − igen ám, de nem lehetett! Mert a második hely a József Ferenc főhercegé, őt sem ültethetem a harmadik helyre! Akár hiszed, akár nem, heteken keresztül ezen kellett tépelődnöm, minden évben újra meg újra!

Hát ilyen gondokban osztoztam én ott a rabtársakkal.

Az Esterházy herceghez járt be látogatóba az Otrubay Melinda, az Operaház táncosnője − nagyon híres és népszerű volt akkoriban. A dolog érdekessége az volt, hogy pár évvel korábban még a Tasnádi Nagy Andrást látogatta ugyanabban a börtönben, a képviselőház egykori elnökét, aki az első pártfogója volt a kezdő balerinának − csak aztán feleségül vette az Otrubay Melindát az Esterházy herceg, és akkor már őhozzá jött beszélőre. Demokratikus gondolkodású ember volt az Esterházy Pál, a házassága is erre vall, de a beszélgetéseink során is ilyennek ismertem meg.

Mi politikaiak nem voltunk élesen elválasztva a köz-bűntényesektől, eléggé közös életet éltünk. Eleinte érdekeltek ők is − hát egy teljesen idegen, ismeretlen világ! −, beszélgettem velük.

− Téged miért ítéltek el?

− Kirakatbetörő vagyok − azt mondja. − És legutóbb betörtem a Sugár Áruház kirakatába, összeszedtem a zsákomba egy nagy csomó cipőt − és csak a végén vettem észre, hogy csupa jobblábas cipőm van! A rohadtak: csak jobblábas cipőket raktak a kirakatba! ÉKTELEN dühös lettem! A méregtől is lehetett, meg hát ittam is előtte, álmos is

voltam, mert késő éjszaka volt: szépen elaludtam, ott a kirakatban. Reggel a rendőr kopogott rám: „Hát te mit csinálsz itt??” Három évet kaptam!

− És előtte hányszor ültél már?

− Azt hiszem, hétszer vagy nyolcszor! − azt mondja. De voltak aztán ott másfajta legények is: gyilkosok.

Emlékszem egy társaságra: emberhúst ettek. Ugye, 50-es évek − előfordult ilyesmi is.

Egy cigány, egy király − mert ott volt a Király Béla is. Tábornok volt, 45 után a legmagasabb rangú magyar katonatiszt − aztán először kötél általi halálra ítélték, utána meg életfogytiglanra enyhítették az ítéletét. Hogy állítólag a testvérének mesélt el fontos katonai adatokat, az meg továbbadta az amerikaiaknak − persze egy szó sem volt igaz belőle. De nekünk is csak így beszélt erről a Király Béla:

− Hát ha tényleg így volt, akkor bizony hibát követtem el!

Túlélte aztán a börtönt, 56-ban kiszabadult, komoly szerepet is vállalt a Nagy Imre oldalán − talán sértődöttségből? Nem tudom. Most Amerikában él, egyetemi tanár.

A legfelső emeleten tartották a Rajk-per életbenmaradt elítéltjeit. Ott volt a Justus is − beszélni nem tudtam vele, csak láttam: sétáknál, sorakozóknál mindig integetett.

A mosoda főírnoka a Kardos György volt − most a Magvető Kiadó igazgatója. A lakatosműhely írnoka a Berkesi − most jólmenő író. A legelőkelőbb részleg a leíró iroda volt, ott egész sor olyan ember gyűlt össze, akik aztán később magas beosztásba kerültek − nem érdemes felsorolni őket, különben is szerepelnek az összes börtön-memoárban. Kisebb kommunisták nagyon nagy számban voltak benn, 53 táján még egyre-másra csak hozták őket − általában csak annyi volt a bűnük, hogy nem tapsoltak kellő lelkesedéssel.

Külön műfaj voltak a „jugoszlávok”. Vagy ténylegesen azok voltak, vagy csak valami kapcsolatuk révén kerültek be − vagy éppen semmiért. De nagyon sokan! Voltak köztük valóban Tito-pártiak, meg voltak éppenséggel Tito-ellenesek is − ezek elég sokat háborúztak is egymással. Miközben egyformán döbbenetes helyzetben voltak mind: szabályosan éheztek! Vittem nekik annyi csillámot, amennyit csak tudtam, hogy kereshessenek valamennyit, spájzolhassanak hónap végén egy kis kenyeret, szalonnát, dohányt, ne haljanak éhen -mert

alig adtak nekik enni. Este nyolckor lámpaoltás -ezek ott könyörögtek az őrnek, hogy ne oltsa el, hadd dolgozhassanak tovább. Néha el tudtam intézni az őrökkel, hogy felejtsék el a villanyoltást, és akkor még éjfélig hasogatták a szerencsétlenek azt a rohadt csillámot −

Volt azután egy másfajta réteg: az új rendszer kisebb funkcionáriusai, akiket korrupciós ügyek miatt hoztak be. Csak egy példát mondok: a Szávai rendőrszázados − megvan ma is még −, meg a barátja, a Révay főhadnagy. Ezek zárkatársaim is voltak. Nem ávósok, a bűnügyi rendőrségnél tevékenykedtek − és aranyat loptak, több kilót.

− Nekem mint párttitkárnak − meséli a Szávai − rengeteg előadást kellett tartanom. Nem győztem már a felkészülést, de idő se volt rá: hát szombaton szólnak, hogy vasárnap délelőtt politikai előadás, most mi a fenét csináljak? No hát úgy oldottam meg a dolgot, hogy felmentem az emelvényre, és elkezdtem: „Kedves elvtársak! Sztálin elvtárs azt mondotta...” Erre persze kitört az ötperces taps. Azalatt ki tudtam találni két új mondatot! Elmondtam azt is, aztán megint: „Rákosi elvtárs, a mi vezérünk...” Megint ötperces taps! így aztán valahogy csak eltelt az a másfél óra −

Közben a kollegái figyelték a közönséget, és aki nem tapsolt, azt fogták, vitték be!

− Mert tudod − azt mondja −, nekünk szabályos tervünk volt, amit teljesíteni kellett, meg túlteljesíteni! És negyedévről negyedévre emelni is kellett a tervet! Kinn volt a táblán: januártól márciusig ennyi meg ennyi letartóztatás; akkor már áprilistól júniusig 8 százalékkal magasabb volt a terv, a túlteljesítés meg MÉG magasabb 6 százalékkal − nálunk ezt így kellett csinálni! Ha nem volt elég bűnügyünk, akkor egyszerűen kimentünk, és lefogtunk annyi embert, amennyit kellett. Szükségünk volt még száz emberre? Kiszaladtunk a Nyírségbe, letartóztattunk száz kulákot!

− Tudod − meséli nekem −, kulákokhoz sokat jártunk. Felmentünk a padlásra: persze üres volt, teljesen tisztára volt már söpörve. Akkor a Révay elővette a zsebéből a zacskó búzát, szépen elhintette a padláson − és ott volt a bizonyíték, hogy van búzája a kuláknak! Csak hát a többit ugye eldugta, vagy feletette! Jegyzőkönyv, letartóztatás, bíróság, ítélet −

− Kint voltunk egyszer Szentendrén a Linger bútorgyárosnál,

házkutatást tartottunk nála − meséli a Szávai százados −, tele volt az egész háza mindenféle vacakkal, japán selymek, széttéptem mindet, kínai porcelán, kihányattam a kertbe az összesét, összetörettem ripityára -hát ki a fészkes fenének kell ez a rengeteg hülyeség manapság!

Meg ilyen esetek: Szemet vetett a Révay az Operettszínház valamelyik színésznőjére. Kellett volna hozzá egy csokor virág − de hát pénzt ugye dehogy adunk ilyesmiért! Kimentek akkor a Szávaival az Andrássy útra, és házkutatást tartottak az egyik virágüzletben. „Adja elő a valutát!" Persze nem volt a virágárusnak semmiféle valutája, ezt tudták ők is, de azért addig sanyargatták a nyomorultat, amíg mindenre képes volt, csak szabaduljon tőlük! És akkor a végén: „Na jó, még most az egyszer megbocsátunk magának. Ha csinál nekünk egy nagyon szép csokrot!"

Megkapták a csokrot, vitte a Révay az Operettszínházba, megkapta a nőt −

Az erkölcsi nullponton állt ez a két alak! Sokkal undorítóbbak voltak a hivatásos bűnözőknél is! Meghallgattam őket − nemcsak mert egy zárkában voltunk, és úgysem foghattam volna be a fülemet, hanem mivel nekem, aki semmit nem tudtam az 50-es évek világáról, érdekesek is voltak. Nem barátkoztam velük, de a történeteiket végighallgattam. Öt kiló aranyat szedtek össze Szolnokon, és abból csak kettőt adtak le, hármat megtartottak maguknak − hát azért ez már egy kicsikét túl sok volt, úgyhogy feljelentette őket valaki, akivel nem akartak osztozni. Kaptak egy pár évet, de a börtönben is kiváltságos helyzetük volt, és nagyon rövid idő után szabadultak − használták őket tovább, valahol egy új területen. Hát az ilyen emberek akkoriban sokat értek!

Hogy miféle emberanyagra volt szükség azokban az években, arra nagyon jellemző, hogy nálunk a politikai osztály fő házimunkása, nagyhatalmú kisistene egy német rab volt, egy volt SS, aki Rommel oldalán végigcsinálta Afrikát, meg az ég tudja mit még. Abszolút kivételes helyzetet élvezett a Gyűjtőben, külön szobában lakott, prímán kosztolt − és ő jelölte ki azokat, akiket időnként meg kellett verni. Legvadabbul a kommunistákra utazott, már egyszerűen csak az alapbeállítottságánál fogva is, ő volt a kommunista rabok réme! Rab létére is komoly hatalom volt, az ávósok legfőbb képviselője köztünk!

Egyszer megszökött a Gyűjtőből egy fogoly, egy asztalos − visszahozták, kivezényelték a rabtársait, és a szemük láttára verték agyon ezt a szerencsétlent. Miközben a smasszerek, és köztük ez az SS házimunkás is, sorra verték a felsorakozott kommunista foglyokat! Én valahogy kimaradtam ebből az épületes élményből, de emlékszem hogy például a Zsigmondi végigcsinálta.

Sokféle ember volt ott együtt. Például a Magyar Közösség gárdája − elég népes csoport voltak ők is. Laza szervezet voltak, alig több mint baráti társaság, németellenes értelmiségiek, még a Horthy-korszakban kezdték el a tevékenységüket, de az kétségtelen, hogy együtt maradtak 45 után is, lényegében azzal a titkos programmal, hogy minden más nációval szemben magyar értelmiségieket segítsenek fontosabb pozíciókba. Aztán hát csináltak az ügyből egy pert. Nemcsak a vezetők ellen, hanem hát belekerültek abba mindazok, akik bármiféle kapcsolatban voltak a Magyar Közösség embereivel, meg olyanok is, akiket egyszerűen csak el akartak tűntetni valahogy − na hát ővelük is összehozott a sors a Gyűjtőben.

Zárkatársam volt jó ideig a Magyar Közösség vezetője, a Szent-Iványi Domonkos − életfogytos ítélettel ült. Diplomata volt Szent-Iványi, évekig követségi tanácsos Washingtonban, de 44-ben ő vezette magyar részről a moszkvai fegyverszüneti tárgyalásokat is − egy rendkívül intelligens ember, jó pár nyelven beszélt, és fantasztikus memóriája volt. Egyszer például − csak úgy, szellemi tornaként − teljes aprólékossággal és adatszerűen elmesélte nekem a skagerraki ütközetet. Hát el voltam képedve!

− Ezt te honnan tudod?? − kérdeztem tőle. − És MIÉRT tanultad meg ilyen tökéletes részletességgel?!

− Azért tanultam meg − azt mondja −, hogy ha egy diplomáciai vacsorán a német követ mellé ültetnek, tudjak miről beszélgetni vele.

− És ha a francia követ mellé ültettek, vele miről beszéltél?

− Neki megtanultam a párizsi Notre Dame templom építéstörténetét!

De nem állíthatom, hogy csak ezt a két lemezt váltogatta: átfogó, széles műveltséggel rendelkezett. És meggyőződtem róla: tiszta gondolkodású, demokratikus érzelmű ember volt.

Kiszabadult aztán még Szent-Iványi, és a Fordító Irodában dolgozott, ahol én is − örömmel segítettem neki hogy munkát kapjon.

Na voltak aztán olyanok is, akik már soha nem jöttek ki − hát elég sokan. Sokat ismertem közülük, mert engem mindig az életfogytosok és a halálosok emeletére tettek. Sok olyan sétán vettem részt, ahol kivétel nélkül csupa halálossal köröztünk a börtönudvaron −

Az egyik ilyen alkalommal, egy vasárnap: séta közben jön az őrmester:

− Radó Zoltán! Lépjen ki! Itt a pénze, a felesége küldte spájzolásra!

Mert havonként bizonyos összeg erejéig lehetett kiegészítő élelmet vásárolni.

Kilép Radó − mögötte sétáltam −, azt mondja:

− Jó, köszönöm, aláírom, de nekem nemigen fog már kelleni ez a pénz. Holnap akasztanak.

Nálunk nem volt ritka az akasztás. Benézek egyszer egy zárkába − öt nyilas volt benne. − Holnap akasztás! − azt mondják, de egyszerre mind az öt.

− No! Melyikőjük megy?

− Mind az öten!

Furcsa érzés volt persze ez is − de nem mondhatom hogy megdöbbentett. Nyilasok − hát nem tudott nagyon fájni.

De a Radó Zoltán annál inkább. Kitűnő kommunista vezető volt a felvidéki mozgalomban, utána meg a londoni emigrációban dolgozott. Hazajött azután, és a Standard gyár vezérigazgatója lett − amikor pedig a Rákosiéknak szükségük támadt egy új kém-ügyre, letartóztatták a Radó Zoltánt, ipari kémkedésért. Holland érdekeltségű volt a Standard, és a vezetői a vád szerint Hollandiába juttatták ki a technológiai dokumentációt, így is volt, valóban Hollandiába juttatták − de cserébe megkapták az új technológiát! És előzőleg engedélyezték a dokumentáció kiküldését − az engedélyen rajta volt a Rákosi és a Gerő aláírása! Máig megvan ez az akta! Csak épp a bíróságot nem érdekelte. Halálra ítélték a Radó Zoltánt, kötél általi halálra − és kivégezték. Tökéletesen ártatlanul!

Később aztán, évek múlva, rehabilitálták. De őt csak csendben, fű alatt, máig sem nyilvánosan.

Elég sok orvosunk volt − nem tudom miért. Meg mérnökök is meglehetős számban. De náluk is sokkal népesebb csoport voltak a papok, főleg a katolikus papság − elég érdekes és elég vegyes társaság. Az egyik póluson olyanok, mint például a Justh prépost. A híres író-

család egyik tagja, aki arról volt nevezetes, hogy rettenetesen káromkodott.

− Hogy beszélhetsz ilyen szörnyen − mondom neki −, prépost létedre!

− Úgy − azt mondja −, hogy prépost vagyok, de eredetileg huszártiszt voltam, a szerelmes jóistenit!

Szóval, amikor már közeledett a háború, és nem volt túl nagy üzlet katonának lenni, akkor a család átirányította papi pályára, és prépostot csináltak belőle valahol a Balaton partján. De nagyon nyíltan beszélt a Justh a papi hivatásról:

− Nekem volt az első utánfutós kocsim Magyarországon! − azt mondja. − Az utánfutóba beraktam a szakácsomat, és úgy jártam Olaszországot, Spanyolországot: gyűjtöttem a magyar templomok javára. De tudod, úgy rendeztem a dolgot, hogy jutott azért az adományokból nekem is elég!

− Pap voltam − azt mondja −, de éltem azért, a hétszentséges atyaúristenit! A jó barátom a szomszéd faluban volt plébános, minden két hétben összejöttünk vele, és kölcsönösen meggyóntuk egymásnak, hogy hány szeretőnk volt az elmúlt két héten! Föloldoztuk egymást, és kész!

Ez volt az egyik típus. De voltak egészen másfajta papok is. A főpapok. Meg a jezsuiták. Hallatlanul intelligensek és műveltek voltak, hat-nyolc nyelvet beszéltek, otthon voltak történelemben, filozófiában − én akkor is egy filozófiai munkán dolgoztam, és sokat köszönhetek nekik, mert eleven lexikon volt a fejük, és készségesen segítettek mindenben. Miközben szakadatlanul tanultak még ott is!

Nálunk volt a jezsuita rendfőnök is, egy kassai születésű báró, hetven éves elmúlt már − bemegyek egyszer a zárkájába a csillámmal, hát látom: OROSZUL tanul!

− Hogyhogy − mondom −, miért tanul pont oroszul − őt nem tegeztem, hát idős ember volt −, éppen OROSZUL, hetven éves korában?!

− Azért − azt mondja −, mert az övéké a jövő!

Ez érdekes volt, a jezsuita rendfőnök szájából, ezt megjegyeztem: „övék a jövő” −

Hát ilyen tarka társaság volt ez, ilyen emberek között éltem a Gyűjtőben.

Egyszer aztán elérkezett a Péter Gábor ideje is. Egy szép napon: megint az autó. 53 január elején volt ez − bevittek a Pestvidékire. A Fő utcai Ávó-börtönt nevezték akkoriban ezen a szemérmes néven − de csuda előkelő hely volt, tükrös lift, süppedő szőnyegek, minden. Kinyitnak előttem egy hatalmas ajtót − hát ott ül egy pompásan berendezett szobában a Farkas Mihály, mellette a Piros László belügyminiszter, a Farkas Vladimír, akit ismertem még a Rajk-per idejéből, meg még egypáran. Még az ajtóban vagyok, már mondja a Farkas Mihály:

− Na Demény, akar segíteni a pártnak?

− Hát − mondom − mit tudnék én segíteni, ennyi év után?

− Pedig megérné − azt mondja. − Hűvösvölgyi villát nem kap, de minden egyebet igen!

Csak hallgattam. Mi lesz ez most megint?

− Figyeljen ide! − azt mondja a Farkas. − Mondja el nekünk szépen, hogy mit gondol az Eisenberger Benőről!

− Azt gondolom róla − mondom −, hogy le van fogva.

− Honnan tudja?! − De mind: − Honnan tudja?!

− Ha maga a Péter Gábort Eisenberger Benőnek nevezi − mondom −, akkor csakis itt lehet valahol a pincében!

− Na, kitalálta! Hát akkor most mondjon el róla mindent. Mert most már köztudomású róla hogy kém volt, cionista kém, már nagyon régtől fogva! írjon le apróra mindent amit erről tud, és akkor azonnal szabadul. Nemcsak hogy hazamehet, de nagyon jó dolga lesz!

Nyilván úgy gondolták, hogy tele vagyok bosszúvággyal, és örömömben most könnyen elkövetek valami marhaságot −

Kaptam akkor egy zárkát, de akkorát mint egy tisztességes szoba, egy százados hozta a sült csirkét, kétféle cigarettát, mindent − írjak!

De hát mit írjak? Azt megírhattam, hogy ismertem, kapcsolatban voltunk, sokszor találkoztunk, még a nevét is én adtam a Péter Gábornak −

Ez 42-ben volt, a nagy lebukások idején, egy jó ismerősömnél voltam illegálisan, a Florimovicséknál az Árpád fejedelem úton − amikor egy nap beállított az Eisenberger Benő, hogy neki hamis papír kell, de most azonnal. Nem volt probléma, mert éppen ott gyártottuk a hamis igazolványokat az egész mozgalomnak, ott állt egy egész köteg kitöltetlen nyomtatvány, − Jó − mondom −, rendben, de milyen névre

akarod? − Nem bánom akármilyen névre, csak csináld, de gyorsan! − És akkor megakadt a szemem a Florimovics két fián, az egyiket Péternek hívták, a másikat Gábornak, mondom: − Péter Gábor jó lesz? − Jó! Csak csináld már! − így történt ez, így lett ő Péter Gábor.

No, leírtam egy sor ilyen érdektelen hülyeséget − de komoly dolgot semmit. Mert hát nem is tudtam róla semmi olyasmit!

Erőltették még egy darabig a dolgot, hogy legalább azt írjam le, hogy rendőrspicli volt az Eisenberger -pontosan ahogy a Justus-ügyben! Na hát dehogyis írtam le. Mert először is nem volt az. Másodszor meg eszem ágában sem volt kompromittálni magamat egy ilyen marhasággal!

Volt még egy kis mulatságos epizód a Péter Gábor ügyében − akkor már a Gyűjtőben voltam megint, felvezettek egy ifjú kihallgató tiszthez, aki fényképeket tett elém:

− Nézze meg. Ismerős?

− Ismerős.

− Mi a neve?

− Simon Jolán.

− Az. Na üljön le oda! − öt méterre tőle. − És most mondjon el MINDENT a Simon Jolánról!

Rögtön rájöttem hogy miről van szó. Simon Jolán − őszerintük ugye a Péter Gábor felesége. A képen viszont a Kassák Lajos felesége volt! Esztendőkön keresztül nagyon jó kapcsolatban voltunk, jól ismertem az életét − hát elkezdtem mesélni, jó részletesen. Ez meg jegyzetelt. Fél óra alatt el is jutottam odáig, hogy − És akkor ha jól emlékszem 35-ben vagy 36-ban öngyilkos lett − −

− Micsoda lett?!

− Öngyilkos − mondom. − Megmérgezte magát gázzal.

− KIRŐL beszél maga?!

− Simon Jolánról! Kassák Lajos feleségéről!

De nagyon jót szórakoztam − mert ennek a kihallgató tisztnek FOGALMA sem volt, hogy ki az a Simon Jolán, vagy ki az a Kassák Lajos!

− Na menjen a fenébe! Vigyék innen!

Akkor aztán békén hagytak már. Sikeresen kimaradtam a Péter Gábor-ügyből is.

Ülök a zárkámban a Váci fogházban − nyílik az ajtó, és belép a

Vidéki Aliz.

Harminc éve jó ismerősöm, családi jóbarát, a lányom keresztanyja − de most nem ebben a minőségében jött, hanem mint a fegyintézetek országos főfelügyelője.

− Pali, hogy van? Nincs szüksége valamire?

Nem tudtam szólni. Úgy elöntött a düh, hogy nem jött ki hang a torkomon.

− Szóljon már, mondjon valamit! Nincs szüksége valamire??

− Aliz − mondom −, miért vagyok itt?

− Ez a Rákosinak a privát ügye, erről ne beszéljünk. Mondja inkább, hogy mit szeretne!

− Adjanak egy fél liter tejet − mondom.

− De hát Pali, hát kívánhat BARMIT! „BÁRMIT”, ugye − −

− Semmi más kívánságom nincsen − mondom. − Adjanak egy fél liter tejet!

Este aztán hallottuk: szól a zene, hangosan, későig − nagy vacsorát rendezett a parancsnokság a főfelügyelő tiszteletére −

Gyűjtő, Vác, Gyűjtő, Vác, Gyűjtő, Vác − Néha egy kis Markó, egy kis Pestvidéki − Az ítéletem már réges-rég lejárt, de nem történik semmi −

53-ban aztán kivittek Kistarcsára. Több mint három évig voltam ott is. Végig magánzárkában.

Kétszer hármas cella, benne egy fapriccs, azon egy pokróc, és még egy pokróc takarónak − télen-nyáron ennyi. Fűtés egyáltalán nem volt, semmilyen fűtés − a folyosón az őr fűtött magának egy vaskályhában, annak a melegéből jött be valamennyi ajtónyitáskor meg a résen, úgyhogy télen lehetett a zárkában maximum 6-8 fok. Az ébresztő reggel ötkor volt, télen reggel hat órakor, napközben szabad volt a priccsen ülni, de feküdni nem volt szabad − hát én ezt nem tartottam be, feküdtem amikor akartam, legfeljebb rámzörgött az őr, engem nem érdekelt.

Kistarcsa nem szabályos börtön volt, hanem valami meghatározhatatlan műfajú fegyintézet, úgyhogy ott rabruha nem volt − civil ruhában voltam és a saját fehérneműmben. Körülbelül három éven keresztül ugyanabban: egyazon ingben és alsónadrágban. De szabad volt közben kimosni − olyan módon, hogy a kiblit, amibe ürítkeztem, kéthetenként ki kellett vinni egy csaphoz, meleg vízzel ki

kellett mosni, aztán abba a kiblibe lehetett vizet engedni és kimosni benne a fehér neműt is. Utána megszárítottam ahogy tudtam, és hordtam tovább. Volt olyan nap, hogy kétszáz poloskát öltem meg − kiszámoltam, mert volt időm, és valamivel úgyis le kellett kötnöm a figyelmemet.

Az élelmünk nagyon gyenge volt. Reggel levest kaptunk, egy híg rántottlevest, de volt úgy hogy csak malátakávét. Ebédre káposztafőzelék volt, amiben szép nagy hernyók úszkáltak, vagy krumpli, de nem frissből, hanem szárított krumpliból, és valami ilyesmi volt vacsorára is. Szombaton délben beadták a levest és valami levesszerű főzeléket, meg melléje egy darab lekvárt, és akkor ez szolgált vasárnapra is, mert vasárnap csak reggelit kaptunk, vasárnap reggeltől hétfő reggelig ki sem nyitották az ajtót. Egyszóval meglehetősen éheztünk. Plusz élelem az én részemre nem jöhetett be − akik kinn a táborban voltak, azok általában kaphattak, azt hiszem havonta lehetett nekik egy élelmiszercsomagot küldeni, de nekem semmit.

A magánzárkásokat egyenként sétáltatták. Ez persze elég körülményes volt, és mivel sokan voltunk magán-zárkások, nemigen jutott rá idő. Naponta három perc volt az előírásos sétaidő, azalatt egy párszor körülszaladhattam az udvart, vagy gyors léptekkel egyszer körüljárhattam, és máris vissza − de volt úgy hogy egy hónapig is elfelejtettek levinni. Úgyhogy én az ottlétem alatt összesen öt órát sétáltam, a majdnem négy esztendő alatt ennyit voltam levegőn mindössze.

Szóval, Kistarcsán nem voltak valami kedvezőek a körülmények.

A magánzárkának az a lényege és célja, hogy senkivel nem érintkezhet a fogoly, teljes elzártságot biztosít − hát ennek a feladatának nagyjából tényleg meg is felel. Egyetlen egy emberrel nem lehetett beszélni, de még csak nem is láthattam embert. Éveken át így élni, ez pszichikailag nagyon megerőltető. Én kibírtam. Mert elég módszeresen védekeztem. Nagy segítség volt, hogy tudtam: nekem igazam van. Másrészt pedig: nem éltem tétlenül, lekötöttem magamat különféle dolgokkal. Filozófiával és történelemmel például − ezeket valamennyire fejben is lehet művelni. Azonkívül néha könyveket is kaptam − hát elég szűkösen, és a börtönparancsnokság válogatása szerint, de mégiscsak könyveket. Időnként beadták a Krokogyil című

szovjet vicclapot, épülésül, és hogy vidám legyek − ez volt az egyetlen engedélyezett sajtótermék. De ezen kívül kiváló szovjet és bolgár írók könyveit is beadogatták − hát ezek voltak a börtönkönyvtárban, egyéb semmi. Aki az ötvenes éveket átélte, az ismeri jól ezt a fajta irodalmat − hát csapnivaló. És hónapról hónapra visszatérően ugyanazokat kaptam, éveken át! Hátha ettől majd átnevelődöm. De ott azért még ezek is könyvek voltak, és óriási segítséget jelentettek a magány ellen. Én leginkább azzal szórakoztam, hogy lefordítgattam őket németre, meg amennyire tudtam, angolra. Fejben. Egyszer megkaptam a Faustot, egy kisalakú német kiadást − nyilván nem tudták hogy mi az. Azt el is loptam, sokáig rejtegettem, és nagyon sokszor elolvastam.

Élveztem azért bizonyos apró kis előnyöket is időnként − leginkább egy nagyon rendes kommunista házimunkás révén. Blitzer Vilmosnak hívták ezt a rabot, régi mozgalmi ember volt, a KIMSZ titkára − elég érdekes a története. 1930-ban valamelyik esti lapban megjelent egy szovjetellenes cikk, amire válaszul összehoztunk az Aradi utcában egy kis tüntetést. Lehettünk vagy harmincan, negyvenen, főleg ifjúmunkások. Ott volt a Blitzer is. Aztán nem sokkal később egy nemzetközi kongresszuson beszámolt a Blitzer egyebek mellett erről az akcióról is, hogy harminc-negyven ifjúmunkás tüntetett, és így tovább. Mire valaki a küldöttek közül közbekiabált: „Nem harmincan voltunk! HÁROMEZREN voltunk!” De nem volt erről több vita, ott simán elsiklottak felette − csak amikor a kongresszusról Bécsbe utazott a Blitzer, észrevette: teljes csend veszi körül, az elvtársai nem akarnak szóbaállni sem vele. Igen, mert közben elkészült a jelentés, hogy Budapesten HARMINCEZER munkás tüntetett egy esti újság szovjetellenes cikke miatt! Akkoriban csinálta Pesten a Szerényi meg a Nemes ezt a Kommunista című illegális újságocskát, pár szám jelent meg belőle, hatvan-nyolcvan példányban − mire a Blitzer Pestre ért, éppen kijöttek egy cikkel, arról hogy a Blitzer áruló, aknamunkát folytat, kisebbíteni próbálja az eredményeinket, mert rendőrspicli − és ezzel készen volt a Blitzer. Persze 45-ben aztán igazolnia kellett volna magát − de hát hogyan igazolhatja magát az ember egy ilyen helyzetben? Úgyhogy szépen becsukták Blitzer Vilmost vagy tíz évre − ő volt akkoriban Kistarcsán a házimunkás.

És ő azért ahol tudott kedvezett nekem. Adott például extra élelmet, dupla adagot, vagy ha tehette, adott be könyvet − sokat számított akkor

ez is. Derék ember volt − kiszabadult még, most két éve halt meg.

Betettek egyszer a velem szomszédos zárkába egy nőt. Nagyon kétségbe volt esve, hangosan sírt, áthallatszott hozzám is − innen tudtam meg hogy nő. Persze azonnal kopogtattam a falon, próbáltam nyugtatni − semmi válasz. Hát nyilván akkor újonc, vagy nem volt még magánzárkában soha, nem érti a morzét! Nekem ugye mindig volt ceruzabelem, kaptam a Blitzertől − másnapra egy vécépapírra leírtam a morzejeleket, és mikor vittem ki a kiblimet, bedugtam a vécépapírt az ajtórésen a szomszéd zárkába. Nem nehéz megtanulni a jeleket, B az bé-ka-pe-te, C az cék-la-ré-pa, és így tovább, én még a cserkészektől tudom őket, egy kis gyakorlattal bele lehet jönni, és létfontosságú ilyen helyzetben -na hát én szépen megtanítottam az ismeretlen szomszédnak a morzét, és akkor már kezdhettünk beszélgetni.

„Demény Pál a nevem. Maga ki?”

„Ez és ez vagyok. A külső táborban együtt voltam a feleségével és a lányával − „

Innen tudtam meg, hogy a feleségemet és a lányomat is lefogták, és ők is Kistarcsán vannak.

Nem volt egy kellemes érzés, ülni a magánzárkában, és még ezt is tudni −

Most nemrég kaptam a Justus Pálnétól egy részletes leírást − ő is ott volt, egy ágyon a lányommal −, abból tudtam meg, hogy milyen viszonyok voltak ott a kistarcsai női részlegben. A feleségem súlyos beteg volt már akkor is, ott Kistarcsán ment tönkre a tüdeje, szíve. 62-ben meg is halt, az életébe került a kistarcsai tábor.

53 májusában vagy júniusában lehetett: bejött a zárkámba egy úriember.

− Én vagyok az ügyésze − azt mondja. − Itt a vádirata, olvassa el, és írja alá, hogy átvette.

− Aláírni aláírom − mondom −, de elolvasni nem kívánom.

− Nem akarja elolvasni?!

− Nem.

− De hát egy óra múlva tárgyalás! Rendes tárgyalás, lesz ügyvédje is!

− Jó, köszönöm − mondom −, akkor egy óra múlva úgyis meghallom a vádiratot, minek olvasnám el!

Visszaadtam neki a paksamétát aláírva − a mai napig sem olvastam

el.

Helyben volt a tárgyalás, a kistarcsai internálótáborban. Ott volt a feleségem és a lányom is − mint vádlottak. Lehozták a Weisshaus Aladárt is − akihez különben mozgalmilag semmi közöm nem volt −, gerincgyulladása volt, ott szedte össze a táborban, olyan beteg volt már, hogy a házimunkás hozta le. Meg előhoztak még egy Bélig nevű erdélyi újságírót is, akit életemben soha nem láttam, meg más hasonló vadidegen embereket − valami öt ilyen vádlott ült ott együtt, hátul meg három ávós, kettő egyenruhában, egy civilben, ők voltak a hallgatóság. A Jónás tanácselnök vezette a tárgyalást − ripsz-ropsz, kutyafuttában ment az egész.

− Kérem − mondom, amint szót kapok −, én olyan vádlottakat is látok itt, akiket nem is ismerek!

− Mit csináljak − azt mondja a Jónás −, attól még azokat is el kell ítélnem!

Rövid vádbeszéd, aztán kihallgatás, csak egészen formálisan, aztán előkerül az úgynevezett ügyvédem, nagy pártjelvénnyel a zakóján − jópofa volt, mert azt mondta, bár lehet hogy nem is nagyon figyelt oda:

− Kérem Demény felmentését, mert a cél úgyis csak az volt, hogy megszűnjön a párttagsága, de miután már ennyi éve börtönben van, az már úgyis megszűnt automatikusan −

Egy ilyen szöveg!

Na a Jónás ezt persze figyelembe se vette, ásított egyet és kihirdette az ítéletet: tíz év fegyház, a népi demokrácia elleni szervezkedésért.

A népi demokrácia időszakából egyetlen napot sem voltam szabadlábon − de azért szervezkedtem ellene!

Talán ha fél óráig tartott az egész tárgyalás. Utána még megengedték, hogy röviden beszéljek a feleségemmel és a lányommal − aztán őket vitték Kalocsára, engem pedig vissza a kistarcsai zárkámba.

55-ben, 56-ban, mikor már a Rákosi kezdett visszaszorulni, sokat javult az én helyzetem is. Végre közös zárkába tettek, megszűnt az a süket csönd. A közös zárka mellé kaptam még egy külön cellát is, ahol napközben írhattam. Ott írtam cirka ezer oldal filozófiai szöveget, megpróbáltam felállítani egy teljes dialektikus materialista rendszert − sok kisebb írásomat megkaptam azután, de ez odaveszett, ezt nem láttam többé soha.

Aztán valamikor 56 elején levittek egy házi üzembe − akkor jutott eszébe valakinek, hogy „de hiszen maga vegyész volt valamikor!” −, lehelyeztek a gombkészítő üzem festődéjébe. Én festettem a kész gombokat kékre és pirosra.

Egyszer egy szép napon: javában festem a gombokat, rotyognak az üstök, hatalmas gőzfelhő − jönnek értem. Ez 56 októberében volt már, a Rajk temetése után. Visznek fel a börtönigazgatóhoz.

− Hát, Demény, hogy érezte magát nálunk?

− Köszönöm − mondom −, nagyon jól.

Akkoriban már kevesen voltunk benn, mindenki szabadult, addigra már kiengedték az összes horthysta detektívet, kiengedték a kommunisták nagy részét is, már Király Bélát is kiengedték − én meg csak egyre vártam a soromra. Pedig már a Rajkné is szólt a Gerőnek − ezt persze csak utólag tudtam meg. Hogy micsoda dolog, hogy a Demény még mindig bent van − ezt mondta a Rajkné a Gerőnek, az egyik ilyen szeptemberi vagy októberi temetésen. A Gerő azt felelte rá, hogy „Én már intézkedtem”. Ez valószínűleg nem volt igaz, mert csak október 14-én vittek fel a börtönigazgatóhoz − hát ez elég késői dátum.

Ott ül két civil pali is, nem tudom kicsodák, meg az igazgatónk.

− Hát most akkor szabadul − azt mondja a börtönigazgató.

Na hát ezt már ugye elég sokszor mondták nekem az elmúlt tizenegy év alatt. Úgyhogy most már nem akartam elhinni − ez érdekes: még akkor sem, még 56 október 14-én sem akartam elhinni, hogy most tényleg szabadulok!

− Hát − mondom − ott fenn a műhelyben forrnak a festékek, benne a gombok −

− Nem baj − azt mondja az igazgató −, maga azzal most ne törődjön. Menjen, csomagoljon össze!

Behozták a zárkámba a letétes holmimat, volt közte egy kis neszeszerem is, abba bepakoltam − de még akkor se hittem el hogy csakugyan szabadulok. Elindultam a kapu felé, kezemben a táskám − elkapja tőlem az egyik ávós tiszt:

− Demény elvtárs, ne maga vigye!

És hozta ő. Három kiló ha volt az egész −

Beültettek egy kocsiba − a fene egyen meg benneteket, gondoltam, de most legalább hazavigyetek, ne az állomásra!

De még előbb a Pestvidéki Fegyházba vittek. Ahol már jártam.

Ahol akkor egy szót nem szóltak hozzám, az őrmester is csak némán mutogatott, „psssszt!” − most ugyanaz az őrmester, de már beszél, „Demény elvtárs” vagyok annak is, szép nagy zárkát kapok, rendes vacsorát hoznak − és a leghumorosabb, hogy jön megint a fodrász, rendbehoznak gyönyörűen −

Már éjjel van, amikor bejön két tiszt.

− Álljon fel Demény. Mértéket veszünk!

− Micsinálnak?! − mondom. Csak nem akarnak ezek most mégis felakasztani?? − MÉRTÉKET?!

− Igen, mértéket. Mert addig innen nem mehet ki, amíg egy rendes öltönyt nem kap!

Éjszaka! És reggelre kész volt az új öltöny! egész éjjel dolgozhattak rajta! A konfekciós kész öltöny nem is lett volna jó, új kellett, méretre!

Reggel a tegnapi őrmester áthív a szobájába, kinyitja a szekrényét, és azt mondja:

− Demény elvtárs! Vegye ki innen a legszebb nyakkendőt! Nincsen már a Rákosi!

Szép volt. „Nincsen már a Rákosi” − és ehhez a gondolathoz az ő agyában a legszebb nyakkendő kapcsolódott − −.

Október 15-én délelőtt szabadultam. 56 október 15-én. Épp Teréz napja volt, a feleségem névnapja. Hazamentem −

Egy albérleti szobában lakott a feleségem, a lányunkkal együtt. A lányunk dolgozott, ápolónő volt az elmegyógyintézetben. 54-ben szabadultak mind a ketten, de semmi rehabilitáció, semmi kárpótlás − később aztán, 57-ben rehabilitálták a lányomat, most már pszichológus, elég szép beosztásban −

Aztán hát −

Még ki sem nyitottam jóformán a szememet, és október végén jött a nagy kavarodás.

Én nem foglaltam állást. A szubjektív érzéseim épp elég alapot adtak volna, könnyű lett volna utat engednem a haragomnak − de próbáltam inkába az objektív megítéléseim talaján maradni. Ehhez viszont nem tudtam eleget a kinti világról! Hát nekem fogalmam sem volt például az írószövetségről! Két hete még azt sem tudtam hogy van ilyen! Fogalmam sem volt, hogy mi van a diákok mozgalmának a hátterében! Én nem ismertem személyesen a Nagy Imrét sem, azt sem tudtam pontosan hogy kicsoda − szóval idegen voltam én ehhez az

egészhez. Azt viszont pontosan láttam, hogy ha valaki TIZENEGY évig börtönben volt, és most egyszercsak kinn találja magát, az nem foglalHAT állást, csak úgy, egyik napról a másikra! A Székely Bertalan utcában laktunk, kisétáltunk a feleségemmel az Andrássy útra, a mostani Népköztársaság útra, a Hősök terére, a Dózsa György útra, ott néztem végig, hogy drótkötelekkel vontatják a ledöntött Sztálin-szobrot, a tömeg újong – –

Hát jó, szép. De az én helyzetemben mit szólhatott volna hozzá az ember? Nem szóltam semmit.

(1982)

# TARTALOM

Szépirodalmi Könyvkiadó
Felelős vezető a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója
Szedte a Nyomdaipari Fény szedő Üzem (888669/10)
A kiadvány a Dabasi Nyomdában készült
Dabason, 1989-ben (Munkaszám 88-2693)
Felelős vezető Bálint Csaba igazgató
Felelős szerkesztő Mátis Lívia
Műszaki vezető Ginács László
Művészeti szerkesztő Kiss Marianne
Műszaki szerkesztő Dobrovits Ilona
A borító‒ és a kötésterv Szirányi István munkája
Megjelent 22,07 A/5 ív terjedelemben
Sz 4800-1-8991
ISBN 963 15 3895 8